

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ

TURKISH LIBRARIANSHIP

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ / TURKISH LIBRARIANSHIP

Yayımlayan / Publisher: Türk Kütüphaneciler Derneği / Turkish Librarians' Association

Cilt / Volume 34 • Sayı / Number 4 • Aralık / December 2020

İçindekiler / Contents

	Sayfa / Page
Editörden / Editorial	602
Hakemli Yazılar / Refereed Papers	
Yaşar Tonta ve Müge Akbulut TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programının Yeni Destek Algoritmasının Değerlendirilmesi / <i>Evaluation of the New Support Algorithm of TÜBİTAK's Incentive Program for International Scientific Publications</i>	606
Meltem Dişli ve Bülent Yılmaz Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Ders Programlarının Düşünce Özgürlüğü Eğitimi Açısından Değerlendirmesi / <i>Evaluation of the Syllabi of Information and Records Management Departments in Turkey in Terms of Intellectual Freedom Education</i>	638
Caner Çakı, Mehmet Ali Gazi, Gül Çakı ve Mehmet Ozan Gülada Likbez Kampanyası Dönemindeki Propaganda Posterleri Üzerine Göstergebilimsel Bir İnceleme / <i>A Semiotic Analysis on Propaganda Posters During Likbez Campaign</i>	663
Ebru Gülbuğ Erol Nazi Almanya'sında Yayıncılık, Nazizm İdeolojisinin Yayıdığı Anti-Semitist Söylemlerin İnşası ve Kitapların Propaganda Amaçlı Kullanımı / <i>The Publishing in Nazi Germany, The Construction of Anti-Semitist Discourses Spread by the Nazism Ideology and the Use of Books for the Purpose of Propaganda</i>	693
Amani Alnatsheh, Mustafa Sağsan and Behiye Çavuşoğlu The Role of Knowledge Management (KM) Strategies in Enhancing Non-Governmental Organizations' (NGOs') Performance: A Case Study in Palestine / Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Performans Gelişiminde Bilgi Yönetimi (BY) Stratejilerinin Rolü: Filistin Vaka Çalışması	723
Malik Yılmaz ve Nermin Çakmak Ortaokul Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında ve Resimlerinde Kütüphane Algıları / <i>Library Perceptions in the Written Expressions and Drawings of Middle School Fifth Grade Students</i>	744
Meltem Dişli Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Lisansüstü Tezlerinin Konu Analizi / <i>Topic Analysis of Graduate Theses of Hacettepe University Information Management Department</i>	773
Görüşler / Opinion Papers	
Elif İbşiroğlu Bayram Kütüphanelerin İşbirliği ve Karar Verme Süreçlerinin Oyun Teorisi Açısından Değerlendirilmesi / <i>Evaluation of Libraries' Cooperation and Decision-Making Processes in Terms of Game Theory</i>	790
Emre Yürük Hint Topraklarında Türk Kütüphaneciliğinin İzlerini Aramak: Kütüphanelerin Gelişiminde Babürlü Hükümdarlarının Rollerini (1526-1707) / <i>Searching for Traces of Turkish Librarianship in Indian Lands: Roles of Mughal Rulers in the Development of Libraries (1526-1707)</i>	798
Tanıtım-Değerlendirme / Reader Letters	
Mehlika Karagözoğlu Ashyüksel Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu / <i>Children's Library Services Guide</i>	811

İçindekiler / Contents

	Sayfa / Page
Editörden / Editorial	602
Hakemli Yazılar / Refereed Papers	
Yaşar Tonta ve Müge Akbulut TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programının Yeni Destek Algoritmasının Değerlendirilmesi / <i>Evaluation of the New Support Algorithm of TÜBİTAK's Incentive Program for International Scientific Publications</i>	606
Meltem Dişli ve Bülent Yılmaz Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Ders Programlarının Düşünce Özgürlüğü Eğitimi Açısından Değerlendirmesi / <i>Evaluation of the Syllabi of Information and Records Management Departments in Turkey in Terms of Intellectual Freedom Education</i>	638
Caner Çakı, Mehmet Ali Gazi, Gül Çakı ve Mehmet Ozan Gülada Likbez Kampanyası Dönemindeki Propaganda Posterleri Üzerine Göstergebilimsel Bir İnceleme / <i>A Semiotic Analysis on Propaganda Posters During Likbez Campaign</i>	663
Ebru Gülbuğ Erol Nazi Almanya'sında Yayıncılık, Nazizm İdeolojisinin Yaydığı Anti-Semitist Söylemlerin İnşası ve Kitapların Propaganda Amaçlı Kullanımı / <i>The Publishing in Nazi Germany, The Construction of Anti-Semitist Discourses Spread by the Nazism Ideology and the Use of Books for the Purpose of Propaganda</i>	693
Amani Alnatsheh, Mustafa Sağsan and Behiye Çavuşoğlu <i>The Role of Knowledge Management (KM) Strategies in Enhancing Non-Governmental Organizations' (NGOs') Performance: A Case Study in Palestine / Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Performans Gelişiminde Bilgi Yönetimi (BY) Stratejilerinin Rolü: Filistin Vaka Çalışması</i>	723
Malik Yılmaz ve Nermin Çakmak Ortaokul Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında ve Resimlerinde Kütüphane Algıları / <i>Library Perceptions in the Written Expressions and Drawings of Middle School Fifth Grade Students</i>	744
Meltem Dişli Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Lisansüstü Tezlerinin Konu Analizi / <i>Topic Analysis of Graduate Theses of Hacettepe University Information Management Department</i>	773
Görüşler / Opinion Papers	
Elif İbşiroğlu Bayram Kütüphanelerin İşbirliği ve Karar Verme Süreçlerinin Oyun Teorisi Açısından Değerlendirilmesi / <i>Evaluation of Libraries' Cooperation and Decision-Making Processes in Terms of Game Theory</i>	790
Emre Yürük Hint Topraklarında Türk Kütüphaneciliğinin İzlerini Aramak: Kütüphanelerin Gelişiminde Babürlü Hükümdarlarının Rollerini (1526-1707) / <i>Searching for Traces of Turkish Librarianship in Indian Lands: Roles of Mughal Rulers in the Development of Libraries (1526-1707)</i>	798
Tanıtım-Değerlendirme / Reader Letters	
Mehlika Karagözoğlu Aslıyüksek Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu / <i>Children's Library Services Guide</i>	811

Bilginin Sinerjisi ve COVID-19

The Knowledge Synergy and COVID-19

Yalçın Yalçınkaya*

The editorial of this issue focuses on the knowledge which is the reality of time, the meaning of earth and life. The human's search for meaning is actually a state of 'knowing'. Just as healthy products cannot be obtained without clean air, water and soil, human beings can only exist in a healthy atmosphere. The knowledge of human being that begin with the human perspective of life, sustain with understanding and increase with rational thought, affects knowledge ecology and economy.

Değerli Okurlarımız,

Hayat var olmakla değil var etmekle yaşanır. Doğum ile ölüm arasında geçen süre, canlının var olma arayışında kendi alanını/ortamını yaratmaktadır. Canlının belli belirsiz sınırı ve siyah beyaz zamanlarının renkli anı böylece oluşmaktadır. Güne başlayan ve güne bakan her yüz, kendi çabasıyla bilgi yüzeyini geliştirmekte ve derinleştirmektedir. Doğanın çağırın sesine kulak veren insan, parmak uçlarının dokunduğu her ortamda, yerini yurdunu biçimlendirmektedir. Bir yeryüzü gezgini kılınan insan; zamanın ötesine ve mekânın sınırsızlığına hep yaşamın kıyısında durarak geçmek istemektedir. Yitmeyen duyguların ve yinelenen eylemlerin gizinde insan, hâlâ yeryüzünün en büyük gizemi olmaya devam etmektedir.

İnsanın peşine düştüğü ve ardında bıraktığı zaman; ışığı, rengi, sözü ve bilgiyi imlemektedir. Zamanın anlık ve tanıklık yetisiyle insan, onun demek istediklerini bir sevinç ve bin heyecanla yorumlamaktadır. Bireysel yetenek ve bilgisel edinimle insan, aynı zamanda farklı yarınlara kapı aralamaktadır. Düşünce dünyasının genişleyip gelişmesinde her an, hep zaman belirlemektedir. Bir anlamda insanın özenle büyüttüğü ve öncelediği benzersiz zenginlikleri ancak tek bir süreçte olgunlaşmaktadır.

Ayrıca yaşamın yakınlığına ya da uzaklığına insan, adımladığı coğrafyayla varmaktadır. Sahip olduğu düş yorumunu, düştüğü yollarda bulmaktadır. Başka yerlerde ve farklı dillerde yol aldıkça insanın yurt haritasının rengi, sesi ve sözü de değişmektedir. Geçtiği zor yolların izi ve duyumsadığı yerlerin susan dili, soluklanılan mekânın izini taşımaktadır. Yerin anlamı; insanın kendi içsesiyle olduğu gibi insanların kendi arasındaki sesle de var olmaktadır. Bir anlamda yolunu ve yönünü bulma yolculuğuyla her defasında insan, döne dura kendisinin ve coğrafyasının keşfine çıkmaktadır.

İnsanın tattığı ve tanıklığıyla anlam yüklediği gerçeklik ise bilgidir. Bilgi, hem insanın kendisiyle hem de ortamıyla doğmaktadır. Bilgi, insanın belirli bir dönemde ve durumunda yaşanan gerçekliğin duruşu kadar, arka plandaki içsel duyuşta da ortaya çıkmaktadır. İnsan

* Kütüphaneci, *Türk Kütüphaneciliği* Editörler Kurulu Üyesi. Marmara Üniversitesi S.B.E. İletişim Bilimleri A.B.D. Bilişim Bilim Dalı Yüksek Lisans, E-posta: yalcin.yalcinkaya@hotmail.com
Post Graduate Librarian. Member of Turkish Librarianship Editorial Board. Marmara University Institute of Social Sciences, Department of Communication Sciences

yumağının ilmeklerle ördüğü ağıyla bilgi, aklın/zihnin tutkulu yanıdır. Bilgi, insan ilişkilerinin öne çıkan temel bir özelliği hatta misyonu olmaktadır. İnsanın akıyla/zihniyle arayıcı ve toplayıcı olması yine ve yeniden bilgi içindir. Çevreyi tanımanın ve topluma karışmanın duyusal, düşsel ve düşünsel gelişmenin yeteneği bilgisidir.

Kendi ürettiği bilginin taşıyıcısı olması nedeniyle şimdi-burada olan insan, akı/zihni sayesinde geçmişin gelecek zaman olduğunu bilmektedir. Özde bilginin bilinci, aklın/zihnin saklısında durmaktadır. Bilgi bedenden geçip, aklın/zihnin bendinde kalmaktadır. Düşünmenin boyutları, öğrenme felsefesinin anlamı ve anlamanın çağrışımı, insanın aklındaki/zihnindeki bilgi olmaktadır. İnsanın hep yanı başında bulunan ve her yapı taşında kullanılan akıl/zihin, insanın kendini bulduğu tek yerdir. Bu noktada akıl/zihin, insanın açımlayıcısı ve aynı zamanda da insan gerçekliğinin başyapıtıdır. Bilgisel düşüncenin tözü, varoluşun anlamı ve yaşamı kavrayışın yeteneği buradadır.

İnsan, dünya bilgisinin göçebesidir. İnsanın hayata bakışıyla başlayan, kavrayışıyla sürdürülen ve ussal düşüncesiyle çoğalan bilginin renkleri; bilginin ekolojisini ve ekonomisini etkilemektedir. Çağının tanığı olan ve çağını tanıtan insanın atmosferindeki iklimler; aklın/zihnin kuşatıcı, kavrayıcı ve kapsayıcı bilgi derinliğinde belirlemektedir. Bir bir adımlayarak çıktığı yolda ilerleyen, karşılaştıklarının katılımcısı olan insan; gördüğünü, duyduğunu ve söylediğini kendi zamanının ötesine taşımaya çalışmaktadır. Yaşamın güncesinde, kendi yaşanmışlığının dilini kurmaya çalışan insan için bir anlatı gerekmektedir. Bu bağlamda iç içe geçen, birlikte büyüyen ve beraberce geliştirilen kurgulamada bilgi üretimi, insanın birikiminin ve uygulamasının temel yansıması olmaktadır.

Bilgi, üretenlerin içinde beliren onların ellerinde büyüyen bir söylem aracıdır. Düşünme, görme, duyma, dokunma, koklama ve tatmadan kaynaklanan bu üretim seçimi durmadan çoğalmaktadır. Yakın çevrenin tanıklığı kadar, uzak dünyanın tutkusunu da bilginin üretimi anlatmaktadır. Tüpsüz dalınan derinliklerde bilginin üretimi, insanın iç denizindeki ve dış sularındaki söylem sürekliliğinin organik yeri olmaktadır. Biyolojik yaşa olduğu kadar akademik yaşama da uzanan bilginin üretimi; uç verdikçe biçim, yapı, değer, nitelik ve netlik değişmektedir. Ayrıca vurgulamak gerekir ki bilginin üretimi, zamana yayıldığı ve dayanıklı olduğu kadar sürmektedir.

Bilgisel her ürün, özünde arka plandaki yaşamın fotoğrafını çekmektedir. Adeta uygulanan, uyaran ve uyandıran bir bilgi sağanağının damlasıdır. İnsanların yan yana ve yüz yüze gelmesini, bilgisel ürün sağlamaktadır. İnsanlar, farkında olmadan onun büyüsüne kapılmakta, çoğu zaman onun sayesinde biçimlenmekte, işlenmekte ve izlenilmektedir. Bilgisel her üretim; insanın gününe gecesine, düşüne gerçeğine ve geçmişine geleceğine bir denk düşme hâlidir. Onunla kurulan bağ, özünde bağlayıcı ve etkileyici bir yolculuğun başlangıcı olmaktadır.

Bilgi ve bildirişim işlevi arttıkça bilgisel alanın ve anlamın doğası genişleyerek kullanım değeri kazanmaktadır. Böylece bilgisel alan, özneliği kadar nesneliliğiyle de dış gerçekliğin yansıtıcısı olma rolü oynamaktadır. Diğer bir ifadeyle her bilgisel üretimin bir oluşum biçimi vardır; gerçeği dönüştürerek kurgusal ve gerçeği görerek kuramsaldır. Doğrudan anlamların yanı sıra dolaylı anlatımları yansıtan bilgisel üretimin; alan katmanları açıldıkça ve şifresi çözüldükçe kullanımı çoğalmaktadır.

Özetle bilgi; yaşam hikâyesidir ve gerçek hayatta yaşananlardan süzülerek arıtılmış bir biçimde dışa vurmaktadır. Bilginin toplumsal kültürün parçası olması, toplumda yarar üretilebileceği anlamını da taşımaktadır. Bilgisel üretimler sayesinde bilgi, toplumsal yaşamın verili bir gerçekliği hâline gelmekte, böylece yeni zamanlarda toplumun bilgiyle kendini özdeşleştirmesini sağlamaktadır.

İnsan ve bilgi hem aynı algıya hem de aynı aydınlığa sahip bulunmaktadır. Ortak nesnelere, renkleri ve değerleriyle yaşamın gerçekliği bir bütünlük içerisinde filizlenmekte ve büyümektedir. Kendinde olanla kendinin farkında olmayı başaran insan açısından bilgisel üretimi, büyük bir meydan(da) okumadır. Bilinmektedir ki sözün söyleyene geri dönmesi gibi, bilgi de bilgesine geri dönmektedir.

Şüphesiz bilim, bir bilgi türüdür. Diğer bir açıklamayla “bir bilimin kuruluşu için gerekli olan öğeler toplamına bilgi adı verilebilir. Bilgi, kendisi yoluyla özelleşmiş bulunan bir söylemsel pratiğin içinde, kendisinden bahsedilebilen şeydir” (Foucault, 2014, s. 212). Gerçekliğin, insan yararına geliştirilmesi için sis çanı görevini üstlenmektedir. Genel geçer anlamda bilim/bilgi insanı, bilgisel üretimlerini özdenetim içerisinde geliştirmektedir. Bilginin arkeolojisini, mimarisini, ekolojisini ve ekonomisini koruyan bilim/bilgi insanı, sadece sağlıklı bir atmosferde nefes alabilmektedir.

Bilginin sağlığı, yaşam ve insan açısından öncelikli ve önemli kabul edilmektedir. Bilgi üretiminin ve kullanımının, bilginin sağlığıyla simbiyotik ilişkisi bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle bilginin yaşam değeri ve kalitesi, döngüsel olarak bilginin sağlığına bağlı bulunmaktadır. Bu bağlamda sağlıklı bilgi; “doğru olan, doğruluğu sınamaya açık bilgidir” (İnam, 2009, s. 23). Sağlıklı bilgi; dinamik, hareketli ve güncellenebilir erdemliliğiyle canlı bir nitelik taşımaktadır. Bilginin sağlığı, sağlıklı bilgi için hem bir başlangıç, hem de bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bilginin sağlığı; insanın düş ve düşüncelerinin toplum genelinde desteklenmesine de olanak sağlamaktadır. Dursuz duraksız süreçte, “bilgi hem bir ürün hem de bir üreticidir” (Timuçin, 2013, s. 9). Bilgi, insanın yaşam öyküsüdür ve insan bilgisinin bütünüdür. Bir anlamda insanların dinamizmi için bilginin sağlığının korunması gerekmektedir.

Bilindiği gibi insanların yerleşik düzene geçerek medeniyeti kurmaları, verimli toprakların ötesinde bilgili coğrafyaların topraklarını verimli kılmasındandır. Toprağın, insanın ve diğer canlıların yaşamında, virüsler derin izler bırakmıştır. Şunu hemen belirtmek gerekir ki yaşam içerisindeki virüslerin tümü zararlı olarak kabul edilmemekte, canlıların yaşamlarını yitirmelerine neden olan virüslerin bazı türlerinin yararlı özelliğe sahip oldukları savunulmaktadır (Tokalak, 2020, s. 275). Genetik bilgi taşıyan virüsler, canlıların yapı taşıdaki biyolojik bilgi unsurları olarak değerlendirilmektedir. Özellikle virüslerin konargöçer yaşam sürmeleri, onların bile gelişmek ve yayılabilmek için sağlıklı canlı hücrelere/yapı taşlarına gereksinim duyduklarını göstermektedir. Bir anlamda insan ancak bilgisizliğiyle sağlığını tehlikeye atabilmekte, insanın doğru zamanda ve yeterli oranda kullandığı bilgi, yalnız yaşam kaynağı değil aynı zamanda doğal ilacı da olabilmektedir.

Günümüzde yaşam dünyamız zor yıllara evrilmiştir. Ne yazık ki COVID-19; nüfus yoğunluğu fazla, hava kirliliği yüksek olan ve bu konuda belirli farkındalığa sahip olmayan alanlarda büyük kayıplara neden olmuştur. Bilindiği üzere COVID-19 virüsü, sağlıklı bir insanın enfekte olan bir diğer insanla teması sonucu bulaşmaktadır. Milyarlarca yıldır dengeli

bir biçimde iletişim, işbirliği ve ilişki kuran insanoğlu için artık maddesel her temas olumsuz bir iz bırakmaktadır.

Hiç kuşku yok ki COVID-19 süresince insanların deneyimlediklerini öğrenme ve onların yaşam dünyalarındaki çözüm sunma sorumluluğu, bilginin omuzlarında yükselmektedir. Böylesine sağlıksız bulaşıcı ortamı sağlıklı hâle getirmenin tek çıkar yolu, bilgi alanındaki insanların teorik ve pratik bilgisel üretimlerinin takip edilmesindedir. Bilgi dünyasının; dinamik, etkin, verimli insanları için tek çare, bilmektir. Bilginin elinden tutan, bilmenin bilgiden damıtılarak sağlanacağına güvenen bilim/bilgi insanları, uzun soluklu yaşamın ve çalışmanın kahramanları olacaktır. Bilimsel düşüncenin savunucuları ve bilgisel üretimlerin uygulayıcıları; insanoğlunun bilgi dünyasındaki güneşinin gölgelenmesine izin vermeyerek karabulutların dağılmasını sağlayacak ve yeni geleceğin çehresini hazırlayacaktır.

Bilginin üretimi, sağlığı ve yayılması; bilginin kendisi kadar derin tarihe sahiptir ve günümüz koşullarında bu kavramların anlamı ve kapsamı daha da genişleyerek/gelişerek, sağlıklı dünyanın kesişim noktası hâline gelmektedir. Bu bağlamda *Türk Kütüphaneciliği* dergisi; yaşanan bu süreci aydınlatmak, bilgisel oluşum ağlarını desteklemek ve bilgisel üretimleri zenginleştirmek için yarınlara kapı aralayarak ışığın bütün akislerini çoğaltan bir bilgidir.

Değerli Okurlarımız,

Dergimize uzun yıllar emek veren Prof. Dr. Umut Al, Ekim 2020 itibariyle danışmanlık görevinden ayrılmıştır. Dergimize verdiği destek ve katkıları için kendisine teşekkür ediyor, akademik yaşamında başarılar diliyoruz. Dergimizin Editörler Kurulunda 2016'dan bu yana görev yapmakta olan Dr. Fatih Canata, Ekim 2020 itibariyle görevinden ayrılmıştır. Bilgisini, emeğini ve zamanını esirgemeyerek dergimize önemli katkılar sunan, sinerji oluşturan editörümüze teşekkür eder, akademik yaşamında başarılar dileriz. Dergimiz adına sevindirici haberlerimiz ise Ercan Akyol'un (Viyana Üniversitesi), Yalçın Yalçınkaya'nın (yeniden), Ebrar Okur'un (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) ve Ferhan Koraş'ın (Ankara Üniversitesi) Editörler Kurulumuza katılmış olmalarıdır. Kendilerine 'Hoş geldiniz' diyoruz. Arkadaşlarımızın, dergimizin bilimsel iletişim sürecinin etkin ve verimli bir biçimde yürütülmesine katkı sağlayacaklarına inanıyoruz.

Değerli Okurlarımız,

Mesleğimiz açısından hep bir adım öne çıkan ve mesleğimize birikimsel sinerjisiyle referans kaynak olan, dünyanın da en eski mesleki ve bilimsel süreli yayınları arasında bulunarak misyonunu yerine getiren *Türk Kütüphaneciliği* dergisi, bir yılı daha zengin içeriğiyle tamamlayarak geleceğe güvenle bakmaktadır. Mart 2021 sayımızla yeniden buluşmak temennisiyle yeni yılınızı kutluyor, geniş zamanlı esenlikler diliyoruz.

Saygılarımızla.

Kaynakça

- Foucault, M. (2014). *Bilginin arkeolojisi*. (V. Urhan, Çev.). (2.bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnam, A. (2009). Bilgi ahlakı üstüne düşünceler. O. Konuk ve A. K. Bayram (Ed.), *Sosyal bilim, etik ve yöntem* (s. 11-26) içinde. Ankara: Liberte Yayınları.
- Timuçin, A. (2013). *Felsefenin önceliği: bilgi sorunu*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Tokalak, İ. (2020). *Covid-19 gerçekleri ve gelecek*. İstanbul: Ataç Yayınları.

TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programının Yeni Destek Algoritmasının Değerlendirilmesi

Evaluation of the New Support Algorithm of TÜBİTAK's Incentive Program for International Scientific Publications

Yaşar Tonta* ve Müge Akbulut**

Öz

TÜBİTAK, Türkiye adresli yayınların sayısını, kalitesini ve etkisini artırmak amacıyla 1993 yılında Web of Science'ta (WoS) dizinlenen çalışmaların yazarlarının desteklendiği Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programını uygulamaya koymuştur. Program çerçevesinde destek verilecek yayınlar ve destek miktarları saptanırken uygulanan algoritmada zaman zaman değişiklikler yapılmaktadır. Bu bağlamda 2019 yılında uygulanan UBYT Programının yeni destek algoritması, bir önceki algoritmanın aksayan yönlerini düzeltmeyi hedeflemektedir. Bu çalışmada yeni destek algoritmasının desteklenen dergiler, yayınlar ve ödeme miktarları üzerine etkileri karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bu amaçla önce eski ve yeni destek algoritmalarının işleyişi karşılaştırılmaktadır. Daha sonra yeni algoritmanın etkileri UBYT'nin desteklenen dergi listeleri ve 2015 yılında desteklenen ve makale etki puanı (MEP) olan yayınlar aracılığıyla ayrıntılı olarak analiz edilmektedir. Bulgular etki değeri nispeten düşük olan yayınların daha çok desteklenmesi, destek miktarlarında disiplinler arası farklılıklar vb. gibi süregelen sorunların yeni destek algoritmasıyla henüz tam olarak çözülemediğini göstermektedir. Bulgulara dayanarak yayınların etki değerini ölçmek için sadece bibliyometrik ölçümlerin kullanıldığı araştırma destek programlarının karşı karşıya kaldığı sorunlar tartışılmakta ve bazı öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: TÜBİTAK UBYT Programı; performansa dayalı araştırma destek sistemleri; bibliyometrik ölçümler; makale etki puanı.

Abstract

TÜBİTAK has introduced the Incentive Program for International Scientific Publications (UBYT) in 1993 in order to increase the quantity, quality and impact of TR-addressed publications indexed in Web of Science (WoS) and support their authors. Some changes take place from time to time in the algorithms used in the program to identify publications to be supported and to calculate the amounts of monetary support to be paid. The new support algorithm introduced in 2019 aims to improve the shortcomings of the previous one. This paper

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Türkiye. E-posta: yasartonta@gmail.com
Professor, Hacettepe University, Department of Information Management, Turkey.

**Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Türkiye. E-posta: mugeakbulut@gmail.com
Research Assistant, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Information Management, Turkey.

is a comparative investigation of the impact of the new algorithm on supported journals, publications and the amounts of payments. For this, we first compare the functioning of the old and new support algorithms. We then analyze the impact of the new algorithm on the Program's supported journals lists as well as on the publications having article influence scores (AIS) that were supported in 2015 according to the old algorithm. Findings show that ongoing problems such as providing relatively more support to low impact publications and paying different amounts to publications in different fields do not seem to have completely been solved with the new algorithm. We discuss the major issues with performance-based research funding systems that solely use bibliometric measures to determine the impact of publications and offer some suggestions.

Keywords: *TÜBİTAK's UBYT Program; performance-based research funding systems; bibliometric measures; article influence score.*

Giriş

TÜBİTAK'ın 1993 yılından itibaren Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programı çerçevesinde Science Citation Index'te (SCI) dizinlenen dergilerde yayın yapan araştırmacıları desteklemeye başlaması ve Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) 2000'lerin başında akademik yükseltme ölçütleri arasına "indeksli dergiler"de uluslararası yayın yapmayı eklemesiyle birlikte performansa dayalı araştırma destek sistemleri Türkiye'deki üniversitelerin gündemini işgal etmeye başlamıştır (Tonta, 2017a, s. 450). YÖK daha sonra uluslararası yayın yapan araştırmacıları Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği (2015) çerçevesinde ayrıca desteklemeyi kararlaştırmıştır. Fakat söz konusu araştırma destek programlarıyla ilgili kapsamlı etki analizi araştırmaları henüz yok denecek kadar azdır.

Başlangıcından bu yana TÜBİTAK UBYT Programında ve destek algoritmasında belirli aralıklarla bazı değişiklikler yapılmaktadır. Ancak uzun yıllar bu programla ilgili kapsamlı bir değerlendirme yapılmamıştır. Yakın zamanda yapılan bir çalışmada program çerçevesinde yazarlara yapılan destek ödemeleri analiz edilmiş ve destek algoritmasının aksayan yönleri ortaya çıkarılmıştır (Tonta, 2017b). Bu çalışmanın bulguları nispeten daha az kaliteli dergilerde yayımlanan çalışmaların yazarları desteklenirken makale etki puanları dünya ortalamasının (1,000) üzerinde olan makalelerin yazarlarının daha az desteklendiğini, teşvik miktarlarının çoğu yazar için giderek teşvik edici olmaktan çıktığını göstermiştir. 2019 yılında programda yeniden önemli değişiklikler yapılmış, desteklenecek dergilerin saptanmasında ve teşvik tutarlarının hesaplanmasında kullanılan parametreler güncellenmiş, en düşük ve en yüksek ödeme miktarları yeniden belirlenmiş ve yeni bir destek algoritması geliştirilmiştir (TÜBİTAK, 2019a). Yeni algoritmayla etki değeri düşük dergilerde yayımlanan makalelere "mikro ödemeler" yapılmasına son verilmesi, etki değeri nispeten daha yüksek Q1 ve Q2 dergilerinde yapılan yayınların yazarlarının daha fazla desteklenmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın amacı TÜBİTAK UBYT Programının 2019 yılından itibaren uygulanan yeni destek algoritmasını kapsamlı bir biçimde incelemek ve bir önceki destek algoritmasıyla karşılaştırmaktır. Bu bağlamda dergilerin makale etki puanlarının performans göstergesi olarak kullanılması ve buna dayanan destek algoritmaları geliştirilmesinin farklı alanlardaki yayınlar üzerindeki etkileri ödeme verilerine dayanarak incelenmektedir. Eski algoritmaya göre yeni destek algoritmasının olumlu ve olumsuz yönleri tartışılmakta ve bazı öneriler sunulmaktadır.

Literatür Değerlendirmesi

1980’lerde ortaya çıkan performans dayalı araştırma destek sistemlerinin kullanımı dünyada özellikle son 25 yılda büyük bir hızla artmıştır (European Commission, 2010; Hicks, 2012; Wilsdon ve diğerleri, 2015; Wouters ve diğerleri, 2015). Bu sistemlerde performans göstergesi olarak genellikle yayın ve atıf sayıları, yayınların yer aldığı dergilerin etki faktörleri, makale etki puanları gibi yayın ve dergi düzeyi bibliyometrik ölçümler (metrics) kullanılmaktadır (Sugimoto ve Larivière, 2018). Araştırmacıların ve araştırma birimlerinin (bölüm, üniversite, vd.) yayınları çoğu zaman gerçekleşen (ex post) performanslara göre değil tahmin edilen (ex ante) performanslara göre desteklenmektedir. Performansa dayalı araştırma destek sistemlerinde bibliyometrik ölçümlerin performans göstergesi olarak kullanılmasının temel nedenleri, bu verilerin genellikle ticari veri tabanlarından kolayca elde edilebilmesi ve “akran değerlendirmesi” (peer review) ile karşılaştırıldığında daha kısa zamanda ve daha az maliyetle gerçekleştirilebilmesidir (Tonta ve Akbulut, 2020a).

Ancak son yıllarda özellikle bibliyometrik ölçümlerin kullanıldığı performansa dayalı araştırma destek sistemleri birçok yönüyle sorgulanmaktadır (örneğin, Zhang, Rousseau ve Sivertsen, 2017). Çünkü performans odaklı destek sistemleri genel olarak nitelik yerine niceliği ön plana çıkarmakta ve performansı ölçülen kişiler veya birimler bu duruma uyum sağlamaktadır. Dolayısıyla bir süre sonra performans göstergeleri esas ölçülmek istenen özellikleri ölçemez hale gelmektedir. “Goodhart Yasası” olarak adlandırılan bu olgu kişilerin davranışlarını da değiştirmekte ve etik ihlallere yol açmaktadır. Performansın sadece bazı nicel göstergelere göre ölçülmesi eğitim, sağlık, güvenlik vb. gibi birçok alanda giderek “sayıların diktatörlüğüne” yol açmaktadır (Muller, 2019; Tonta, 2018a; Tonta ve Akbulut, 2020b).

Genelde performans odaklı destek sistemlerinde görülen olumsuz etkiler performansa dayalı araştırma destek sistemlerinde de gözlenmekte, bu sistemlerin de bazı “yan etkileri” bulunmaktadır (Geuna ve Martin, 2003). Destek ile yayınların aldığı atıf sayısı arasında negatif korelasyon gözlemlendiği için “nakit ödemeler araştırma kalitesinin düşmanı” olarak görülmektedir (Harley ve diğerleri, 2016; Hedding, 2019). Bazı araştırmacılar araştırma alanlarından (fen bilimleri, sosyal ve insani bilimler) bağımsız olarak giderek daha çok sayıda yayın yapmaya, kısa dönemde yayımlanacak alanlarda çalışmaya, uzun dönemli nispeten riskli araştırma problemlerinden kaçınmaya yönelmektedirler.

Öte yandan farklı disiplinlerdeki araştırmacı ve yayın sayıları, yapılan yayın türleri (makale, kitap, konferans bildirisi vd.), yayın ve atıf yapma örüntüleri birbirinden oldukça farklıdır. Ama yayınların performans göstergesi olarak kabul edilen etki değerleri hesaplanırken alanlar arasındaki bu farklar genellikle pek dikkate alınmamaktadır (Al, Şahiner ve Tonta, 2006; de Rijcke ve diğerleri, 2016; Hicks, 2004; Sivertsen, 2016, 2019). Bu durum araştırma çıktılarının daha çok destek verilen ve dizinlenen mecralarda (dergiler) ve dillerde (İngilizce) yayımlanmasına yol açmakta, yerel mecralarda ve dillerde yayımlanan araştırmaların sayısı giderek azalmaktadır. Performans ölçütlerini sağlamak için bazı araştırmacılar gerekirse değerlendirme sistemleriyle “oynamaya”, destek sistemlerinden daha çok yararlanmak için “fırsatçı davranışlar” geliştirmeye, “atıf çiftlikleri” (citation farms) oluşturmaya başlamışlardır. Buna bağlı olarak kopya çekme (intihal), uydurma araştırma rapor etme, “kıyak yazarlık” gibi etik olmayan vaka sayıları da artmaktadır (Tonta ve Akbulut, 2020a, 2020b).

Araştırma değerlendirme birimlerinin ve karar vericilerin dikkatlerini bu sorunlara çekmek için son yıllarda çeşitli bildirgeler yayımlanmıştır. 2012'de yayımlanan San Francisco Araştırma Değerlendirme Bildirgesinde (San Francisco, 2012) tek tek araştırma makalelerinin ve araştırmacıların kalitesini ölçmek ve araştırmacıların katkılarını değerlendirmek için ya da işe alma, yükseltme ve fonlama kararlarında etki faktörü gibi dergi temelli ölçüvlerin kullanılmaması önerilmektedir (Tonta ve Akbulut, 2020b). Dergi etki faktörü "saplantısı"na (impact factor obsession) 2015'te yayımlanan Araştırma Ölçüvleri Leiden Bildirgesinde de dikkat çekilmiş ve araştırma değerlendirmede kullanılmak üzere 10 ilke geliştirilmiştir (Hicks ve diğerleri, 2015). Nicel değerlendirmenin, nitel değerlendirmenin yerini almak yerine onu desteklemesi; performans ölçümünde kişi, grup ve kurumların araştırma misyonlarının dikkate alınması; yerel sorunlarla ilgili araştırmaların desteklenmesi; alanlara göre yayın ve atıf uygulamalarının dikkate alınması ve ölçütlerin amaç haline geldiği ve sistemlerle "oynamayı" özendirilen değerlendirme ve göstergelerin yan etkilerinin göz önünde bulundurulması bu ilkeler arasında yer almaktadır. Bu bildirgelere rağmen bibliyometrik ölçüvlere dayanan araştırma destek sistemleri halen dünyada birçok ülkede kullanılmaktadır. Hatta bazı ülkelerde atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayımlanan makaleler için çok yüksek miktarlarda ödemeler yapılmaktadır (Tonta ve Akbulut, 2020b).

Ancak yapılan araştırmalarda bibliyometrik ölçüvlere dayanan araştırma destek sistemlerinin yayın sayısını bir miktar artırsa da yayınların etki değerini pek artırmadığı ortaya çıkmıştır (örneğin, Auranen ve Nieminen, 2010; Butler, 2003, 2004; Checchi, Malgarini ve Sarlo, 2019). Araştırma destek sistemleri genellikle etkiyi ençoklamak (impact maximization) yerine çıktı sayısını ençoklamak (output maximization) için kullanılmaktadır. Oysa sorun en çok yayın yapanların mı yoksa etki değeri yüksek yayın yapanların mı ödüllendirilmesi gerektiğinde düğümlenmektedir. Araştırma destek sistemlerinin istenen sonuçları vermemesinin temel nedeni "nicelik ödüllendirilirken niteliğin artmasının ümit edilmesi"dir (Civera ve diğerleri, 2020). Nitelik ümit edildiği gibi artmadığı için de ödül/destek sistemleri işlememektedir (Kerr, 1975, s. 779-780). Bunu gören bazı ülkeler nakit ödemelere dayanan araştırma destek sistemlerini gözden geçirmektedirler. Bu ülkelerden en bilineni Çin'dir. Yakın zamanda "SCI tapınması" (SCI worship) olarak adlandırılan indeksli dergilerde çıkan yayınlara nakit ödeme yapılmasını yasaklayan Çin, WoS temelli göstergelerin performans ölçümü için kullanılmasına son vermeye hazırlanmaktadır (Zhang ve Sivertsen, 2020).

Performansa dayalı araştırma değerlendirme sistemleri Türkiye'de de yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. TÜBİTAK UBYT Programı ilk olarak 1993 yılında Science Citation Index (SCI), Chemistry Citation Index (CCI), CompuMath, Index Medicus (IM), Engineering Index (Ei) gibi uluslararası dizinlerde listelenen dergilerde her tür yayın (makale, kitap bölümü, konferans bildirisi, editöre mektup, vd.) yapmayı özendirmek amacıyla başlatılmıştır. 2006 yılına kadar sadece fen bilimleri ve tıp alanındaki yayınlar desteklenmiştir. 2006'da Social Sciences Citation Index (SSCI) ve Arts & Humanities Citation Index'te (AHCI) dizinlenen sosyal bilimler ile sanat ve insan bilimleri dergileri de programa dâhil edilmiştir (Tonta, 2017b, s. 21-23). Daha önce de değinildiği gibi, 2000'lerin başında YÖK yukarıdaki dizinlerde listelenen uluslararası dergilerde alanlara göre en az iki-üç yayın yapmış olmayı doçentlik başvuru ölçütlerinden birisi olarak kabul etmiştir. Bunun yanı sıra birçok üniversitenin

uluslararası yayın yapan araştırmacıları çeşitli biçimlerde (örneğin, nakit ödeme yapılması, uluslararası konferanslara katılım giderlerinin karşılanması vb. gibi) desteklediği bilinmektedir.

14 Aralık 2015'te yürürlüğe giren ve 2016, 2018 ve 2020'de üzerinde bazı değişiklikler yapılan Akademik Teşvik Ödeneği (ATÖ) Yönetmeliğinde uluslararası yayınlar ve atıflar teşvik ölçütleri arasında oldukça ağırlıklı (%60) yer tutmakta ve belli bir eşğin (30) üzerinde puanı olan araştırmacıların maaşlarına her yıl kazanılan puanlar tutarında unvanlarına göre ek ödeme yapılmaktadır (Akademik, 2015, 2016, 2018, 2020). Başlangıçta bütün alanlarda atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayımlanan makalelere dergilerin etki değerlerine bakılmaksızın eşit puan verilirken (Akademik, 2015, 2016), 2018'de dört ana alan belirlenerek fen bilimleri¹ ile mimarlık alanlardaki yayınlara ve atıflara daha düşük, sosyal ve insani bilimler alanlarındakilere ise daha yüksek puanlar verilmeye başlanmıştır. Aynı yıl puan hesaplanmasında dergilerin ULAKBİM puanı esas alınmaya başlanmıştır (Akademik, 2018, Md. 8(6)). Ancak ULAKBİM, 2019'da uygulanmaya başlanan yeni destek algoritmasında dergi puanlarını hesaplama formülünü değiştirince ATÖ Yönetmeliği de değiştirilmiş ve puan hesaplanmasında dergilerin Journal Citation Reports'ta (JCR) listelenen çeyreklik (quartile) değerleri esas alınmaya başlanmıştır (Q1 en yüksek, Q4 en düşük %25'lik dilim). Çeyreklik değerleri listelenmeyen AHCI dergilerinde yapılan yayınların puanları ise Q3 değeri katsayısı (0,5) üzerinden hesaplanmaktadır (Q1'in katsayısı 1'dir) (Akademik, 2020, Md. 4(6)).²

YÖK'ün doçentlik başvurularında uluslararası yayın yapmış olma koşulu koymasının Türkiye'de bilimsel araştırmaların niteliğini nasıl etkilediği konusunda henüz kapsamlı bir değerlendirme yapılmamıştır. Nispeten daha yeni bir uygulama olmasına karşın ATÖ Yönetmeliğiyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar daha çok akademisyenlerin teşviklerle ilgili görüş ve algıları, teşviklerin motivasyon ve sosyo-ekonomik rahatlama sağlayıp sağlamadığı, uygulamanın başlamasıyla birlikte akademik teşvik puanı ortalamalarının yükselip yükselmediğiyle ilgilidir (örneğin, Akın, 2018; Göksu ve Bolat, 2019; Yokuş, Ayçiçek ve Kanadlı, 2018). Uygulamanın ulusal ve uluslararası yayın sayısını artırdığı, ancak (ulusal kongrelerin uluslararası olarak adlandırılması, yağmacı dergilerde yayın yapılması vb. gibi) bazı etik sorunlara da yol açtığı gözlenmiştir (Demir, 2018a, 2018b, 2018c; Koçak, 2019). Ancak akademik teşvik puanlarının hesaplanmasını önemli ölçüde etkileyen bibliyometrik ölçevleri sorgulayan çalışmaların henüz gerçekleştirilmediği anlaşılmaktadır.

TÜBİTAK UBYT Programı ise daha çok 2012 öncesi ve sonrasında dergilerin sınıflandırılmasında yapılan değişikliklerin farklı alanlara (arkeoloji, yer bilimleri, kimya, ekonomi) ve ödeme miktarlarına yansımaları (Batmaz, 2013; Taşkın, 2020; Tonta, 2014a, 2015; Yalıtırak, 2014; Yuret, 2016) yönlerinden incelenmiştir. Örneğin, kimya konulu dergilerde yayın yapan araştırmacılara, ekonomi dergilerinde yayın yapanlara oranla ortalama dört kat daha fazla ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır (Yuret, 2016). Program 1997-2015 yıllarındaki ödeme verilerine dayanarak kapsamlı bir biçimde değerlendirilmiş, programın Türkiye adresli yayınların sayısının artmasında bir etkisi olmadığı ve destek verilen yayınların verilmeyenlere oranla daha yüksek sayıda atıf almadıkları ve etki değeri daha yüksek dergilerde yayımlanmadıkları ortaya çıkarılmıştır (Tonta, 2017b, 2018b; Tonta ve Akbulut, 2020a).

¹ Eğitim bilimleri, fen bilimleri grubunda yer almaktadır.

² ULAKBİM'in eski ve yeni destek algoritmalarında kullanılan puan hesaplama formülleri Bulgular ve Yorum kısmında ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Araştırmacıların UBYT desteğini hedefleyerek yayın yapmadıklarını ve buna göre yayın yapma davranışlarını değiştirmediklerini gösteren bir çalışma bu bulguları destekler niteliktedir (Yuret, 2017).

Doğrudan TÜBİTAK UBYT destek algoritmalarının işleyişini inceleyen çalışmalar oldukça azdır (Tonta, 2014a, 2015; Yuret, 2016, 2017). 1993-2015 yılları arasındaki TÜBİTAK UBYT Programı Uygulama Usul ve Esaslarındaki değişiklikler ve dergilerin makale etki puanlarına göre destek algoritmasının işleyişi farklı disiplinlerdeki dergilerde yayımlanan makalelere yapılan ödemelere dayanarak kapsamlı bir biçimde 2017'de incelenmiştir (Tonta, 2017b, s. 21-26, 71-99). Ama 2019'da uygulanmaya başlanan yeni destek algoritması üzerine kapsamlı bir çalışma henüz yapılmamıştır. Bu çalışmada daha önce (Tonta, 2017b) incelenen ve 2019 yılına kadar kullanılan eski destek algoritmasının işleyişiyle 2019 yılından itibaren uygulanmaya başlanan yeni algoritmanın işleyişi 2015 yılı ödeme verilerine dayanarak karşılaştırılmaktadır.

Yöntem ve Veri Kaynakları

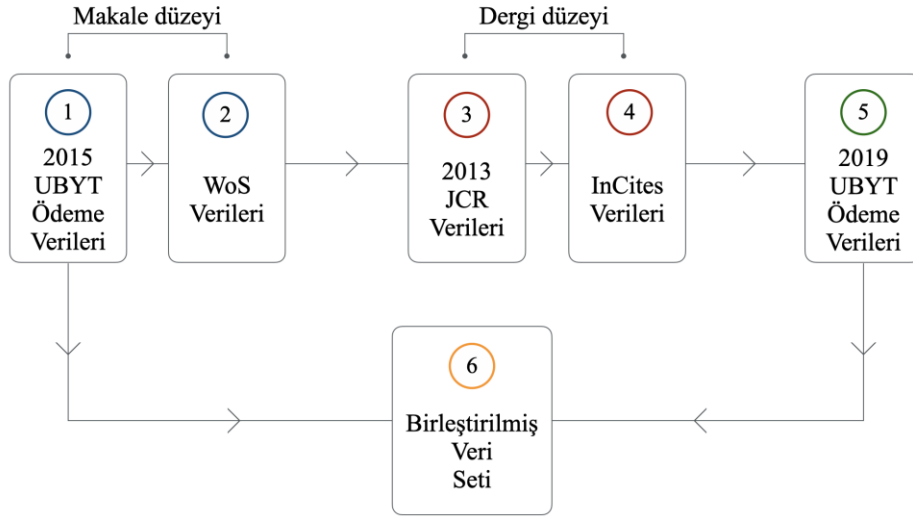
Bu çalışmanın temel araştırma sorusu TÜBİTAK UBYT Programının yeni destek algoritmasının etkinliğini bir önceki destek algoritmasının etkinliğiyle karşılaştırarak değerlendirmektir. Eski ve yeni destek algoritmaları (1) UBYT Programı Uygulama Usul ve Esasları; (2) 2015-2020 yıllarına ait UBYT Programı desteklenen dergi listeleri; ve (3) UBYT Programı ödeme verilerine göre karşılaştırılmaktadır.

Bu çalışmada tanımlayıcı yöntem (descriptive method) kullanılmıştır. Bu yöntem, üzerinde araştırma yapılan olguları tanımlamak ve açıklamak için kullanılır (Schutt, 1999, s. 12). “Tanımlayıcı araştırma yöntemi, yorumlama ile maddi gerçeği bulmaktır” (F.L. Whitney'den aktaran Krishnarao, 1961, s. 46). Araştırmaya konu olan olgu, olay ve nesnelere hakkında bir anlayış geliştirmeyi ve genelleme yapmayı amaçlar. Araştırma konusuyla ilgili olarak “ne” ve “nasıl” soruları üzerinde odaklanan tanımlayıcı araştırmalar, bu yönüyle “niçin” sorusu üzerinde odaklanan ve değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisi kurmak için gerçekleştirilen açıklayıcı (explanatory) araştırmalardan önce gelir. Tanımlayıcı yöntemde hem nicel hem de nitel verilerden yararlanılabilir. Bir araştırma süreci olarak tanımlayıcı yöntemde, konuya bakış açılarını açıklığa kavuşturarak işe başlanır; konunun bileşenleri belirlenir ve biçim, düzen ve yapısı analiz edilir; konuyla ilgili uygulamadaki güç ve sistemlere bakılır ve konunun ilerleyen aşamaları çözümlenir. Betimleme araştırmaları (surveys) ve örnek olay incelemelerinde (case studies) tanımlayıcı yöntem kullanılır (Krishnarao, 1961, s. 47-49).

Bu çalışmada tanımlayıcı yöntem, TÜBİTAK UBYT Programının eski ve yeni destek algoritmalarını karşılaştırmak için kullanılmıştır. Önce Programın uygulama usul ve esaslarına dayanarak iki destek algoritmasının işleyişleri karşılaştırılmış ve desteklenen dergilerle ilgili sayısal veriler sunulmuştur. Daha sonra yeni algoritmaya göre 2019 yılında desteklenen dergilerin makale etki puanları ve destek miktarları incelenmiş, farklı alanlara (fen, sosyal bilimler, sanat ve insan bilimleri) göre ödeme miktarları karşılaştırılmıştır. Son olarak eski algoritmaya göre 2015 yılında desteklenen makalelere yapılan gerçek ödemelere dayanarak, aynı makaleler için 2019 yılında da destek için başvurusaydı bu makalelere yeni algoritmaya göre yapılacak ödeme miktarları analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Böylece eski ve yeni destek

algoritmalarının benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarılmıştır. Aşağıda araştırma süreci ve kullanılan veri kaynakları açıklanmaktadır.

Desteklenen dergi listeleri her yıl TÜBİTAK ULAKBİM sitesinde yayımlanmaktadır.³ 2015 yılına ait ödeme verileri TÜBİTAK ULAKBİM’den sağlanmıştır. Desteklenen Türkiye (TR) adresli makalelerin yayımlandığı dergilere ilişkin bibliyometrik veriler (makale etki puanı, çeyreklik, vd.) ise Clarivate Analytics Şirketinin WoS, InCites ve JCR veri tabanlarından derlenmiştir. Veri setinin nasıl oluşturulduğu Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Verilerin analize uygun hale getirilmesi süreci

2015 yılında 3031 dergide yayımlanan ve desteklenen 9715 TR adresli yayına ait ödeme verileri (Şekil 1, #1) TÜBİTAK ULAKBİM tarafından sağlanmıştır. Desteklenen yayınlara ait makale düzeyindeki veriler (atıf sayısı, konu kategorisi vd.) WoS atıf veri tabanından indirilmiş (23 Haziran 2019) (#2) ve iki liste birleştirilmiştir. 2015 yılında desteklenen dergiler ve destek miktarları belirlenirken 2013 yılı JCR verileri (dergi etki faktörü, makale etki puanı, çeyreklik vd.) dikkate alındığından bu veriler dergilerin çeyrekliklerine (Q1, Q2, Q3, Q4) göre ayrı ayrı indirilmiş (#3), böylece farklı konularda farklı dergi çeyrekliklerine dâhil olan dergilerle ilgili bilgiler elde edilmiştir. 2015 ödeme verileri dosyasına (#1) veri girişleri elle yapıldığı için bu dosya WoS ve JCR veri setleri ile birleştirilmeden önce bazı standardizasyon işlemleri yapılmış (örneğin, aynı dergiye ait farklı kısaltmalar birleştirilmiştir) ve MS Excel kullanılarak bir benzerlik makrosu hazırlanmıştır. Birleştirme işleminin doğru yapılabilmesi için makrodaki benzerlik oranı yüksek tutulmuş (%80) ve makro çıktısı birleştirme yapılmadan önce de kontrol edilmiştir. Daha sonra bu verilere InCites’tan alınan dergilerin yayın bilgileri eklenmiştir (#4).

Eski algoritmaya göre ödeme miktarı dergi nihai puanına (DNP) göre hesaplandığından ULAKBİM’in 2015 yılı ödeme kayıtlarında TR adresli yayınların yer aldığı dergilerin makale etki puanı (MEP) değerleri bulunmamaktadır. Bu yüzden ödeme yapılan yayınlara ait bilgiler JCR verileriyle eşleştirilerek her ödeme kaydına DNP’nin yanı sıra MEP değerleri de veri setine eklenmiştir.

³ Bkz. <https://cabim.ulakbim.gov.tr/ubyt/ubyt-uygulama-usul-ve-esaslari-arsivi/> ve <https://cabim.ulakbim.gov.tr/ubyt/>.

Dergilerin etki faktörleri yıldan yıla pek fazla değişmediğinden (yıllık artış hızı %3,5 civarındadır)⁴ eski ve yeni destek algoritmalarının karşılaştırmalı analizine dayanan bu çalışmada yayın yılı 2015 olup desteklenen yayınlar için aynı şartlarda destek başvurusu yapılsaydı bu yayınlara 2019'da ödenecek miktarlar dergilerin 2015 yılı MEP değerlerine göre hesaplanmıştır (#5).⁵ Böylece 2015 ile 2019 yılları arasında dergilerin MEP değerlerinde meydana gelebilecek küçük değişikliklerden kaynaklanan sorunların giderilmesi amaçlanmıştır. Son olarak yayın türleri (makale ve derleme) de dikkate alınarak 2015 ödeme miktarları 2019 cari fiyatlarına dönüştürülmüş (2019-2021 Dönemi, 2018) ve 2015 ile 2019 veri setleri birleştirilmiştir (#6).

Bulgular ve Yorum

TÜBİTAK UBYT Programı Uygulama Usul ve Esaslarına Göre Eski ve Yeni Destek Algoritmalarının Karşılaştırılması

UBYT Programında 2016 yılına kadar kullanılan destek algoritmaları daha önce incelenmiştir (Tonta, 2017b, s. 21-26). Kısaca özetlemek gerekirse; 2013 yılına kadar desteklenecek dergiler ve bu dergilerde çıkan TR adresli yayınlara yapılacak ödeme miktarları dergilerin JCR'de ilgili oldukları konu kategorileri altında hangi çeyreklikte bulunduğu göre A (sıralamadaki dergilerin ilk %25'i), B (ikinci %25) ve C (son %50) olarak sınıflandırılmaktaydı. 2013 yılında bu sınıflamaya son verilerek dergilerin beş yıllık etki faktörleriyle bu dergilerde yayımlanan makalelere yapılan atıfların ortalama yarı yaşamı (cited half-life) birbiriyle çarpılarak elde edilen sıralamaya göre destek miktarları belirlenmeye başlandı. Ancak hemen ertesi yıl (2014) bu algoritma da değiştirilerek bir dergide yer alan çalışmaların yayımlandıktan sonraki beş yıl içindeki potansiyel atıf etkisini gösteren MEP'i temel alan bir algoritma kullanılmaya başlandı. 2015 yılında MEP değeri yüksek dergilere daha yüksek miktarlarda ödeme yapılabilmesi için algoritmada küçük bir değişiklik (formülün ikinci kısmında 2. üssü yerine 2,5. üssü alınmaya başlandı) yapılarak maksimum teşvik miktarı (5000 liradan) 7500 liraya yükseltildi ve aşağıdaki destek algoritması 2019 yılına kadar kullanıldı (TÜBİTAK, 2015a; TÜBİTAK, 2015b).⁶

$$Teşvik = \min_{teşvik} + (\max_{teşvik} - \min_{teşvik}) * \left(\frac{\text{dergi nihai puanı}}{100} \right)^{2,5} \quad (1)$$

2015 algoritmasında JCR'de yer alan dergilerin MEP değerleri dergilerin yayımlandıkları alanlar da gözetilerek aşağıdaki gibi dergi nihai puanına (DNP) dönüştürülmektedir:

İlgili yılda, ilgili konu grubuna giren dergiler, makale etki puanı değerlerine göre yukarıdan aşağıya doğru sıralandığında ortalamanın iki standart sapma üzerinde yer alan dergilerin nihai dergi puanı (dergi_nihai_puan) 100 olarak ve ortalamanın iki standart sapma altında yer alan dergilerin nihai dergi puanı (dergi_nihai_puan) ise 0 olarak sabitlenmiştir. Tüm diğer dergilerin

⁴ Bkz. Fischer ve Steiger (2018).

⁵ 2019'da desteklenen yayınlar ve bu yayınlara yapılan ödeme miktarları yeni algoritmanın işleyişi daha saydam olduğu için kolaylıkla hesaplanabilmektedir.

⁶ 2016 yılından itibaren uygulama danışman teşviklerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (TÜBİTAK, 2016a). Ancak 2015 yılında danışman teşviki olmadığından bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. 2016-2018 yıllarında UBYT Programı Uygulama Usul ve Esaslarında pek fazla bir değişiklik olmamıştır (TÜBİTAK, 2017a). Hatta 2018 yılına ait esaslar (muhtemelen 2016-2017 ile aynı olduğu için) ayrıca yayımlanmamıştır. Nitekim 2016-2017-2018 yıllarına ait ödeme parametreleri aynıdır (bkz. <https://cabim.ulakbim.gov.tr/ubyt/ubyt-s-s-/#>).

makale etki puanı, en yüksek puan 100 ve en düşük puan 0 olacak şekilde doğrusal bir transformasyonla $dergi_nihai_puan$ değerlerine dönüştürülmüştür. (TÜBİTAK, 2015b, Ek 1)

MEP değeri olmayan dergiler içinse ilgili yıla ait beş yıllık (o da yoksa iki yıllık) dergi etki faktörü değeri kullanılmaktaydı. Derginin iki yıllık etki faktörü değeri de yoksa o derginin MEP değeri sıfır olarak kabul edilmekte ve bu dergilerde yayımlanan makalelere minimum miktarda (500 lira) destek verilmekteydi (TÜBİTAK, 2015b, Ek 1). (AHCI dergilerinin büyük çoğunluğu JCR listesinde yer almadığı için MEP değerleri bulunmamaktadır.)

Formül 1'deki teşvik miktarı, formülün ilk kısmındaki 7500 (lira) ile DNP'nin 100'e bölündükten sonra bu değer 2,5. üssünün alınması sonucu elde edilen değer çarpımına dayanmaktadır. Örneğin, DNP'si 100 olan bir dergide yayımlanan makaleye yapılan ödeme miktarı 7500 liradır $(500 + 7000) * ((100/100)^{2,5}) = (7500 * 1) = 7500$.

Bu algoritmadan beklenen, destek için başvuru sayısı yüksek ama MEP değeri düşük olan dergilerde yayımlanan makalelere daha düşük, başvuru sayısı nispeten düşük ama MEP değeri yüksek olan dergilerde yayımlanan makalelere daha yüksek ödeme yapılmasını sağlamaktır. Bu algorithma DNP'nin hesaplanması için her ne kadar JCR konu kategorileri altında verilen dergilerin MEP değerlerinden yararlandıysa da, MEP değerlerine dayanarak dergiler sıralandıktan sonra her dergi için 0 ile 100 arasında bir DNP hesaplanmakta ve ödeme miktarı buna göre belirlenmekteydi. JCR konu kategorileri altında listelenen dergi sayısı az ise bu kategoriler diğer konu kategorileriyle birleştirilmekteydi. Ancak dergilerin MEP değerlerine dayanarak atanan DNP'lerin hesaplanma yöntemi ile alanında yeterli sayıda dergi olmayan farklı konulardaki dergilerin birleştirilme yöntemi saydam değildi (Yuret, 2016, s. 1200; Tonta, 2017b, 5. Bölüm). Benzer MEP değerlerine sahip dergilerde yayımlanan makalelere dergilerin nihai puanlarının hangi konu altında hesaplandığına bağlı olarak oldukça farklı miktarda ödemeler yapılabilmekteydi.

Eski destek algoritmasıyla ilgili bir diğer sorun –ki bu sorun yeni destek algoritması için de geçerlidir– dergilerin MEP değerlerinin dağılımının çarpık olmasıdır. Başka bir deyişle, çok sayıda derginin MEP değerleri düşük, az sayıda derginin ise nispeten daha yüksektir. Çarpık dağılımın sonucu olarak MEP değeri ortalamasının altında olan dergilerin neredeyse hepsinin formül 1'e göre hesaplanan DNP'leri iki standart sapma (SS) sınırları içerisinde yer almaktaydı. Dolayısıyla SS değerlerine göre yapılan doğrusal dönüştürüm ile hesaplanan DNP'nin 100'e bölünüp 2,5. üssü alındığından bu algoritmanın MEP değeri yüksek olan dergileri baskıladığı ve yeterince ödüllendirmediği; tam tersine MEP değeri nispeten düşük olan ya da MEP değeri olmayan ama WoS'ta dizinlenen dergileri yayın başına konulan minimum ödeme miktarı (500 lira) nedeniyle ödüllendirdiği yönünde bulgular ortaya çıktı (Tonta 2017b, s. 73-76).

2019 yılında UBYT Programı destek algoritması yeniden değiştirildi. DNP uygulamasından vazgeçilerek dergilere yapılacak ödeme miktarlarının dergilerin sadece MEP değerlerine dayandırıldığı aşağıdaki algoritma kullanılmaya başlandı ve maksimum ödeme miktarı 7500 liradan 15.000 liraya yükseltildi (TÜBİTAK, 2019a).

$$Teşvik = [Teşvik_a + (Teşvik_b - Teşvik_a) * \left(\frac{MEP^* - MEP_a}{MEP_b - MEP_a}\right)] * (dergi\ katsayısı) \quad (2)$$

2019 tarihli yeni algoritmanın ayrıntıları ilgili yıla ait uygulama usul ve esaslarında verilmektedir (TÜBİTAK, 2019a). İlk bakışta karmaşık gibi görünen bu algoritma aslında basittir. Formül, kabul edilen minimum dergi MEP değeri ile MEP değeri 1,500 arasında olan

dergiler için doğrusal bir biçimde işlemekte ve MEP değerleri bu aralıkta olan dergilerde yayımlanan makalelere minimum 500 lira ($Teşvik_a$) ile 7500 lira ($Teşvik_b$) arasında ödeme yapılmaktadır. Minimum MEP değeri 2019 yılında JCR'de listelenen ve Türkiye'de yayımlanan dergiler için (MEP_a) 0,100, yabancı ülkelerde yayımlanan dergiler içinse 0,250 (MEP_e) olarak kabul edilmiştir. Formül 2'deki MEP_b değeri 1,500 olarak saptanmıştır. MEP^* değeri ise teşvik miktarı hesaplanacak her dergi için kullanılmaktadır. Formüldeki “dergi katsayısı” Türkiye'de yayımlanan ve JCR'de listelenen dergilerde yayımlanan makalelere “pozitif ayrımcılık” yapmak için kullanılmaktadır. Dergi katsayısı yabancı dergiler için 1, Türkiye'de yayımlanan dergiler için 1,5, TÜBİTAK dergileri için ise 2 olarak belirlenmiştir.⁷ Böylece Türkiye'deki dergilerde ve TÜBİTAK dergilerinde yayımlanan makalelere sırasıyla %50 ve %100 daha fazla ödeme yapılmaktadır. Örneğin, bu algoritmaya göre 2019 yılında MEP değeri (MEP^*) 0,500 olan ve (a) yurt dışında yayımlanan bir dergiye 2500 lira; (b) Türkiye'de yayımlanan bir dergiye 3750 lira; ve (c) bir TÜBİTAK dergisine 5000 lira ödenmektedir.⁸

2019 yılında MEP değeri 1,500 ve üzerinde olan dergiler için ise üç sabit ödeme miktarı belirlenmiştir: MEP değeri (a) 1,500 (MEP_b) ile 2,000 (MEP_c) arasında olan dergiler için 7500 lira ($Teşvik_b$); (b) 2,000 ile 3,000 (MEP_d) arasında olan dergiler için 10.000 lira ($Teşvik_c$); ve (c) 3,000'den yüksek dergiler için ise 15.000 lira ($Teşvik_d$) olarak belirlenmiştir. MEP değerleri olmayan ama JCR'de Q1 ve Q2 dergileri olarak listelenen dergiler için sırasıyla 7500 lira ($Teşvik_b$) ve 3750 lira ($Teşvik_b$ 'nin yarısı) ödenmesi kararlaştırılmıştır. MEP değerleri hesaplanmayan sanat ve insan bilimleri dergilerinde (AHCI) yayımlanan makaleler için ise 2000 lira sabit destek miktarı belirlenmiştir. AHCI'nin yanı sıra SSCI ve/veya SCI-E'de de listelenen ve dolayısıyla MEP değerleri hesaplanan dergilerde yayımlanan makaleler içinse MEP değerlerine göre hak edilen ödeme miktarı kullanılmaktadır (2000 liranın üzerinde olmak kaydıyla). Bu miktarlar makaleler için geçerlidir. Derleme yayınlara ise bu miktarların yarısı ödenmektedir. 2019'da yazar teşvik paylaşım eşiği için dergi MEP değeri (MEP_y) 1,000 olarak belirlenmiştir. MEP değeri 1,000'e kadar olan yayınlarda kişi başına ödeme miktarını bulmak için yabancı adresli yazarlar (yani toplam ortak yazar sayısı) dikkate alınmakta, MEP değeri 1,000'den yüksek yayımlar içinse kişi başına ödeme miktarı sadece TR adresli yazar sayısına göre belirlenmektedir. Bir yazara yapılacak en düşük ödeme miktarı 250 lira olarak saptanmış, bir yazarın bir yayın yılı içinde yapabileceği başvuru sayısı ise 10 ile sınırlandırılmıştır.

2020 yılında yeni algoritmada –muhtemelen başvuru sayısını azaltmak amacıyla– bazı değişiklikler yapılmıştır. Destek başvurusu yapabilmek için gereken minimum dergi MEP değeri Türkiye'de yayımlanan dergiler (0,100) ve SSCI'de dizinlenen dergiler (0,250) için değişmemiş ama SCI-E'de dizinlenen dergiler için 0,500'e yükseltilmiştir. Yazar teşvik paylaşım eşiği için dergi MEP değeri (MEP_y) 1,000'den 1,500'e yükseltilmiş, yazarların bir yıl içinde yapabilecekleri başvuru sayısı kısıtlaması (10) MEP değeri 1,000 ve üzerindeki dergilerdeki yayımlar için kaldırılmıştır (TÜBİTAK, 2020a). Ancak MEP değeri 1,000'in altında olan dergilerde yapılan yayımlar için bir yazarın alabileceği toplam destek miktarı 5000 lirayı geçmeyecek şekilde sınırlandırılarak MEP değeri dünya ortalamasının (1,000) üzerindeki dergilerde yayın yapan yazarların daha fazla desteklenmesi amaçlanmıştır. Ortak yazarlı

⁷ 2016-2020 yılları arasındaki UBYT ödeme parametreleri için bkz. <https://cabim.ulakbim.gov.tr/ubyt/>.

⁸ UBYT 2019 dergi listesinde Türkiye'de yayımlanan ve JCR'de listelenen MEP değeri en yüksek dergi (0,605) *Journal of Sports Science and Medicine* dergisidir (4538 lira).

yayınlar yapılacak ödemeler de bazı koşullara bağlanmıştır. Ortak yazarlar arasında destek miktarının nasıl paylaşılacağı yukarıda anılan yazar teşvik paylaşımı için dergi MEP değerinin ($MEP_y = 1,500$) yanı sıra yazar sayısı eşik değerine (10) de bağlıdır. MEP değeri 1,500'ün altında olan dergiler için destek miktarı hesaplanırken TR adresli olmayan yazarlar da dikkate alınmaktadır. MEP değeri 1,500 ve üzerindeki dergilerde ise sadece TR adresli yazarlar dikkate alınmaktadır. Destek miktarı buna göre TR adresli yazarlar arasında eşit olarak paylaşılmaktadır. Ama bir yayının ortak yazar sayısı 10'un üzerindeyse TR adresli yazar başına yapılacak maksimum ödeme miktarı 3000 lira ile sınırlandırılmıştır.⁹

TÜBİTAK UBYT Programı Desteklenen Dergi Listeleri ve Yeni Destek Algoritması

TÜBİTAK ULAKBİM her yıl JCR verilerine dayanan desteklenecek dergi listesini web sayfası aracılığıyla yayımlamaktadır. Bu listede ilgili dergilerde yayımlanacak makalelere ve diğer yayınlara yapılacak destek miktarı ve dergilerin bazı özellikleri yer almaktadır. Bu kısımda 2019 yılında yapılan algoritma değişikliğinin UBYT Programınca desteklenen dergi listelerine yansımaları üzerinde durulmakta ve eski algoritmayla yeni algoritmanın uygulanması sonucu desteklenen dergilerin sayıları ve bibliyometrik özellikleriyle ilgili karşılaştırmalar yapılmaktadır.

Eski destek algoritmasının uygulandığı son yıla (2018) kadar desteklenen dergi sayısı yavaş da olsa sürekli bir artış göstermiş, ancak yeni algoritmanın uygulanmaya başlanmasıyla birlikte desteklenecek dergiler için getirilen dergi makale etki puanı (MEP) eşik değeri uygulaması nedeniyle dergi sayısı 2019'da %19, 2020'de ise %17 oranında düşmüştür (Tablo 1). Başka bir deyişle, desteklenen dergi sayısı iki yılda üçte bir oranında azalmıştır. 2019 yılında önce MEP değeri 0,250'nin (ya da dergi Türkiye'de yayımlanıyorsa 0,100'in) altında olan 2425 derginin, 2020 yılında da MEP değeri 0,500'ün ve 0,250'nin altında olan toplam 1807 SCI-E ve SSCI dergisinin desteklenmesine son verilmiştir.

2015-2019 yılları arasında WoS'ta dizinlenen TR adresli yayın (makale ve derleme makale) sayısı (muhtemelen 15 Temmuz 2016 sonrası bazı üniversitelerin kapatılması nedeniyle) 2017'de bir duraklama göstermiş, ancak 2019'da %20 oranında artmıştır. TÜBİTAK UBYT Programının 15 Temmuz 2016'daki gelişmelerden çok daha fazla etkilendiği anlaşılmaktadır. 2015 yılı verileriyle karşılaştırıldığında 2016 ve 2017 yıllarında desteklenen yayın ve araştırmacı sayıları ve dolayısıyla toplam destek miktarı yaklaşık üçte bir oranında düşmüştür. Yayın başına desteklenen araştırmacı sayısı ortalama 1,1'dir. 2018 yılında destek başvurusu sayısı bir önceki yıla göre %62 oranında, toplam ödeme miktarı (23 milyon lira) ise yaklaşık üç kat artmıştır. 2019'da ise destek başvurusu sayısı yaklaşık üçte bir oranında azalmıştır.¹⁰ ULAKBİM faaliyet raporlarında 2018 ve 2019 yıllarına ait desteklenen yayın ve

⁹ Yani MEP_y değeri 1,500'ün hemen altındaki bir dergide örneğin dokuz ortak yazarlı bir makalenin Türkiye adresli tek yazarına yapılacak ödeme miktarı yaklaşık 830 lira (7500/9), MEP_y değeri 1,500 veya hemen üzerindeki bir dergide örneğin 11 ortak yazarlı bir makalenin Türkiye adresli tek ortak yazarına yapılacak ödeme miktarı ise 3000 liradır. Aynı durum, örneğin ATLAS gibi büyük araştırma grupları (örneğin CERN) tarafından yayımlanan çok yazarlı (bazen bu sayı beş bini bulmaktadır) makaleler için de geçerlidir. Böyle bir makalede sadece bir Türkiye adresli yazar varsa bu yazara ödenecek miktar 3000 lirayı geçemez.

¹⁰ 2019 yılında destek başvuru sayısının %62 oranında arttığı, bu artışın yeni destek algoritması uygulamasından kaynaklandığı öne sürülmüştür (TÜBİTAK, 2020b). Rapor edilen sayılar aslında 2017 ve 2018 yıllarına aittir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi ULAKBİM Faaliyet Raporunda 2019 yılındaki başvuru sayısında üçte bir oranında bir düşüş söz konusudur (TÜBİTAK, 2019b, s. 43).

araştırmacı sayısı verilmemekle birlikte 2019 yılındaki toplam ödeme miktarı bir önceki yılın ödeme miktarına oldukça yakındır (21 milyon lira). Bu durum muhtemelen hem başvuru sayısının üçte bir oranında azalmasından hem de 2019 yılında maksimum ödeme miktarının 7500 liradan 15.000 liraya çıkarılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 1

TÜBİTAK UBYT Programı destekleriyle ilgili veriler (2015-2020)

Yıl	Desteklenen dergi sayısı	TR adresli yayın sayısı	Destek başvurusu sayısı	Desteklenen başvuru sayısı	Desteklenen yayın sayısı	Desteklenen araştırmacı sayısı	Destek miktarı (x1000 TL)
2015	12390	29125	19438	15298	9260	10572	11000
2016	12510	31472	17528	6526	6518	7269	7081
2017	12767	29764	18463	10175	6798	6947	7815
2018	12890	30491	29851	--	--	--	23290
2019	10465	36533	20826	--	--	--	21170
2020	8658						

Not. İkinci sütundaki veriler UBYT yıllık dergi listelerinden (<https://cabim.ulakbim.gov.tr/ubyt/>), 4-8. sütunlardaki sayılar ise TÜBİTAK ULAKBİM yıllık faaliyet raporlarından derlenmiştir (TÜBİTAK 2015b, s. 13; 2016b, s. 48; 2017b, s. 62; 2018, s. 58; 2019b, s. 43). Destek miktarı ilgili yılların cari fiyatlarını yansıtmaktadır. 2019 yılında yayın başına maksimum ödeme miktarı 7500 liradan 15.000 liraya yükseltilmiştir. 2018-2019 yıllarının faaliyet raporlarında desteklenen başvuru sayısı, yayın sayısı ve araştırmacı sayısı verilmemiştir. Üçüncü sütundaki TR adresli yayın sayıları (sadece makaleler ve derleme makaleler) Web of Science'ta 11 Temmuz 2020 tarihinde yapılan taramadan elde edilmiştir. Desteklenen yayın sayısı tekildir. Bir yayın için birden fazla araştırmacı destek için başvurabilmektedir. Desteklenen araştırmacı sayısı tekil değildir.

UBYT'nin 2019 yılı desteklenecek dergi listesinde 10.465 dergi bulunmaktadır (Tablo 1). Tablo 2'de 10.465 dergi arasından MEP değerleri olan 8678 derginin 0,25'lik (0,250) MEP değeri dilimlerine göre dağılımı verilmektedir. Bunun yanı sıra her dilimdeki dergilere verilen destek miktarı ile bu miktarın toplam destek miktarına oranları bilgi için verilmektedir. Destek miktarı ve oranları farazidir. Başka bir deyişle, desteklenecek dergi listesindeki her dergide bir TR adresli yayın yapılacağı varsayımına dayanmaktadır. Gerçekte ise (daha sonraki analizlerde de göreceğimiz gibi) listelenen dergilerin önemli bir kısmında hiç TR adresli yayın yapılmamaktadır. MEP değeri olmayan 1787 dergi Tablo 2 ve Şekil 2'de gösterilmemiştir. Bu dergilerin 1604'ü AHCI'de dizinlenmektedir (2000 lira). Geriye kalan 184 dergiyse MEP değerleri olmamasına rağmen Q1 (71 dergi) ve Q2 (113 dergi) dergileri arasında listelendikleri için 7500 ya da 3750 lira ödenen dergilerdir.

2019 dergi listesinde MEP değeri 0,1'in altında olan 23 dergi, MEP değeri 0,1 ile 0,25 arasında ise 27 dergi bulunmaktadır. Bu dergilerin tamamı Türkiye'de ya da TÜBİTAK tarafından yayımlanan ve WoS'ta dizinlenen dergilerdir. TÜBİTAK UBYT Programı Uygulama Usul ve Esaslarında "Journal Citation Reports'ta olup Türkiye adresli olmayan dergilerin arasından belirlenen eşik değerinden¹¹ yüksek MEP'e sahip dergiler ve Journal Citation Reports'ta olup Türkiye adresli tüm dergiler" uluslararası bilimsel dergi olarak tanımlanmaktadır (TÜBİTAK, 2019a, Madde 4k). Başka bir deyişle, Türkiye'de yayımlanan ve JCR'de yer alan "Türkiye adresli tüm dergiler" için herhangi bir eşik değeri

¹¹ 2019 yılında Türkiye'de yayımlanan ve JCR'de listelenen dergiler için MEP eşik değeri (MEP_a) 0,100, yabancı ülkelerde yayımlanan dergiler için ise 0,250'dir (MEP_e) (TÜBİTAK 2019b).

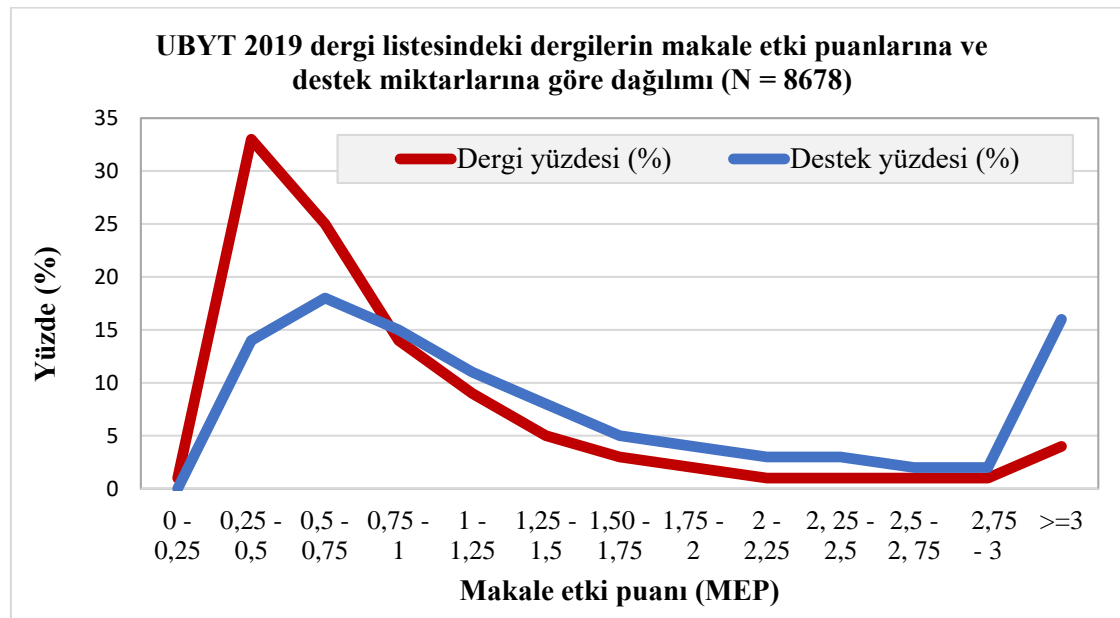
bulunmamaktadır. Bu durumda en azından bazı dergiler için yeni destek algoritmasındaki eşik değerinin (MEP_a) pek bir anlamı kalmamaktadır (bkz. formül 2).¹²

Tablo 2

UBYT 2019 yılı dergi listesindeki dergilerin MEP değerlerine ve destek miktarlarına göre dağılımı

Makale etki puanı (MEP)	Yayın başına tam destek miktarı (TL)	Dergi sayısı	Dergi yüzdesi (%)	Destek miktarı (TL)	Destek yüzdesi (%)
0 - 0,25	0 - 1250	50	1	35055	0
0,25 - 0,5	1250-2500	2858	33	5315965	14
0,5 - 0,75	2500-3750	2153	25	6631575	18
0,75 - 1	3750-5000	1257	14	5435825	15
1 - 1,25	5000-6250	746	9	4160255	11
1,25 - 1,5	6250-7500	421	5	2873330	8
1,50 - 1,75	7500	268	3	2010000	5
1,75 - 2	7500	192	2	1440000	4
2 - 2,25	10000	128	1	1280000	3
2,25 - 2,5	10000	95	1	950000	3
2,5 - 2,75	10000	69	1	690000	2
2,75 - 3	10000	56	1	560000	2
>=3	15000	385	4	5775000	16
Toplam		8678	100	37157005	101

Not: Yuvarlama hatasından dolayı toplam destek yüzdesi %100'den farklıdır.

Şekil 2. UBYT 2019 yılı dergi listesindeki dergilerin MEP değerlerine ve destek miktarlarına göre dağılımı

¹² Bu usul ve esaslar dikkate alınacak olursa bu dergilerdeki yayınlara ödeme yapılmaması gerekir. Ayrıca, MEP değerleri eşik değerinden (MEP_a) daha düşük dergiler için formül 2 negatif değerler üretmektedir.

2019'da Türkiye'de yayımlanmayan dergiler için MEP eşik değeri 0,250'ye yükseltildiğinden MEP değeri 0 ile 0,250 arasında olan az sayıda dergi desteklenmektedir. Ancak desteklenen dergilerin gene de üçte birinin MEP değerleri 0,250-0,500 arasında, dörtte üçünün ise MEP değerlerinin dünya ortalamasının (1,000) altında olduğu görülmektedir. Maksimum miktarda (15.000 lira) destek alabilecek dergilerin bütün dergilere oranı 2019'da yaklaşık %4'tür. Fakat bu dergilerde oldukça kısıtlı sayıda TR adresli makale yayımlandığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu çalışmada 2015 ve 2019 destek algoritmaları karşılaştırıldığından 2020 yılıyla ilgili ayrıntılı bilgi yer almamaktadır. Ancak MEP eşik değeri 2020'de SCI-E dergileri için 0,500'e yükseltildiğinden MEP değeri olan ve desteklenecek toplam dergi sayısı 6988'e düşmektedir. Tıpkı 2019 yılında MEP değerleri 0-0,250 arasındaki dergilerde olduğu gibi, MEP değerleri 0,250-0,500 bandında olan ve desteklenen dergilerin toplam dergilere oranı 2020'de 2019'daki oranın (%33) yarısına inecektir. Böylece 2019'da MEP değerleri 0,500'ün altında olan ve desteklenen dergilerin toplam dergilere oranı yaklaşık %33'ten 2020'de %15'e, MEP değerleri dünya ortalamasının (1,000) altında olan dergilerin oranı da %73'ten %66'ya düşecektir.

Şekil 2'deki destek miktarları dikkate alındığında MEP değerleri 0,500'den düşük olan dergiler UBYT dergi listesindeki toplam dergilerin üçte birini oluşturmasına karşın bu dergiler toplam ödeme miktarının %14'ünü hak etmektedir. Öte yandan MEP değeri için üzerinde olan ve toplam dergilerin sadece %4'ünü oluşturan 385 dergi ise toplam ödeme miktarının %16'sına hak kazanmaktadır. Ancak MEP değeri yüksek dergilerde oldukça kısıtlı sayıda TR adresli makale yayımlandığından gerçek ödeme yüzdesi bunun çok altında gerçekleşmektedir. Gerçek ödeme verileri üzerinden bir değerlendirme aşağıda yapılmaktadır.

Bir önceki kısımda da değinildiği gibi, UBYT Programı destek algoritmalarında dergilerin etki faktörlerinin ya da makale etki puanlarının normal dağıldığı varsayılmaktadır. Bu varsayım 2019 yılındaki yeni destek algoritması için de geçerlidir. Yeni destek algoritması dergiler için MEP değeri 1,500'e kadar doğrusal olarak artan ödeme yapılmasını öngörmektedir. Oysaki Şekil 2'de de görüldüğü gibi dergilerin MEP değerlerinin dağılımları son derecede çarpıktır. Desteklenecek dergi listesindeki dergilerin yaklaşık dörtte üçünün MEP değerleri 1,000'in, %87'sinin ise 1,500'ün altındadır.

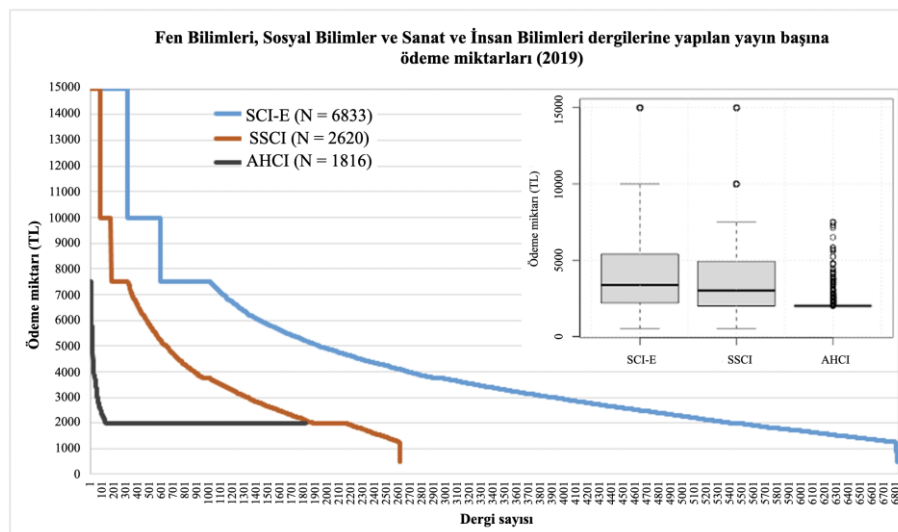
Öte yandan, bir derginin MEP değeri o derginin fen bilimleri, sosyal bilimler ya da sanat ve insani bilimler dergisi olmasına göre de değişmektedir. Çünkü bu disiplinlerde yayımlanan dergi sayıları, bilimsel iletişim mecraları (dergi makalesi, kitap vs.), araştırmacı sayıları vs. birbirinden oldukça farklıdır. Daha önce de belirtildiği gibi fen bilimlerinde ya da sosyal bilimlerde farklı konulardaki dergilerin atıf örüntüleri bile birbirinden farklı olabilmektedir. 2019 yılı UBYT dergi listesi üzerinden bir karşılaştırma yapmak gerekirse, desteklenen dergilerin %60'ı (6245) sadece SCI-E'de dizinlenmektedir. Buna SCI-E ile birlikte SSCI'de ve AHCI'de dizinlenen toplam 588 dergi de eklendiğinde bu oran %65'e (6833 dergi) yükselmektedir.¹³

¹³ Toplam 10.465 derginin %89,3'ü (9341) sadece bir dizinde (SCI: 6245, SSCI: 1711, AHCI 1385), %8,7'si (907 dergi) en az iki dizinde (SCI+SSCI: 541, SSCI+AHCI: 355, SCI+AHCI: 35), binde üçü (38 dergi) üç dizinde de dizinlenmektedir. JCR'de MEP değerleri henüz verilmeyen ama WoS'ta dizinlenen dergi sayısı ise 179'dur (%1,7).

Bu alanlarda yayımlanan dergilerin MEP değerleri o dergilerde yayımlanan makalelere yapılacak ödeme miktarlarını da belirlemektedir. Tablo 3'te 2019 UBYT dergi listesi temel alınarak fen bilimleri, sosyal bilimler ve sanat ve insani bilimler dergilerine yapılan ödemelerin sayıları ve bu dergilere verilen destek miktarları, Şekil 3'te ise ilgili alanlardaki dergi sayıları, ödeme miktarları ve Tablo 3'teki istatistiklere dayanan kutu grafiği verilmektedir. Çeyreklik değerler dikkate alındığında en düşük ödeme yapılan ilk %25'lik dilimde fen bilimleri dergilerine sosyal bilimler ve sanat ve insani bilimler dergilerinden %9 daha fazla ödeme yapılmaktadır. Benzeri bir biçimde fen bilimleri dergilerine yapılan ödemelerin ortancası (%50'lik dilim) sosyal bilimler dergilerinkinden %12, sanat ve insan bilimlerinkinden %68 daha yüksektir. Sosyal bilimler dergilerinin ortancası da sanat ve insan bilimleri dergilerinkinden %51 daha yüksektir. Bu farklılıklar genel ortalamalara da yansımaktadır: Fen bilimleri dergilerine sosyal bilimlerinkinden %9, sanat ve insan bilimlerinkinden %108 daha yüksek ödeme yapılmaktadır. Sosyal bilimler dergilerine sanat ve insan bilimleri dergilerinkinin neredeyse ortalama bir katı (%90) daha fazla ödeme yapılmaktadır. MEP değerleri nispeten daha yüksek olan %75'lik dilime gelindiğinde ise fen bilimleri ile sanat ve insan bilimleri ve sosyal bilimlerle sanat ve insan bilimleri dergilerine yapılan ödeme miktarları arasındaki fark daha da açılmaktadır (sırasıyla %170 ve %147).

Tablo 3*Alanlara göre dergilere yapılan ödemelerin karşılaştırılması*

Tanımlayıcı istatistikler	Ödeme miktarı (TL)			Karşılaştırma		
	SCI-E	SSCI	AHCI	SCI-E – SSCI (%)	SCI-E – AHCI (%)	SSCI – AHCI (%)
Minimum	500	500	2000	0	-75	-75
Yüzde 25	2185	2000	2000	9	9	0
Ortanca	3365	3018	2000	12	68	51
Ortalama	4365	3991	2097	9	108	90
Yüzde 75	5400	4930	2000	10	170	147
Maksimum	15000	15000	7500	0	100	100

Şekil 3. Fen bilimleri, sosyal bilimler ve sanat ve insan bilimleri dergilerine yapılan ödeme miktarları. Not: Veriler 2019 yılı UBYT dergi listesine dayanmaktadır.

Dergilerin MEP değerlerinin çarpık olmasının yanı sıra dergilerde yayımlanan makalelere yapılan atıfların dağılımı da çarpıktır. WoS'ta listelenen makalelerin %9-%10'u bütün atıfların %44'ünü toplamaktadır (Albarrán ve diğerleri, 2011). Aynı durum tek tek dergiler için de geçerlidir. Bir dergide yayımlanan az sayıdaki makale yüksek sayıda atıf alırken, çoğu makale ya çok düşük sayıda atıf almakta ya da hiç atıf almamaktadır. Hatta bu durum etki faktörleri oldukça yüksek olan dergiler için de geçerlidir. Bu dergilerde yayımlanan makalelerin yaklaşık dörtte üçü dergi etki faktörünün karşılığı kadar atıf alamamaktadır (Larivière ve diğerleri, 2016, Tablo 1). Dergilerin etki faktörüyle o dergilerde yayımlanan makalelerin aldıkları atıf sayıları arasında pozitif bir ilişki yoktur (Zhang, Rousseau ve Sivertsen, 2017). Aynı durum dergi etki faktörüne dayanan MEP değerleri için de geçerlidir. Fen bilimlerinde ve sosyal bilimlerde farklı konulardaki dergilerin atıf örüntüleri birbirinden oldukça farklıdır. Örneğin, sosyal bilimlerde kitap halen başat yayın türü iken fen bilimlerinde dergi makalesi son derecede yaygındır.

Bu durum, dergilere ait dergi etki faktörü ve MEP değeri gibi bibliyometrik ölçümlere dayanarak tek tek makalelerin etkisini ölçmenin pek isabetli olmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle, makalelere verilen destek miktarını çarpık MEP değerleri dağılımlarının ortalamasına göre saptamak yanıltıcıdır. Şekil 3'teki veriler yeni destek algoritması oluşturulurken bu noktaların yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir. Kaldı ki, daha önce de belirtildiği gibi, TÜBİTAK tarafından desteklenen dergilerde yayımlanan makaleler desteklenmeyen dergilerde yayımlananlardan daha yüksek sayıda atıf almamaktadır (Tonta ve Akbulut, 2020a).

Daha da önemlisi TR adresli yayınların fen bilimleri, sosyal bilimler ve sanat ve insani bilimlere göre dağılımı yukarıdaki dağılımlardan çok farklıdır. Örneğin, 2006-2015 yıllarında yayımlanan TR adresli makalelerin %90'ı SCI-E'de, %9'u SSCI'de, %1'inden azı ise AHCI'de dizinlenen dergilerde yayımlanmıştır (Tonta ve Akbulut, 2019, s. 1957). Aşağıdaki karşılaştırmada da görüleceği gibi bu oranlar UBYT Programına göre 2015 ve 2019 yıllarında destek verilen makalelere de aynı şekilde yansımaktadır.

Öte yandan MEP değeri olmadığı için JCR'de listelenmeyen ve AHCI'de dizinlenen 1603 dergide yayımlanan makalelere, MEP değerleri 0,4 varsayılarak sabit bir ücret ödenmektedir (2000 lira, maksimum ödeme miktarının %13'ü). Oysaki SSCI ve SCI-E'de de dizinlenen 213 AHCI dergisinin MEP değerlerinin ortancası 0,435'tir.¹⁴ Başka bir deyişle, AHCI dergilerinin yarısından fazlası 2000 liranın üzerinde desteği hak etmektedir.

Desteklenen Yayınlar Göre UBYT Programının Eski ve Yeni Destek Algoritmalarının Karşılaştırılması

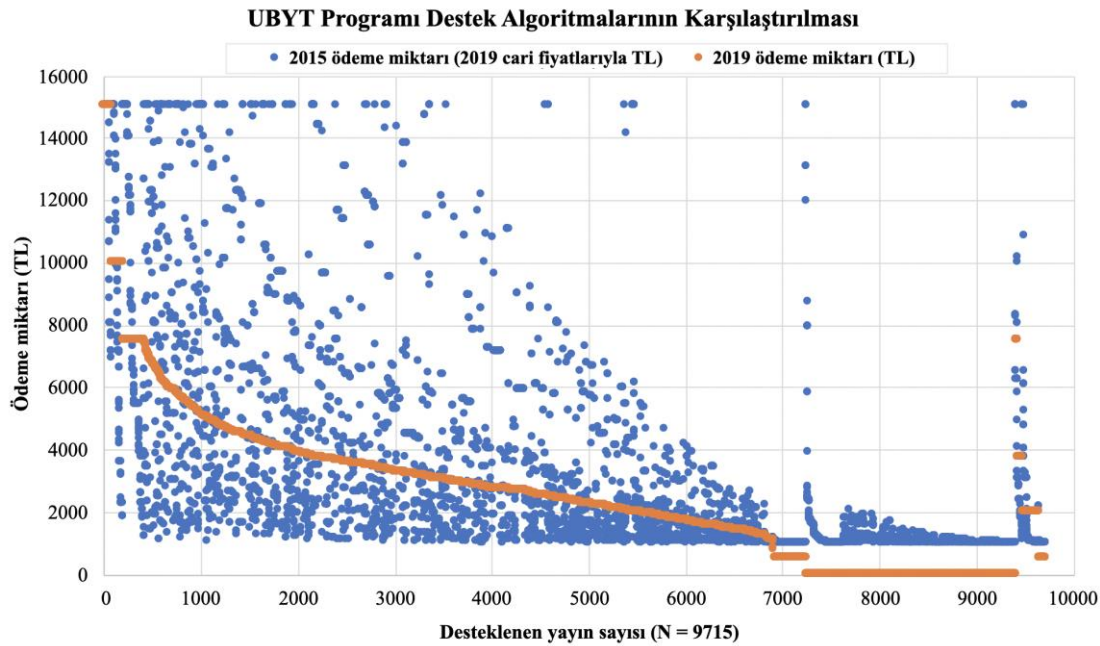
Bir önceki kısımda eski ve yeni destek algoritmaları 2015 ve 2019 yıllarında desteklenen dergi listelerine göre karşılaştırılmıştı. Bu kısımda ise benzeri bir karşılaştırma desteklenen yayınlar temel alınarak yapılmaktadır. Bu amaçla 2015 yılında desteklendiğini bildiğimiz yayınların 2019 yılında uygulanmaya başlanan yeni algoritmaya göre desteklenip desteklenmediği ve desteklendiği takdirde bu yayınlara yapılacak ödeme miktarları karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmada 2015'te desteklenen yayınların 2019'da da aynı dergilerde yayımlanmış

¹⁴ MEP değerleri olmayan ama JCR'de Q1 ve Q2 dergileri arasında listelenen sırasıyla üç ve dört AHCI dergisine 7500'er ve 3750'şer lira ödenmektedir.

olduğu, bu dergilerin MEP değerlerinde genelde ufak bir artış (Fischer ve Steiger, 2018) olsa da aradan geçen sürede çok büyük değişiklikler göstermediği ve dolayısıyla ödeme miktarlarının pek değişmediği varsayılmaktadır.

Her ne kadar 2015 yılında 7500 lira olan maksimum destek miktarı 2019 yılında 15.000 liraya yükseltilmiş olsa da 2015 yılının 7500 lirası 2019 yılı cari fiyatlarıyla 15.028 liraya karşılık gelmektedir.¹⁵ Başka bir deyişle 2019'da ödeme miktarları bir kat artmış gözükmesine karşın aslında 2019 cari fiyatlarıyla bile 2015 yılına göre reel olarak artmamış, hatta %0,19 (yaklaşık binde iki) oranında azalmıştır.

2015 yılında 3031 dergide yayımlanan toplam 9715 TR adresli yayın desteklenmişti.¹⁶ Şekil 4'te 9715 yayına 2015 ve/veya 2019 yıllarında yapılan ödeme miktarları gösterilmektedir. Desteklenen yayınlar TR adresli yayınların yer aldığı dergilerin 2015 yılındaki MEP değerlerine ve bu değerlerin karşılığı olarak 2019 yılında bir yayına yapılması gereken tam ödeme miktarına (turuncu noktalar) göre sıralanmıştır. Aynı yayınlara 2015'te yapılan tam ödeme miktarları ise mavi noktalarla gösterilmektedir. Şeklin ilk kısmında dergi MEP değerleri olan ve hem 2015 hem de 2019'da ödeme yapılan 7251 yayın yer almaktadır. Daha sonra ise dergi MEP değerleri olan ve fakat 2015 algoritmasına göre desteklenip yeni algoritmaya göre desteklenmeyen 2158 yayın bulunmaktadır (7252-9409 numaralı yayınlar). Şeklin en sağında yer alan toplam 306 yayının MEP değerleri olmamasına karşın bu yayınlara 18'i Q1, 59'u Q2, 164'ü AHCI, 65'i ise TR adresli dergilerde yayımlandığı için 2019 yılında da destek verilmesi söz konusudur (ödeme miktarları sırasıyla 7500, 3750, 2000 ve 500 liradır).

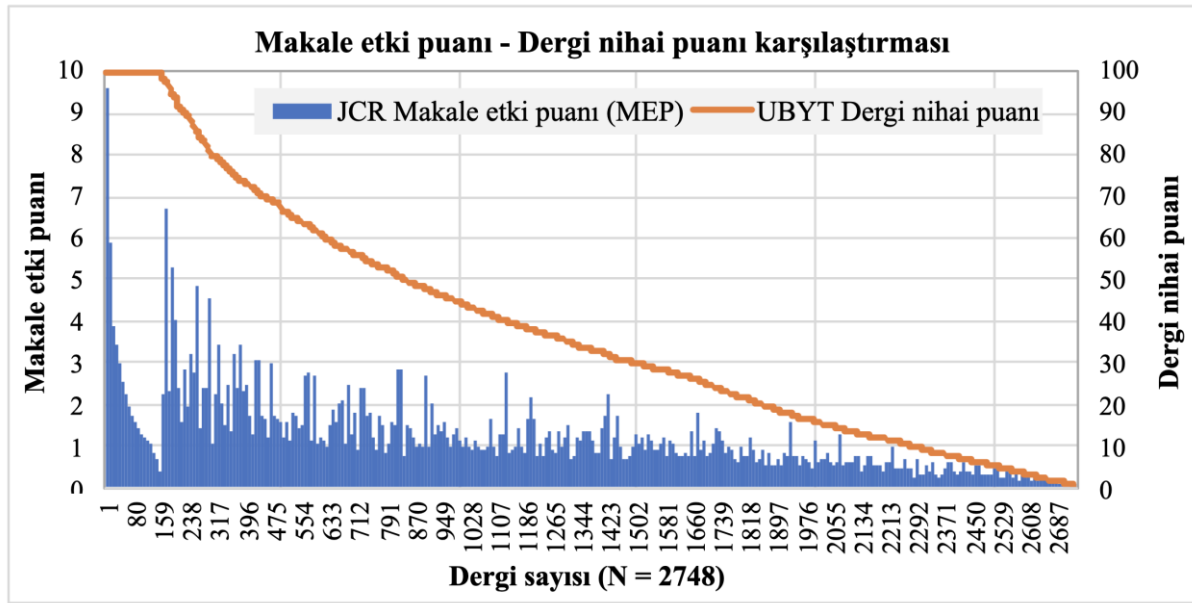
Şekil 4. UBYT Programı eski ve yeni destek algoritmalarının yayınlara yapılan ödeme miktarlarına göre karşılaştırılması

¹⁵ Deflatör katsayısı 2,0036976422. Bkz. 2019-2021 Dönemi (2018).

¹⁶ Tablo 1'de 2015'te desteklenen yayın sayısı ULAKBİM'in faaliyet raporuna dayanarak 9260 olarak verilmişti (TÜBİTAK 2015b, s. 13). Ödeme verilerinde ise bu sayı 9715'tir. Buradaki farkın sebebi ödeme veri setinin yayın yılı 2015 olan ve desteklenen çalışmaları içermesidir. Ancak yayın yılı 2015 olup destek ödemeleri 2016 yılında yapılan yayınlar olabilmektedir.

2015'te desteklenen yayınların %22,2'si (2158 yayın) yeni destek algoritmasına göre desteklenmemektedir. Yayın başına tam ödeme miktarı temel olarak alındığında TR adresli yayınlara yapılan ödeme miktarı 2015'te 35,2 milyon lira, 2019'da ise 25,3 milyon liraya karşılık gelmektedir. Ancak ortak yazarlı yayınlarda her zaman bütün ortak yazarlar destek için başvurmadıklarından 2015'te yapılan gerçek ödemeleri dikkate almak gerekir. Buna göre 2015'te TR adresli yayınların yazarlarına toplam 24,8 milyon lira ödenmiştir. Yeni algoritmaya göre bu yayınlara 2019'da 17,6 milyon lira ödenmesi söz konusudur (%29 daha düşük).

Şekil 4'te dikkat çeken en önemli noktalardan birisi, aynı MEP değerine sahip dergilerde yayımlanan yayınlara 2015 ve 2019 yıllarında yapılan ödeme miktarlarının birbirinden çok farklı olmasıdır. Nitekim 2015'te MEP değerleri olan 2748 derginin dergi nihai puanlarıyla MEP değerleri arasındaki korelasyon katsayısı (Pearson's $r = 0,52$, etki değeri $r^2 = 0,27$) yüksek değildir (Şekil 5). Başka bir deyişle, korelasyon katsayısı eski algoritmada dergilerin MEP değerlerine dayanarak hesaplanan DNP'leri her dört dergiden üçünün gerçek MEP değerlerini yansıtmamaktadır. Bunun başlıca nedenleri daha önce de değindiğimiz gibi eski algoritmada dergi MEP değerlerinin DNP'ye dönüştürülmesi için kullanılan algoritmanın işleyişi ve az sayıda dergisi olan konu gruplarının diğer konu gruplarıyla birleştirilmesidir. Şekil 5'teki bulgular daha önceki benzeri bulguları desteklemektedir (bkz. Tonta, 2017b, 5. Bölüm).

Şekil 5. Dergilerin dergi nihai puanlarıyla makale etki puanlarının karşılaştırılması

Not. Okumayı kolaylaştırmak için MEP değeri 10'dan büyük olan dört yayın gösterilmemiştir.

Aşağıda 2015 yılında MEP değerleri olan ve dergi nihai puanına göre desteklenen 7251 yayına yapılan ödemelerle bu ödemelerin 2019 yılında yeni destek algoritmasında kullanılan MEP değerlerine göre karşılıkları yayınların 0,25'lik MEP değeri dilimlerine göre karşılaştırılmaktadır (Tablo 4 ve Şekil 6).¹⁷ Tablo 5'te ise ödemelerle ilgili tanımlayıcı istatistikler sunulmaktadır.

UBYT Programı çerçevesinde MEP değeri olan dergilerde yapılan yayınlara 2015'te yaklaşık 22 milyon lira destek verilmiştir. 2019'da ise aynı yayınlar yeni algoritmaya göre 17 milyon lira desteği hak etmektedir. Destek miktarının yaklaşık üçte biri her iki yılda da MEP

¹⁷ MEP değeri olmayan 1787 dergide çıkan ve desteklenen TR adresli yayınlar karşılaştırmaya dâhil edilmemiştir.

değerleri 0,5 ile 0,75 arasındaki dergilerde çıkan yayınlara harcanmıştır. Desteklenen yayınların 2015'te %78'inin, 2019'da ise %75'inin MEP değerleri dünya ortalamasının (1,000) altındadır. Desteklenen yayınların MEP değerlerinin ortancası 0,592'dir.

Toplam ödeme miktarı 2015'e oranla 2019'da ortalama %23 düşmüştür. Bunun temel nedeni 2019'da başlatılan MEP eşik değeri uygulamasıdır. Yeni algoritmaya göre MEP değeri ortancanın altında olan dergilere 2015 yılına oranla daha yüksek, ortancanın üzerinde olan dergilere ise daha düşük ödeme yapılması söz konusudur. Bu bulgular eski algoritmada dergilerin MEP değerlerinin DNP'ye dönüştürülürken değişime uğradığını, formül 1'deki üs alma işlemi nedeniyle DNP'si nispeten daha yüksek yayınlara daha yüksek ödeme yapıldığını göstermektedir. Ancak desteklenen yayınların çok küçük bir yüzdesi formüldeki üs alma işleminin avantajlarından yararlanabilmiştir. Çünkü MEP değeri nispeten daha yüksek dergilerde yayımlanan TR adresli makalelerin oranı oldukça düşüktür. Örneğin, maksimum ödeme miktarının (15.000 lira) yarısını hak eden TR adresli yayınların oranı sadece %10'dur (2015'te %8, 2019'da %10).

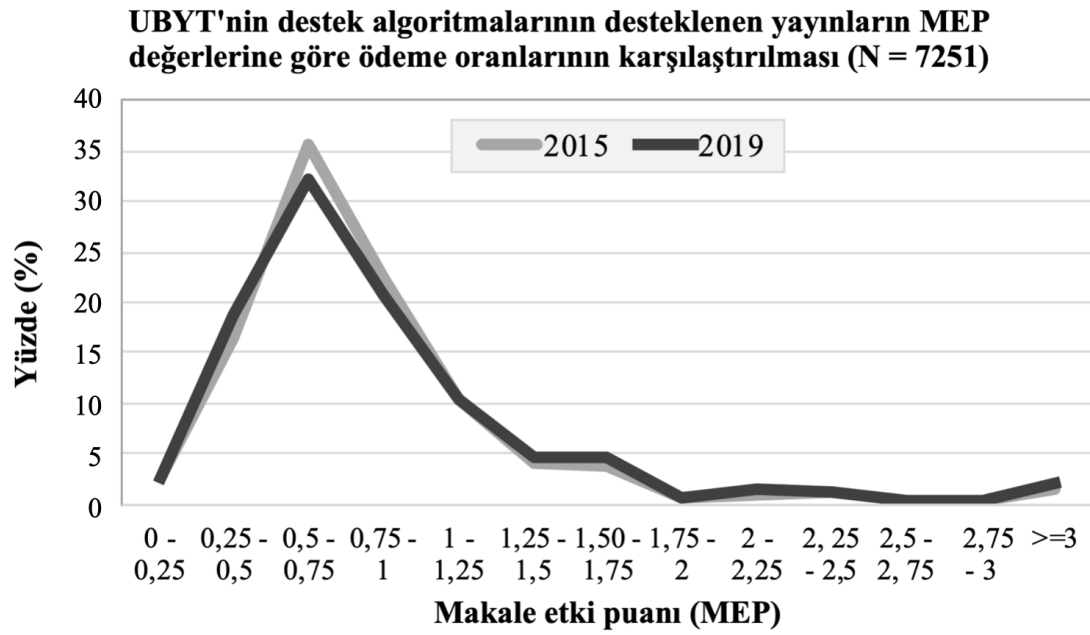
Tablo 4

Destek miktarlarının makale etki puanlarına göre dağılımı

Makale etki puanı (MEP)	Desteklenen yayın sayısı	2015		2019	
		Ödeme miktarı TL)	Yüzde (%)	Ödeme miktarı TL)	Yüzde (%)
0 - 0,25	556	580438	3	431388	3
0,25 - 0,5	2111	3648677	17	3188505	19
0,5 - 0,75	2358	7848973	36	5448432	32
0,75 - 1	1141	4946477	22	3500503	21
1 - 1,25	487	2262003	10	1761391	10
1,25 - 1,5	184	917164	4	782486	5
1,50 - 1,75	187	863693	4	791108	5
1,75 - 2	33	150959	1	110908	1
2 - 2,25	49	177022	1	241379	1
2,25 - 2,5	39	234334	1	206982	1
2,5 - 2,75	13	57381	0	55492	0
2,75 - 3	16	45803	0	62662	0
>=3	77	322853	1	359616	2
Toplam	7251	22055778	100	16940853	100

Şekil 6, toplam ödeme miktarının yayınların MEP değerlerine göre dağılımı açısından iki destek algoritması arasında pek fark olmadığını göstermektedir. Ancak toplam ödeme miktarının MEP değeri aralıklarına dağılım oranları arasında büyük fark olmaması eski ve yeni algoritmaların işleyiş biçimlerinin de aynı olduğu anlamına gelmemektedir. Dergi bazında TR adresli yayınlara 2015 ve 2019 yıllarında yapılan ödeme miktarlarının birbirinden çok farklı olduğu ve DNP ve MEP değerleri arasında güçlü bir korelasyon olmadığı daha önce gösterilmişti (Şekil 4 ve Şekil 5). Bu durum yayın bazındaki ödeme miktarları için de geçerlidir. Tablo 6'da 2015'te tam DNP'si (100) olan ve maksimum destek verilen 156 yayının MEP değerleri (minimum 0,409, maksimum 22,142) ve bu yayınlara yapılan ödeme miktarları

(minimum 2045, maksimum 15.000 lira) karşılaştırılmaktadır. Başka bir deyişle eski algoritmaya göre maksimum miktarda ödeme yapılan bazı yayınlara yeni algoritmaya göre bu miktarın %14'ü kadar ödeme yapılabilmektedir. Bu durum eski destek algoritmasında farklı JCR konuları altında listelenen dergilerin MEP değerlerinin DNP'ye dönüştürülmesi sırasında geçirdiği değişimin başka bir göstergesidir. Örneğin, *Proceedings of the National Academy of Sciences of USA (PNAS, MEP: 4,878)* dergisi dünyanın en saygın dergilerinden birisidir. Bu derginin nihai puanı eski algoritmaya göre 86,03 puana karşılık gelmekteydi. Bu durum *PNAS*'ta yayımlanan makalelere MEP değerleri *PNAS*'ın onda biri kadar olan dergilerde yayımlanan ama farklı konular altında listelendikleri için DNP'si daha yüksek olan makalelere ödenen miktarın ancak üçte ikisi kadar ödeme yapılmasına yol açmaktaydı.

Şekil 6. Destek miktarlarının makale etki puanlarına göre dağılımı

Tablo 5

2015 ve 2019 ödemeleriyle ilgili tanımlayıcı istatistikler

Tanımlayıcı istatistikler	2015 Makale etki puanı (MEP)	Miktar (TL)		Artma / Azalma (%)
		2015 (2019 cari fiyatlarıyla)	2019	
Minimum	0,004	501	250	-50
Yüzde 25	0,399	1057	1265	20
Ortanca	0,592	1827	2000	9
Ortalama	0,704	3042	2336	-23
Yüzde 75	0,816	3810	3071	-19
Maksimum	22,412	15028	15000	0
Toplam		22055778	16940853	-23

Not. Yeni algoritmaya göre 2019 yılında 10 ve daha fazla ortak yazarı olan yayınlarda yazar başına ödeme miktarı hesaplanırken sadece TR adresli yazarlar dikkate alınmaktadır. Bu özelliğe sahip 93 yayım vardır.

Tablo 6

2015'te tam dergi nihai puanına (DNP) sahip 156 derginin MEP değerlerine göre dağılımı

Tanımlayıcı istatistikler	2015 MEP değeri	2019 ödeme miktarı (TL)	2015 ödeme miktarı (2019 cari fiyatlarıyla TL)
Minimum	0,409	2045	15028
Yüzde 25	1,156	5780	15028
Ortanca	1,669	7500	15028
Ortalama	2,624	8722	15028
Yüzde 75	2,954	10000	15028
Maksimum	22,412	15000	15028

Fen bilimleri ve sosyal bilimler yayınlarının MEP değerleri ve dolayısıyla bu yayınlara yapılan ödeme tutarları da birbirinden oldukça farklıdır. Tablo 7'de MEP değeri olan dergilerde yayımlanan ve desteklenen 7251 yayının 2015 ve 2019 yıllarında listelendikleri atıf dizinlerine göre dağılımı verilmektedir. SSCI yayınlarının sayısı SCI-E yayınlarının sayısının yaklaşık %9'u kadardır. Yayınların %86'sı sadece SCI-E'de, %8'i sadece SSCI'de, %5'i ise her iki dizinde de dizinlenmektedir. SCI-E ya da SSCI dizinlerinde de dizinlenen AHCI yayınlarının oranı ise sadece %1'dir. Sadece SCI-E'de dizinlenen yayınlara yapılan ödemeler toplam ödemelerin %86-%87'sini oluşturmaktadır. Oysaki sadece SSCI'de dizinlenen ve toplam yayınların %8'ini oluşturan yayınlar toplam ödeme miktarından aynı ölçüde yararlanamamaktadır (%5-%6). Başka bir deyişle SSCI'de dizinlenen yayınlara SCI-E'de dizinlenen yayınlara ödenen miktardan yaklaşık %38 (2015) ile %25 (2019) daha az ödeme yapılmaktadır. Her ikisinde de dizinlenen yayınlar için bu fark ortadan kalkmaktadır.

Yeni algoritmaya göre 2019 yılında SCI-E, SSCI ve AHCI'de dizinlenen yayınlara yapılan ve Tablo 7'de verilen ödemelerin ortanca ve ortalamaları arasındaki farkların oranı Şekil 7'de gösterilmektedir.¹⁸ MEP değerleri olmamasına rağmen AHCI yayınlarına 2000 lira sabit ücret ödendiğinden AHCI yayınlarına yapılan ödeme miktarları da Şekil 7'ye yansıtılmıştır. Desteklenen SCI-E yayınlarına yapılan ödemeler SSCI yayınlarından ortalama %28 (ortanca %40),¹⁹ AHCI yayınlarından ortalama %119 (ortanca %103) daha yüksektir. Benzeri bir biçimde SSCI yayınlarına AHCI yayınlarından ortalama %93 (ortanca %74) daha yüksek ödeme yapılmaktadır.

Bilindiği gibi JCR belli bir alandaki dergileri etki faktörlerine göre sıralamakta ve sıralamada en üstteki %25'lik dilimdeki dergileri Q1, ikinci, üçüncü ve dördüncü %25'lik dilimlerdeki dergileri sırasıyla Q2, Q3 ve Q4 dergileri olarak adlandırmaktadır. Bazı dergiler birden fazla konu altında listendiğinden farklı çeyreklik dilimlerde yer alabilmektedir. Dergi çeyreklik dilimleri JCR'de listelenen 255 konunun her biri için ayrı ayrı hesaplandığından farklı konulardaki Q1 ya da Q2 dergilerinin etki faktörleri de birbirinden farklıdır. Bu durum farklı

¹⁸ 2019'da SCI-E'de dizinlenen ve MEP değerleri 0,250'den düşük olan 332 (111 Q3 ve 211 Q4), SSCI'de dizinlenen ve tümü Q4 dergilerinde yayımlanan MEP değerleri 0,100'den düşük olan 283 yayın olmak üzere toplam 615 yayın desteklenmektedir. Bu yayınların tamamı Türkiye'de yayımlanan dergilerde çıkmıştır. Tablo 7'de %25'lik dilimdeki SCI-E ve SSCI'de dizinlenen yayınlara yapılan ödeme miktarları (sırasıyla 500 lira ve 1320 lira) arasındaki %164'lük farkın nedeni budur. Başka bir deyişle SCI-E ve SSCI dergileri için farklı eşik değerleri olması nedeniyle %25'lik dilimdeki fark diğer dilimlerden daha yüksektir.

¹⁹ Eski algoritmaya göre 2015 yılında SCI-E yayınlarına SSCI yayınlarından ortalama %53 (ortanca %76) daha yüksek ödeme yapılmıştır (yeni algoritmadaki oranların yaklaşık bir katı).

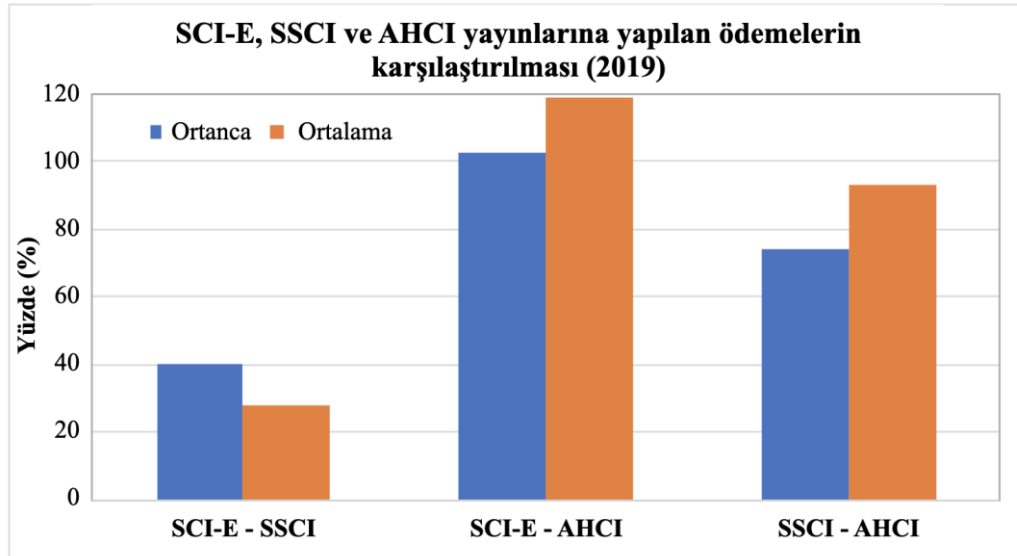
konularda yayımlanan literatürün özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Kimi disiplinlerde belli bir konuda yüzlerce dergi yayımlanırken kimilerinde bu sayı 20'den azdır. Kimi alanlarda çok sayıda araştırmacı varken kimi alanlarda araştırmacı sayısı sınırlıdır. Farklı disiplinlerin yayın yapma örüntüleri (tür, yayın ve atıf sayısı, yayın sıklığı vs.) de birbirinden farklıdır.

Tablo 7

Alanlara göre yayınlara yapılan ödemelerin karşılaştırılması

Tanımlayıcı istatistikler	2015		2019		SCI-E ve SSCI 2015		SCI-E ve SSCI 2019		SCI-E ve AHCI 2015		SCI-E ve AHCI 2019		SCI-E ve SSCI 2015		SCI-E ve SSCI 2019	
	MEP	ödeme (TL)	MEP	ödeme (TL)	MEP	ödeme (TL)	MEP	ödeme (TL)	MEP	ödeme (TL)	MEP	ödeme (TL)	MEP	ödeme (TL)	MEP	ödeme (TL)
Min	0.031	501	0.004	501	0.018	501	0.031	731	0.020	858	0.038	697	0.038	697	0.038	697
%25	0.426	1074	0.062	1002	0.418	1194	0.181	1463	0.164	1715	0.373	1562	0.373	1562	0.373	1562
%50	0.608	1871	0.391	1064	0.603	2124	0.282	2406	0.382	3006	0.399	3431	0.399	3431	0.399	3431
Ort	0.719	3093	0.544	2024	0.748	3136	0.338	5215	0.316	5620	1.090	5607	1.090	5607	1.090	5607
%75	0.816	3971	0.754	2006	0.891	4359	0.454	7514	0.405	7514	0.795	7161	0.795	7161	0.795	7161
Maks	22.412	15028	6.974	15028	9.618	15028	1.618	15028	0.644	15028	4.878	15028	4.878	15028	4.878	15028
Yayın (N)	6225		550		387		60		21		8		8		8	
Yayın (%)	86		8		5		1		0		0		0		0	
Ödeme (TL)	19253279		14877229		1113040		1023320		1213686		875958		312887		116888	
Ödeme (%)	87		86		5		6		1		1		1		0	
Toplam yayın sayısı: 7251	Toplam ödeme miktarı (2015): 22055778				Toplam ödeme miktarı (2019): 16940853											

Not. "SCI-E": Science Citation Index Expanded; "SSCI": Social Science Citation Index; "AHCI": "Arts & Humanities Citation Index; "MEP": Makale etki puanı; "Min": Minimum; "Maks": Maksimum; "%50": Ortanca; "Ort": Aritmetik ortalama. Sadece AHCI'de dizinlenen yayınların MEP değerleri olmadığından tabloya dâhil edilmemiştir. 2015 ödeme miktarları 2019 cari fiyatlarıyla hesaplanmıştır. 2019 yılı toplam ödeme yüzdesi yuvarlama nedeniyle %100'den farklıdır.

Şekil 7. Alanlara göre yayınlara yapılan ödemelerin ortanca ve ortalamaları

Tablo 8'de 7251 TR adresli yayının 2015 ve 2019 yıllarında JCR'de hangi çeyreklik dilimlerdeki dergilerde yayımlandığını göstermektedir.²⁰ Desteklenen yayınların yarısı Q1, %28'i Q2, %12'si Q3 ve %9'u Q4 dergilerinde yayımlanmıştır. Toplam destek miktarının 2015'te %91'i, 2019'da %88'i "yüksek etkili dergiler" olarak nitelendirilen Q1 ve Q2 dergilerinde çıkan TR adresli yayınları desteklemek için kullanılmıştır. 2019'da Q1 ve Q2 dergilerinde yayımlanan ve desteklenen TR adresli yayınların yaklaşık %90'ı SCI-E, %5'i SSCI, %5'i her iki dizinde de listelenmektedir. Q3 ve Q4 dergilerinde yayımlananlar için bu

²⁰ Birden fazla konu altında çeyreklik dilimi hesaplanan yayınların en yüksek çeyreklik dilimi dikkate alınmıştır.

oranlar sırasıyla %75, %22 ve %4'tür (yuvarlama nedeniyle toplam %101'dir). Başka bir deyişle, Q3 ve Q4 dergilerinde yayımlanan ve desteklenen sosyal bilimler yayınlarının oranı Q1 ve Q2 dergilerine oranla yaklaşık dört kat daha fazladır.

Tablo 8

Dergi çeyreklik dilimlerine göre yayınların MEP değerlerinin ve ödeme miktarlarının karşılaştırılması

Tanım- layıcı istatis- tikler	2015			2019			2015			2019		
	Q1 MEP	ödeme (TL)	ödeme (TL)	Q2 MEP	ödeme (TL)	ödeme (TL)	Q3 MEP	ödeme (TL)	ödeme (TL)	Q4 MEP	ödeme (TL)	ödeme (TL)
Min	0.255	501	253	0.152	502	188	0.059	501	250	0.004	501	250
%25	0.595	1710	1667	0.399	1065	1298	0.284	763	1070	0.062	731	500
%50	0.752	3143	2695	0.517	1579	1913	0.348	1060	1455	0.083	1008	535
Ort	0.960	4346	2931	0.559	2085	2061	0.386	1415	1580	0.172	1041	942
%75	1.018	5827	3750	0.653	2425	2665	0.467	1493	1978	0.288	1054	1410
Maks	22.412	15028	15000	2.741	15028	7500	1.082	15028	5395	0.889	15028	4445
Yayın (N)	3637			2062			895			657		
Yayın (%)	50			28			12			9		
Ödeme (TL)	15805639	10658904		4299580	4248820		1266758	1414145		683800	618984	
Ödeme (%)	72	63		19	25		6	8		3	4	
Toplam yayın sayısı: 7251 Toplam ödeme miktarı (2015): 22055778 Toplam ödeme miktarı (2019): 16940853												

Not: "MEP": Makale etki puanı; "Min": Minimum; "Maks": Maksimum; "%50": Ortanca; "Ort": Aritmetik ortalama. Sadece AHCI'de dizinlenen yayınların MEP değerleri olmadığından tabloya dâhil edilmemiştir. 2015 ödeme miktarları 2019 cari fiyatlarıyla hesaplanmıştır. Toplam yayın yüzdesi yuvarlama nedeniyle %100'den farklıdır.

Etki değeri nispeten daha yüksek Q1 ve Q2 dergilerine yapılan yüksek ödeme yüzdeleri UBYT Programının başarısını ölçmek için de kullanılmaktadır. Örneğin, 2019 yılı ULAKBİM Faaliyet Raporu'nda JCR'de %50'lik dilimde yer alan Q1 ve Q2 dergilerinde yayımlanan makalelere UBYT destek bütçesindeki toplam kaynağın %86'sının aktarıldığı belirtilmektedir (TÜBİTAK 2019b, s. 66).

JCR verilerine dayanan bu yüzdeler doğru olmakla birlikte kanımızca resmin bütünü tam olarak yansıtmamaktadır. Disiplinler arasındaki farklara yukarıda kısaca değinmiştik. Fakat dergi çeyreklik dilimlerinin performans göstergesi olarak kullanılmasında göz önünde bulundurulması gereken başka noktalar da bulunmaktadır. Belli bir alanda yayımlanan dergiler çeyreklik dilimlere tanım gereği aşağı yukarı eşit olarak dağılmaktadır. Ancak yayınlar dergilere eşit olarak dağılmamaktadır (Liu, Guo ve Zuo, 2016; Liu, Hu ve Gu, 2018; Miranda ve Garcia-Carpintero 2019). Örneğin, 2015 yılındaki SCI-E'de dizinlenen 8500'ün üzerindeki dergide yayımlanan yaklaşık 1,3 milyon makalenin %36'sı ile %46'sı Q1, sadece %13'ü ile %17'si Q4 dergilerinde çıkmıştır (Liu ve diğerleri 2016). Nitekim, UBYT tarafından desteklenen yayınların yarısı Q1 dergilerinde yayımlanmıştır.

Bir diğer husus, yukarıdaki tablodaki dergilerin çeyreklik değerlerinden de kolayca görülebileceği gibi, Q2, Q3 ve Q4 yayınları arasında MEP değerleri Q1 yayınlarının minimum MEP değerinden daha yüksek olan binlerce yayın bulunmaktadır.²¹ Aslına bakılırsa destek için MEP eşik değeri 0,250 olduğundan desteklenen Q2 yayınlarının hemen hemen tamamının, Q3 yayınlarının %83'ünün, Q4 yayınlarının üçte birinin MEP değerleri Q1 minimum MEP

²¹ Bu karşılaştırma dergilerin etki faktörleri yerine nispeten daha durağan olan MEP değerleri üzerinden yapılmıştır.

değerinden daha yüksektir. Benzer bir ilişki Q2 yayınlarının minimum MEP değeriyle Q3 ve Q4 yayınları (sırasıyla %92 ve %41), Q3 yayınlarının minimum MEP değeriyle Q4 yayınları (%98) için de geçerlidir. Dolayısıyla böyle bir karşılaştırma için belki de daha güvenilir bir yöntem dergilerin MEP değeri dünya ortalamasının (1,000) üzerinde olan ve desteklenen yayın sayılarını ve oranlarını kullanmaktır. Desteklenen ve MEP değeri olan 7251 yayının sadece %15'i (1086 yayın) MEP değeri bir ve üzerindeki dergilerde yayımlanmıştır. Bu oran Q1 dergileri için %27 (983/3637), Q2 dergileri için %5'tir (100/2062). Q3 dergilerinde MEP değeri birin üzerinde olan ve desteklenen sadece üç TR adresli yayın vardır.

Öte yandan dergilerin MEP değerleri ve dolayısıyla çeyreklik değerleri yükseldikçe bu dergilerde yayımlanan makalelere yapılan ödeme miktarları da göreceli olarak artmaktadır. Bu durum destek için başvuru yapmayı en azından bazı yazarlar için daha çekici hale getiriyor olabilir. Ayrıca ödeme miktarı yükseldikçe ortak yazarlı yayınlar için birden fazla yazarın destek için başvurma olasılığının da artması beklenmelidir. Çünkü ödeme miktarı arttıkça çok yazarlı yayınlarda yazar başına minimum ödeme miktarı (250 lira) kuralına takılmadan ortak yazarların başvuru yapabilme olasılıkları da yükselmektedir.

Bu açılardan değerlendirilecek olursa tek başına Q1 ve Q2 dergilerine yapılan ödemelerin toplam ödemeler içindeki payının yüksek olmasını bir performans göstergesi olarak kullanırken daha ihtiyatlı davranmakta yarar olduğunu söylemek mümkündür.

Değerlendirme

UBYT Programının eski ve yeni destek algoritmalarının uygulama usul ve esasları, desteklenen dergi listeleri ve desteklenen yayınlar açısından incelendiği bu araştırmadan elde edilen bulgular aşağıda kısaca değerlendirilmektedir.

Eski destek algoritmasında kullanılan dergi nihai puanı hesaplamasından vazgeçilerek yeni algoritmada yayınlara yapılan ödeme miktarlarını hesaplamak için doğrudan dergilerin MEP değerlerinin kullanılması olumlu bir gelişmedir. Çünkü gerek daha önceki araştırmalarda (örneğin, Tonta, 2017b) gerekse bu araştırmada dergilerin MEP değerlerini dergi nihai puanına dönüştürmek için kullanılan formülün istendiği gibi işlemediği ortaya çıkmıştır. DNP, desteklenen dergilerin dörtte üçünün gerçek MEP değerlerini yansıtmamaktadır.²²

Yeni destek algoritması ile belirli MEP değeri aralıklarındaki yayınlara yapılan ödeme miktarlarının toplam ödeme miktarına oranları eski algoritmadakinden pek farklı değildir. MEP değeri dünya ortalamasının (1,000) altında olan yayınlara verilen desteğin oranı da yeni destek algoritmasıyla pek değişmemiştir (%78'den %75'e düşmüştür) (Tablo 4). Ancak tek tek yayınlara yapılan ödemeler DNP yerine dergilerin JCR'de listelenen MEP değerlerine göre hesaplandığından daha tahmin edilebilir, saydam ve nispeten daha adil hale getirilmiştir. Ama yeni destek algoritmasında kullanılan dergi MEP değerlerinin daha önceki sorunları tamamıyla çözdüğünü söylemek mümkün değildir. Çünkü dergilerin MEP değerlerinin dağılımının çarpık olması, bu değerlerin alanlara göre büyük farklılıklar göstermesi, AHCI'de dizinlenen dergilerin MEP değerlerinin hesaplanmaması vb. gibi sorunlar yeni algoritmadaki yaklaşımın da gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Yeni algoritmada yayınların büyük bir çoğunluğu

²² Dergi nihai puanının 2018 ve 2019 yıllarında Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğinde de kullanıldığı anlaşılmaktadır (Akademik, 2018).

(%92) için ödeme miktarının dergilerin belli bir süre içinde aldıkları atıf sayılarına dayanan MEP değerlerindeki artışlara göre doğrusal olarak artması ve AHCI dergilerinde yayımlanan makalelere tam ödemenin yaklaşık %13'ü kadar (2000 lira) ödeme yapılmasına karar verilmesi bu sorunlar üzerinde yeterince durulmadığı izlenimi uyandırmaktadır. Nitekim sadece bir yıllık bir uygulamadan sonra desteklenecek dergiler için MEP eşik değerlerinin 2020'de yeniden düzenlenmesine gerek duyulmuştur (TÜBİTAK, 2020a).

MEP eşik değeri uygulaması eski algoritma ile desteklenen ve neredeyse desteklenen yayınların yarısını oluşturan ama minimum destek miktarını hak etmeyen (Tonta, 2017b, s. 64) yayınlara verilen desteği de sonlandırmıştır. Eşik değeri nedeniyle UBYT desteklenecek dergi listesindeki sayılar bir önceki yıla göre 2019'da %19, 2020'de %17 azalmıştır. Başka bir deyişle yeni algoritma ile eskiden desteklenen dergilerin üçte birine artık destek verilmemektedir. MEP eşik değeri uygulaması maksimum ödeme miktarı iki katına çıkmış olmasına karşın 2019'da toplam ödeme miktarını yaklaşık dörtte bir oranında azaltmaktadır. 2020 yılında SSCI-E dergileri için MEP eşik değeri 0,500'e yükseltildiği için daha da az sayıda yayının desteklenmesi beklenmektedir.

Ancak MEP eşik değeri uygulamasının fen bilimleri ve sosyal bilimler dergilerine etkileri birbirinden oldukça farklıdır. 2019 yılında desteklenen 6225 SCI-E ve 550 SSCI yayınının yarısının MEP değerleri sırasıyla 0,609 (2065 lira) ve 0,391'den (1470 lira) daha düşüktür. Genel olarak sosyal bilimler (SSCI) ile sanat ve insan bilimleri (AHCI) alanlarında yayımlanan makalelere yapılan ödeme miktarlarının, fen bilimlerinininkiyle (SCI-E) karşılaştırıldığında pek hakkaniyetli olmadığı anlaşılmaktadır. AHCI dergileri için belirlenen ve maksimum ödeme miktarının sadece %13'üne karşılık gelen oldukça mütevazı sabit ödeme miktarının (2000 lira) neye göre kararlaştırıldığı pek açık değildir. İşin ilginç yanı (bu araştırmanın esas konusu olmasa da) son Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğinde (2020) de AHCI dergileri Q3 dergileri olarak kabul edilmekte ve Q3 dergilerinde yapılan yayınlara Q1 dergilerinde yapılanların yarısı kadar puan verilmektedir.

Farklı disiplinler için aynı bibliyometrik ölçümlerin kullanıldığı yaklaşımların ciddi bir biçimde sorgulanması gerekmektedir. (Hele hele aynı bibliyometrik ölçümler kullanıldığı halde insan bilimleri alanındaki yayınların değerinin YÖK ve TÜBİTAK tarafından birbirinden oldukça farklı ağırlıklandırılmasını makul göstermek kolay değildir.) UBYT Programının ödeme miktarları temel alınacak olursa, sırf insan bilimleri dergisinde yayımlandığı için, örneğin, dilbilim konusunda yayımlanan bir makalenin sosyoloji, genetik tıp ya da yapay zekâ alanında yayımlanan bir makaleden çok daha az değerli görülmesinin bilimsel ve teknolojik gelişmeler nedeniyle farklı disiplinlerin yakınsadığı, disiplinler arası ve çok disiplinli yayınların giderek arttığı günümüzde pek savunulacak bir yanı bulunmamaktadır (Tonta ve Akbulut, 2020b).

Sonuç

TÜBİTAK UBYT Programının yeni destek algoritmasındaki en önemli değişikliklerden birisi kuşkusuz destek miktarlarını hesaplamak için doğrudan dergilerin MEP değerlerinin kullanılmaya başlanmasıdır. Böylece eski algoritmada DNP uygulaması nedeniyle özellikle tek tek yayınlara yapılan ödeme miktarlarındaki farklılıklar ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca destek başvurularında MEP eşik değerinin uygulanmaya başlanması daha önce etki değeri düşük çok

sayıda yayına yapılan mikro ödemelere son verilmesini sağlamıştır. Bu durum hem toplam ödeme miktarından hatırı sayılır oranda tasarruf edilmesini sağlamış hem de mikro ödemeler için harcanan zamanı ve işlem maliyetlerini azaltmıştır. 2020'de MEP eşik değerinin yeniden yükseltilmesinin toplam harcama miktarını ve maliyetleri daha da azaltması beklenmektedir.

Bunun ötesinde genel olarak bir değerlendirme yapılacak olursa; yeni destek algoritmasının dergi MEP değerlerinin yapısal özelliklerinden kaynaklanan sorunları tam olarak çözmesi mümkün değildir. Nitekim, MEP eşik değeri uygulamasına rağmen halen ödemelerin önemli bir kısmı etki değerleri nispeten düşük yayınlara yapılmaktadır. MEP eşik değeri daha da yükseltildiğinde eşik değerinin altındaki yayınlara yapılan bazı ödemelerden tasarruf sağlanacak, ama toplam ödeme miktarının önemli bir yüzdesi yine MEP değerleri dünya ortalamasının altındaki yayınlar için harcanacaktır. Çünkü diğer birçok ülkede de olduğu gibi etki değeri dünya ortalamasının üstündeki TR adresli yayınların, toplam yayınlar içindeki oranı oldukça düşüktür. UBYT Programına da yansıyan bu sorunu en azından bibliyometrik ölçümlere dayanan destek algoritmalarını değiştirerek çözmek pek mümkün gözükmemektedir.

MEP değerleriyle ilgili destek algoritması değişikliğiyle kolayca çözülemeyecek bir diğer sorun da alanlar arasındaki farklılıklardır. Halen destek miktarının büyük bir kısmı fen bilimlerindeki yayınlara harcanmaktadır. Dahası, dergilerin MEP değerlerinin sosyal bilimlerde nispeten daha düşük olması ve sanat ve insan bilimleri dergilerinin MEP değerleri olmaması nedeniyle bu alanlarda zaten az sayıda yapılan başvurulara fen bilimlerine yapılan ödemelerden daha düşük ödemeler yapılmaktadır. MEP eşik değerinin sosyal bilim dergileri için daha düşük tutulmuş olması, Türkiye'de yayımlanan dergiler için hem MEP eşik değeri açısından hem de ödeme miktarları açısından pozitif ayrımcılık uygulanması bu sorunun farkında olduğunun bir göstergesidir. Fakat yeni destek algoritmasının bu yönde nasıl bir etki yapacağını zaman gösterecektir. Öte yandan sanat ve insan bilimleri yayınları için belirlenen oldukça düşük ödeme miktarının dayanaklarının makul gösterilmesi gerekir.

TÜBİTAK UBYT Programı çerçevesinde işletme ve yönetim giderleri dışında 1997-2015 yılları arasında araştırmacılara 2015 yılı cari fiyatlarıyla toplam 35 milyon dolar (Tonta, 2017b, s. xiv), 2016-2019 yılları arasında da yaklaşık 70 milyon lira (Tablo 1) ödendiğini ve UBYT Programının gerek TR adresli yayın sayısının gerekse bu yayınların etkisinin artmasında pek fazla rol oynamadığını (Tonta 2017b, 2018; Tonta ve Akbulut, 2020a) da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. UBYT Programının "fırsat maliyeti" de dikkate alındığında, arzu edilen sonuçlar alınamamasına rağmen programın başlangıcından bu yana sadece bibliyometrik ölçümlere dayanan performansa dayalı araştırma destek sistemleriyle sürdürülebilirliğinin de sorgulanması gerekmektedir.

Henüz iki yıldır uygulanan yeni destek algoritmasıyla ilgili bir yargıda bulunmak için erken olduğu düşünülebilir. Ancak yeni algoritma yukarıda anılan sorunların çözümüne katkı sağlamayacaksa o zaman "ne yapılmalı?" sorusu kuşkusuz akla gelecektir. Bunun için öncelikle performansa dayalı araştırma destek sistemlerinin dayandığı bibliyometrik ölçümlerin tam olarak neyi ölçtüğünün ve ölçülen parametrelerin destek sağlayıcıların arzu ettikleriyle uyumlu olup olmadığının dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Bundan yaklaşık 50 yıl önce kütüphanelere koleksiyon geliştirmede yardımcı olmak için geliştirilmiş olan dergi etki faktörü (ve etki faktörüne dayanan makale etki puanı) gibi dergi düzeyi ölçümlerin tek tek makalelerin, araştırmacıların, araştırma birimlerinin performanslarını ölçmek için kullanılmasının pek de

doğru bir yaklaşım olmadığını kabullenmek gerekmektedir (Tonta, 2014b; Tonta ve Akbulut, 2020b). Nitekim daha önce sözü edilen San Francisco ve Leiden Araştırma Değerlendirme bildirgelerinde vurgulanan husus tam da budur. Bu tür nicel ölçümler nitel değerlendirmelerin yerini almamalıdır. Ama bu bildirgeler Türkiye’deki ilgili kuruluşlar tarafından henüz yeterince değerlendirilmemiştir.

Esasen bilgiyi üreten temel kurumlar olan üniversitelerin ve araştırma merkezlerinin, iş bu bilginin etkisini ölçmeye geldiğinde deyim yerindeyse “işin kolayına kaçarak” performans ölçümlerinde, üniversite sıralamalarında vs. sadece ticari şirketler tarafından öne çıkarılan nicel ölçütleri temel olarak almaları ironiktir. Bütün araştırmacıların, bütün alanların, bütün yayın türlerinin vs. kolayca erişilebilen bibliyometrik ölçümlere göre algoritmik olarak değerlendirilebileceğini düşünmek pek doğru değildir (Tonta, 2014b, Tonta ve Akbulut, 2020b). Çin’in yakın zamanda yaptığı gibi belki Türkiye’nin de Web of Science temelli performans göstergelerine “elveda” diyerek yerel araştırmaları ve farklı alanlardaki farklı çıktı (yayın vs.) türlerini güçlü bir biçimde destekleyen ve nitel ve nicel ölçütlerin dengeli bir bileşiminden oluşan bir sisteme geçmeye karar vermesinin zamanı gelmiştir. Niceliği ödüllendirmeye devam ederek niteliğin artmasını bekleyemeyiz (Civera ve diğerleri, 2020). Resmi ödül sistemleri gibi araştırma destek sistemleri de “istenen davranışları olumlu bir şekilde pekiştirmeli, aşılması gereken bir engel oluşturmamalıdır” (Kerr, 1975, s. 782). Türkiye’deki UBYT Programı, Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği gibi performansa dayalı araştırma destek sistemlerinin de bir an önce bu gözle değerlendirilmesinde yarar vardır.

Teşekkür

UBYT Programı ödeme verilerini sağlayan TÜBİTAK ULAKBİM Müdürü M. Mirat Satoğlu’ya teşekkür ederiz.

Kaynakça

- 2019-2021 Dönemi Yatırım Programı Hazırlama Rehberi. (2018, 10 Ekim). *Resmî Gazete*. Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181011-20.pdf>
- Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği. (2015, 14 Aralık). *Resmî Gazete* (Sayı: 29566). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/12/20151218-4.pdf>
- Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği. (2016, 31 Aralık). *Resmî Gazete* (Sayı: 29935). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161231M3-2.pdf>
- Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği. (2018, 27 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı: 30461). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180627-6.pdf>
- Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği. (2020, 17 Ocak). *Resmî Gazete* (Sayı: 31011). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/01/20200117-9.pdf>
- Akın, F. (2018). *Türkiye’de akademik teşvik sisteminin bilimsel çalışma performansı ile ilişkisi*. Sakarya Üniversitesi araştırması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Al, U., Şahiner, M. ve Tonta, Y. (2006). Arts and Humanities literature: Bibliometric characteristics of contributions by Turkish authors. *Journal of the American Society for Information Science & Technology*, 57(8), 1011-1022.
- Albarrán, P., Crespo, J.A., Ortuño, I. ve Ruiz-Castillo, J. (2011). The skewness of science in 219 subfields and a number of aggregates. *Scientometrics*, 88(2), 385–397. doi: 10.1007/s11192-011-0407-9
- Auranen, O. ve Nieminen, M. (2010). University research funding and publication performance— An international comparison. *Research Policy*, 39(6), 822–834. doi: 10.1016/j.respol.2010.03.003.

- Batmaz, A. (2013, 14 Haziran). Türkiye'de bilim üretimi ve arkeoloji. *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji*, (1369), 18. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/255717648_Turkiye'de_Bilim_Uretimi_ve_Arkeoloji
- Butler, L. (2003). Explaining Australia's increased share of ISI publications—the effects of a funding formula based on publication counts. *Research Policy*, 32(1), 143–155. doi: 10.1016/S0048-7333(02)00007-0
- Butler, L. (2004). What happens when funding is linked to publication counts? H. F. Moed ve diğerleri (Yay. haz.), *Handbook of quantitative science and technology research: The use of publication and patent statistics in studies of S&T systems* içinde (s. 389–405). doi: 10.1007/1-4020-2755-9
- Checchi, D., Malgarini, M. ve Sarlo, S. (2019). Do performance-based research funding systems affect research production and impact? *Higher Education Quarterly*, 73(1), 45-69. doi: 10.1111/hequ.12185
- Civera, A., Lehmann, E. E., Paleari, S. ve Stockinger, S.A.E. (2020). Higher education policy: Why hope for quality when rewarding quantity? *Research Policy*, 49(8). doi: 10.1016/j.respol.2020.104083
- de Rijcke, S., Wouters, P. F., Rushforth, A. D., Franssen, T. P. ve Hammarfelt, B. (2016). Evaluation practices and effects of indicator use—A literature review. *Research Evaluation*, 25(2), 161-169. doi: 10.1093/reseval/rvv038
- Demir, S.B. (2018a). Pros and cons of the new financial support policy for Turkish researchers. *Scientometrics*, 116(3), 2053–2068. doi: 10.1007/s11192-018-2833-4
- Demir, S.B. (2018b). A mixed-methods study of the ex post funding incentive policy for scholarly publications in Turkey. *Journal of Scholarly Publishing*, 49(4), 453-476. doi: 10.3138/jsp.49.4.05
- Demir, S.B. (2018c). Predatory journals: Who publishes in them and why? *Journal of Informetrics*, 12(4), 1296-1311. doi: 10.1016/j.joi.2018.10.008
- European Commission. (2010). *Assessing Europe's university-based research: Expert group on assessment of university-based research (EUR24187EN)*. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/assessing-europe-university-based-research_en.pdf
- Fischer, I. ve Steiger, H-J. (2018). Dynamics of Journal Impact Factors and limits to their inflation. *Journal of Scholarly Publishing*, 50(1), 26-36. doi: 10.3138/jsp.50.1.06
- Geuna, A. ve Martin, B. (2003). University research evaluation and funding: An international comparison. *Minerva*, 41(4), 277–304. doi: 10.1023/B:MINE.0000005155.70870.bd
- Göksu, İ. ve Bolat, Y.İ. (2019). Akademik teşvik uygulamasının performansa yansımaları: 2016 ile 2017'nin karşılaştırmalı analizi. *Yükseköğretim Dergisi*, 9(2), 189-200. doi: 10.2399/yod.18.044
- Harley, Y. X., Huysamen, E., Hlungwani, C. ve Douglas, T. (2016). Does the DHET research output subsidy model penalise high-citation publication? A case study. *South African Journal of Science*, 112(5–6), 1-3. doi: 10.17159/sajs.2016/20150352
- Hedding, D.W. (2019). Payouts push professors towards predatory journals. *Nature*, 565(7737), 267. doi: 10.1038/d41586-019-00120-1
- Hicks, D. (2004) The four literatures of Social Science. H. F. Moed ve diğerleri (Yay. haz.), *Handbook of Quantitative Science and Technology Research: The Use of Publication and Patent Statistics in Studies of S&T Systems* içinde (s. 473–496). doi: 10.1007/1-4020-2755-9_22
- Hicks, D. (2012). Performance-based university research funding systems. *Research Policy*, 41(2), 251–261. doi: 10.1016/j.respol.2011.09.007.
- Hicks, D., Wouters, P., Waltman, L., de Rijcke, S. ve Rafols, I. (2015). Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature*, 520(7548), 429-431. doi: 10.1038/520429a

- Kerr, S. (1975). On the folly of A, while hoping for B. *Academy of Management Journal*, 9(1), 769-783. Erişim adresi: http://web.mit.edu/curhan/www/docs/Articles/15341_Readings/Motivation/Kerr_Folly_of_rewarding_A_while_hoping_for_B.pdf
- Koçak, Z. (2019). Predatory publishing and Turkey. *Balkan Medical Journal*, 36(4), 199-201. doi: 10.4274/balkanmedj.galenos.2019.2019.4.001
- Krishnarao, B. (1961, Eylül). The descriptive method in social research. *Sociological Bulletin*, 10(2): 46-52.
- Larivière, V. ve diğerleri (2016, 11 Eylül). A simple proposal for the publication of journal citation distributions. *bioRxiv*, 062109. doi: 10.1101/062109
- Liu, F., Guo, W. ve Zuo, C. (2018). High impact factor journals have more publications than expected. *Current Science*, 114(5), 955-956. doi: 10.18520/cs/v114/i05/955-956
- Liu, W., Hu, G. ve Gu, M. (2016). The probability of publishing in first-quartile journals. *Scientometrics*, 106(3), 1273-1276. doi: 10.1007/s11192-015-1821-1
- Miranda, R. ve Garcia-Carpintero, E. (2019). Comparison of the share of documents and citations from different quartile journals in 25 research areas. *Scientometrics*, 121(1), 479-501. doi: 10.1007/s11192-019-03210-z
- Muller, J. Z. (2019). *Sayıların Diktatörlüğü: Başarıyı Rakamlarla Ölçme Saplantısı ve Çözüm Yolları*. (A. Kamacıoğlu, Çev.). İstanbul: The Kitap.
- Schutt, R.K. (1999). *Investigating the Social World: The Process and Practice of Research*. 2d. ed. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- San Francisco Declaration on Research Assessment. (2012, 16 Aralık). Erişim adresi: <http://www.ascb.org/dora>
- Sivertsen, G. (2016). Patterns of internationalization and criteria for research assessment in social sciences and humanities. *Scientometrics*, 107(2), 357-368. doi: 10.1007/s11192-016-1845-1
- Sivertsen, G. (2019). Understanding and evaluating research and scholarly publishing in the Social Sciences and Humanities (SSH). *Data and Information Management*, 3(2), 61-71. doi: 10.2478/dim-2019-0008
- Sugimoto, C. ve Larivière, V. (2018). *Measuring Research: What Everyone Needs To Know*. New York: Oxford University Press.
- TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programı Uygulama Usul ve Esasları. (2016a). Erişim adresi: <https://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2017/09/2016-Y%c4%b1%c4%b1-UBYT-Program%c4%b1-Uygulama-Esaslar%c4%b1-2.pdf>
- TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programı Uygulama Usul ve Esasları. (2017a). Erişim adresi: https://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2019/01/UBYT_Esaslar%c4%b1_2016-2017_v2.pdf
- TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programı Uygulama Usul ve Esasları. (2019a). Erişim adresi: https://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2019/05/2019_UBYT_Uygulama_Usul_ve_Esasları.pdf
- TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programı Uygulama Usul ve Esasları. (2020a). Erişim adresi: https://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2020/06/2020_UBYT_Program%c4%b1_Uygulama_Usul_ve_Esaslar%c4%b1.pdf
- TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik Programı Uygulama Esasları. (2015a). (237-BK EK 1). Erişim adresi: <http://bit.ly/2iBw9QS>

- TÜBİTAK 2016 ULAKBİM Faaliyet Raporu. (2016b). Erişim adresi: https://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/ulakbim_2016_faaliyet_raporu.pdf
- TÜBİTAK 2020 UBYT Programı ve dergi listesi ilan edildi (2020b, 23 Haziran). Erişim adresi: <https://www.tubitak.gov.tr/tr/duyuru/tubitak-2020-ubyt-programi-ve-dergi-listesi-ilan-edildi>
- TÜBİTAK ULAKBİM Faaliyet Raporu 2019. (2019b). Erişim adresi: <https://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/tubitakulakbim-2019-faaliyet-raporu.pdf>
- TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) Faaliyet Raporu 2017. (2017b). Erişim adresi: https://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/ulakbim_fr_2017_signed.pdf
- TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi 2015 Faaliyet Raporu. (2015b). Erişim adresi: https://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/ulakbim_2015_faaliyet_raporu.pdf
- TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi ULAKBİM Faaliyet Raporu 2018. (2018). Erişim adresi: https://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/2018_tubitak_ulakbim_faaliyet_raporu.pdf
- Taşkın, Z. (2020). TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik Programınca desteklenen dergiler üzerine bir değerlendirme: Yayıncı ülkeler ve disiplin farklılıklarına yakından bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(2), 135-159. doi: 10.24146/tk.685967
- Tonta, Y. (2014a). Use and misuse of bibliometric measures for assessment of academic performance, tenure and publication support. *Metrics 2014: Workshop on Informetric and Scientometric Research (SIG/MET). 77th Annual Meeting of the Association for Information Science and Technology, October 31 - November 5, 2014, Seattle, WA*. Erişim adresi: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-asist2014-seattle-sig-met-misuse-of-bibliometric-indicators.pdf>
- Tonta, Y. (2014b, 3 Temmuz). *Akademik performans, öğretim üyeliğine yükseltme ve yayın destekleme ölçütleriyle ilgili bir değerlendirme*. Erişim adresi: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-yukseltme-kriterleri-hakkinda-degerlendirme-11-Temmuz-2014.pdf>
- Tonta, Y. (2015). Support programs to increase the number of scientific publications using bibliometric measures: The Turkish case. Salah, A. A. ve diğerleri (Yay. haz.). *Proceedings of ISSI 2015 Istanbul: 15th International Society of Scientometrics and Informetrics Conference, Istanbul, Turkey, 29 June to 4 July, 2015* içinde (s. 767-777). İstanbul: Boğaziçi University. http://www.issi-society.org/proceedings/issi_2015/0767.pdf
- Tonta, Y. (2017a). Türkiye'de yayımlanan ve Web of Science'ta dizinlenen dergilerle ilgili bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 31(4), 449-482. doi: 10.24146/tkd.2017.21
- Tonta, Y. (2017b). *TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programının Değerlendirilmesi*. Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-tubitak-ubyt-programinin-degerlendirilmesi.pdf>
- Tonta, Y. (2018a, 5 Aralık). Araştırma değerlendirme üzerine. *Sarkaç*. Erişim adresi: <https://sarkac.org/2018/12/arastirma-degerlendirme-uzerine/>
- Tonta, Y. (2018b). Does monetary support increase the number of scientific papers? An interrupted time series analysis. *Journal of Data and Information Science*, 3(1), 19-39. doi: 10.2478/jdis-2018-0002
- Tonta, Y. ve Akbulut, M. (2019). Does monetary support increase citation impact of scholarly papers? Catalano, G. ve diğerleri (Yay. haz.). *17th International Conference on Scientometrics & Informetrics ISSI2019 with a Special STI Indicators Conference Track, 2-5 September 2019, Sapienza University of Rome, Italy. Proceedings* içinde (s. 1952-1963). Rome: International Society for Scientometrics and Informetrics. Erişim adresi: http://www.mugeakbulut.com/yayinlar/ISSI2019_tonta_akbulut.pdf

- Tonta, Y. ve Akbulut, M. (2020a). Does monetary support increase citation impact of scholarly papers? *Scientometrics*, 125(2), 1617-1641. doi: 10.1007/s11192-020-03688-y
- Tonta, Y. ve Akbulut, M. (2020b, 23 Eylül). Performansa dayalı akademik teşvik sistemleri üzerine. *Sarkaç*. Erişim adresi: <https://sarkac.org/2020/09/performansa-dayali-akademik-tesvik-sistemleri-uzerine/>
- Wilsdon, J., Allen, L., Belfiore, E., Campbell, P., Curry, S., Hill, S., ... ve Tinkler, J. (2015). *The Metric Tide: Report of the Independent Review of the Role of Metrics in Research Assessment and Management*. England: HEFCE. doi: 10.13140/RG.2.1.5066.3520
- Wouters, P. ve diğerleri. (2015). *The Metric Tide: Literature Review (Supplementary Report I to the Independent Review of the Role of Metrics in Research Assessment and Management)*. HEFCE. doi: 10.13140/RG.2.1.5066.3520
- Yalıtırak, C. (2014, 21 Haziran). TÜBİTAK yayın teşvik sistemini değiştirmeli! *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji*,(1409),18.Erişimadresi:https://www.researchgate.net/publication/261061799_Tubitak_yayin_tesvik_sistemini_degistirmeli
- Yokuş, G., Ayçiçek, B. ve Kanadlı, S. (2018). Akademisyen görüşleri doğrultusunda yükseköğretimde performansa dayalı akademik teşvik sisteminin incelenmesi. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(2), 140-149. doi: 10.2399/yod.18.007
- Yuret, T. (2016). Interfield equality: Journals versus researchers. *Journal of Informetrics*, 10(4), 1196-2016. doi: 10.1016/j.joi.2016.09.004
- Yuret, T. (2017). Do researchers pay attention to publication subsidies? *Journal of Informetrics*, 11(2), 423-434. doi: 10.1016/j.joi.2017.02.010
- Zhang, L. ve Sivertsen, G. (2020). The new research assessment reform in China and its implementation. *Scholarly Assessment Reports*, 2(1), 3. doi: 10.29024/sar.15
- Zhang, L., Rousseau, R. ve Sivertsen, G. (2017). Science deserves to be judged by its contents, not by its wrapping: Revisiting Seglen's work on journal impact and research evaluation. *PLoS ONE*, 12(3), e0174205. doi: 10.1371/journal.pone.0174205

Summary

Performance-based funding systems are used in many countries to reward prolific researchers. In 1993, Turkish Scientific and Technological Research Council (TÜBİTAK) has introduced an “ex post” monetary support program (UBYT) to incentivize researchers to publish in international scientific journals with impact factors. The objective of the program at the beginning was to increase the number of such papers and the program was until 2006 limited to science papers only. Since then, researchers in social sciences and humanities have also been supported.

The amount of cash support for each paper was first based on the quartiles of journals (Q1 through Q4) listed in Journal Citation Reports (JCR) under respective subject categories. However, TÜBİTAK revised the objectives of the program in 2014 so as to increase not only the quantity but also the “quality” of the TR-addressed papers and developed an algorithm to calculate the amount to be paid to each paper. The algorithm used article influence scores (AIS) of journals listed in JCR and weighted them (albeit not transparently) so that papers that appeared in journals with higher AISs would be paid higher amounts (and vice versa). Yet, this practice has been discontinued after five years, as the overwhelming majority of supported papers seemed to be published in journals with relatively lower AISs. Hence, they received even more modest rewards due to the way the algorithm functioned. In 2019, TÜBİTAK did

away with the weighting and introduced a new algorithm based solely on journals' AISs to correct the flaws of the previous one.

Using the descriptive method, this paper compares the two support algorithms to find out if they differ in terms of supported journals, papers, and the amounts of payments. It first compares the ways the two algorithms function and provides quantitative data on JCR journals eligible for support according to each algorithm (2015-2020). It then goes on to analyze the AISs of journals and compares the amounts of support for science, social sciences and humanities journals using the new algorithm (2019). Finally, it uses the 2015 payment data obtained from TÜBİTAK to find out if papers supported in 2015 would also be supported in 2019 and, if yes, how much support they would get.

The major findings of the study are as follows: It turned out that payments based on the previous algorithm did not reflect the real AISs of the three quarters of journals because of weighting. The new support algorithm is more transparent and predictable. Yet, the percentage of the total amount of support that would go to papers published in journals with AISs under the world average (1.000) do not change much (circa 75%). This is due to the skewed distribution of journals' AISs in which TR-addressed papers tend to get published (i.e., in low impact journals), which is also the case for many other countries. As the AISs of science journals are generally higher than those of social science journals, the new algorithm, too, pays papers published in social science journals much less. The situation is even worse for arts and humanities papers: As the AISs of arts and humanities journals are not listed in JCR, the authors publishing in these journals get a rather arbitrary flat payment, which is a mere 13% of the maximum amount of support per paper.

As TÜBİTAK's new support algorithm is based on journal AISs, it obviously inherits the structural problems associated with this metric such as different publishing and citation patterns observed in different scientific disciplines. Thus, the new algorithm is unlikely to alleviate the unequal amounts paid to the authors of science and social science papers, although the latter number in few. It is even more difficult to justify TÜBİTAK's decision to pay a very low flat rate for arts and humanities papers.

Findings of this study reiterate to some extent those of earlier studies in that journal-based bibliometric measures such as journal impact factors and article influence scores should not be used solely to determine the value of individual papers. Although such measures are easily available, it should be questioned as to what exactly they measure. There is no reason to believe that just because a paper on linguistics happens to be published in a humanities journal, it would be somewhat less valuable than that of a similar paper published in sociology, genetics and artificial intelligence journals. It is increasingly getting harder to defend this viewpoint, especially if we take into account of the fact that different disciplines tend to converge due to scientific and technological developments. TÜBİTAK's new support algorithm should therefore be reconsidered.

Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Ders Programlarının Düşünce Özgürlüğü Eğitimi Açısından Değerlendirmesi

Evaluation of the Syllabi of Information and Records Management Departments in Turkey in Terms of Intellectual Freedom Education

Meltem Dişli* ve Bülent Yılmaz**

Öz

Düşünce özgürlüğü, bilginin elde edilmesi, düzenlenmesi ve gereksinim duyanlara sunulması süreçlerinin bilimsel ve mesleki yöntemlerle gerçekleştirilmesine ilişkin bilgi ve becerilerin öğrencilere kazandırılmasını amaçlayan bilgi ve belge yönetimi eğitimi için temel etik çerçeve anlamına gelir. Bu nedenle, düşünce özgürlüğü eğitimi bilgi ve belge yönetimi eğitiminin en önemli bileşenleri arasında yer alır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) bölümlerinde verilmekte olan lisans ve lisansüstü eğitim içeriklerini ve uygulamalarını düşünce özgürlüğü eğitimi bağlamında değerlendirmektir. Araştırma kapsamında, öncelikle 10 BBY bölümünde lisans ve lisansüstü programlarına ilişkin Bologna Bilgi (AKTS-ECTS) Paketlerinde yer alan tüm ders içerikleri incelenmiş, 9 bölümde düşünce özgürlüğü ile ilişkili derslerin yer aldığı belirlenmiştir. Belirlenen 9 lisans ve 2 lisansüstü ders Bologna Bilgi Paketleri üzerinden içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiş, ayrıca bu dersleri veren öğretim üyelerinden 5'i ile görüşme yapılmıştır. Çalışma sonucunda, bölümlerde verilen düşünce özgürlüğüne ilişkin eğitimin bölümlerin politika ve yaklaşımlarına bağlı olarak bazı farklılıklar gösterdiği anlaşılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda konu ile ilgili bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Düşünce özgürlüğü; sansür; bilgi ve belge yönetimi eğitimi; kütüphanecilik eğitimi; düşünce özgürlüğü eğitimi; kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü.

Abstract

Intellectual freedom means the basic ethical framework for information and records management education, which aims to provide students with the knowledge and skills related to the process of obtaining, organizing and presenting information to those who need it through scientific and professional methods. Therefore, intellectual freedom education is among the most important components of information and records management education. The purpose of this study is to evaluate content and practices in undergraduate and graduate education in Information and Records Management departments in Turkey, in the context of intellectual freedom education. Within the scope of the research, first of all, all course contents in the Bologna Information (ECTS) Packages of the undergraduate and graduate programs of 10

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: meltem.disli@hacettepe.edu.tr
Research Ass., Hacettepe University Department of Information Management, Turkey.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: byilmaz@hacettepe.edu.tr
Prof. Dr., Hacettepe University Department of Information Management, Turkey.

departments were examined, and it was determined that there were courses related to intellectual freedom in 9 departments. The determined 9 undergraduate and 2 graduate courses were evaluated by content analysis method through the Bologna Information Packages and also interviews with 5 of the lecturers who give these courses were conducted. As a result of the study, it was understood that the education on intellectual freedom given in departments showed some differences depending on the policies and approaches of the departments. In line with the results obtained through the study, some suggestions were made on the subject.

Keywords: *Freedom of thought; intellectual freedom; censorship; information and records management education; education of librarianship; intellectual freedom education; librarianship and intellectual freedom.*

Giriş

İnsanı diğer tüm canlılardan ayıran en önemli özelliği düşünebilen bir varlık olmasıdır. İnsanlar iyi veya kötü sürekli olarak düşünmekte ve düşündüklerini aktarmak istemektedirler. Çağdaş toplumlar, bireylere düşüncelerini başkalarına aktarabilmeleri için özgürlük sunmaktadır. Düşünce özgürlüğü yalnızca düşünceyi aktarmayı değil, aynı zamanda başkalarının düşüncelerine de özgürce erişebilmeyi gerektirmektedir. Yeni bilgiler edinmeden yeni düşüncelerin doğması olanaklı değildir. Bu konuda ise insanların bilgi ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar olan bilgi merkezlerine büyük bir rol düşmektedir. Bilgi merkezleri hiçbir ayırım gözetmeksizin bireyleri bilgiyle buluşturan, böylece bireylerin yeni bilgiler ışığında yeni düşünceler üretmelerine doğrudan katkı sağlayan kurumlardır. İnsanların düşüncelerini geliştirebilecekleri, gereksinim duydukları bilgiye ulaşabilecekleri tarafsız kurumlar olan bilgi merkezlerinde de isteyerek veya istemeyerek bilgi kaynaklarına sansür uygulanabilmektedir (Fiske, 1959; Sağlamtunç, 1991, s. 95; Kızıllan, 1994, s. 22). Sansür, kütüphanelerde bilgi kaynaklarının seçiminden erişime sunulmasına kadarki sürecin her aşamasında söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle bir toplumun özgürce bilgiye erişebilmesi ve özgürce düşünebilmesi toplumdaki bilgi profesyonellerinin düşünce özgürlüğüne bakış açısıyla yakından ilişkili görünmektedir.

Bilgi profesyonelleri toplumda düşünce özgürlüğünün gerçekleşmesi için mesleki çaba harcamalı, toplum ile bilgiyi buluşturmak için mesleki becerisini kullanmalı ve bu konuda ödün vermemelidir. Ancak bunun için öncelikle tüm bilgi profesyonelleri düşünce özgürlüğü kavramının önemini anlamış olmalıdır. Onlar, düşünce özgürlüğü ile bilgi merkezleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi içselleştirmelidirler. Bilgi profesyonelleri her iki kavramın da birbiri için varlık nedeni olduğunu, düşünce özgürlüğü olmadan bilgi merkezlerinin ve bilgi merkezleri olmadan da düşünce özgürlüğünün olamayacağını temel bir ilke olarak kabul etmelidirler. Ancak bilgi profesyonelleri bazı durumlarda sansür uyguladığının farkında olmadan “iyi niyetli” uygulamalar ile halkın bilgiye erişmesini engelleyebilmektedir. İşte bu noktada bilgi profesyonelinin aldığı eğitim büyük önem taşımaktadır. Her ne kadar bilgi ile toplumu buluşturmak temel amaçları olsa da, düşünce özgürlüğü olgusunu tam olarak kavrayamamış bir bilgi profesyonelinin düşünce özgürlüğü ilkesine dayalı bir hizmet vermesi beklenemez.

Bu araştırmada bilgi profesyonellerinin lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleri boyunca düşünce özgürlüğü ile ilgili almış oldukları dersler ve ders içerikleri analiz edilmektedir. Araştırma kapsamında öncelikle düşünce özgürlüğü ve sansür kavramları ile bilgi merkezleri-düşünce özgürlüğü ve bilgi ve belge yönetimi bölümleri-düşünce özgürlüğü ilişkilerine değinilmiştir. Daha sonra Türkiye’deki bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında düşünce özgürlüğü konusunda verilen dersler incelenmiştir.

Düşünce Özgürlüğü ve Sansür

Düşünce özgürlüğü, düşünce ve özgürlük kavramlarından oluşmaktadır. Düşünce “çevreden edinilen algıların zihinde işlenmesi” (Alaca ve Yılmaz, 2015, s. 4), özgürlük ise “tam egemenlik hakkına sahip olma” (Gülle, 1997, s. 17) biçiminde tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda düşünce özgürlüğü, insanın istediği konuda bağımsız bir şekilde düşünme hakkının olması ve düşüncelerini dilediği gibi ifade edebilmesi, hiçbir şekilde engellenmeden başka düşüncelere de erişebilme hakkının olması anlamına gelmektedir (Sağlamtuç, 1991, s. 93). Gülle’ye (1997, s. 18) göre düşünce özgürlüğü, düşüncenin ortaya çıkmasından insanlara bağımsız bir biçimde sunulmasına kadarki tüm süreci içeren evrensel ve çağdaş bir iletişim yöntemidir. Amerikan Kütüphane Derneği (American Libray Association, 2020) ise düşünce özgürlüğünü her bireyin hiçbir kısıtlama olmaksızın tüm bakış açılarına ait bilgileri arama ve bu bilgilere erişebilme hakkı olarak tanımlamaktadır. Çakmak ve Yılmaz (2012, s. 420) da düşünce özgürlüğünü, düşüncenin oluşumunu sağlayan tüm unsurlara hiçbir şekilde engellenmeden erişilebilmesi ve ortaya çıkan düşüncenin özgürce ifade edilebilmesi olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan yola çıkarak, düşünce özgürlüğünü, bireylerin herhangi bir sebeple engellenmeden düşünebilmesi, düşüncelerini istedikleri ortamda açıklaması, paylaşabilmesi ve düşüncelere erişimin kısıtlanmaması biçiminde özetleyebiliriz.

Türkçe kaynaklarda “düşünce özgürlüğü” olarak geçen kavram, yabancı literatürde daha çok “intellectual freedom” (entelektüel özgürlük) olarak geçmektedir, yani “*sorgulama, araştırma, eleştirme ve itiraz etme*” gibi eylemlerin tamamıdır (Özışık, 2019, s. 124). Düşünce özgürlüğü kavramı aslında düşünme eyleminden de öte entelektüel özgürlük, kanaat özgürlüğü, bilgiye erişim özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün bileşiminden oluşan çok daha geniş bir kavramdır (Sturges, 2016, s. 176). Oltmann’ın (2017, s. 749) çalışmasına göre ise düşünce özgürlüğü ile ilişkili en önemli kavramlar telif hakları, fikri mülkiyet hakları, intihal, mahremiyet, akademik özgürlük ve sansürdür.

Düşünce özgürlüğü düşüncenin oluşumu, dağıtımı ve düşünceye erişim aşamalarından oluşmaktadır. Bu aşamalardan biri olmazsa diğerleri de olmaz. Ekici ve Yılmaz (2013, s. 18) düşünce özgürlüğü kavramının düşünme eylemine engel olunmaması, düşünme eyleminin sonucunda ortaya çıkan düşüncenin farklı yollarla ifade edilebilmesi ve bu düşünceye başkalarının erişiminin engellenmemesi durumlarını kapsadığını belirtmiştir. Bu kapsamda düşünce özgürlüğü ifade özgürlüğü, düşünme eyleminin engellenmemesi, düşüncenin özgürce iletimi ve erişimi, farklı düşüncelere saygı duyma, düşünceyi açıklamaya zorlanmama, düşünceden dolayı kınanmama ve dışlanmama gibi kavramları içermektedir (Alaca ve Yılmaz, 2015, s. 5). Bu kavramlardan birinin eksikliği diğerlerini de etkileyerek düşünce özgürlüğünü

olumsuz yönde etkilemektedir. Düşünce özgürlüğünün engellendiği yerde sansür başlamaktadır.

Sansür, Türk Dil Kurumu’na (2020) göre “her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserinin hükûmetçe önceden denetlenmesi işi, sıkı denetim” anlamına gelmektedir. Kızılkın (1988, s. 161) bilgi merkezleri açısından sansürü, yayınların yıpratılması, erişime sunulmaması, yasaklanması, saklanması, sınırlandırılması, etiketlenmesi ve ortadan kaldırılması gibi çabalar olarak tanımlamıştır. Amerikan Kütüphane Derneğine (American Libray Association, 2017) göre ise sansür belirli kişilerin, grupların veya devlet görevlilerinin sakıncalı veya tehlikeli buldukları fikir ve bilgileri bastırma çabasıdır. Daha çok devletin kamu yararını korumak amacıyla uyguladığı yöntemler olarak bilinmesine karşın Kızılkın (1994, s. 10) sansürün düşünce ürünlerine çeşitli sebeplerle kişi, grup ve kuruluşlar tarafından da uygulandığını belirtmiştir. Çocuklara zarar verebilecek, bireyleri şiddete yönlendirebilecek, hakaret, aşağılama, küfür niteliğinde içeriklere sahip olan bazı düşünce ürünlerine sınırlamalar getirmek gerekli olmakla birlikte sansür ile düşünce özgürlüğünün sınırlarını çok iyi belirlemek gerekmektedir. Hiçbir düşünce ürünü dil, din, ırk, cinsiyet, etnik köken, siyasi görüş vb. ayrımlar gözeterek engellenmemelidir. Düşünce özgürlüğü hakkının engellenmesi yukarıda anılan hassas konular dışında hangi amaçla yapılırsa yapılsın bir insan hakkı ihlalidir.

Bilgi Merkezleri ve Düşünce Özgürlüğü İlişkisi

Düşünce özgürlüğü bilme eylemiyle doğrudan ilgilidir. Bilgi kaynaklarına erişemeyen, yeni bilgiler edinemeyen insanın yeni düşünceler ortaya çıkarması olanaklı değildir. Kütüphane, arşiv, dokümantasyon merkezi ve müzeler gibi bilgi merkezleri toplumu bilgiye eriştiren kurumlar olarak düşünce özgürlüğünü beslemektedir. Alaca ve Yılmaz’a (2015, s. 3) göre, kullanıcı bilgi kaynağına eriştikçe kendisini geliştirmekte, bilinçlenmekte, ileriye görebilmekte ve düşünebilme yeteneğini kazanabilmektedir. Çelik ve Tonta (1996, s. 2) ise yeterli bilgiye erişemeyen bireylerin özgür davranmadıklarını belirtmekte ve bilgi edinme özgürlüğü ile düşünce özgürlüğü arasındaki güçlü ilişkiye vurgu yapmaktadır. Bilgi merkezleri, kullanıcının bilgi edinme özgürlüğünü göz önüne alarak hizmetler sunması ve kullanıcı ile bilgiyi buluşturması açısından düşünce özgürlüğünün oluşması ve gelişmesinde en önemli role sahip toplumsal kurumlardır. Düşünce özgürlüğü kapsamında kütüphanelerde bilgi kaynakları, içeriğine önyargıyla yaklaşmadan, erişimi kısıtlamadan ve ayırım yapmadan herkese eşit bir şekilde sunulmalı; kullanıcıların kişilik hakları korunmalı, kullanıcının özgürce araştırma yapabilmesi ve bilgilerinin gizli tutulması sağlanmalı; kullanıcıların yaptıklarıyla ilgili bir fikirde bulunulmamalı ve kütüphaneciler kullanıcıyı etkilememelidir (Çelik ve Tonta, 1996, s. 8).

Bilgi merkezleri her türlü bilgi kaynağını tarafsız bir şekilde sağlamak ve bu bilgi kaynaklarını din, dil, ırk, yaş ve siyasal görüş ayrımı gözetmeksizin herkese eşit bir şekilde sunmak, adil hizmeti güvence altına almakla yükümlüdür (Kızılkın, 1988, s. 163). Bu görevleri bilgi merkezlerini bilgi edinme özgürlüğü, bilgiye erişim ve düşünce özgürlüğü konularında önemli bir konuma getirmektedir. Farklı görüşlerden bilgi kaynaklarına özgürce erişen ve farklı fikirleri öğrenen bireyler daha özgür bir toplumu oluşturmaktadır. Sağlamtuç (1991, s. 93) da

kütüphanecilik mesleğinin toplumdaki bireylere düşünce özgürlüğünü sağlama sorumluluğuna dikkat çekmiştir.

Kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında düşünce özgürlüğü ile ilgili çeşitli bildirgeler yayınlanmış ve ilkeler belirlenmiştir. Bu alanda ilk çalışmalar Amerikan Kütüphane Derneği tarafından gerçekleştirilmiştir. Amerikan Kütüphane Derneğinin 1939 yılında hazırladığı ve en son 2019 yılında güncellenen “*Kütüphane Hakları Bildirgesi*” kütüphane ve bilgi bilim alanı için en önemli çalışmalardandır. Bildirge’ye (American Library Association, 2019) göre hiçbir bilgi kaynağı yaratıcısının kökeni veya görüşleri sebebiyle dışlanmamalı, kütüphaneler tüm bakış açılarına yönelik bilgi kaynağına yer vermeli, sansüre meydan okumalı, ifade özgürlüğü ve bilgiye serbestçe erişim konularında kişi veya gruplarla işbirliği yapmalı, kimsenin kütüphaneyi kullanma hakkı yaş, ırk, din, ulusal köken, siyasi veya toplumsal görüşleri nedeniyle kısıtlanmamalı, sergi alanı ve toplantı salonları adil bir şekilde kullanıma açılmalı, kütüphaneler ne olursa olsun kullanıcıların mahremiyetini korumalıdır.

1967’de Düşünce Özgürlüğü Ofisi’ni kuran Amerikan Kütüphane Derneği kütüphanecileri düşünce özgürlüğü kavramı konusunda eğitmeyi amaçlamıştır. ALA bu amaçla konferanslar düzenlemek, kütüphanecilere danışmanlık yapmak gibi çeşitli çalışmalar yapmaktadır (Kızıllan, 1988, s. 164). Düşünce Özgürlüğü Ofisi tarafından hazırlanan *Düşünce Özgürlüğü El Kitabı* da düşünce özgürlüğü ve sansür konularını ele almaktadır (American Library Association, 2015).

Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonunun (IFLA) Bilgi ve Düşünce Özgürlüğü’ne Serbest Erişim Komitesi (FAIFE) adıyla kurduğu komite ifade özgürlüğü ve iyi kütüphaneciliğin ilkelerini belirlemiştir. En son 2016 yılında güncellenen ilkeler Türk Kütüphaneciler Derneği tarafından Türkçe’ye çevrilerek kamuoyuna sunulmuştur (IFLA, 2016; Türk Kütüphaneciler Derneği, 2019). Bu ilkelere göre kütüphaneler bilgi, düşünce ve kültüre erişim imkânı sunan; düşünce özgürlüğünün gelişimine ve korunmasına katkıda bulunan kurumlardır. Kütüphanelerin ifade özgürlüğünü koruma ve kolaylaştırma sorumlulukları bulunmaktadır. Kütüphanelerde kullanıcılar özgürce iletişim kurabilmeli ve düşüncelerini ifade edebilmelidir. Kütüphanelerde kütüphane materyalleri ve hizmetleri siyasi, ahlaki ve dini görüşler sebepleriyle kısıtlanmamalı ve sansürlenmemelidir. Kütüphane materyallerinin seçimi ve hizmete sunulmasında da siyasi, ahlaki ve dini görüşler etkili olmamalıdır. Kütüphaneler özgür bir şekilde sağladığı bilgileri düzenleme ve kullanıcıya sunma süreçlerinde her türlü sansürün karşısında durmalıdır. Kütüphaneler hizmet sundukları kullanıcılarına ırk, din, cinsiyet, yaş gibi sebeplerle ayırım yapmamalıdır. Kütüphaneciler kullanıcıların kişisel mahremiyet hakkına saygı duymalı ve bilgilerini üçüncü şahıslara açıklamamalıdır.

Türkiye’de ise Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) tarafından 2008 yılında “*Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi*” hazırlanmıştır (Türk Kütüphaneciler Derneği, 2008). *TKD Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi*’nde de uluslararası bildirgelerdeki ilkelere benzer ilkeler yer almaktadır. Bu bildirgeye göre, bilgi merkezleri politika geliştirme aşamalarında düşünce özgürlüğünü benimsemelidir. Bilgi merkezleri bireylerin bilgiye eşit ve özgürce erişim hakkını desteklemeli, düşünce ürünlerine erişmelerini dinsel, ırksal, ticari, siyasi, ahlaki, etnik köken, cinsiyet ve benzeri nedenlerle engellememeli ve sansüre karşı çıkmalıdır. Materyal seçiminde kütüphanecinin kişisel tercihleri, materyalin içeriği, yazarı veya yayıncısının düşünce, inanç ve

görüşleri etkili olmamalıdır. Teknik hizmetler ve kullanıcı hizmetlerinde de erişimi engelleyen veya kısıtlayan uygulamalardan kaçınılmalıdır. Kullanıcıların kişisel mahremiyetine saygı duyularak bilgileri üçüncü şahıslarla paylaşılmamalıdır. Bilgi merkezi çalışanları bu Bildirge’nin ilkelerine aykırı davranmaya zorlanamazlar. Türk Kütüphaneciler Derneği’nin hazırlanmış olduğu *Mesleki Etik İlkeleri*’nde de *Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi*’nde yer alan ilkelere uyulması gerektiği belirtilmiştir (Türk Kütüphaneciler Derneği, 2010).

Kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında düşünce özgürlüğü ile ilgili hazırlanan kılavuz, bildirge ve ilkeler kütüphanecilere yol göstermekte ancak kütüphanecilere eğitim aşamalarında düşünce özgürlüğüne yönelik bilinç kazandırma konusunda Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerine büyük görevler düşmektedir.

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde Düşünce Özgürlüğüne Yönelik Eğitim

Toplumu bilgi ile buluşturan bilgi merkezleri içinde bulunduğumuz bilgi çağına vazgeçilmez kurumlarıdır. Tarafsız ve doğru bilgiye hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin eşit biçimde erişebilmesini sağlayan bilgi merkezleri; toplumun farklı görüşleri öğrenmesine, bu görüşlere saygı duymasına, çok yönlü bilgilenmesine, böylece çağdaş ve hoşgörülü bir toplum yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. Çağdaş toplumlarda gelişebilen düşünce özgürlüğü olgusu kütüphane, arşiv, müze gibi bilgi merkezleri tarafından desteklendikçe büyümektedir. Bilgi merkezlerinde düşünce özgürlüğüne uygun bir ortam sunulması konusunda kütüphanecilere ve bilgi profesyonellerine önemli görevler düşmektedir. Bilgi merkezleri bu konudaki işlevlerini yerine getirdikçe toplum tarafından da saygı duyulan ve benimsenen kurumlar olmaktadır. Bu saygınlığın kazanılmasında kültürlü, tarafsız, bilinçli ve mesleki ilkelerine bağlı bilgi profesyonellerinin olması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda bilgi profesyonellerini bu niteliklerle donatacak olan Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri ve bu bölümlerde verilen eğitimin rolü göz ardı edilemez (Kızıllan, 1994).

Sağlamtuğ’a (1991, s. 95) göre, düşünce özgürlüğüne yönelik yeterli bilinç düzeyine erişemeyen kütüphaneciler yasal olarak yasak olmasa bile bir sorunla karşılaşmamak adına bazı bilgi kaynaklarını kütüphaneye sağlamayarak veya raflardan kaldırıp saklayarak otosansür uygulamaktadır. Kütüphanelerdeki sansür örneklerine bakıldığında bilgi kaynaklarının seçim sürecinde sansür uygulanmasının yanı sıra kütüphanecinin beğenmediği kaynakları hizmete geç sunması, sınıflama işlemlerinin yanlış yapılarak erişimin engellenmesi, danışma hizmetlerinde taraflı tutumlar sergilenmesi gibi birçok alanda sansür uygulandığı görülmektedir (Kızıllan, 1994, s. 22). Fiske de raporunda kütüphanecilerin kitap seçiminde otosansür uyguladığını ve taraflı davranışlarını belirtmiştir (Fiske, 1959’dan aktaran Kızıllan, 1994, s. 26). Bilgi merkezlerinde derme geliştirme, bilginin düzenlenmesi, ödünç verme hizmetleri, danışma hizmetleri ve personel politikasında da sansür uygulanabilmektedir. Kütüphaneci derme geliştirme süreçlerinde üst yönetimden çekindiği için bazı bilgi kaynaklarını dermeye dahil etmeyerek, kendi beğenmediği kaynakların kataloglama ve sınıflama işlemlerini yanlış veya geç gerçekleştirerek, bilgi kaynağını ödünç almak isteyen kullanıcıyı “korumak” adına “iyi niyetli” uyarılarda bulunarak bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde sansür uygulamaktadır. Canata (2016, s. 623) kütüphanecilerin bilinçlendirilmesi, düşünce özgürlüğünden yana ve sansüre

karşı tutum alabilmesi konularında bilgi ve belge yönetimi eğitiminin önemine vurgu yapmıştır. Berninghausen'e (Berninghausen, 1969'dan aktaran Kızıllan, 1994, s. 27) göre ise kütüphanecilik düşünce özgürlüğünü ilke edinen bir meslektir ve bunun benimsetilmesinde en büyük sorumluluk kütüphanecilik bölümü öğretim üyelerindedir. Alberta Üniversitesi Kütüphane ve Bilgi Çalışmaları Bölümü Başkanı Prof. Dr. Tony Samek (2001, s. 42) de düşünce özgürlüğü dersleri sayesinde öğrencilerin düşünce özgürlüğünün karmaşıklığı ve çok boyutlu olması açısından farkındalıklarının arttığını, mesleki sorunları eleştirel olarak değerlendirebildiklerini, kütüphanelerin felsefe, hukuk, siyaset gibi farklı alanlar ile ilişkisini analiz edebildiklerini belirtmiştir.

Düşünce özgürlüğünün kütüphanecilik eğitimine dahil edilmesi ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşmiştir. 1925 yılında ALA (Amerikan Kütüphane Derneği) kütüphanecilik okullarında akreditasyon programını uygulamaya koymuş ve daha sonra meslekte kuramsal eğitim öne çıkmıştır. 1968 yılında Simmons Koleji Kütüphanecilik Okulunda düşünce özgürlüğü ile ilgili ilk bağımsız ders olan "düşünce özgürlüğü ve sansür" dersi verilmeye başlanmıştır (Kızıllan, 1994, s. 26). Yaklaşık on yıl sonra yapılan Shuman'ın (1977, s. 99) çalışmasında Amerika'da az sayıda kütüphanecilik bölümünde düşünce özgürlüğüne yönelik doğrudan bir ders olduğu ancak hemen hemen tüm okullarda konunun müfredatta yer aldığı saptanmıştır. Ayrıca çalışma öğretim elemanlarının düşünce özgürlüğü konusunu müfredattaki çoğu derste değinilmesi gereken bir konu olarak değerlendirdiğini ortaya çıkarmıştır. Japonya'daki kütüphanecilik bölümlerinde düşünce özgürlüğü eğitiminin incelendiği bir çalışmada ise öğretim elemanları çoğunlukla düşünce özgürlüğüne yönelik bir ders olması gerektiğini savunmuştur (Asato, 2014, s. 1). Günümüzde kütüphanecilik ve bilginin alanında eğitim veren bölümlerde düşünce özgürlüğü ve sansür konuları bağımsız bir ders olarak verilmese bile farklı derslerin içinde işlenmektedir. Alberta Üniversitesi'nde "Kütüphanecilikte Entelektüel Özgürlük ve Sosyal Sorumluluk" ismiyle verilen ders entelektüel özgürlük ve sosyal sorumluluk temel kavramlarını ve farklı türlerdeki kütüphaneleri etkileyen ilgili konuları incelemektedir (University of Alberta, 2020). San Jose Eyalet Üniversitesi'nde entelektüel özgürlük konularına ve entelektüel özgürlüğün kütüphanecilik ile ilişkisine odaklanan "Entelektüel Özgürlük Semineri" dersi verilmektedir. Ayrıca "Çocuk ve Genç Yetişkinlere Hizmet Semineri" adındaki derste entelektüel özgürlük konularına değinilmektedir (San Jose State University, 2020). İndiana Üniversitesi'nde de "Entelektüel Özgürlükte Seminer" adıyla bağımsız bir ders bulunmaktadır (Indiana University, 2020). Toronto Üniversitesi'nde düşünce özgürlüğü ve sansür ile ilgili "Kütüphanelerde Entelektüel Özgürlük Teorisi ve Uygulaması" adıyla bağımsız bir ders bulunmakla birlikte "Topluluklar ve Değerler", "Kuram ve Uygulamada Sanat Kütüphaneciliği", "Bilgi Politikası, Düzenleme ve Hukuk", "Bilgi Profesyonelliğinde Çeşitlilik Zihniyetinin Geliştirilmesi" isimli derslerde de ilişkili konular işlenmektedir (Toronto University, 2020). Derslerin isimlerinde farklılıklar olduğu gibi öğretim üyelerinin konuya yaklaşımlarında ve derslerde kullandıkları öğretim yöntemlerinde de farklılıklar bulunmaktadır. Asato'nun (2014, s. 6) çalışmasına göre düşünce özgürlüğü konusuna yönelik öğretim yöntemleri Amerika'da daha çok pratik yaklaşımlar içerirken, Japonya'da teorik yaklaşımlar içermektedir. Bu çalışmada öğretim yöntemlerinin öğrencilerin vaka çalışmaları yapmaları, gazetelerdeki olayları incelemeleri, dizi ve filmlerdeki olayları değerlendirmeleri gibi çeşitli uygulamalarla da farklılaştığı görülmektedir.

Türkiye'de bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde düşünce özgürlüğü ve sansür konuları genellikle meslek etiği derslerinin içinde işlenmekte, bazı üniversitelerde ise lisansüstü düzeylerde bağımsız dersler bulunmaktadır. Bu çalışmada düşünce özgürlüğüne yönelik olarak Türkiye'deki bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde verilen dersler ve içerikleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiş, farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı, Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, geleceğin bilgi profesyonellerini yetiştiren Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinin ders programlarını düşünce özgürlüğü bağlamında incelemektir. Araştırmada bölümlerin düşünce özgürlüğü ile ilgili hangi derslerde, nasıl bir içerik ile eğitim verdiklerini ortaya koymak ve bu kapsamda eksiklikleri belirlemek hedeflenmiştir. Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde düşünce özgürlüğüne yönelik verilen eğitimin içerik ve kapsamının belirlenmesinin, bölümlere düşünce özgürlüğü ile ilgili eğitimin geliştirilmesi açısından yardımcı olması beklenmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına Türkiye bağlamında yanıt aranmıştır:

S1: Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde düşünce özgürlüğü konusunda verilen eğitim bölümlere göre farklılıklar göstermekte midir?

S2: Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde düşünce özgürlüğü konusunda verilen eğitimde bölümlere göre hangi açılardan farklılıklar vardır?

S3: Bilgi ve Belge Yönetimi programlarında doğrudan düşünce özgürlüğüne yönelik bir ders bulunmakta mıdır?

S4: Düşünce özgürlüğü ile yakından ilişkili olan etik derslerinin içeriğinde düşünce özgürlüğü konusu yer almakta mıdır?

S5: Düşünce özgürlüğü konusuna hangi derslerde, ne kadar ve hangi bağlamda değinilmektedir?

S6: Öğretim üyelerinin Bilgi ve Belge Yönetimi eğitiminde düşünce özgürlüğü konusu ile ilgili yaklaşımları ve konuya ilişkin derslerde kullandıkları öğretim yöntemleri nasıldır?

Türkiye'de 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü bulunan üniversiteler şunlardır:

- Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
- Ankara Üniversitesi
- Atatürk Üniversitesi
- Bartın Üniversitesi
- Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Hacettepe Üniversitesi
- İstanbul Üniversitesi
- İstanbul Medeniyet Üniversitesi
- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
- Kastamonu Üniversitesi
- Marmara Üniversitesi
- Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
- Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Araştırmanın gerçekleştirildiği 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde öğrenci alımına başlamayan Adana Bilim ve Teknoloji, İzmir Katip Çelebi ve Bartın üniversiteleri çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde verilmekte olan lisans ve lisansüstü eğitim içeriklerini ve uygulamalarını düşünce özgürlüğü eğitimi bağlamında değerlendirmektir. Araştırmanın problemi, “Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde düşünce özgürlüğü konusunda verilen eğitim bölümlere göre farklılıklar göstermekte midir?” biçiminde oluşturulmuştur. Bu probleme bağlı olarak, araştırmanın hipotezi de şöyledir: “Türkiye’deki Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde düşünce özgürlüğü konusunda verilen eğitim, bölümlerin yaklaşımlarına (politikalarına) bağlı olarak farklılıklar göstermektedir.” Bölümlerdeki farklılıklar derslerin AKTS, kredi ve sınıf bilgileri, amaçları, içerikleri, yöntem ve teknikleri, derslerden elde edilecek kazanımlar ve ders sorumlularının düşünce özgürlüğü konusuna yaklaşımları kapsamında incelenmiştir.

Betimleme yöntemine dayalı olarak gerçekleştirilen araştırmada yazılı verilerdeki içerik ve mesajların analiz edilmesi, incelenmesi, özetlenmesi ve raporlanması süreci olarak tanımlanan içerik analizi yöntemi de kullanılmıştır (Cohen, Manion ve Morrison, 2007, s. 475).

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasında üniversitelerin Bologna bilgi paketlerinden yararlanılmıştır. Bologna bilgi paketleri üniversitelerde verilen, bir başka deyişle ders programlarında yer alan derslerin içerik ve kapsamlarını standart bir biçimde tanımlamaktadır. Bologna bilgi paketleri ile ilgili olarak zaman zaman güncellik sorunları yaşansa da ders içerik ve amaçlarına erişim açısından en uygun araçtır. Araştırma kapsamında her bölümün lisans ve lisansüstü programları için Bologna bilgi paketleri elde edilmiştir. Bölümlerin Bologna (AKTS) bilgi paketleri ders programlarında yer alan tüm derslerin içeriklerini kapsadığından, araştırmada ders programlarının incelenmesi de bilgi paketleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Tüm dersler tek tek incelenerek içerik, amaç ve kazanımlarında düşünce özgürlüğü kavramı ile telif hakları, sansür, bilgi erişim özgürlüğü, bilgi edinme hakkı gibi ilişkili konular içeren dersler belirlenmiştir. Bologna bilgi paketlerinde yer almasa da düşünce özgürlüğü konusuna değinilen dersler olması mümkündür. Ancak içerik ve amacında düşünce özgürlüğü ile ilgili her hangi bir ifadeye yer verilmesine gerek duyulmayan/yer verilmeyen derslerde konunun içeriğe dâhil edilmeyeceği ya da konuya özel olarak/anamlı ölçüde ağırlık verilmeyeceği dikkate alınarak araştırma kapsamına yalnızca bilgi paketlerinde düşünce özgürlüğü ve ilgili konular bulunan dersler dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında düşünce özgürlüğü ve ilişkili kavramlara lisans programlarında sadece mesleki etik derslerinde, lisansüstü programlarda etik ve düşünce özgürlüğü derslerinde değinildiği görüldüğünden araştırmada bu dersler incelenmiştir.

Düşünce özgürlüğü ile ilgili derslerin AKTS, Kredi ve Sınıf bilgileri, derslerin amaç ve içerikleri, derslerde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri, derslerden elde edilecek kazanımlar ayrı ayrı Excel’de listelenmiştir. Elde edilen veriler düzenlendikten sonra analiz aşamasına geçilmiştir. Bu çerçevede öncelikle Bologna bilgi paketlerinin ele alınan konu açısından içerik incelemesi gerçekleştirilmiş, ayrıca düşünce özgürlüğü ile ilişkili olduğu belirlenen derslerden sorumlu öğretim üyelerinin 5’i (Çankırı Karatekin Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi) ile 2019 yılı Aralık ayında görüşmeler yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Bologna bilgi paketleri ve öğretim üyeleriyle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ayrı ayrı incelendikten sonra tek biçim haline getirilerek özetlenmiştir. Böylece her bölümün ders içeriklerinin, amaçlarının, yöntem ve kazanımlarının bir arada görülebilmesi ve karşılaştırılabilmesi amaçlanmıştır.

Sınırlılıklar

Çalışmanın temel veri kaynağını oluşturan Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin Bologna bilgi paketlerinde aynı düzeyde ayrıntılı bilgi verilmemesi, bilgi paketlerinin sıklıkla güncellenmemesi ve bilgi paketlerinde bazı eksiklikler olması araştırmanın sınırlılıkları olarak kabul edilebilir. Ancak bu sınırlılıklar ilgili ders sorumluları ile yapılan görüşmeler yoluyla aşılmaya çalışılmıştır.

Bulgular ve Değerlendirme

Bu bölümde Türkiye’deki Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde düşünce özgürlüğü ile ilgili verilen eğitim içeriği incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle bölümlerin öğrenci ve öğretim elemanı sayıları gösterilmiştir. Düşünce özgürlüğü ile ilişkili dersler belirlendikten sonra bu derslerin amaç, içerik, öğretim yöntem ve teknikleri, derslerden kazanımlar değerlendirilmiştir. Son olarak öğretim üyelerinin konu ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

Bölümler ile İlgili Bulgular

Bölümlerin öğrenci sayıları, öğretim elemanı sayıları, lisansüstü eğitimi veren bölümler ile ilgili bilgiler bu bölümde yer almaktadır.

Tablo 1

Son 3 yılda Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerine yerleştirilen öğrenci sayısı

Bölümler	2017	2018	2019
Ankara Üniversitesi	30	30	41
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	52	52	52
Atatürk Üniversitesi	62 + 62 (İ.Ö.)	62 + 14 (İ.Ö.)	62 + 31 (İ.Ö.)
Çankırı Karatekin Üniversitesi	62 + 62 (İ.Ö.)	29 + 13 (İ.Ö.)	52
Hacettepe Üniversitesi	71	71	72
İstanbul Üniversitesi	61 + 62 (İ.Ö.)	82	82
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	41	52	52
Kastamonu Üniversitesi	61	36	62
Marmara Üniversitesi	62	62	63
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	40	38	45
Toplam	728	541	614

Tablo 1’de Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerine son 3 yılda yerleştirilen öğrenci sayıları yer almaktadır. Son 3 yılda bölümlere yapılan öğrenci alımlarında çok fazla artış veya azalma olmamıştır. 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında bölümlere toplam 614 öğrenci alınmıştır. İkinci öğretimi de olduğu için en fazla Atatürk Üniversitesi’ne öğrenci alındığı görülmektedir (62 birinci öğretim, 31 ikinci öğretim olmak üzere 93 öğrenci). Bunu 82 öğrenci

ile İstanbul Üniversitesi, 72 öğrenci ile Hacettepe Üniversitesi takip etmektedir. En az öğrenci alan üniversiteler Ankara Üniversitesi (41) ve Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi (45)'dir. Bazı bölümlerde diğerlerinin iki katı kadar fazla öğrenci olması dikkat çekicidir.

Tablo 2*Lisansüstü eğitim veren üniversiteler*

Bölüm	Program
Ankara Üniversitesi	Yüksek Lisans, Doktora
Atatürk Üniversitesi	Yüksek Lisans
Hacettepe Üniversitesi	Yüksek Lisans, Doktora
İstanbul Üniversitesi	Yüksek Lisans, Doktora
Marmara Üniversitesi	Yüksek Lisans, Doktora

Türkiye’de Tablo 2’de isimleri verilen beş üniversitede bilgi ve belge yönetimi alanında lisansüstü eğitim verilmektedir. Bunlardan birinde (Atatürk Üniversitesi) yalnızca yüksek lisans eğitimi verilirken diğer dört bölümde hem yüksek lisans hem de doktora eğitimi verilmektedir. Bu bölümler Türkiye’de kurulan ilk Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleridir.

Tablo 3*Öğretim elemanı sayıları*

Bölümler	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Dr. Öğr. Üyesi	Öğretim Görevlisi	Araştırma Görevlisi	Toplam
Ankara Üniversitesi	9	1	-	1	4	15
Atatürk Üniversitesi	1	-	4	-	2	7
Çankırı Karatekin Üniversitesi	2	1	3	-	4	10
Hacettepe Üniversitesi	6	2	4	4	4	20
İstanbul Üniversitesi	8	1	3	1	5	18
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	1	1	3	-	2	7
Kastamonu Üniversitesi	1	-	3	-	2	6
Marmara Üniversitesi	4	3	4	-	3	14
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	-	-	3	-	1	4
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	-	-	5	-	6	11

Tablo 3’te Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde bulunan öğretim elemanı sayıları yer almaktadır. Öğretim elemanı sayısı en fazla olan üniversite Hacettepe Üniversitesi (20)’dir. Bunu 18 öğretim elemanı ile İstanbul Üniversitesi takip etmektedir. En az öğretim elemanı ise Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi’nde (4) yer almaktadır. Toplam öğretim elemanı sayılarında çok farklılık olduğu görülmektedir. Genel olarak yeni açılan bölümlerde daha az öğretim elemanı bulunduğu görülse de Atatürk Üniversitesi’nde daha sonradan açılan Çankırı Karatekin ve Yıldırım Beyazıt üniversitelerinden daha az öğretim elemanı bulunmaktadır.

Düşünce Özgürlüğü ile İlgili Derslere Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde düşünce özgürlüğü ile ilgili derslere yönelik olarak bölümlerin Bologna bilgi paketlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bologna bilgi paketlerinden derslerin isimleri, kaçınıcı sınıfta verildikleri, amaçları, içerikleri, öğretim yöntem ve teknikleri, öğrencilerin kazanımları gibi bilgilere erişilmiştir.

Tablo 4

Lisans programlarında düşünce özgürlüğü ile ilgili içerik bulunan dersler

Bölümler	Dersin Adı	Zorunlu/Seçmeli	AKTS	Kredi	Sınıf
Ankara Üniversitesi	Meslek Etiği	Zorunlu	6	2	4. sınıf
Atatürk Üniversitesi	Meslek Etiği	Seçmeli	4	2	4. sınıf
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Mesleki Etik ve Bilgi Merkezleri	Zorunlu	4	2	4. sınıf
Hacettepe Üniversitesi	Meslek Etiği	Zorunlu	6	3	4. sınıf
İstanbul Üniversitesi	Mesleki Etik	Zorunlu	3	2	4. sınıf
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	Mesleki Gelişim ve Etik	Zorunlu	5	2	4. sınıf
Kastamonu Üniversitesi	Mesleki Etik	Zorunlu	4	3	4. sınıf
Marmara Üniversitesi	-	-	-	-	-
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	Meslek Etiği	Zorunlu	4	3	2. sınıf
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Toplumsal İletişim ve Mesleki Etik	Zorunlu	4	3	1. sınıf

Not. AKTS: Avrupa Kredi Transfer Sistemi

Araştırma kapsamında 10 bölümün tüm dersleri Bologna Bilgi Paketleri üzerinden incelenmiş olup; içerik, amaç ve kazanımlarında düşünce özgürlüğü, telif hakları, sansür gibi kavramlar geçen dersler belirlenmiştir. Tablo 4’te de görüldüğü gibi lisans programlarının %90’ında düşünce özgürlüğü konusu ile ilişkili olarak etik dersleri bulunmaktadır. Bu dersin adı bölümlere göre değişiklikler göstermektedir. Marmara Üniversitesi’nin Bologna bilgi paketinde düşünce özgürlüğü konusunun işlendiği bir ders bulunamamıştır. Bölümlerde Meslek Etiği (4), Mesleki Etik (2), Mesleki Etik ve Bilgi Merkezleri (1), Mesleki Gelişim ve Etik (1), Toplumsal İletişim ve Mesleki Etik (1) isimleriyle verilen derslerin içeriklerinde düşünce özgürlüğü konusu yer almaktadır. 8 Bölümde bu ders zorunlu ders olarak, Atatürk Üniversitesi’nde seçmeli ders olarak verilmektedir. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi’nde 1. Sınıfta, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi’nde 2. sınıfta verilen ders, diğer bölümlerde 4. sınıfta verilmektedir. Derslerin AKTS’sinin Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi’nde en yüksek (6) olduğu görülmektedir. En düşük AKTS (3) ise İstanbul Üniversitesi’ndedir. Derslerin tüm üniversitelerde 2 ve 3 kredi olarak verildiği görülmektedir. AKTS ders için öğrencinin iş yükünü gösteren bir değer olduğundan AKTS’nin yüksek olması bölümün o derse daha fazla ağırlık verdiğinin göstergesidir.

Tablo 5

Lisansüstü programlarında düşünce özgürlüğü ile ilgili içerik bulunan dersler

Bölümler	Dersin Adı	Zorunlu/Seçmeli	AKTS	Kredi	Yüksek lisans/Doktora
Ankara Üniversitesi	Etik sorunlar	Seçmeli	10	3	Doktora
Atatürk Üniversitesi	-	-	-	-	-
Hacettepe Üniversitesi	Düşünce özgürlüğü ve Bilgi hizmetleri	Seçmeli	10	3	Doktora
İstanbul Üniversitesi	-	-	-	-	-
Marmara Üniversitesi	-	-	-	-	-

Lisansüstü programların %50'sinde düşünce özgürlüğü ile ilişkili adları farklı görünen ders bulunmaktadır. Bu derslerin ikisi de doktora düzeyindedir (Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi). Dersler seçmeli statüdedir. Ankara Üniversitesi'nde etik dersinin içinde düşünce özgürlüğü konusuna değinilmekte, Hacettepe Üniversitesi'nde ise düşünce özgürlüğü bağımsız bir ders olarak verilmektedir (Düşünce özgürlüğü ve bilgi hizmetleri).

Tablo 6

Programlarda yer alan düşünce özgürlüğü ile ilgili derslerin amaçları

Amaç	Bölümler (Lisans)	Bölümler (Lisansüstü)
Mesleki etik ilkelerini öğretmek	Ankara Üniversitesi Çankırı Karatekin Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	—
Mesleki etik, düşünce özgürlüğü, telif hakları, sansür gibi kavramları öğretmek	Atatürk Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Ankara Üniversitesi
Bilim ve bilişim etiği hakkında bilgilendirmek	İstanbul Üniversitesi	
Meslek bilinci geliştirmek	Ankara Üniversitesi	
Etik sorunları tartışmak	İstanbul Üniversitesi	Ankara Üniversitesi
Mesleki etik ile ilgili farkındalık oluşturmak	Kastamonu Üniversitesi	
Düşünce özgürlüğüne ilişkin kavram ve olguları öğretmek.	—	Hacettepe Üniversitesi

Tablo 6'da düşünce özgürlüğü ile ilişkili derslerin Bologna bilgi paketlerinde yer alan amaçları tek biçim haline getirilerek gösterilmiştir. Derslerin genel olarak öğrencilere mesleğin etik ilkelerini, değer yargılarını, meslek bilincini öğretmek, mesleki sorumlulukları kazandırmak; öğrencileri bilgi hizmetlerinde karşılaşılan etik ile ilgili sorunlarla tanıştırmak gibi amaçları bulunmaktadır. Lisans programlarında etik dersi bulunan bölümlerin %55'inde düşünce özgürlüğü kavramını öğretmeye yönelik bir amaç olsa da düşünce özgürlüğü ile ilgili farkındalık oluşturmak hiçbir dersin amacında geçmemektedir. Lisansüstü programlara bakıldığında ise Ankara Üniversitesi'nde etik dersi kapsamında düşünce özgürlüğü kavramını öğretmeye yönelik bir amaç bulunduğu, Hacettepe Üniversitesi doktora programında yer alan "Düşünce Özgürlüğü ve Bilgi Hizmetleri" dersinin temel amacının düşünce özgürlüğüne yönelik kavramların öğretilmesi olduğu görülmektedir. Mesleki etik dersleri ya da bağımsız olarak var olan düşünce özgürlüğü derslerinde düşünce özgürlüğü eğitimine ilişkin amaçlar bölümlere göre farklı ifadelerle ve kavramlarla açıklanmıştır.

Tablo 7

Programlarda yer alan düşünce özgürlüğü ile ilgili derslerin içeriği

İçerik	Bölümler (Lisans)	Bölümler (Lisansüstü)
Meslek etiği	Ankara Üniversitesi Atatürk Üniversitesi Çankırı Karatekin Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi İstanbul Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kastamonu Üniversitesi Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Ankara Üniversitesi
Mesleki etik ilkeler	Ankara Üniversitesi Atatürk Üniversitesi Çankırı Karatekin Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kastamonu Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	Ankara Üniversitesi
ALA, IFLA, TKD bildireleri	Atatürk Üniversitesi Çankırı Karatekin Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi	—
Etik sorunlar	İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kastamonu Üniversitesi	Ankara Üniversitesi
Durum çalışmaları	Atatürk Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi Kastamonu Üniversitesi	—
Düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları	Atatürk Üniversitesi Çankırı Karatekin Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kastamonu Üniversitesi Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi
Bilgi erişim özgürlüğü	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi
Bilgi edinme hakkı	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi
Fikri mülkiyet hakları	—	Hacettepe Üniversitesi

Düşünce özgürlüğü ile ilgili lisans ve lisansüstü düzeylerde verilen derslerin Bologna Bilgi Paketleri’nde yer alan içerikleri düzenlenerek Tablo 7’de sunulmuştur. Ders içerikleri genellikle meslek etiği, mesleki etik ilkeler, ALA, IFLA ve TKD’nin bildireleri, etik sorunlar gibi konuları kapsamaktadır. Lisans programı etik derslerinin %67’sinde düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları gibi konular ders içeriklerinde yer almaktadır. Düşünce özgürlüğü ile yakından ilişkili olan bilgi erişim özgürlüğü, bilgi edinme hakkı, fikri mülkiyet hakları gibi konulara ise lisans programlarında yalnızca İstanbul Medeniyet ve Yıldırım Beyazıt üniversitelerinde değinilmektedir. Lisansüstü düzeyde düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları

konuları Hacettepe ve Ankara üniversitelerinin; bilgi erişim özgürlüğü, bilgi edinme hakkı, fikri mülkiyet hakları konuları sadece Hacettepe Üniversitesi'nin ders içeriklerinde yer almaktadır. İlgili derslerin düşünce özgürlüğüne ilişkin içeriklerinde öncelik ve ağırlık verilen kavram ve olgular bölümlere göre değişebilmektedir.

Tablo 8

Programlarda yer alan düşünce özgürlüğü ile ilgili derslerde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri

Bölümler	Dersin Adı	Yöntem ve teknikler				
		Anlatım	Soru- yanıt	Tartışma	Uygulama	Grup çalışması
Ankara Üniversitesi	Meslek Etiği	X	X	X	—	—
	Etik Sorunlar	X	X	X	—	—
Atatürk Üniversitesi	Meslek Etiği	X	—	—	—	—
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Mesleki Etik ve Bilgi Merkezleri	—	—	—	—	—
Hacettepe Üniversitesi	Meslek Etiği	X	—	X	—	—
	Düşünce Özgürlüğü ve Bilgi Hizmetleri	X	—	X	—	—
İstanbul Üniversitesi	Mesleki Etik	X	X	X	—	—
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	Mesleki Gelişim ve Etik	—	—	—	—	—
Kastamonu Üniversitesi	Mesleki Etik	—	—	—	—	—
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	Meslek Etiği	—	—	—	—	—
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Toplum ve Mesleki Etik	X	—	X	—	—

Tablo 8'de Bologna bilgi paketlerine göre derslerin öğretim yöntem ve teknikleri gösterilmiştir. Derslerde uygulama ve grup çalışması yöntemlerinin kullanılmadığı görülmektedir. Ankara ve İstanbul üniversitelerinde anlatım, soru yanıt ve tartışma yöntemlerinin üçü de kullanılmaktadır. Hacettepe ve Yıldırım Beyazıt üniversitelerinde anlatım ve tartışma yöntemleri, Atatürk Üniversitesi'nde ise sadece anlatım teknikleri kullanılmaktadır. Diğer üniversitelerin Bologna bilgi paketlerinde derslerin öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Öğretim üyeleri ile yapılan görüşmelerde konu ile ilgili bilgi alınmış, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilmiştir.

Tablo 9

Programlarda yer alan düşünce özgürlüğü ile ilgili derslerde beklenen kazanımlar

Kazanımlar	Bölümler (Lisans)	Bölümler (Lisansüstü)
Etik ve meslek etiği ile ilgili kavramları açıklamak ve tartışmak	Ankara Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kastamonu Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	—
Mesleki etik ilkeleri bilmek	Ankara Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi	Ankara Üniversitesi
Mesleki bilinç kazanmak	Ankara Üniversitesi	—
Etik ve etik dışı davranışları değerlendirmek	Çankırı Karatekin Üniversitesi	—
Etik sorunlara çözüm önerileri geliştirmek	—	Ankara Üniversitesi
Düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları gibi konuları tartışmak ve açıklamak	Ankara Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Ankara Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi

Tablo 9’da derslerin Bologna Bilgi Paketleri’nde yer alan kazanımları gösterilmiştir. Lisans derslerinin çoğunda etik ile ilgili kavramları bilmek, açıklamak, tartışmak kazanımlar arasında yer almaktadır. Bunun dışında mesleki etik ilkeleri bilmek, etik davranışlarını ve değerleri anlamak, mesleki bilinç geliştirmek gibi kazanımlar bulunmaktadır. Özeld düşünce özgürlüğüne yönelik kazanım bölümlerin çoğunda belirtilmemiştir. Lisans programlarının %33’ünde düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları gibi konuları tartışmak ve değerlendirmek kazanımlar arasında yer almaktadır. Lisansüstü düzeyde ise iki doktora programında bu kazanımlara yer verilmiştir. İçerik açısından yakın görünmekle birlikte, ilgili dersler bağlamında öne çıkarılan kazanımlar açısından bölümler arasında farklı ifadeler rastlanmıştır.

Öğretim Üyeleriyle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerindeki düşünce özgürlüğü ile ilgili konuların işlendiği etik derslerinin sorumlusu olan öğretim üyeleri ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular ve değerlendirmeler yer almaktadır. Öğretim üyelerine derslerle ilgili aşağıdaki sorular sorulmuştur:

1. İlgili dersinizde düşünce özgürlüğü konusuna ne kadar ve hangi bağlamda değiniyorsunuz?

2. Sizce, geleceğin kütüphanecileri olacak BBY bölümü öğrencilerinde düşünce özgürlüğüne yönelik farkındalık oluşturmak önemli midir ve sizin dersinizde bu farkındalık yeterince oluşuyor mu?
3. Düşünce özgürlüğü konusunda herhangi bir ödev veriyor musunuz ve sınavda konu ile ilgili soru soruyor musunuz?
4. Düşünce özgürlüğü ile ilgili bağımsız bir ders olması gerektiğini düşünüyor musunuz?

Görüşmeler sonucunda düşünce özgürlüğü konusuna tüm öğretim üyelerinin önem verdiği görülmüştür. Üniversiteden üniversiteye farklı yaklaşım ve öğretim yöntemleri tercih edilse de düşünce özgürlüğü etik derslerinde en çok üstüne düşülen konulardandır. Çankırı Karatekin Üniversitesi'nde 14 haftalık dersin 2 haftasında yalnızca düşünce özgürlüğü konusunun anlatıldığı belirtilmiştir. Hacettepe Üniversitesi'nde ise düşünce özgürlüğünü derste işlemenin yanı sıra Ankara Ulucanlar Cezaevine gezi düzenleyerek, konunun düşüncesi nedeniyle ceza almış kişiler bağlamında değerlendirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Öğretim üyeleri mesleki etik derslerinin dışında diğer derslerinde de düşünce özgürlüğüne değinebilmektedirler. Düşünce özgürlüğüne derslerde genellikle danışma hizmetleri, derme geliştirme, sınıflama, bilgi erişimi gibi konular anlatılırken değinilmektedir.

Öğretim üyelerine BBY öğrencilerinde düşünce özgürlüğüne yönelik farkındalık oluşturma konusunu önemli bulup bulmadıkları sorulmuştur. Tüm öğretim üyeleri bu konunun önemli olduğunu düşündüklerini belirtmiştir. Öğretim üyeleri ilgili dersler sonucunda öğrencilerde genellikle farkındalık oluştuğunu gözlemlediklerini ve düşünce özgürlüğü konusunun siyasi çerçevede değil mesleki boyutuyla öğretildiğini söylemiştir.

Öğretim üyelerinin derslerde ödev vermek ile ilgili de yaklaşımlarının farklı olduğu görülmektedir. Çoğunlukla etik dersleri kapsamında düşünce özgürlüğü ile ilgili ödev verilmemekte ancak sınavda bu konuda sorular sorulmaktadır. Çankırı Karatekin Üniversitesi'nde düşünce özgürlüğü ile ilgili iki ödev verildiği belirtilmiştir. Bu ödevlerden birinde düşünce özgürlüğünün alanımız açısından önemine yönelik bir rapor, diğerinde ise düşünce özgürlüğü ve bilgi hizmetleri ilişkisine yönelik dünyadaki mevcut durumun analizine ilişkin bir rapor istenmektedir. İstanbul Üniversitesi'nde düşünce özgürlüğü ile ilgili ödev verilmemekte ancak öğrencilerin her derste özgür bir şekilde düşüncelerini paylaşmalarına ve farklı fikirler bağlamında tartışmalarına ortam hazırlanarak öğrencilerin düşünce özgürlüğü bilincini geliştirmeye katkı sağlanmaktadır.

Öğretim üyelerinin çoğu düşünce özgürlüğü ile ilgili bağımsız bir ders olmasının faydalı olacağını, bağımsız ders olmasa da mutlaka etik derslerinin içeriğinde ayrıntılı bir biçimde yer alması gerektiğini düşünmektedirler. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi öğretim üyesine göre ders sorumlusunun bu alana hâkim biri olması gerekmektedir. Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesine göre, düşünce özgürlüğüne yönelik olarak yüksek lisans ve doktora düzeyinde kesinlikle bağımsız, lisans düzeyinde de seçmeli bir ders olmalıdır. Kastamonu Üniversitesi öğretim üyesine göre ise düşünce özgürlüğünün bağımsız bir ders olmasına gerek yoktur ancak birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar birçok derste anlatılmalıdır.

Tartışma

Türkiye'de 13 üniversitede Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü bulunmaktadır. Bunlardan öğrenci alan 10 bölüm araştırma kapsamına alınmıştır. Son 3 yıldır 10 Bölüme ortalama 600 civarında

öğrenci alınmaktadır. Bölümler arasında öğrenci alım sayıları açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bölümlerin yarısında lisansüstü eğitim verilmektedir. Bölümlerin öğretim elemanı sayılarına bakıldığında ise bölümler arasında ciddi bir farklılık olduğu görülmektedir. Örneğin Hacettepe Üniversitesi'nde Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nden beş kat fazla öğretim elemanı bulunmaktadır. Ancak öğrenci alımlarında aynı oranda bir farklılık olmadığı dikkat çekmektedir. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nin kendisinden dört kat fazla öğretim elemanına sahip olan Ankara Üniversitesi'nden daha fazla öğrencisi bulunmaktadır. Bu durum kuşkusuz, verilen eğitimin niteliğini de etkileyebilmektedir. Düşünce özgürlüğüne yönelik verilecek olan derslerin sayısının ve niteliğinin artırılması için öncelikle öğretim elemanı-öğrenci sayısı dengesinin kurulması gerektiği düşünülmektedir.

Bölümlerde lisans programlarında düşünce özgürlüğü ile ilgili zorunlu ya da seçmeli statüde bağımsız bir ders bulunmamaktadır. Düşünce özgürlüğü konuları genellikle mesleki etik dersleri içinde işlenmektedir. Bu durum şaşırtıcı bir sonuç olmamıştır. Çalışmanın kavramsal arka planında da bahsedildiği üzere Türk Kütüphaneciler Derneği'nin hazırlamış olduğu Mesleki Etik İlkeleri'nde de yine derneğin hazırladığı Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi'ne uyulması gerektiği vurgulanmıştır (Türk Kütüphaneciler Derneği, 2010). Ayrıca Asato'nun (2014, s. 6) çalışması da düşünce özgürlüğünün çoğunlukla koleksiyon yönetimi veya etik dersleri içinde anlatıldığını göstermektedir. Lisansüstü eğitim veren Ankara Üniversitesi'nde düşünce özgürlüğü ile ilişkili olarak yine etik dersi bulunmakta, Hacettepe Üniversitesi doktora programında "Düşünce Özgürlüğü ve Bilgi Hizmetleri" adında bağımsız bir ders yer almaktadır.

Lisans programlarında bulunan mesleki etik dersleri çoğunlukla zorunlu, 4 AKTS ve 4. Sınıf dersi olarak verilmektedir. Etik derslerinin 4. sınıfta verilmesi düşünce özgürlüğü bağlamında da uygun görülmektedir. Çünkü henüz teknik işlemlerin ve kullanıcı hizmetlerinin ne olduğunu doğal olarak öğrenmemiş öğrencilere teknik hizmetlerde yapılan sansür uygulamalarının veya kullanıcı hizmetlerini bilmeyen öğrenciye kullanıcının bilgi edinme hakkı, kişisel mahremiyet hakkı gibi konuların anlatılması oldukça zordur.

Lisans programlarının yarısı kadarı etik derslerinde düşünce özgürlüğü, telif hakları, sansür gibi kavramları öğretmeyi amaç edinmektedir. Lisansüstü programlarda ise Ankara Üniversitesi etik dersi kapsamında düşünce özgürlüğü, telif hakları ve sansür kavramlarını öğretmeyi amaç edinmektedir. Düşünce özgürlüğü ile ilgili farkındalık oluşturmak hiçbir bölümde derslerin amaçları arasında yer almamaktadır. Spesifik olarak düşünce özgürlüğüne ilişkin kavram ve olguları öğretmek ise Hacettepe Üniversitesi doktora programında yer alan dersin temel amacıdır. Çankırı Karatekin, Kastamonu ve İstanbul üniversitelerinde derslerde düşünce özgürlüğüne yönelik bir amaç bulunmamaktadır. Ancak bu bulguların yalnızca Bologna Bilgi Paketlerinden elde edildiği ve bunların güncellenmemiş olma ihtimali unutulmamalıdır. Nitekim öğretim üyeleriyle yapılan görüşmelerde tüm öğretim üyelerinin düşünce özgürlüğü konusunu öğretmeyi önemsedikleri ortaya çıkmaktadır.

Bölümlerin çoğunda mesleki etik derslerinin içeriğinde düşünce özgürlüğü, sansür ve telif hakları gibi konuların yer aldığı görülmüştür. Osmaniye Korkut Ata ve İstanbul

üniversitelerinin Bologna Bilgi Paketlerindeki ders içeriklerinde bu konulara yer verilmemiştir. Düşünce özgürlüğü ile yakından ilişkili olan bilgi erişim özgürlüğü, bilgi edinme hakkı ve fikri mülkiyet hakları gibi konuların lisans programlarında İstanbul Medeniyet ve Yıldırım Beyazıt üniversitelerinde, lisansüstü programlarda ise Hacettepe Üniversitesinde ders içeriğine dâhil edildiği görülmektedir. Atatürk, Çankırı Karatekin, Hacettepe ve İstanbul Medeniyet üniversitelerinde ders içeriklerinde ALA, IFLA ve TKD bildireleri de yer almaktadır. Shuman'ın (1977, s. 104) ve Asato'nun (2014, s. 5) çalışmaları Amerika'da ve Japonya'da da düşünce özgürlüğü ile ilişkili derslerde en fazla ALA bildireleri, otosansür, seçim politikası, istisna durumlar, eşitlik, gizlilik gibi konuların ele alındığını göstermektedir. Türkiye'deki etik dersleri veya bağımsız düşünce özgürlüğü derslerinde de otosansür, kişisel mahremiyet, materyal seçiminde sansür gibi konuların işlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Mesleki etik derslerinin yöntem ve teknikleri çoğunlukla anlatım ve tartışma şeklinde belirlenmiştir. Bazı bölümlerde soru-yanıt ve durum çalışması tekniği de var olmakla birlikte, uygulama ve grup çalışması hiçbir dersin yöntem ve teknikleri arasında yer almamaktadır. Bu bilgiler Bologna Bilgi Paketlerinde güncellenmemiş olabilir ancak Kızıllan'ın (1994, s. 56) çalışmasına göre de kütüphanecilik bölümü öğretim üyeleri bu derslerin en çok tartışma yöntemiyle işlenmesi, bunu anlatım yönteminin takip etmesi gerektiğini düşünmektedir. Amerika'da ise anlatım ve tartışmanın yanı sıra okuma ve durum çalışması yöntemlerinin de kullanıldığı görülmektedir (Shuman, 1977, s. 105).

Derslerin kazanımlarında lisans programlarında yalnızca Ankara, İstanbul Medeniyet ve Yıldırım Beyazıt üniversitelerinde, lisansüstü programlarda ise Ankara ve Hacettepe üniversitelerinde düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları gibi konuları tartışmak ve açıklamak yer almaktadır. Bölümlerin programlarında yer alan ilgili derslerin kazanımlarında düşünce özgürlüğü ile ilgili ifadeler ve yer alma düzeyi bölümlere göre farklılıklar göstermektedir.

Mesleki etik derslerinin sorumlusu olan öğretim üyeleriyle yapılan görüşmeler sonucunda farklı öğretim yöntem ve yaklaşımları benimsense de tüm öğretim üyelerinin düşünce özgürlüğüne önem verdiği ortaya çıkmıştır. Etik derslerinde üstüne en çok düşülen konulardan olan düşünce özgürlüğü, öğretim üyelerinin diğer derslerinde de belirli oranda işlenmektedir. Görüşülen öğretim üyelerine göre dersler kapsamında öğrencilerde düşünce özgürlüğüne yönelik bir farkındalık oluşmaktadır. Öğretim üyelerinin çoğunluğu düşünce özgürlüğü ile ilgili olarak ödev vermese de sınavlarda mutlaka soru sormaktadır. Öğretim üyeleri tarafından genellikle düşünce özgürlüğünün bağımsız bir ders olması gerektiği düşünülmektedir. Kızıllan (1994, s. 56) yaklaşık otuz yıl önce yapmış olduğu çalışmasında Türkiye'deki kütüphanecilik bölümü öğretim üyelerinin tamamının düşünce özgürlüğü konusuna müfredatta yer verilmesi gerektiğini ancak çoğunluğunun bağımsız bir ders olarak verilmesine gerek olmadığını düşündüğünü ortaya çıkarmıştır. Aradan geçen süre zarfında ders programlarında düşünce özgürlüğüne yönelik olarak çok fazla değişiklik olmadığı ancak öğretim üyelerinin bağımsız bir ders olmasına ilişkin düşüncelerinin değiştiği görülmektedir. Shuman'ın (1977, s. 106) çalışmasına göre düşünce özgürlüğünün Amerika'da bağımsız bir ders olarak verilmesinden çok müfredat boyunca derslerde yer alması gereken bir konu olduğu; Asato'nun (2014, s. 5) çalışmasına göre ise Japonya'da bağımsız bir derste işlenmesi gereken bir konu olduğu düşünülmektedir. Bu konu hakkında farklı görüş ve yaklaşımlar bulunmaktadır.

Düşünce özgürlüğü konusuna yaklaşımları açısından eski ve yeni kurulan Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri arasında anlamlı bir farklılık da bulunmamaktadır. Eski bölümlerden olan Marmara Üniversitesi'nde konu ile ilişkili ders bulunmamakta, yeni açılan bölümlerde ise etik dersleri içinde anlatılmaktadır. Yine en eski bölümlerden olan İstanbul Üniversitesi'nin etik dersinde düşünce özgürlüğüne yönelik bir amaç bulunmamakta ancak yeni bölümlerden olan İstanbul Medeniyet, Osmaniye Korkut Ata ve Yıldırım Beyazıt üniversitelerinde bulunmaktadır. Derslerin içeriklerinde de İstanbul Üniversitesi'nde düşünce özgürlüğü ile ilişkili olgulara yer verilmemekte; Çankırı Karatekin, Kastamonu, Yıldırım Beyazıt ve İstanbul Medeniyet üniversitelerinde düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları, bilgi erişim hakkı gibi konular yer almaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Toplumlarda düşünce özgürlüğü hakkı bireyler bilgiye eriştikçe artmaktadır. Bu bağlamda bilgi merkezlerinin bilgiyi din, dil, ırk, yaş, cinsiyet veya siyasi görüş ayrımı yapmadan herkese eşit koşullarda eriştirilmesi düşünce özgürlüğünün gelişimi açısından son derece önemlidir. Bilgi merkezlerinde isteyerek veya istemeden uygulanan sansürün önüne geçilmesinde, bilgi profesyonellerinin yetiştirildiği Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde düşünce özgürlüğüne yönelik eğitim verilmesinin rolü büyüktür. Bu çalışmada Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinin ders programlarında düşünce özgürlüğüne ne kadar ağırlık verildiği araştırılmıştır.

Bilgi ve belge yönetimi eğitimi, öğrencilere, bilginin elde edilmesi, düzenlenmesi ve gereksinim duyanlara sunulması süreçlerindeki işlem ve hizmetlerle ilgili bilimsel yöntemlerle bilgi ve mesleki becerilerin kazandırılmasını amaçlar. Düşünce özgürlüğü, burada sözü edilen tüm süreçlerde temel alınması gereken etik yaklaşım ve ilkeleri belirler. Bir başka deyişle, bilginin elde edilmesi, düzenlenmesi ve sunulması ancak düşünce özgürlüğü yaklaşımı temelinde yapılırsa doğru yapılmış olur. Düşünce özgürlüğü konusunda bilinçli öğrenciler yetiştirmek bu alandaki bilimsel ve mesleki eğitimin zorunlu boyutları arasında yer alır ve bu nedenle de düşünce özgürlüğü eğitiminin yeterli/nitelikli biçimde verilmesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinin en önemli sorumluluk noktalarından birisini oluşturur.

Genel sonuç olarak, gerek Bologna bilgi paketlerinde yer alan içerik incelemesi ve gerekse öğretim üyeleri ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere dayanarak, Türkiye'deki Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde düşünce özgürlüğü konusunda verilen eğitimin bölümlerin yaklaşımları ve politikalarına bağlı olarak bazı açılardan farklılıklar gösterdiği söylenebilir.

Çalışmanın sonuçları göz önüne alınarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Düşünce özgürlüğü konusunun bilgi ve belge yönetimi bölümleri için önemi düşünülerek, lisans ve lisansüstü düzeylerde düşünce özgürlüğü ile ilgili seçmeli veya zorunlu statüde bağımsız bir ders açılması uygun görülmektedir.
- Düşünce özgürlüğüne yönelik olarak bağımsız bir ders açılırsa, dersin sorumlusu mutlaka konuya hâkim bir öğretim üyesi olmalıdır.

- Düşünce özgürlüğü ile ilişkili olan meslek etiği derslerinin tüm bölümlerde zorunlu olması önemli görülmektedir.
- Düşünce özgürlüğü ile ilgili bağımsız bir ders yoksa meslek etiği derslerinin temel amaçlarından birinin de düşünce özgürlüğüne yönelik farkındalık oluşturmak olması gerektiği düşünülmektedir.
- Tüm bölümlerde meslek etiği derslerinde düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları, bilgi erişim özgürlüğü, bilgi edinme hakkı ve fikri mülkiyet hakları gibi konuların işlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.
- Derslerin yöntem ve tekniklerinde anlatım ve tartışmanın yanı sıra grup çalışması ve durum çalışması yöntemlerinin de kullanımı yararlı olacaktır.
- Meslek etiği ders çıktılarında mesleki etik ilkeleri bilmek ve etik sorunlar ile baş edebilmek gibi kazanımların yanında, düşünce özgürlüğü ve ilişkili kavramlar hakkında bilinçlenmek gibi kazanımlarda yer almalıdır.
- Yalnızca düşünce özgürlüğü, meslek etiği gibi ders sorumlularının değil, geleceğin bilgi profesyonellerini yetiştiren tüm öğretim elemanlarının düşünce özgürlüğü, sansür, telif hakları gibi konuları bilmesi, konuya duyarlı olması ve önem vermesi beklenmektedir. Bu kapsamda öğretim elemanlarını yetiştiren doktora programlarında dersin verilmesi önem taşımaktadır.
- Bölümlerde düşünce özgürlüğü konusunda lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde araştırmalar ve tezler yapılması teşvik edilmelidir.
- Bölümler bilgi hizmetleri çalışanlarına yönelik olarak düşünce özgürlüğü ile ilgili seminer, çalıştay, konferans gibi sürekli/hizmet içi eğitim etkinlikleri düzenlemelidir. Bu etkinliklerde mesleki sivil toplum kuruluşları ile de işbirliği yapılmalıdır.
- Mezuniyet sonrası için düşünce özgürlüğü ile ilgili yaşanan sorunların tartışılacağı platformlar oluşturmak, seminerler düzenlemek konusunda mesleki derneklerimize büyük bir rol düşmektedir.

Gelecek çalışmalarda bölümlerin tüm öğretim üyelerinin dersleri kapsamında düşünce özgürlüğü ve ilişkili konulara hangi bağlamlarda değindikleri araştırılabilir, böylece bölümlerde Bologna Bilgi Paketlerinde yer alması da konuyu ele alan dersler saptanıp değerlendirilebilir. Ayrıca birinci sınıf ve dördüncü sınıf öğrencilerinin konuya ilişkin yaklaşımları karşılaştırılarak bölümlerin düşünce özgürlüğü eğitimi konusunda mevcut durumları belirlenebilir.

Kaynakça

- Alaca, E. ve Yılmaz, B. (2015). Halk kütüphaneciliğinde sansür ve düşünce özgürlüğü konusunda kullanıcı algısı üzerine bir araştırma. H. S. Keseroğlu, G. Demir, E. Bitri ve A. Güneş (Yay. Haz.), *1. Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu, Etik: Kuram ve Uygulama*, 3-5 Eylül 2014 içinde (ss. 87-102). İstanbul: Hiperlink. <http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/handle/123456789/352> adresinden erişildi.
- American Library Association. (2015). *Intellectual Freedom Manual, Ninth Edition*. <https://www.alastore.ala.org/content/intellectual-freedom-manual-ninth-edition> adresinden erişildi.

- American Library Association. (2017). *First Amendment and Censorship*. <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/censorship> adresinden erişildi.
- American Library Association. (2019). *Library Bill of Rights*. <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/librarybill> adresinden erişildi.
- American Library Association. (2020). *Intellectual Freedom and Censorship Q&A*. <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/censorship/faq> adresinden erişildi.
- Asato, N. (2014). Intellectual freedom education in Japan and the United States: A comparative study. *International Information & Library Review*, 46(1-2), 1-10. doi: 10.1080/10572317.2014.924776
- Berninghausen, D. K. (1969). *Teaching a commitment to intellectual freedom*. Book selection and censorship in the sixties. E: Moon (Ed.). New York: RR Bowker. 385-394.
- Canata, F. (2016). Düşünce özgürlüğü ve internet sansürü: İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 4. sınıf öğrencileri üzerine betimsel bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(4), 619-639. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2728> adresinden erişildi.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education (6th ed.)*. New York: Routledge. <https://gtu.ge/Agro-Lib/RESEARCH%20METHOD%20COHEN%20ok.pdf> adresinden erişildi.
- Çakmak, T. ve Yılmaz, B. (2012). Türkiye'de kültürel bellek kurumlarındaki dijitalleştirme çalışmalarının düşünce özgürlüğü bağlamında değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 418-436. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/149> adresinden erişildi.
- Çelik, A. ve Tonta, Y. (1996). Düşünce özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü ve bilgi hizmetleri. *Bilgi Edinme Özgürlüğü* içinde (1-13). Ed.Yaşar Tonta ve Ahmet Çelik. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. <http://eprints.rclis.org/14748/> adresinden erişildi.
- Ekici, S. ve Yılmaz, B. (2013). Hacettepe Üniversitesi İlköğretim Bölümü Öğrencilerinin düşünce özgürlüğüne ilişkin tutumları. *Bilgi Dünyası*, 14(1), 17-36. http://bilgidunyasi.xyz/index.php/bd/article/view/1_adresinden erişildi.
- Fiske, M. (1959). *Book selection and censorship: A study of school and public libraries in California*. Berkeley: University of California Press.
- Gülle, M. T. (1997). *Türkiye'de düşünce özgürlüğü sorunu ve halk kütüphanelerine yansımaları*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/15.pdf> adresinden erişildi.
- IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions). (2016). *FAIFE Mission*. <https://www.ifla.org/faife/mission> adresinden erişildi.
- Indiana University. (2020). *Library and Information Science Courses*. <https://soic.iupui.edu/lis/master-library-science/courses/> adresinden erişildi.
- Kızıllıkan, Z. (1988). Düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik. *Türk Kütüphaneciliği*, 2(4), 159-165. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1305> adresinden erişildi.
- Kızıllıkan, Z. (1994). *Düşünce özgürlüğü ve Türkiye'deki kütüphanecilik eğitimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/35.pdf> adresinden erişildi.

- Oltmann, S. M. (2017). Intellectual freedom in academic libraries: surveying deans about its significance. *College & Research Libraries*, 78(6), 741-760. doi: 10.5860/crl.78.6.741
- Özışık, M. E. (2019). *Bilginin toplumsal iletişimde düşünce özgürlüğü açısından kütüphanelerin rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/69005> adresinden erişildi.
- Sağlamtuğ, T. (1991). Kütüphanecilik açısından düşünce özgürlüğü ve sansür. *Türk Kütüphaneciliği*, 5(3), 93-99. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1239> adresinden erişildi.
- Samek, T. (2001). Introducing Intellectual Freedom Courses into the Canadian LIS Curriculum. *Feliciter*, (1). https://era.library.ualberta.ca/items/cb1245de-5514-4235-a5d1-1bb35a37953f/view/3e3eaa79-00ed-4766-a474-a2eeced0b555/F_47_1_40.pdf adresinden erişildi.
- San Jose State University. (2019). Master of Library and Information Science electives courses. <https://ischool.sjsu.edu/mlis-electives> adresinden erişildi.
- Shuman, B. A. (1977). Intellectual freedom courses in graduate library schools. *Journal of Education for Librarianship*, 18(2), 99-109. <https://www.jstor.org/stable/40322532> adresinden erişildi.
- Sturges, P. (2016). Intellectual freedom, libraries and democracy, *LIBRI*, 66(3): 167-177. doi: 10.1515/libri-2016-0040
- Toronto University. (2020). *Faculty of Information (iSchool) Courses*. <https://ischool.utoronto.ca/current-students/programs-courses/courses/> adresinden erişildi.
- Türk Dil Kurumu (2020). *Sansür*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türk Kütüphaneciler Derneği. (2008). *Türk Kütüphaneciler Derneği düşünce özgürlüğü bildirgesi*. http://37.230.106.98/~kutuphaneciorg/wp-content/uploads/Dusunce_Ozgurlugu_Bildirgesi-724x1024.jpg adresinden erişildi.
- Türk Kütüphaneciler Derneği. (2010). *Türk Kütüphaneciler Derneği mesleki etik ilkeleri*. <http://kutuphaneci.org.tr/bildirgeler/mesleki-etik-ilkeleri/> adresinden erişildi.
- Türk Kütüphaneciler Derneği. (2019). *İfade özgürlüğü ve iyi kütüphaneciliğin ilkeleri*. <http://kutuphaneci.org.tr/bildirgeler/ifade-ozgurlugu-ve-iyi-kutuphaneciligin-ilkeleri/> adresinden erişildi.
- University of Alberta. (2020). School of Library and Information Studies MLIS Courses. <https://www.ualberta.ca/school-of-library-and-information-studies/study/courses/mlis-courses.html> adresinden erişildi.

Summary

The phenomenon of intellectual freedom in societies is supported by the information centres such as libraries, archives and museums where new information is obtained and shared. However, providing an environment suitable for intellectual freedom in information centres is possible if the personnel working at the information centres have a degree of awareness regarding the subject. Information professionals with a low level of awareness regarding intellectual freedom might apply self-censorship without realizing it. In this context, role of the education provided in Information and Records Management departments gains importance for information professionals to provide services in a manner which is more aware, in line with professional principles and neutral.

The purpose of this study is to evaluate syllabi of Information and Records Management Departments in terms of intellectual freedom education. Determining the content and scope of the education given in the departments on intellectual freedom is expected to help the departments to develop their programs on the subject. Within the scope of the research, all course contents in the Bologna Information (ECTS) Packages of the undergraduate and graduate programs of the departments were examined. After the courses related to intellectual freedom are determined ECTS, credits and class information, course objectives and contents, learning and teaching strategies and learning outcomes of the courses related to intellectual freedom, were found from the Bologna information packages of the departments. In addition, interviews with lecturers who are responsible with the teaching of these courses were conducted. In this research which aims to conduct an in-depth analysis of the departments' course contents, objectives, methods and achievements through the use of content analysis method, answers for the below research questions (RQ) were sought:

- RQ1. Does the education given on intellectual freedom in Information and Records Management Departments differ according to departments?
- RQ2. What are the differences between the departments in the education on intellectual freedom in Information and Records Management Departments?
- RQ3. Is there a course directly on intellectual freedom in Information and Records Management programs?
- RQ4. Is the issue of intellectual freedom included in the content of ethics courses closely related to intellectual freedom?
- RQ5. In which courses, how much and in which context is the issue of intellectual freedom handled?
- RQ6. What are the approaches of lecturers about intellectual freedom in Information and Records Management education and the teaching methods they use in the related courses?

The first and second research questions showed that, the education given on the intellectual freedom in the Information and Records Management Departments in Turkey differs in some ways depending on the approach and policies of departments. The expressions about intellectual freedom and the level of participation in the content, objective and achievements of the courses differ according to the departments.

According to the findings obtained within the scope of the third question, the conclusion that there is no mandatory or elective independent course on intellectual freedom included in Information and Records Management undergraduate programs was reached. In post-graduate programs, only Hacettepe University's doctoral program has an independent course titled "Intellectual Freedom and Information Services."

Regarding RQ4, the conclusion that intellectual freedom subjects are generally handled as a part of ethic courses. In Marmara University, there are no courses in which intellectual freedom subjects are handled. It was observed that in most of the departments, subjects such as intellectual freedom, censorship and copyrights are included in professional ethics courses.

According to Bologna information packages, these subjects are not included in the course contents of Osmaniye Korkut Ata and İstanbul universities.

Within the scope of the fifth question of the research, the content, objective, method and achievements of the courses related to intellectual freedom included in the Bologna information packages were examined. It was determined that intellectual freedom is mostly handled in ethics courses. In the courses, it is usually aimed to teach concepts such as intellectual freedom, copyrights and censorship. Creating an awareness regarding intellectual freedom is not among the objectives of the courses in any of the departments. According to the Bologna information packages of Çankırı Karatekin, Kastamonu and İstanbul universities, there are no objectives in courses aimed towards intellectual freedom. The methods and techniques of professional ethics courses are generally set as lecture and discussion. It was observed that concepts regarding intellectual freedom are not generally given place within the achievements of the courses.

As a result of the interviews conducted with the lecturers within the scope of RQ6, it was concluded that all lecturers deem intellectual freedom important. The lecturers consider that intellectual freedom should be handled throughout all courses in the curriculum, and not just in ethics courses. According to the lecturers who were interviewed, students develop an awareness regarding intellectual freedom within the scope of the courses. The lecturers are generally of the thought that intellectual freedom should have its independent course.

In conclusion, hypothesis generated as "education for intellectual freedom in the Information and Records Management departments in Turkey differs depending on the approach (policies) of the departments " was accepted. In this context, some suggestions have been presented to improve the education on intellectual freedom.

Likbez Kampanyası Dönemindeki Propaganda Posterleri Üzerine Göstergebilimsel Bir İnceleme

A Semiotic Analysis on Propaganda Posters During Likbez Campaign

Caner Çakı*, Mehmet Ali Gazi**, Gül Çakı*** ve Ozan Gülada****

Öz

1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi'nden sonra Vladimir Lenin liderliğindeki Bolşevikler Rusya'da iktidarı ele geçirmiştir. Lenin'in yönetiminde ki Rusya'da 26 Aralık 1919 tarihinde "Nüfus Arasında Cehaletin Ortadan Kaldırılması" (ликвидация безграмотности у населения) başlığında, Likbez (Ликбез) kısa adıyla okuryazarlık kampanyası başlatılmış ve bu kampanyayla birlikte ülkede eğitim düzeyinin yükseltilmesine yönelik yoğun bir çaba sarf edilmiştir. Özellikle kampanya kapsamında kitap okumanın teşvik edilmesine ve kitlelerin okuma alışkanlığının gelişmesine yönelik propaganda faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada dönemin önde gelen kitle iletişim araçlarından biri olan propaganda posterlerinden yararlanılmıştır. Çalışmada, Lenin döneminde başlatılan Likbez kampanyasıyla kitlelerin kitap okumasının teşvik edilmesi sürecinde propaganda posterlerinden ne şekilde yararlandığının ve hangi mesajların verildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada belirlenen 9 propaganda posterleri, Rus dilbilimci Roman Jakobson'un göstergebilim kavramları ışığında analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgularda kitap okuyan insanların mutlu ve huzurlu bir yaşama sahip olacağına yönelik alguların oluşturulmaya çalışıldığı, diğer yandan kitap okumanın Komünizm ideolojisiyle yakınlaşmanın bir yolu olarak sunulduğu ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Okuryazarlık; okuma alışkanlığı, komünizm; Rusya; Lenin; propaganda.

Abstract

The Bolsheviks led by Vladimir Lenin seized power in Russia after the October Revolution in 1917. A literacy campaign was launched in Russia under the title of "Elimination of Ignorance Among the Population" (ликвидация безграмотности у населения), with the short name Likbez (Ликбез) and an intense effort was made to raise the level of education with the campaign in the country under the leadership of Lenin on December 26, 1919. Especially within

* Arş. Gör. İnönü Üniversitesi, İletişim Bilimleri ABD. E-posta: caner.caki@inonu.edu.tr

Res. Assist. Inonu University, Department of Communication Sciences

** Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü. E-posta: maligazi@gmail.com

Assist. Prof. Dr., Malatya Turgut Özal University, Department of Visual Communication Design

*** Doktora Öğrencisi, Maltepe Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık ABD. E-posta: gulcaki06@hotmail.com

PhD Student, Maltepe University, Public Relations and Advertising Department

**** Öğr. Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi Akçadağ MYO. E-posta: mehmet.guldada@ozal.edu.tr

Lecturer, Malatya Turgut Özal University, Akçadağ Vocational High School

Geliş Tarihi - Received: 07.10.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 20.11.2020

the scope of the campaign, propaganda activities were carried out to encourage reading books and to develop the reading habits of the masses. At this stage, propaganda posters, one of the leading mass media tools of the period, were used. In the study, it was aimed to reveal how the propaganda posters were used and what messages were given in the process of encouraging the masses to read books in Likbez, which was initiated in Lenin's reign. For this purpose, 9 propaganda posters determined were analyzed in the light of the semiotics concepts of the Russian linguist Roman Jakobson. In the findings of the study, it was revealed that the perceptions that people who read books would have a happy and peaceful life were tried to be formed, on the other hand, reading was presented as a way of getting closer to the Communism ideology.

Keywords: Literacy; reading habit; communism; Russia; Lenin: propaganda.

Giriş

Rus toplumunda, yetişkin nüfusun okuma yazma bilmemesi 19. yüzyılın sonundan itibaren ciddi bir sosyal sorun olarak ön plana çıkmıştır (Петрова, 2007, s. 519). Bolşevikler, nüfusun kitlesel cehaletini ortadan kaldırma ve halk eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi sorununu son derece önemli bir siyasi görev olarak görmüştür (Лебедева, 2012, s. 776). Ekim Devrimi'nin lideri ve Marksist-Leninist ideolojinin fikrinsel önderi olarak kabul edilen Vladimir Lenin, iktidarı döneminde Rusya'da okuryazarlığı arttırmaya yönelik önemli girişimlerde bulunulmuştur. Cehaletin önlenmesine yönelik mücadeleye girilmiştir (Аракелова, 1994, s. 76), en kısa sürede okuma yazmanın kazandırılması amaçlanmıştır (Павлова, 2014, s. 40). Bu aşamada ülkede başlatılan okuryazarlık kampanyasıyla insanlar, okuma yazma öğrenmeye ve beraberinde kitap okumaya teşvik edilmiştir. Kamuoyu üzerinde etki oluşturması amacıyla yararlanılan propaganda yöntemi (Yılmaz, 2020, s. 542), Lenin'in okuryazarlık kampanyasında kullanılmıştır. Ülkede gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerinde insanların okuryazar olmasının önemine vurgu yapılmış, hazırlanan propaganda posterlerinde kitap okuyan insanlar, idealize edilen vatandaşlar olarak kitlelere sunulmuştur. Lenin'in okuryazarlık kampanyası, Rus İç Savaşı'nın (1917-1922) sürdüğü yıllara denk gelmesine karşılık, kampanyaya devam edilmiş ve mümkün olduğunca Rusya'da okuryazar oranının arttırılmasına ve insanların kitap okuma alışkanlığı kazanmasına çalışılmıştır.

Okuryazarlık seferberliğini farklı ülkeler üzerinden inceleyen akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde: Lucas (1981), Azab (1985), Irak'ı; Mammo (1982), Amare (2006), Etiyopya'yı; Badiane (1983), Senegal'i; Unsicker (1987), Tanzania'yı; Grainger (1987), Mpofu (1997), Zimbabve'yi; Mujica (1981), Prieto (1981), Leiner (1987), Serra (2001), Herman (2012), Abendroth (2014), Küba'yı; Rao (1999), Soundarapandian (2000), Mohanty (2005), Hindistan'ı; Dardour (2000), Erguig (2017), Fas'ı; Angus (1980), Hanemann (2006), Nikaragua'yı; Ortega ve Rodríguez (2008), Venezuela'yı; Akinde ve Omolewa (1982), Braimoh (1983), Omolewa (2008), Nijerya'yı ve McKay (2018), Güney Afrika'yı incelemiştir.

Rusya özelinde de okuryazarlık üzerine bazı akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde: Koutaissoff (1951), okuryazarlık ve SSCB'nin Slav olmayan cumhuriyetlerdeki yerini; Guroff ve Starr (1971), 1890-1914 yılları arasında Rusya'da kent okuryazarlığını; Stevens (1980), Onyedinci yüzyıl Rus ordusunda okuryazarlığı; Mironov

(1986), 1797-1917 yılları arasında Rusya'da okuryazarlığı; Kraevskii (1987), Sovyetler Birliği'nde yetişkin okuryazarlığını; Eklof (1987), 1861–1939 yılları arasında Rus okuryazarlık kampanyalarını; Nazarova (1988), Sovyet Rusya'da okuryazarlığı öğretme yöntemlerini; Mironov (1991), Rusya ve SSCB'de okuryazarlığın gelişimini; Clark (1995), sendikalar içindeki Rus okuma yazma kampanyasını; Clark (2000), NEP-Dönemi Rusya'daki okuma yazma kampanyasını; Kisel (2008), erken Sovyet Rusya'da okuryazarlık ve edebiyat ustalığını; Golobokova (2011), Rusya'da okuryazarlık ve demokrasiyi; Bradley (2012), St. Petersburg Okuryazarlık Komitesi'ni ve Rus eğitimini; Mažeikienė ve Juraitė (2014), Sovyet medyası boyutunda propaganda, eleştirel medya okuryazarlığı ve katılımı; Kefeli (2014), imparatorluk Rusya'sında okuryazarlığı ve Natolochnaya vd. (2018), 1850'li yılların sonu 1860'lı yılların başında Rus birliklerinde okuryazarlık mücadelesini ele almıştır.

Lenin ve eğitim odaklı gerçekleştirilen akademik çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalarda: Ravkin (1964), Halk Eğitim Komiserliği'nde Leninist çalışma tarzını; Lilge (1968), eğitim politikasını; Lapko ve Lyusternik (1970), bilim ve eğitimi; Korolev (1970), halk eğitimini; Klarin (1970), halk eğitimi için mücadeleyi ve Zimianin (1985), halk eğitiminin gelişmesine yönelik Leninist ilkeleri incelemiştir. Ayrıca okuryazarlık ve propaganda ilişkisini inceleyen alanda çeşitli akademik çalışmalar da yer almıştır (Paul, 2010; Hobbs ve McGee, 2014; Barrington, 2005; Hobbs vd., 2018; Salma, 2019).

Ulusal literatürde son yıllarda göstergebilim yöntemi kullanılarak çeşitli konular özelinde propaganda posterlerinin incelendiği ortaya çıkmaktadır. Karaca (2018) iş gücü elde etme boyutunda İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'ndeki: Arıca (2019), sporun teşvik edilmesi boyutunda Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki; DüNDAR (2019), sporun teşvik edilmesi üzerinden Mussolini İtalya'sındaki; Gülada (2019), İkinci Dünya Savaşı'nda casusluk konulu Sovyetler Birliği'ndeki; Işık ve Karaca (2019), Müttefik Devletleri'ne karşı yürütülen propaganda üzerinden Vichy Fransa'sındaki; Kızılcı ve Kavuran (2019) İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'ya yönelik korku çekiciliği boyutunda ABD'deki; Çalışkan (2020), Stalin'in liderlik kültürü inşası boyutunda Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki ve Yılmaz vd. (2020), antisemitizm boyutunda Nazi Almanya'sı işgali altında bulunan Sırbistan'daki propaganda posterleri üzerine incelemede bulunmuştur.

Ulusal çalışmalar içerisinde yakın zamanda Jakobson'un göstergebilim yöntemi kullanılarak farklı konularda çalışmaların gerçekleştirildiği de görülebilmektedir. Bu çalışmalar içerisinde: Çakı (2020), insan ticaretinde çocuk istismarı konulu kamu spotu reklamlarını; Çakı ve Gülada (2020), Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Ermeni kadınların propaganda posterlerindeki temsilini; Çalışkan ve Doğan (2020), Sovyetler Birliği'ndeki radyo yayınlarında propaganda amaçlı kullanılan *Kutsal Savaş* şarkısını; Şahan (2020), Sovyetler Birliği'nde Batı Blok'unun radyo yayınlarını konu alan karikatürleri ve Yılmaz (2020), İkinci Dünya Savaşı'nda Japon medyasındaki *Tokyo Rose* radyo yayınlarını Jakobson'un modeli özelinde incelemiştir.

Ulusal literatürde doğrudan kütüphane ve kitaplar özelinde de göstergebilimsel çalışmaların yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde: Aladağ (2019), "Kütüphane Haftası" konulu afişlerini; Gazi vd. (2020), Çin Halk Cumhuriyeti'nde gerçekleşen Çin Kültür Devrimi'nde okuma alışkanlığı boyutunda propaganda posterlerini ve Keskin Yılmaz vd.

(2020), Nazi Almanya'sında antisemitist propaganda boyutunda *Zehirli Mantar* hikaye kitabını göstergebilimsel açıdan ele almıştır.

Çalışmada propaganda posterleri özelinde Lenin döneminde başlatılan okuryazarlık kampanyasında kitlelerin kitap okumasının teşvik edilmesine yönelik gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerinde hangi mesajların verildiği ve kitlelerin okuma alışkanlığı kazanmasında propagandanın ne yönde kullanıldığı incelenmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular üzerinden aşağıda yer alan sorulara cevap aranmaktadır;

-Kitlelerin okuma yazma öğrenmesinin teşvik edilmesine yönelik hangi mesajlar verilmektedir?

-Komünizm ideolojisinin kitlelerin okuma alışkanlığı kazanmasındaki rolü nedir?

-Kitap okuyan insanlar posterlerde ne şekilde sunulmaktadır?

-Kitap okumasının teşvik edilmesinde hangi görsel ve yazılı kodlardan yararlanılmaktadır?

Çalışma, Lenin döneminin eğitim politikası hakkında bilgi vermesi, Rusya'da Komünizm ideolojisine ait söylemlerin okuryazarlık kampanyasındaki rolünü ortaya çıkarması, Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'daki komünist rejimin kitap okumanın teşvik edilmesine yönelik söylemlerini aktarması bakımından önem taşımaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular üzerinden ideolojik söylemlerin okuryazarlık kampanyası ve kitap okumanın teşvik edilmesi üzerinde ne gibi bir rolü olabileceğinin açıklanması amaçlanmıştır.

Lenin Yönetiminde Rusya'da Uygulanan Eğitim Politikasına Genel Bakış

Bolşevik Parti, 1917 yılında iktidara geldiğinde Rusya (Wade 2006, s. 72), Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri'ne karşı İtilaf Devletleri'nin yanında savaşmaktadır. Ülke, savaşta büyük kayıplara uğramış ve yıpranmıştır. Bolşevik Parti lideri Vladimir Lenin, İttifak Devletleri ile 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak Rusya'yı savaştan çekmiştir. Yeni yönetim, eski yönetimin dâhil olduğu tüm uluslararası paktlardan ayrılmış ve uyguladığı siyasetin barıştan yana olduğunu belirtmiştir (Maharramova Cengiz ve Şimşek, 2017, s. 41). Rusya'nın savaştan çekilmesiyle Lenin, enerjisini komünist rejimin ülke geneline hakim olmasına yönelik faaliyetlere odaklanmıştır. Bu süreçte pek çok alanda Komünizm ideolojisinin temel alındığı reformlar başlatılmıştır. Lenin tarafından başlatılan reformların yoğun olarak uygulandığı alanlardan biri de eğitim olmuştur.

Lenin, okuryazarlık oranının düşük olduğu bir yönetim devralmıştır. Bu süreçte Lenin'in uyguladığı eğitim politikasının önceliğinde okuryazarlık eğitimi yer almıştır. Ülkede okul reformu gerçekleşmiş (Ross, 1960, s. 539), uygulanacak eğitim politikasında önce ülkede okuryazar oranının artırılmasına, ardından kitlelere okuma alışkanlığı kazandırılarak, Komünizm ideolojisinin idealize ettiği eğitilmiş ve entelektüel bir toplumun inşa edilmesine çalışılmıştır. Ülkede kadın ve erkek arasındaki okuryazarlık oranında kadınların aleyhinde bir dengesizlik söz konusudur. Lenin döneminde uygulanacak eğitim politikasında erkekler kadar kadınlar da ön planda tutulmuş, erkek ve kadın arasındaki okuryazarlık dengesizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik çaba sarf edilmiştir. Bu şekilde Bolşevik Parti, kadınların eğitimi yoluyla, toplumdaki ataerkil egemenliğini kırmayı, kadın ve erkek eşitliğini ön plana çıkarmayı

hedeflemiştir. Ülkede mutlak iktidarı elinde bulunduran Lenin (Karabulut, 2009, s. 71), kadınların okuryazar olmalarına, eğitim almalarına ve neticede ağır sanayi de dâhil olmak üzere pek çok farklı iş kolunda erkekler gibi ön plana çıkmalarına çalışmıştır. Böylece ülkenin ihtiyaç duyduğu iş gücünde daha fazla kadının istihdam edilmesi planlanmıştır. Lenin'in uyguladığı eğitim politikasında, ülkede okuryazarlığın arttırılmasının yanında kitap okunmasının da teşvik edilmesine yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Bu aşamada kırsal kesimde ülkenin dört bir yanındaki köylerde okuma odaları inşa edilmiş, inşa edilen okuma odalarına insanların gelmesi teşvik edilmiştir. Okuma odaları, kütüphaneden ziyade bir propaganda merkezi olarak ön plana çıkmış, burada yer alan okuryazar bir köylü, yerel topluluk üyeleriyle parti direktifiyle gönderilen metinler üzerinde tartışmalara liderlik etmiştir. Bolşevik Parti'nin liderliğinde oluşturulan okuma odaları, yerel halkın çeşitli konularda yaşananlardan haber alacağı yerler olmuştur.

Lenin'in Okuryazarlık Kampanyası ve Kitap Okunmasının Teşvik Edilmesi

Rusya İmparatorluğu'nda nüfusun çoğunluğu okuryazar değildir. Özellikle, az sayıda okulun bulunması nedeniyle kırsal alanlardaki nüfusun okuryazarlık oranı oldukça sınırlı kalmıştır. Cehaletin ortadan kaldırılması, 1917 yılının Ekim ayından sonra hükümetin karşı karşıya kaldığı en önemli sorumluluklardan biri olmuştur (Сажина, 2012, s. 12). Lenin, ekonomik ve politik faydalarından kaynaklı olarak okuryazarlık konusuna büyük önem atfetmiştir. Bu süreçte ülkedeki okuryazarlığın arttırılması amacıyla Lenin tarafından çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında 26 Aralık 1919 tarihinde “*Nüfus Arasında Cehaletin Ortadan Kaldırılması*” (ликвидация безграмотности у населения) başlığında, “*Likbez*” (Ликбез) kısa adıyla okuryazarlık kampanyası hayata geçirilmiştir. Kampanya, Lenin'in kararnameyi imzalamasıyla birlikte başlamıştır. Kararnamenin imzalanmasıyla, yetişkin nüfus için okuma yazma eğitiminin organizasyonu, yetkililerin çalışmalarındaki en önemli konulardan biri haline gelmiştir (Петрова, 2007, s. 519). Bu kararnameye göre 8 ila 50 yaş arasındaki ülkedeki tüm vatandaşların anadillerinde okuryazar olmasının önü açılmış ve insanların okuryazar olmaları doğrudan komünist rejim tarafından desteklenmiştir. Likbez kampanyası kapsamında okuryazarlık eğitimi için on binlerce merkez düzenlenmiş, diğer yandan okuryazarlık eğitimi veren öğretmenlerin yetiştirilmesine de çalışılmıştır. Marksist-Leninist felsefeyle yakından ilişki bir eğitim (Zepper, 1965, s. 33), Komünizm ideolojisinin kitlelere benimsetilmesinde önemli bir konu olarak değerlendirilmiştir.

Likbez kampanyası, Rus İç Savaşı'nın sürdüğü bir dönemde başlamıştır. İç savaşta Bolşevik Parti'nin desteğindeki Kızıl Ordu ile Bolşevik Parti'nin muhaliflerinin oluşturduğu Beyaz Ordu arasında kanlı ve şiddetli çarpışmalar yaşanmış; ülke, yaşanan iç savaştan sert bir şekilde etkilenmiştir. İç savaş sürerken Bolşevikler bir yandan okuryazarlık kampanyasını sürdürmüş, bir yandan da Komünizm ideolojisinin kitleler tarafından benimsetilmesine yönelik propaganda yapmıştır. Bolşevikler, iç savaş süresince imparatorluk yanlılarının ve milliyetçilerin ülkeye egemen olmasını önlemeye ve onların ideolojik söylemlerinin toplum tarafından benimsenmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Diğer yandan devrimle gelen siyasi başarıya karşılık, nüfusun önemli bir kısmı devrim ilkelerinin neyi ifade ettiği konusunda bilgiye sahip olmamıştır (Özdemir, 2018, s. 110). Bolşevikler tarafından gerçekleştirilen okuryazarlık kampanyasında Komünizm ideolojisinin doğrudan etkisi ortaya çıkmıştır.

Okuryazarlık kampanyasında Komünizm ideolojisinin propagandası yapılmış ve Komünizm ideolojisini benimseten ve yücelten kitapların insanlar tarafından okunması teşvik edilmiştir. İnsanların fikirlerini istenilen yönde biçimlendirmeyi amaçlayan propaganda faaliyetlerinde (Avcı, 2018, s. 75-76), kitaplar ön plana çıkmıştır. Bolşevikler tarafından kitaplar, ideolojik söylemlerinin kitleler tarafından benimsenmesinde kullanılan birer propaganda aracı haline getirilmiştir. Neticede komünist eğitimi üzerine Marksist-Leninist öğretim, bilimsel Komünizm teorisiyle bütünsel olarak bağlantılı olmuş ve yeni bir toplum inşa etmek için halk mücadelesine hizmet etmiştir (Monoszon, 1981, s. 35).

Devrimden sonra, *Halk Eğitim Komiserliği* (Народный комиссариат просвещения) okullara siyasi propaganda yapma amacıyla bilinçli bir çaba sarf etmiştir. Bu aşamada propaganda broşürleri, metinleri ve posterleri hem kırsal hem de kentsel ortamlarda okuryazarlık çabasının temel söylemlerini ön plana çıkarmıştır. Komünist rejim, vatandaşların okuryazarlık yanlısı fikirleri benimsemesini teşvik etmiştir. Bu aşamada Komsomol üyeleri de okuryazar olmayanlara okuryazarlık propagandasının ağızdan ağza yayılmasında ön plana çıkarılmıştır. Komsomol'un kuruluş amacı, gençlerin Komünizm ideolojinin ilkelerine uygun bir şekilde yetiştirilmesini sağlamaktadır (Özdemir, 2016, s. 28). Buna karşılık partinin propaganda faaliyetlerinde de etkili olmuştur. İlk okuma-yazmayı teşvik eden faaliyetler, köylerde alanlar oluşturmayı kapsamıştır. 1920'li yılların başlarında Bolşevikler, köylerde parti tarafından gönderilen metinlerin yerel topluluklara dağıtıldığı propaganda merkezleri olarak faaliyette bulunması için "Kırmızı Odalar" adıyla okuma odaları meydana getirmiştir.

Bolşevikler, ideolojik fikirleri yayılmasında basılı medyayı kullanma konusunda deneyimli olmalarına rağmen, ülke vatandaşlarının birçoğunun okuma yazma bilmemesi yazılı medyanın, ideolojileri yayma konusunda yetersiz kalmıştır. Yazılı medyanın yetersiz olması, posterler üzerindeki görseller yoluyla komünist rejimin ideolojik mesajlarını okuryazar olmayan insanlara basit ve akılda kalıcı şekilde anlatabilme imkânı oluşturmuştur. Posterlerden komünist rejim propaganda amaçlı yararlanılmış (Zitser, 2018, s. 242; Kalkina, 2020, 132), kullanılan posterler Komünizm ideolojisinin kitlelere benimsetilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Okuryazarlık kampanyası sürecinde de posterler, propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Okuryazarlığı teşvik eden propaganda posterleri, Bolşevik Partisi'nin ideolojik söylemlerinin kitlelere duyurulmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Posterler üzerinde yer alan görseller yoluyla okuma yazma bilmeyen insanların, verilen mesajları anlayabilmesi imkânı ortaya çıkarmıştır. Hazırlanan propaganda posterlerinde Lenin yönetimi tarafından eğitilmiş ve kültürlü yeni bir dünya ve yaşam tarzı ön plana çıkarılmıştır. 21 Ocak 1924 tarihinde Lenin'in ölümünden sonra da komünist rejim tarafından kitap okumanın önemini vurgulayan propaganda faaliyetleri sürdürülmüştür.

Kampanyanın altı yılı boyunca (1920'den 1926'ya), 9-49 yaş aralığındaki kişilerin okuryazarlık oranı %12,5 artarak %56,6'ya yükselmiştir. Toplamda 1917-1927 yılları arasında, RSFSR'deki (Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti) 5,5 milyon kişi de dâhil olmak üzere yaklaşık 10 milyon kişiye okuma öğretilmiştir. Buna karşılık Sovyetler Birliği, Avrupa'da okuryazarlık sıralamasında yalnızca on dokuzuncu sırada yer alabilmiştir (Петрова, 2007, s. 538).

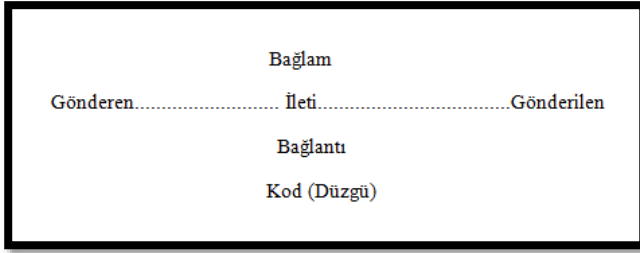
Yöntem

20. yüzyılda ideolojik söylemlerin kitlelere benimsetilmesinde posterlerden propaganda amaçlı yararlanılmıştır. Posterler, Bolşevikler tarafından da propaganda aracı olarak etkin bir şekilde kullanılmış, bu nedenle çalışmanın posterler özelinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Çalışmada 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Lenin liderliğinde başlatılan okuryazarlık kampanyasında okumayı teşvik eden tüm propaganda posterleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen kapsamlı inceleme sonucunda Lenin döneminde hazırlanan konuya ilişkin 42 propaganda posterine ulaşılmaktadır. 42 propaganda posterini içerisinden evreni en iyi şekilde yansıtaacağı düşünülen 9 propaganda posterini çalışmanın örneklemini olarak incelenmektedir. Çalışmanın örneklemini belirlerken posterlerin doğrudan kitap okumayı teşvik eden söylemler içermesine, kitap okuma alışkanlığı kazandırmayı amaçlamasına, kitap okumanın yararlarına yer vermesine ve kitap okumanın ne gibi olumsuzları önleyeceğine yönelik mesajlar içermesine önem verilmiştir. Ayrıca doğrudan kitapları konu alan posterler çalışmanın örneklemini olarak seçilmiş, kitap dışındaki yayınları (örneğin gazeteler) konu alan posterler çalışmanın dışında tutulmuştur. Bu açıdan eğitime, cehalete veya okula vurgu yapan posterler yerine doğrudan kitap konulu posterler çalışmanın örneklemini olarak seçilmiştir.

Çalışma kapsamında belirlenen propaganda posterlerini incelemek için nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmaktadır. Göstergebilim, göstergelere ve göstergeler dizgesine atfedilen anlamları incelemektedir. Gösterge ise kavramların birbirlerini temsil etmek amacıyla kullanılmasını ifade etmektedir. İnsanlar, göstergeler ve göstergeler dizgesi içerisinde diğer insanlara belirli mesajlar vermeye çalışmaktadır. Geçmiş 20. yüzyıla dayanan göstergebilim alanında farklı uzmanlar tarafından çeşitli modeller ortaya konulmaktadır. Bu modellerden biri de Rus dilbilimci Roman Jakobson tarafından ortaya konulan modeldir (Çalışkan ve Doğan, 2020, s. 269).

20. yüzyılın büyük bir kısmında Jakobson, dil biliminin öndegelen bir kişisi olmuş (Kuçera, 1983, s. 871), birçok ülkedeki birçok dilbilim merkeziyle yakın bağlantıları bulunmuştur (Fischer-Jørgensen, 1997, s. 13). Jakobson'a göre her konuşma olayı iki tür işlemin birbirine karıştırılmasını gerektirir. Bunlardan biri, ifadede kullanılacak dilbilimsel öğelerin seçimidir; diğeri, bu seçilmiş öğelerin tamamlanmış sözler halinde *birleşim*dir (Bredin, 1984, s. 89-90). Jakobson tarafından ortaya konulan modelde 6 tane (gönderen, bağlam, ileti, gönderilen, bağlantı ve kod (düzgü)) sözlü iletişim etkeni yer almaktadır. Sözlü iletişim etkenlerinin de 6 temel işlevi (duygusal, gönderimsel, çağrı, şiirsel, ilişki ve üstdil) olduğu belirtilmektedir. Çalışmada propaganda posterleri, Jakobson'un duygusal, gönderimsel, çağrı işlevleri boyutunda incelenmektedir. Duygusal işlevde mesajı veren taraf üzerine odaklanılmaktadır. Bu aşamada verilmek istenen mesaj doğrudan mesajı veren taraf üzerinden yorumlanabilmektedir. Gönderimsel işlev, mesajın hangi koşullar altında oluşturulduğunu ele almaktadır. Verilmek istenen mesajın bağlam özelinde değerlendirilmesini içeren gönderimsel işlev, mesajın oluşturulduğu zamana ve mekâna göre yorumlanmasını sağlamaktadır. Çağrı işlevinde ise mesajı alan taraf üzerine incelemede bulunmaktadır (Rifat, 2013, s. 57). Mesajı alan taraf üzerinde oluşabilecek etki ve sonuç üzerine odaklanılmaktadır. Özetle mesajdaki çağrı boyutu ele alınmaktadır. Diğer yandan posterlerde verilmek istenen mesajların ne şekilde sunulduğunun ortaya konulabilmesi için posterlerdeki düzdeğişmece ve eğretilmeler de analiz

edilmektedir. Düzdeğişmece, genel bir kavramı ifade etmek için kavramın yerine onu tanıtan bir temsilinin kullanılmasıdır. Eğretileme ise bir kavramı ifade etmek için kavramın kendisi yerine farklı bir kavramdan yararlanılmasıdır (Guiraud, 2016, s. 145-146).

Şekil 1. Jakobson'a Göre Sözlü İletişimin Etkenleri (Fiske, 2017, s. 115).

Şekil 2. Jakobson'a Göre Sözlü İletişimin Altı İşlevi (Fiske, 2017, s. 115).

Görseller, propaganda mesajlarının kitlelere aktarılmasında büyük önem taşımaktadır. Nitekim kimi zaman uzun metinler halinde kitlelere verilmek istenen propaganda mesajları, yalnızca tek bir görsel üzerinden yansıtılabilmektedir. Geçmiş dönemlerde okuma yazma bilmeyen insanlara, yazı yoluyla verilemeyen propaganda mesajları görseller üzerinden verilebilmiştir. Diğer yandan yazılı bir metindeki propaganda mesajı, yalnızca o dili bilen kişiler tarafından anlaşılabilirken, görseller üzerinden verilen propaganda mesajı evrensel bir özellik kazanabilmektedir. Görsellerde yer verilen resimlerde insanlar olduğundan daha büyük veya daha küçük sunulabilmekte, bu şekilde kitlelerin dikkatinin belli bir yöne çekilmesi sağlanabilmektedir. Diğer yandan propaganda mesajı, yazıya oranla görseller yoluyla kitlelerin zihinlerinde daha akılda kalıcı olabilmektedir. Göstergebilimde propaganda posterlerinde kullanılan görsel ve yazılı göstergeler bir bütün olarak analiz edilerek, propaganda posterleri üzerinden verilmek istenilen propaganda mesajları ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu kısmında “Köleliğin Zinciri”, “Komünizm”, “Geçmiş”, “İyi İnsanlar”, “Kızıl Ordu”, “Sorumluluk”, “Konuşan İnsan”, “Mutluluk” ve “Karanlık” konulu 9 propaganda posterleri göstergebilim yöntemi kullanılarak incelenmektedir.

“Köleliğin Zinciri” Konulu Poster

Köleliğin zinciri konulu poster, 1920 yılında Aleksei Aleksandrovich Radakov tarafından hazırlanmaktadır. Duygusal işlev boyutunda ele alındığında posterde bir zincirin üzerine üst üste dizilmiş kitaplar olduğu görülmektedir. Kitapların üstünde ise kuş tüyü ve bir el yer almaktadır. Posterde kitapların ağırlığından zincirin aşağı doğru eğildiği yansıtılmaktadır. Posterin arka planında fabrikalar ve siyah bir duman bulunmaktadır.

Poster 1. “Köleliğin Zinciri” Konulu Poster¹ (Redavantgarde, 2020).

Tablo 1

“Köleliğin Zinciri” Konulu Poster

Düzdeğişmece	Kitaplar, kitap okuyan insanların düzdeğişmeci olarak kullanılmaktadır.
Eğretileme	Zincir, esaretin eğretilemesi olarak kullanılmaktadır
Duygusal İşlev	Zincirlerin üzerinde kitapların bulunması
Gönderimsel İşlev	Kitap okumanın, kitleleri özgürleştirdiği düşüncesi
Çağrı İşlevi	“İnsanlar, özgür olabilmek için kitap okumalıdır” şeklinde çağrıda bulunmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda incelendiğinde posterde yer alan kitaplar, kitap okuyan insanların düzdeğişmeci olarak kullanılmaktadır. Posterde bulunan zincirin ise esaretin bir eğretilemesi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. İnsanların, kitap okumadıklarında bilgisiz kalabilecekleri ve bu nedenle belirli kişi veya kişilerin esareti altına girebileceği düşüncesi posterde hâkim kılınmaya çalışılmaktadır. Bolşevik Parti, Ekim Devrimi öncesinde Rus halkının çeşitli grupların etkisi altına girdiğini ve bu gruplar tarafından emeklerinin sömürüldüğünü ileri sürmektedir. Posterde yer verilen zincir, doğrudan bu grupların Rus halkı üzerindeki etkisinin bir temsili olmaktadır. Halkın, kendisini etkisi altına alan bu gruplardan kurtulmasının yolu olarak da kitaplar ön plana çıkarılmaktadır. İnsanların kitap okuyarak, iddia edilen sömürü düzeninden kurtulabileceği ileri sürülmektedir. Posterde yer alan fabrikalar ise ülkedeki üretimi temsil etmektedir. Fabrika görselleri, kitap görselleriyle bir bütün olarak ele alındığında, insanların kitap okumasıyla ülkenin sanayisinin kalkınacağına yönelik mesaj verilmeye çalışıldığı ortaya çıkabilmektedir. Bu açıdan posterde kitap okumayla birlikte

¹ Posterde “Bilgi, köleliğin zincirlerini kıracak (Знание разорвет цепи рабства)” yazısı bulunmaktadır.

insanların refah ve gelişmekte olan bir ülkede yaşamlarının mümkün olabileceğine yönelik algının meydana getirilmeye çalışıldığı belirtilebilmektedir. Posterde yer alan kuş tüyü ise kitapların yazımına vurgu yapmaktadır. Böylece poster üzerinden yalnızca kitapların okunmasının değil yazılmasının da önemi üzerinde durulduğu ileri sürülebilmektedir. Çağrı işlevi boyutunda ele alındığında posterde verilen mesaj üzerinden insanların esaretten kurtulması veya esaret altına girmemesi için kitap okuması gerektiği aktarılmaktadır. Kitap okumanın bilgisizliği önleyeceği ve insanları özgürleştireceği algısı üzerinden posterde insanların kitap okuma alışkanlığı elde etmesi amaçlanmaktadır. Sonuç olarak kitap okumanın insanlara bir kurtarıcı olarak sunulduğu ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde kitap okumanın insanların hayatında ne kadar büyük bir öneme sahip olduğuna yönelik algının oluşturulması hedeflenmektedir.

“Geçmiş” Konulu Poster

Geçmiş konulu poster, 1920 yılında Leonid Viktorovich Sayansky tarafından hazırlanmaktadır. Duygusal işlev boyutunda incelendiğinde posterin sol ve sağ kısım olmak üzere iki farklı bölümden oluştuğu görülmektedir. Posterin sol tarafında elinde şişe bulunan, kıyafeti yırtık bir erkek görseline yer verilmektedir. Kişinin arkasında üzerinde *КАБАК* (İçki Salonu) yazan bir yapının olduğu görülmektedir. Posterin sağ tarafında ise elinde kitap bulunan bir kişi görseline yer verilmektedir. Kişinin arkasında üzerinde *Читальня* (Okuma Salonu) yazan bir yapı ve elinde kitap bulunan insanlar bulunmaktadır. Yapının kapısında kırmızı bir bayrak ve Komünizm ideolojisinin simgesi orak ve çekiç görselleri yer almaktadır.

Poster 2. “Geçmiş” Konulu Poster² (Redavantgarde, 2020).

² Posterde “Önce... Şimdi... (Прежде... Теперь...)” yazısı bulunmaktadır.

Tablo 2

“Geçmiş” Konulu Poster

Düzdeğişmece	İçki şişesi, ülkedeki içki bağımlılarının; kitap, okuma alışkanlığı olanların düzdeğişmeci olarak kullanılmaktadır.
Eğretileme	Orak ve çekiç, Komünizm ideolojisinin eğretilemesi olarak kullanılmaktadır
Duygusal İşlev	İçki içen erkek ve kitap okuyan erkek
Gönderimsel İşlev	Komünizm ideolojisi, içki bağımlısı insanları, okuma alışkanlığı olan insanlara dönüştürmektedir
Çağrı İşlevi	“Komünizm ideolojisini benimseyen insanlar kitap okumalıdır” şeklinde çağrıda bulunmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda ele alındığında posterdeki içki şişesinin, ülkedeki içki bağımlılarının, kitap ise kitap okuma alışkanlığı olanların düzdeğişmeci olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Posterdeki orak ve çekiç görselinin de Komünizm ideolojisinin eğretilemesi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Orak ve çekiç simgesinin dışında görselin sağında yer alan kıvılcık bayrak da ülkedeki komünist rejimi simgelemektedir. Böylece ülkede komünist rejimin kurulmasıyla içki içen insanlardan, kitap okuyan insanlara geçiş olduğu mesajının verilmeye çalışıldığı ileri sürülebilmektedir. Posterin solunda yer alan görsel Komünizm ideolojisinin Rusya’da iktidarda olmadığı; posterin sağında yer alan görsel ise Komünizm ideolojisinin Rusya’da iktidarda olduğu dönemi yansıtmaktadır. Ülkede cehaletin ortadan kaldırılması için merkezler açılmakta (Аракелова, 1994, s. 75) ve insanların okuryazar olması teşvik edilmektedir. Rusya’da komünist rejimin iktidara gelmesiyle sosyal hayatta değişimin yaşandığına vurgu yapılmakta, insanların içki bağımlılığından uzaklaşarak, kitap okuma alışkanlığı kazandığı aktarılmaya çalışılmaktadır. Posterde insanların bir araya gelecekleri kamusal alanların içki salonları değil, okuma salonları olduğu mesajı verilmektedir. Bu şekilde insanların okuma salonlarına gelerek, doğrudan komünist rejimin propagandasına da maruz kalmalarının önü açılmaktadır. Komünist rejim, alkol karşıtı söylemlerini doğrudan propaganda posterine yansıtmakta ve alkolü bırakan (veya azaltan) insanların zamanını kitap okuyarak geçirmesini telkin etmektedir. Kitap okuyarak okuma salonlarında zaman geçirmek, içki salonlarında içki içerek zaman geçirmeye bir alternatif olarak sunulmaktadır. Diğer bir değişle komünist rejim, idealize ettiği vatandaş profilinin içki içen değil kitap okuyan bireyler olduğu mesajını vermektedir. Posterde içki içen kişinin kıyafetinin yırtık olması, alkol nedeniyle hayatının düzen içerisinde olmadığı; kitap okuyan kişinin kıyafetinin daha düzgün olmasıysa hayatının düzen içerisinde olduğu mesajını vermektedir. Çağrı işlevi boyutunda incelendiğinde posterin sağ tarafındaki görsel üzerinden komünist rejim altında ülkede idealize edilen vatandaş temsilinin sunulduğu ortaya çıkmaktadır. İdealize edilen vatandaş profili üzerinden kitlelerin okuma alışkanlığı kazanması teşvik edilmeye çalışılmaktadır.

“Komünizm” Konulu Poster

Komünizm konulu poster, 1920 yılında hazırlanmaktadır. Posterini hazırlayan/ lar hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. Duygusal işlev boyutunda ele alındığında posterde at üzerinde bir

insan görseline yer verildiği görülmektedir. Kanatlı bir atın üzerindeki insanın bir elinde kitap, diğer elinde ise yanan bir meşale tuttuğu ve eski çağlardan kalma bir kıyafet giydiği resmedilmektedir. Posterin arka planında şehir ve siyah duman görseli bulunmaktadır. Posterdeki yazının solunda da Komünizm ideolojisinin simgesi olarak ve çekiç görseli yer almaktadır.

Poster 3. “Komünizm” Konulu Poster³ (Redavantgarde, 2020).

Tablo 3

“Komünizm” Konulu Poster

Düzdeğişmece	Kitap, okuma alışkanlığı olan insanların düzdeğişmeci olarak kullanılmaktadır.
Eğretileme	Meşale, aydınlık geleceğin bir eğretilemesi olarak kullanılmaktadır.
Duygusal İşlev	At üzerinde elinde meşale ve kitap olan kişi
Gönderimsel İşlev	Kitap okumanın, Komünizm ideolojisinin bir parçası olduğu düşüncesi
Çağrı İşlevi	“İnsanlar, Komünizm ideolojisini benimsediklerinde kitap okumalıdır” şeklinde çağrıda bulunmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda incelendiğinde posterdeki kitap görselinin, Rusya’daki okuryazar insanların ve kitap okuma alışkanlığı olan insanların bir düzdeğişmeci olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterdeki meşale ise aydınlık geleceğin bir eğretilemesi olarak kullanılmaktadır. Kanatlı bir at üzerinde yer alan ve eski çağlardan kalma bir kıyafet giyen erkek görseli ile postere mitolojik bir algı kazandırılmaya çalışılmaktadır. Posterdeki kişinin bir elinde kitap bir elinde de meşale taşımasıyla siyah bulutları uzaklaştırdığı algısı oluşabilmektedir. Böylece okuryazarlığın ve kitap okumanın, insanları aydınlık bir geleceğe götüreceği mesajı verilebilmektedir. Posterde yer alan orak ve çekiç Komünizm ideolojisinin

³ Posterde “Okuryazarlık, Komünizm’e giden yoldur (Грамота - путь к коммунизму)” yazısı bulunmaktadır.

eğretilemesi olarak ön plana çıkarılmakta, insanların okuryazar olmasının ve kitap okuma alışkanlığı elde etmesinin ülkedeki komünist yönetim tarafından desteklendiği algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Çağrı işlevi boyutunda ele alındığında posterde insanların aydınlık bir gelecek için okuryazar olması ve kitap okuma alışkanlığı kazanması gerektiğine yönelik mesaj verildiği ortaya çıkmaktadır. Poster, Komünizm ideolojisini kitlelere tanıtma rolü üstlenmektedir. Okuma yazma bilinmemesine karşı mücadelenin nihai amacının, işçileri ve köylüleri Sosyalizm'in inşası görevine dahil etmek olduğu ilan edilmektedir (Горюнова, 2012, s. 24). Bu açıdan kitap okumanın, Komünizm ideolojisinin bir parçası olduğu algısı üzerinden insanların okuma alışkanlığı kazanması amaçlanmaktadır.

“İyi İnsanlar” Konulu Poster

İyi insanlar konulu poster, 1920 yılında Ivan Vasilyevich Simakov tarafından hazırlanmaktadır. Duygusal işlev boyutunda incelendiğinde posterin merkezinde bir insanın kitap okuduğu resmedilmektedir. Posterin altında da bir yazının olduğu görülmektedir. Kitap okuyan insanın çevresinde Lenin, Karl Marx gibi insan görselleri ve kitaplar yer almaktadır.

Poster 4. İyi İnsanlar Konulu Poster⁴ (Redavantgarde, 2020).

Tablo 4

“İyi İnsanlar” Konulu Poster

Düzdeğişmece	Kitap, Rusya'daki okuryazar ve kitap okuma alışkanlığı olan insanların düzdeğişmecesi olarak kullanılmaktadır.
Eğretileme	Lenin/Marx, Komünizm ideolojisinin eğretilemesi olarak kullanılmaktadır.
Duygusal İşlev	Çevresinde insanlar olan, kitap okuyan bir kişi
Gönderimsel İşlev	Kitap okumanın, insanları iyi insanlarla buluşturacağı düşüncesi
Çağrı İşlevi	“İnsanlar, komünist rejim tarafından belirtilen kitapları okumalıdır” şeklinde çağrıda bulunmaktadır.

⁴ Posterde “İyi kitaplar okumak, en iyi insanlarla konuşmaktır ve dahası, böyle bir konuşmada size sadece en iyi düşüncelerini söylerler. Descartes (Чтение хороших книг - это разговор с самыми лучшими людьми, и притом такой разговор, когда они сообщают вам только лучшие свои думы. Декарт)” yazısı bulunmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda ele alındığında posterde yer alan kitapların, Rusya'daki okuyazar ve kitap okuma alışkanlığı olan insanların düzdeğişmecesini olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterdeki Lenin ve Marx'ın görselleri de Komünizm ideolojisinin eğrilemesi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki görsel ve yazılı kodlar birlikte incelendiğinde insanlara hangi kitapları okumaları gerektiğiyle ilgili bir yönlendirmenin yapıldığı ortaya çıkmaktadır. İdeolojik retorik, günlük yaşama girmekte ve günlük dilin bir parçası olmaktadır (Глуценко, 2015, s. 278). Posterde Komünizm ideolojisi temelinde "İyi kitaplar ve iyi insanlar" söylemi üzerinden Lenin ve Marx'ın görsellerine yer verilmesiyle insanların Lenin ve Marx'ın düşüncelerini yansıtan kitapları okumasının teşvik edildiği belirtilebilmektedir. Bu açıdan insanların okuyacağı kitaplar üzerinde ideolojik bir yönlendirmenin yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde kitap okuyan kişinin yanında bulunan insanlar üzerinden kitap okunduğunda insanların farklı insanların düşüncelerine ulaşabileceği mesajı verilebilmektedir. İnsanların, okudukları kitapların yazarlarını hayatta olsa da olmasa da tıpkı yanlarındaymış gibi kitaplar üzerinden tanıyabilecekleri algısı oluşabilmektedir. Çağrı işlevi boyutunda incelendiğinde de posterde insanların komünist rejimin ideolojisini yansıtan kitapları okumasının teşvik edildiği sonucuna ulaşabilmektedir. Bu aşamada posterde Komünizm ideolojisine muhalif kitapların eleştirilmesinin veya onların okunmamasının telkin edilmesi yerine Lenin ve Marx'ın görselleri üzerinden kitlelerin Komünizm ideolojisini aktaran kitapları okuması istenmektedir.

"Kızıl Ordu" Konulu Poster

Kızıl Ordu konulu Poster, 1920 yılında hazırlanmaktadır. Posterini hazırlayan/ lar hakkında bilgiye ulaşılammamaktadır. Duygusal işlev boyutunda ele alındığında posterin sol ve sağ olmak üzere iki bölümden oluştuğu görülmektedir. Posterin solunda elleri ve ayakları zincirli, gözleri ise bağlı büyük bir erkek görseline yer verilmektedir. Erkek görselinin çevresinde ise bir smokin, bir din görevlisi kıyafeti, bir asker üniforması, iki de yerel kıyafetler içerisinde olmak üzere beş kişinin olduğu görülmektedir. Yerel kıyafetler içerisindeki kişilerden birinin büyük erkeğe içki içirdiği, diğerinin de cebine kesici bir alet koyduğu yansıtılmaktadır. Smokin içerisindeki kişinin büyük erkeğe para verdiği, asker üniforması içerisindeki kişinin büyük erkeğin ayaklarını zincirlediği, din görevlisi kıyafeti içerisindeki kişinin de büyük erkeğin başında durduğu görülmektedir. Posterin arka planında bulut görseli bulunmaktadır. Posterin sağında, üzerinde *АЗБУКА КОММУНИЗМА* (Komünizm'in ABC'si) yazan ve yıldız ve orak ve çekiç görseli olan bir kitap taşıyan, mutlu büyük erkek görseline yer verilmektedir. Posterin bu kısmında posterin solunda yer alan diğer kişilerin kaçmakta olduğu görülmektedir. Posterin arka planında da güneş görseline yer verilmektedir.

Poster 5. Kızıl Ordu Konulu Poster⁵ (Redavantgarde, 2020).

Tablo 5

“Kızıl Ordu” Konulu Poster

Düzdeğişmece	Posterde yer alan insanlar, ülkedeki çeşitli gurupların düzdeğişmecesini olarak kullanılmaktadır.
Eğretileme	Zincir, esaretin eğretilemesi olarak kullanılmaktadır.
Duygusal İşlev	Zincir içerisinde erkek ve kitap taşıyan erkek
Gönderimsel İşlev	Komünizm ideolojisi temelli kitap okuyan insanın özgürleşeceği düşüncesi
Çağrı İşlevi	“İnsanlar, özgür bir şekilde yaşamaları için Komünizm ideolojisi temelli kitaplar okumalıdır” şeklinde çağrıda bulunmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda incelendiğinde posterde yer alan insanların ülkedeki çeşitli gurupların düzdeğişmecesini olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde yer alan zincir görselleri ise esaretin eğretilemesi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki büyük erkek görselinin gerek posterdeki yazılı koddan gerekse giydiği üniformadan Kızıl Ordu’yu temsil ettiği anlaşılmaktadır. Posterdeki büyük erkek görselinin gözlerinin bağlanması ise çevresinde yaşananlardan habersiz bırakıldığı algısını oluşturmaktadır. Posterin solunda yer alan görsel üzerinden Komünizm ideolojisinin ülkede egemen olmadığı insanın çeşitli gurupların etkisinde kalabileceğine yönelik mesaj verilmektedir. Posterin sağında büyük erkeğin gözlerinin bağının açılması ve zincirlerinden kurtulması ile özgürleştiği algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Posterin solunda yer alan insanların, büyük erkeği terk etmesiyle de büyük erkek üzerindeki etkilerinin son bulduğu mesajı verilmektedir. Bu aşamada büyük erkeğin

⁵ Posterin başında “Cehalet ve karanlıktan kurtulun (Геть неграмотність і темряву!)” yazısı bulunmaktadır. Posterin altında ise “Kızıl Ordu! Eğitimsiz ve bilinçsiz - rahipler, dukler ve diğer karanlık güçler tarafından nasıl dolandığınızı fark etmiyorsunuz. Ama aydınlanmış ve bilinçli - hiçbir güç sizi alt edemez! (Червоноармійце! Неосвічений та несвідомий - ти сам непомічаєш як оплутають тебе попи, дуки і інші темні сили. Але освіченого й свідомого - тебе ніяка сила не здолає!)” yazıları yer almaktadır.

elinde yer alan kitap sayesinde özgürleştiği algısı oluşturulmaktadır. Kitapta yazan *Komünizm'in ABC'si* yazısı ve kitabın üzerinde yıldız ve orak ve çekiç görsellerinin bulunması ile de doğrudan Komünizm ideolojisinin insanların özgüleşmesini sağladığı mesajı verilmektedir. Böylece kitapların aracı olduğu ve insanları özgürleştirenin aslında Komünizm ideolojisi olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Cehaletin kaldırılması önce Kızıl Ordu'yu, daha sonra nüfusun geri kalanını kapsamaktadır (Горюнова, 2012, s. 24). İç savaşta rolü ve rejimin varlığını sürdürebilmesi açısından önemi gibi nedenler, kitaplar üzerinden Kızıl Ordu'ya yönelik Komünizm ideolojisinin propagandasının yapılmasının önemini arttırmaktadır. Posterin solunda bulut, sağında ise güneş görselinin olmasıyla Komünizm'le bulutların dağıldığı ve güneş açtığı algısı oluşmaktadır. Bu açıdan posterde yer alan güneş görseli üzerinden Komünizm'i konu alan kitabın okunmasıyla insanların aydınlık bir geleceğe sahip olabileceğine yönelik mesajın verildiği ileri sürülebilmektedir. Çağrı işlevi boyutunda ele alındığında posterde insanların çeşitli grupların etkisinden uzaklaşması ve özgürce yaşayabilmesi için Komünizm'i öğrenmesi gerektiği mesajı verilmektedir. Bu aşamada da okuryazar olması ve kitap okuma alışkanlığı elde etmesi gerektiğine yönelik çağrıda bulunmaktadır.

“Sorumluluk” Konulu Poster

Sorumluluk konulu poster, 1920 yılında Viktor Semenovich Ivanov tarafından hazırlanmaktadır. Duygusal işlev boyutunda incelendiğinde posterde kitap okumakta olan bir erkek ve bir kadın görseline yer verilmektedir. Posterin merkezinde ise kitapların bulunduğu görülmektedir. Posterde siyah fona yer verilmektedir.

Poster 6. Sorumluluk Konulu Poster⁶ (Redavantgarde, 2020).

⁶ Posterde “Okumak, bir kişinin sorumluluklarından biridir (Чтение - одна из обязанностей человека) yazısı bulunmaktadır.

Tablo 6

“Sorumluluk” Konulu Poster

Düzdeğişmece	İnsanlar, Rusya’daki insanların düzdeğişmececi olarak kullanılmaktadır.
Eğretileme	Kitaplar, okuryazarlığın ve kitap okuma alışkanlığının eğretilemesi olarak kullanılmaktadır.
Duygusal İşlev	Kitaplar ve kitap okuyan erkek ve kadın
Gönderimsel İşlev	Kitap okumanın insanların rutin yaptıkları eylemlerden biri olması düşüncesi
Çağrı İşlevi	“İnsanlar, sorumluluk bilincinde kitap okumalıdır” şeklinde çağrıda bulunmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda ele alındığında posterde yer alan insanların Rusya’daki insanların düzdeğişmececi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterdeki kitap görselleri ise okuryazarlığın ve kitap okuma alışkanlığının eğretilemesi olarak kullanılmaktadır. Posterde siyah fonun kullanılması, insanların doğrudan kitaplara ve kitap okuyan kişilere odaklanmasına sağlamaktadır. Posterdeki görsel ve yazılı kodlardan kitap okumanın, günlük hayatın rutin işlerinden biri gibi algılanmasına çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan insanların kitap okuyarak, bilgilenmesinin de bir sorumluluk olarak algılanmasına çalışılmaktadır. Posterde yalın bir anlatım kullanılmakta ve insanlar, doğrudan kitap okuyan insan görsellerine odaklanabilmektedir. Bu şekilde okuma yazma bilmeyen bir kişinin posterdeki yazılı mesajı anlamasa da görseller üzerinden kitap okuyan kişilerin ön plana çıkarılarak, kitap okumanın teşvik edildiği algısına kapılması mümkün olabilmektedir. Kadınlara okumayı ve yazmayı öğretmek “yeni Sovyet kadını” yapısının uygulanmasında temel bir aşamayı oluşturmaktadır (Bacexa, 2018, s. 150). Bu açıdan ele alındığında posterde erkek görseli ile kadın görselinin bir arada kullanılmasıyla kadınların da erkekler gibi eşit koşullarda eğitim almasına ve kitap okuma alışkanlığı kazanmasına yönelik algının meydana getirilmeye çalışıldığı söylenebilmektedir. Çağrı işlevi boyutunda incelendiğinde de posterde kitap okumanın insanlar tarafından bir sorumluluk olarak algılanmasına çalışılarak, kitlelerin kitap okuma alışkanlığı kazanmasının teşvik edildiği ortaya çıkmaktadır.

“Konuşan İnsan” Konulu Poster

Konuşan insan konulu poster, 1920 yılında Viktor Semenovich Ivanov tarafından hazırlanmaktadır. Duygusal işlev boyutunda ele alındığında posterde devasa büyüklükteki iki elin devasa büyüklükte bir kitabı tuttuğu görülmektedir. Kitabın altında bir sahne bulunmakta ve sahnenin üzerinde de bir kişi yer almaktadır. Kitabın çevresinde insanların toplandığı ve pankartlar taşıdıkları aktarılmaktadır. Posterin arka planında yapıların ve dumanların olduğu görülmektedir.

Poster 7. “Konuşan İnsan” Konulu Poster ⁷ (Redavantgarde, 2020).

Tablo 7

“Konuşan İnsan” Konulu Poster

Düzdeğişmece	İnsanlar, Rusya’daki insanların düzdeğişmecesi olarak kullanılmaktadır.
Eğretileme	Kitap, okuryazarlığın ve kitap okuma alışkanlığının bir eğretilemesi olarak kullanılmaktadır.
Duygusal İşlev	Devasa bir kitap ve çevresindeki insanlar
Gönderimsel İşlev	Devrimin temelinde kitap okumanın olduğu düşüncesi
Çağrı İşlevi	“Devrim için kitap okunmalıdır” şeklinde çağrıda bulunmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda incelendiğinde posterde yer alan insanların Rusya’daki insanların düzdeğişmecesi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde yer alan devasa büyüklükteki kitap görseli de okuryazarlığın ve kitap okuma alışkanlığının bir eğretilemesi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki görsel ve yazılı kodlardan kitap okumanın insanları bilinçlendirdiği ve devrime giden yolu açtığı mesajı verilmektedir. Bu şekilde 1917 yılında ülkede gerçekleşen Ekim Devrimi’nin ve beraberinde kurulan komünist rejimin temelinde de kitap okumanın yattığına yönelik algı oluşturulmaktadır. Posterdeki devasa büyüklükteki ellerin kitabı uzatması, insanlara kitap okuma imkânının verildiği düşüncesini meydana getirebilmektedir. Posterde yer alan pankartlarda yazan yazılarda insanların haklarını

⁷ Posterde yer alan kitabın içerisinde “Kitap, toplum içinde konuşan bir insandan başka bir şey değil (Книга ничто иное как человек говорящий публично)” yazısı bulunmaktadır. Posterdeki insanların taşıdığı pankartlarda ise “Kitap, Komünizm’in feneridir! (Книга - светоч коммунизма!)”, “İşçi sınıfının düşmanlarını nasıl yeneceğinizi öğrenmek için okumalısınız! (Нужно читать чтобы знать, как побеждать врагов рабочего класса!)” ve “Yaşasın devrimci BİLİM ve İŞ BİRLİĞİ! (Да здравствует революционный СОЮЗ НАУКИ и ТРУДА!)” yazıları yer almaktadır.

savunmalarında kitap okumanın önemli rolü olduğu üzerinde durulmaktadır. Posterdeki sahnede konuşan kişinin, arkasında bulunan devasa kitaptan esinlenerek konuştuğuna yönelik algı oluşturulmaktadır. Kitap okumanın insanların Komünizm ideolojisinin öğretilerini öğrenmesinde bir araç olduğu mesajı verilmektedir. Kitap, mücadele kavramıyla simgeleştirilmekte ve insanların emeklerinin sömürülmesine karşı harekete geçmesinde kitap okumanın önemli olduğu savunulmaktadır. Devrim ve iç savaş koşullarında hızlandırılmış siyasal eğitim Bolşevik devlet mekanizmasının ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Bolşevik tarzda siyasi sertleşme, doğal devrimci eğitim dönemini oluşturmaktadır (Липатова, 2012, s. 85). Çağrı işlevi boyutunda ele alındığında da posterde devrimci eğitim söylemlerinin kitap okumanın teşvik edilmesine yönelik propagandada ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. İnsanların kitap okuyarak devrimci bir ruh kazandığı ve düşmanlarına karşı mücadeleye hazır olduğu algıları oluşturulmakta, bu şekilde de kitap okumanın teşvik edildiği ileri sürülebilmektedir.

“Mutluluk” Konulu Poster

Mutluluk konulu poster, 1921 yılında Kogout Nikolay Nikolaevich tarafından hazırlanmaktadır. Duygusal işlev boyutunda incelendiğinde posterde devasa boyutta bir kitap görselinin bulunduğu görülmektedir. Kitabın önünde başında Kızıl Ordu askerinin şapkası bulunan bir kişinin kürsüde olduğu ve çevresinde de kızıl pankartlar taşıyan insanların yer aldığı yansıtılmaktadır. Posterin arka planında da ev görsellerine yer verilmektedir. Posterdeki binaların üzerinde sırasıyla ТРУД (İŞ), ИСКУССТВО (SANAT) ve НАУКА (BİLİM) yazıları bulunmaktadır.

Poster 8. “Mutluluk” Konulu Poster ⁸ (Redavantgarde, 2020).

⁸ Posterdeki kitabın içerisinde “Karanlıktan ışığa. Savaştan kitaba. Kederden mutluluğa (От мрака к свету. От битвы к книге. От горя к счастью)” yazısı bulunmaktadır.

Tablo 8*“Mutluluk” Konulu Poster*

Düzdeğişmece	İnsanlar, Rusya’daki insanların düzdeğişmeci olarak kullanılmaktadır.
Eğretileme	Kitap, okuryazarlığın ve kitap okuma alışkanlığının bir eğretilemesi olarak kullanılmaktadır.
Duygusal İşlev	Devasa bir kitap ve çevresindeki insanlar
Gönderimsel İşlev	Kitap okumanın huzur ve mutluluk getirdiği düşüncesi
Çağrı İşlevi	“Huzur ve mutlu bir yaşam için kitap okunmalıdır” şeklinde çağrıda bulunmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda incelendiğinde posterde yer alan insanların Rusya’daki insanların düzdeğişmeci olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde yer alan devasa büyüklükteki kitap görseli de okuryazarlığın ve kitap okuma alışkanlığının bir eğretilemesi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki binaların üzerinde yazan Rusça kelimelerden, burasının Rusya’da bir yer olduğu algısı oluşabilmektedir. Posterde kürsüde olan ve başında Kızıl Ordu askeri şapkası bulunan kişi, Kızıl Ordu’yu temsil etmektedir. Ayrıca posterde insanların kızıl bayraklar taşımasıyla da komünist rejime atıfta bulunulduğu ileri sürülebilmektedir. Bu şekilde komünist rejimle birlikte insanların kitap okumasının teşvik edildiğine yönelik algının oluşturulmaya çalışıldığı belirtilebilmektedir. Posterde kürsüde bulunan insanın ve çevresindeki diğer insanların arkasında devasa büyüklükte kitabın olmasıyla insanların bir araya gelmesinde kitabın etkili olduğu mesajı verilebilmektedir. Posterdeki yazılı kodlardan insanların huzurlu ve mutlu bir yaşam sürmesi için kitap okuması gerektiğine yönelik algı oluşturulmaktadır. Diğer yandan posterde “Karanlıktan ışığa, kederden mutluluğa” şeklinde karşıt kavramlara yer verilmektedir. Buna karşılık “Savaşta kitaba” söyleminde savaşın karşıtı olan barış kelimesi yerine kitap kelimesi kullanılmaktadır. Bu şekilde kitap kavramının toplumda barış şeklinde algılanmasına çalışıldığı söylenebilmektedir. Çağrı işlevi boyutunda incelendiğinde de posterde insanların karanlıktan uzaklaşp, aydınlık bir geleceğe ulaşabilmesi için kitap okumasının teşvik edildiği ortaya çıkmaktadır.

“Karanlık” Konulu Poster

Karanlık konulu poster, 1921 yılında Ivan Vasilyevich Simakov tarafından hazırlanmaktadır. Duygusal işlev boyutunda ele alındığında posterde arkalarını dönmüş vaziyetteki insanların kitap okuduğu resmedilmektedir. Kitap okuyan insanların çevresinde siyah bulutların olduğu görülmektedir. Posterin arka planında ise güneş görseline yer verilmektedir. Posterin en üstünde Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti’nin kısaltması *РСФСР* (Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика) ve *пролетарии всех стран соединяйтесь* (Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!) yazısı bulunmaktadır.

Poster 9. Karanlık Konulu Poster⁹ (Redavantgarde, 2020).

Tablo 9

“Karanlık” Konulu Poster

Düzdeğişmece	İnsanlar, Rusya’daki insanların düzdeğişmecesi olarak kullanılmaktadır.
Eğretileme	Siyah bulut, kötü günlerin eğretilemesi olarak kullanılmaktadır.
Duygusal İşlev	Siyah bulutlar ve kitap okuyan insanlar
Gönderimsel İşlev	Kitap okumanın insanları aydınlığa kavuşturacağı düşüncesi
Çağrı İşlevi	“İnsanlar, aydınlık bir yaşam için kitap okumalıdır” şeklinde çağrıda bulunmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda incelendiğinde posterde yer alan insanların Rusya’daki insanların düzdeğişmecesi olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Posterde yer alan siyah bulutlar ise kötü günlerin eğretilemesi olarak kullanılmaktadır. Posterin üstündeki *РСФСР* yazısından posterde yer alan insanların Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti’ndeki insanlar olduğu algısı oluşabilmektedir. “Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!” söylemi, Komünist Manifesto kaynaklı siyasi bir slogandır. Posterde bu slogana yer verilmesiyle doğrudan Komünizm’e vurgu yapıldığı ileri sürülebilmektedir. Posterde kitap okuyan insanların güneşin aydınlattığı yöne doğru durmaları ve siyah dumanlara arkalarını dönmeleriyle kitap okuyarak karanlıklardan aydınlığa kavuşulacağına yönelik mesaj verilmektedir. Posterde siyah bulut olarak da neyin ifade edildiği herhangi bir göstergeyle belirtilmemektedir. Karanlık olarak, Çarlık rejiminin mi, milliyetçi bir yönetimin mi veya herhangi bir başka şeyin mi ifade edildiği aktarılmamaktadır. Posterde, çalışma kapsamında incelenen diğer posterlerde olduğu gibi Komünizm ideolojisine muhalif kitapların okunmaması yönünde herhangi bir telkinde bulunulmadığı ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan posterde insanların Komünizm ideolojisini öğreten ve benimseten kitapları okuması gerektiğine yönelik herhangi bir göstergenin kullanılmadığı da anlaşılmaktadır. Bu açıdan posterin temel mesajı amacının ideolojik

⁹ Posterde “Güneş çok yaşa! Karanlık saklansın! (Да здравствует солнце! Да скроется тьма!)” yazısı bulunmaktadır.

söylemlerden uzak, doğrudan kitap okuma alışkanlığının kazandırılması olduğu söylenebilmektedir. Çağrı işlevi boyutunda ele alındığında da posterde kötü günlerden uzaklaşabilmesi ve huzurlu ve mutlu bir geleceğe ulaşabilmesi için insanların kitap okuması gerektiğine yönelik algının oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilmektedir. Posterde kitap bir kurtarıcı olarak ön plana çıkarılmakta, bu şekilde kitleler nezdinde kitap okumanın teşvik edilmesine çalışılmaktadır.

Sonuç

Çalışmada incelenen posterlerde, Rusya'da okuryazarlığın artırılmasına ve okuma alışkanlığının kazandırılmasına yönelik farklı mesajlar üzerinden çeşitli propaganda posterlerinin hazırlandığı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada Komünizm ideolojisinin doğrudan propaganda posterlerine etkisi yansımaktadır. Propaganda posterleri üzerinden okuryazarlığın ve kitap okumanın doğrudan Komünizm ideolojisi ile bağlantılı olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmakta, insanların kitap okuyarak Komünizm ideolojisinin öğretilerini öğrenebileceğine ve Komünizm ideolojisinin idealize ettiği yaşam tarzına kavuşabileceğine yönelik mesaj verilmektedir.

Posterlerde kullanılan eğretilmeler üzerinden kitap okuyan insanların komünist rejim altında yaşayan insanlar olduğu aktarılmaktadır. Bu şekilde komünist yönetim vurgusu ve komünist yönetimin insanların yaşamları üzerindeki etkisi doğrudan posterlere yansıtılmaktadır. İnsanların kitap okunmasında Komünizm ideolojisinin etkili olduğuna yönelik algı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Diğer yandan ülkede hâkim olan komünist rejimin meşrulaştırılmasında da okuryazarlık ve kitap okuma alışkanlığı üzerinden propaganda mesajları verilmektedir. Kimi posterde komünist rejimden önce ve komünist rejimden sonra şeklinde bir algı oluşturulmakta, oluşturulan bu algı üzerinden komünist rejimden önce insanların belirli grupların etkisinde esaret altında yaşadığı iddia edilmekte, komünist rejimden sonra ise özgür bir yaşama kavuştuğu ileri sürülmektedir. Bu aşamada insanların kitap okuyarak Komünizm ideolojisinin öğretilerini öğrenen, haklarını savunan, mücadeleciler bir hale geldikleri aktarılmaktadır. İnsanların haklarını savunmak için bir araya gelmesinde ve hatta devrime giden süreçte doğrudan kitapların etkili olduğuna yönelik mesaj verilmektedir.

Propaganda posterlerinde kitap okuyan insanlar, mutlu ve huzurlu bir yaşam içerisinde sunulmaktadır. İnsanların kitap okuyarak karanlıklardan uzaklaştığı ve aydınlık bir geleceğe kavuştukları iddia edilmektedir. Propaganda posterleri üzerinden okuryazarlık ve kitap okuma alışkanlığı teşvik edilmekle birlikte aynı zamanda insanların hangi kitapları okuması gerektiğiyle ilgili de yönlendirme yapılmaktadır. Posterlerdeki görsellerde ve yazılarda insanların okudukları kitapların Komünizm ideolojisiyle bağlantılı kitaplar olduğuna vurgu yapılmakta, bu şekilde insanların Komünizm ideolojisiyle ilişkili kitaplar okuması teşvik edilmektedir. Buna karşılık posterlerde Komünizm ideolojisi için tehdit oluşturabilecek olan kitaplara yönelik doğrudan olumsuz bir propagandaya girilmemektedir. Sonuç olarak değerlendirildiğinde Lenin döneminde kullanılan propaganda posterlerinde hem okuryazarlığın artırılmasına ve kitap okuma alışkanlığının geliştirilmesine hem de Komünizm ideolojisinin meşrulaştırılmasına ve yüceltilmesine yönelik propagandanın yapılmaya çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada Komünizm ideolojisinin ve kitap okumanın birbirini tamamlayan bir yanı olduğuna yönelik kitleler nezdinde algı oluşturulmasının amaçlandığından söz

edilebilmektedir. Çalışma kapsamında Lenin döneminde başlatılan okuryazarlık kampanyasında kitap okumasının teşvik edilmesine yönelik propaganda faaliyetleri, posterler özerinde ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Çalışma, Lenin dönemindeki Likbez kampanyasına ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Buna karşılık çalışmanın yalnızca posterler üzerinden gerçekleştirilmesi ve 9 poster üzerinden elde edilen bulgular ışığında genellemelerde bulunulması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu açıdan gelecek çalışmaların Likbez kampanyasının dönemini farklı kitle iletişim araçları üzerinden, mevcut çalışmada elde edilen bulgularla karşılaştırmalı olarak incelemesinin konunun daha kapsamlı ortaya konulmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abendroth, M. (2014). *Rebel Literacy: Cuba's national literacy campaign and critical global citizenship*. The United States: Litwin Books.
- Akinde, C. O., ve Omolewa, M. (1982). Background issues relating to the proposed Mass Literacy Campaign in Nigeria. *International Review of Education*, 28(1), 71-93. doi.org/10.1007/BF00597759
- Aladağ, H. (2019). 1960'lar sonrası kütüphanecilik tarihimiz içinde bazı "Kütüphane Haftası" afişlerinin Roland Barthes'in göstergebilim metodu çerçevesinde analizi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(12), 133-147. https://doi.org/10.20860/ijoses.601210
- Amare, G. (2006). An appraisal of the literacy campaign in Ethiopia during the military regime, 1974-1991. *Journal of Ethiopian Studies*, 39(1/2), 93-117.
- Angus, E. (1980). The awakening of a people: Nicaragua's Literacy Campaign. *Two Thirds*, 2(3), 6-32.
- Аракелова, М. П. (1994). Ликвидация неграмотности среди женщин в первой половине 20-х годов. *Социологические исследования*, (3), 75-78.
- Arıca, F. A. (2019). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Mao Zedong döneminde spor yayıncılığı üzerine inceleme. *TRT Akademi*, 4(8), 392-408.
- Avcı, Ö. (2018). *Propaganda çeşitleri*. Karaca, M. ve Çakı, C. (Ed.) *İletişim ve propaganda içinde* (s. 75-114). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Azab, S. A. (1985). The national adult literacy campaign in Iraq. *Prospects*, 15(3), 383-387. doi.org/10.1007/BF02196640
- Васеха, М. В. (2018). "Крестьянка грамотная": ликбез в Западной Сибири и конструирование нового паттерна женского поведения в 1920-е годы. Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: История. Филология, 17(5), 150-160.
- Badiane, F. (1983). The literacy campaign in Senegal. *Educafrica: Bulletin of the Unesco Regional Office for Education in Africa*, 9, 192-198.
- Barrington, L. (2005). Education, literacy, training, and propaganda in a Ghanaian border town. *Ghana Studies*, 8(1), 3-38.
- Bradley, J. (2012). The St. Petersburg Literacy Committee and Russian education: government tutelage or public trust?. *The Russian Review*, 71(2), 267-294. doi.org/10.1111/j.1467-9434.2012.00653.x

- Braimoh, D. (1983). Communication strategies for effective literacy campaign in Nigeria. *Nigeria Magazine*, (145), 16-27.
- Bredin, H. (1984). Roman Jakobson on metaphor and metonymy. *Philosophy and Literature*, 8(1), 89-103.
- Budd, A. M. (2018). Marksist teoriye bir katkı: Rusya'da devlet kapitalizmi teorisi. *Enternasyonal Sosyalizm*, 1(2), 74-83.
- Сажина, А. И. (2012). Ликвидация неграмотности в Забайкалье в условиях ДВП (1920-1922 гг.). *Вестник Забайкальского государственного университета*, 10, 12-16.
- Clark, C. E. (1995). Literacy and labour: The Russian literacy campaign within the trade unions, 1923–27. *Europe-Asia Studies*, 47(8), 1327-1341.
- Clark, C. E. (2000). *Uprooting otherness: the literacy campaign in NEP-Era Russia*. The United States: Susquehanna University Press.
- Çakı, C. (2020). İnsan ticaretine karşı hazırlanan uluslararası kamu spotu reklamları: çocuk istismarı üzerine inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 60-91.
- Çakı, C. ve Gülada, M. O. (2020). Komünizm ideolojisi altında Ermeni kadınların propaganda posterlerindeki temsili. *Ermeni Araştırmaları*, 66, 49-71.
- Çalışkan, S., ve Doğan, D. K. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'ndeki radyo yayınlarında propaganda şarkılarının kullanılması: "Kutsal Savaş" şarkısı üzerine inceleme. *Eurasian Journal of Music And Dance*, 16, 263-280. doi.org/10.31722/ejmd.757538
- Çalışkan, S. (2020). Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde propaganda posterleri üzerinden Stalin'in liderlik kültürünün inşası. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 984-1010. doi.org/10.19145/e-gifder.717676
- Dardour, M. (2000). The literacy campaign in rural Morocco: drawing some lessons. *Prospects*, 30(1), 125-142. doi.org/10.1007/BF02754052
- Dündar, G. (2019). Mussolini İtalyası'nda spor yayıncılığı. *TRT Akademi*, 4(8), 308-324.
- Eklof, B. (1987). Russian literacy campaigns, 1861–1939. Arnove, R. F. and Graff. H. J. (Ed). In *National Literacy Campaigns* (p. 123-145). Boston, MA: Springer.
- Erguig, R. (2017). The mosques-based literacy campaign in Morocco: A socio-cultural perspective. *Studies in the Education of Adults*, 49(1), 3-25. doi.org/10.1080/02660830.2017.1283755
- Fischer-Jørgensen, E. (1997). Roman Jakobson and Denmark. *Acta Linguistica Hafniensia*, 29(1), 13-28.
- Fiske, J. (2017). *İletişim çalışmalarına giriş*. (S. İrvan, Çev.). 5. Bs. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gazi, M. A., Çakı, C., Gülada, M. O. ve Çakı, G. (2020). Çin Halk Cumhuriyeti Kültür Devrimi sürecinde okuma alışkanlığının propaganda posterlerinde sunumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 406-431.
- Golobokova, Y. (2011). Literacy and democracy in Russia. *ETC: A Review of General Semantics*, 68(1), 50-55.
- Gülada, M. O. (2019). İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin casusluk karşıtı propagandasının posterlerdeki sunumu. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 3(1), 49-68.

- Глушенко, И. В. (2015). Советский просветительский проект: ликвидация неграмотности среди взрослых в 1920–1930-е годы. *Вопросы образования*, 3, 246-282.
- горюнова, а. г. (2012). советское государство и общественность в борьбе за грамотность женщин в 1920-е годы в регионе верхнего поволжья. *ивановского государственного университета*, 23-27.
- Grainger, I. P. (1987). The literacy campaign in Zimbabwe. *Journal of Social Development in Africa*, 2(2), 49-58.
- Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. (M. Yalçın, Çev.). 3. Bs. Ankara: İmge Kitabevi.
- Guroff, G., ve Starr, S. F. (1971). A note on urban şiteracy in Russia, 1890-1914. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, (H. 4), 520-531.
- Işık, M. ve Karaca, M. (2019). Vichy Fransası'nda müttefik devletlerine karşı yürütölen propaganda faaliyetleri. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 43-62.
- Hanemann, U. (2006). Nicaragua's literacy campaign. *Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report*, 1-13.
- Herman, R. (2012). An army of educators: gender, revolution and the Cuban literacy campaign of 1961. *Gender & History*, 24(1), 93-111. doi.org/10.1111/j.1468-0424.2011.01670.x
- Hobbs, R., and McGee, S. (2014). Teaching about propaganda: an examination of the historical roots of media literacy. *Journal of Media Literacy Education*, 6(2), 56-67.
- Hobbs, R., Seyferth-Zapf, C., and Grafe, S. (2018). Using virtual exchange to advance media literacy competencies through analysis of contemporary propaganda. *Journal of Media Literacy Education*, 10(2), 152-168. doi.org/10.23860/JMLE-2018-10-2-9
- Kalkina, V. (2020). Between humour and public commentary: digital re-appropriation of the Soviet propaganda posters as internet memes. *Journal of Creative Communications*, 15(2) 131–146. doi.org/10.1177/0973258619893780
- Karabulut, F. (2009). İktidar ve meşrulaştırma mücadelesinin odağı orta Asya: Sovyetlerin dil ve eğitim politikaları. *Bilig Dergisi*, 50, 64-95.
- Karaca, M. (2018). İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin iş gücü elde etmek amacıyla yürüttüğü propaganda faaliyetleri. *EUropean Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 2(2), 119-136.
- Kefeli, A. N. (2014). *Becoming Muslim in imperial Russia: Conversion, apostasy, and literacy*. New York: Cornell University Press.
- Keskin Yılmaz, Y., Çakı, C ve Kazaz, A. (2020). Nazi Almanyası döneminde Nazizm ideolojisindeki antisemitist propaganda mitlerinin eğitime yansıması. *Selçuk İletişim*, 13(3), 1081-1113.
- Kızılcı, S., Kavuran, T. (2019). İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya karşıtı ABD propaganda posterlerinin korku çekiciliği bağlamında incelenmesi. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 63-78.
- Kisel, M. (2008). Literacy and literary mastery in early Soviet Russia: the Case of Yuri Olesha's "Envy". *Ulbardus Review*, 11, 23-45.
- Klarin, V. (1970). Lenin and Krupskaya in the struggle for public education. *Soviet Education*, 12(12), 51-64.
- Korolev, F. F. (1970). Lenin and public education. *Prospects in Education*, 1(2), 45-50.

- Koutaissoff, E. (1951). Literacy and the place of Russian in the non-Slav republics of the USSR. *Europe-Asia Studies*, 3(2), 113-130.
- Kraevskii, V. V. (1987). The Soviet Union's experience in the elimination of adult literacy. *Convergence*, 20(2), 20-25.
- Kučera, H. (1983). Roman Jakobson. *Language*, 59(4), 871-883.
- Lapko, A. F., ve Lyusternik, L. A. (1970). Lenin, science and education. *Russian Mathematical Surveys*, 25(2), 13-76.
- Лебедева, Л. В. (2012). Проблемы ликвидации неграмотности крестьян в первое десятилетие советской власти. *Известия Пензенского государственного педагогического университета им. ВГ Белинского*, (27), 776-778.
- Leiner, M. (1987). The 1961 national Cuban literacy campaign. Arno, R. F. and Graff, H. J. (Ed.). In *National Literacy Campaigns* (p. 173-196). Boston, MA: Springer.
- Lilge, F. (1968). Lenin and the politics of education. *Slavic Review*, 27(2), 230-257.
- Липатова, Н. В. (2012). Политический ликбез как пропуск в ряды кадрового резерва советского руководства на местах в 20-е гг. ХХ в. *Известия Иркутского государственного университета. Серия: Политология. Религиоведение*, (2-2), 85-91.
- Lucas, C. J. (1981). Arab illiteracy and the mass literacy campaign in Iraq. *Comparative Education Review*, 25(1), 74-84.
- Maharramova C. N., ve Şimşek, A. (2017). Sovyetler Birliği döneminde Rusya'da okutulan tarih ders kitaplarında Türk imajı. *CTAD: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13(26), 37-66.
- Mammo, G. (1982). The national literacy campaign in Ethiopia. *Prospects*, 12(2), 193-199.
- Mažeikienė, N., ve Juraitė, K. (2014). Propaganda, critical media literacy and participation: Tracing memories of the Soviet media. *CM-Časopis Za Upravljanje Komuniciranjem*, 9(30), 79-104.
- McKay, V. (2018). Through the eye of a fly: action research as a support for the South African national literacy campaign. *Systemic Practice and Action Research*, 31(4), 375-393. doi.org/10.1007/s11213-017-9431-x
- Mironov, B. N. (1986). Literacy in Russia, 1797-1917: obtaining new historical information through the application of retrospective prediction methods. *Soviet Studies in History*, 25(3), 89-117. doi.org/10.2753/RSH1061-1983250389
- Mironov, B. N. (1991). The development of literacy in Russia and the USSR from the tenth to the twentieth Centuries. *History of Education Quarterly*, 31(2), 229-252. Doi: 10.2307/368437
- Mohanty, A. K. (2005). Paradigms of learning: the total literacy campaign in India. *Contemporary Education Dialogue*, 2(2), 249-252. doi.org/10.1177/097318490500200207
- Monoszon, E. I. (1981). V I Lenin and methods of communist education. *Soviet Education*, 23(4), 35-52. doi.org/10.2753/RES1060-9393230435
- Mpofu, S. T. (1997). The fallacies of literacy campaigns: reflections on the Zimbabwe national literacy campaign. *Zimbabwe Journal of Educational Research*, 9(1), 18-43.
- Mujica, R. J. (1981). Some recollections of my experiences in the Cuban Literacy Campaign. *Journal of Reading*, 25(3), 222-225.

- Natolochnaya, O. V., Bulgarova, B. A., and Bragina, M. A. (2018). The struggle for literacy in the Russian troops in the late 1850s-Early 1860s. *Былые годы. Российский исторический журнал*, 47, 225-231.
- Nazarova, L. K. (1988). An Outline of the History of the Methods of Teaching Literacy in Soviet Russia, 1917—1947. John A. (Ed.). *Downing. in Advances in Psychology* (V. 49, p. 37-65). Amsterdam: North-Holland.
- Omolewa, M. (2008). Programmed for failure? The colonial factor in the mass literacy campaign in Nigeria, 1946–1956. *Paedagogica Historica*, 44(1-2), 107-121.
- Ortega, D., and Rodríguez, F. (2008). Freed from illiteracy? A closer look at Venezuela's Misión Robinson literacy campaign. *Economic Development and Cultural Change*, 57(1), 1-30.
- Özdemir, B. (2016). Rusya'nın kırsal kesiminde Komünist Gençler Birliği'nin (Komsomol) kuruluşu ve Sovyet iktidarının güçlenmesindeki rolü: 1918-39. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 19-30. DOI: 10.16985/MTAD.2016126863
- Özdemir, B. (2018). Sovyetler Birliği'nde komünist ideolojinin eğitime yansımaları: 1920'li ve 1930'lu yıllar. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 103-111.
- Павлова, Л. В. (2014). Общество «Долой неграмотность» и его роль в ликвидации неграмотности в Оренбуржье в 20-30-е гг. XX в. *Общество: философия, история, культура*, (1), 40-44.
- Paul, N. L. (2010). A warlord's wisdom: literacy and propaganda at the time of the First Crusade. *Speculum*, 85(3), 534-566.
- Петрова, Я. И. (2007). Ликбез как социальный проект (на материалах Самарской губернии, 1920-1930-е годы). *Журнал исследований социальной политики*, 5(4), 519-540.
- Prieto, A. (1981). Cuba's national literacy campaign. *Journal of Reading*, 25(3), 215-221.
- Rao, N. (1999). Cycling into the future: a report on women's participation in a literacy campaign in Tamil Nadu, India. *Gender, Technology and Development*, 3(3), 457-474.
- Ravkin, Z. (1964). Struggle for the Leninist Style of Work in the People's Commissariat of Education. *Soviet Education*, 6(11), 44-54.
- Redavantgarde (2020). *Sovyetler Birliği propaganda posterleri*. Erişim adresi <http://redavantgarde.com/en/collection/show-collection/?themeId=53>
- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı göstergebilim sözlüğü: kavramlar, yöntemler, kuramcılar, okullar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Riordan, J. (1989). The Komsomol. Riordan, J. (Ed.). In *Soviet youth culture* (p. 16-44). London: Palgrave Macmillan.
- Ross, L. W. (1960). Some aspects of Soviet education. *Journal of Teacher Education*, 11(4), 539-552.
- Salma, A. N. (2019). Defining digital literacy in the age of computational propaganda and hate spin politics. *KnE Social Sciences*, 323-338. DOI: 10.18502/kss.v3i20.4945
- Serra, A. (2001). The literacy campaign in the Cuban Revolution and the transformation of identity in the liminal space of the Sierra. *Journal of Latin American Cultural Studies*, 10(1), 131-141. doi.org/10.1080/13569320020030097
- Soundarapandian, M. (2000). *Literacy campaign in India*. India: Discovery Publishing House.

- Stevens, C. B. (1980). Belgorod: Notes on Literacy and Language in the Seventeenth-Century Russian Army. *Russian History*, 7(1), 113-124.
- Şahan, S. (2020). Sovyetler Birliği'nde Batı Blok'unun radyo yayımlarının karikatürler üzerinden eleştirisi. *TRT Akademi*, 5(9), 270-291.
- Unsicker, J. (1987). *Tanzania's literacy campaign in historical-structural perspective*. Arnove, R. F. and Graff, H. J. (Ed.). In *National Literacy Campaigns* (p. 219-244). Boston, MA: Springer.
- Wade, R. A. (2006). *The October revolution, the Constituent Assembly, and the end of the Russian Revolution*. Thatcher, I. D. (Ed.). In *Reinterpreting Revolutionary Russia* (p. 72-85). London: Palgrave Macmillan.
- Yılmaz, M. B. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda Japon medyasının ABD'ye yönelik faaliyetleri: Tokyo Rose Radyo yayımları üzerine inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 541-563. <https://doi.org/10.15869/itobiad.657946>
- Yılmaz, M. B., Çakı, C. ve Gazi, M. A. (2020). Nazi Almanyası işgalindeki Sırbistan'da antisemitist propaganda faaliyetleri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 441-450.
- Zepper, J. T. (1965). NK Krupskaya on complex themes in Soviet education. *Comparative Education Review*, 9(1), 33-37.
- Zimianin, M. (1985). Following Leninist principles for the development of public education. *Soviet Education*, 28(1), 43-74.
- Zitser, E. A. (2018). Raphael Lemkin and the Soviet propaganda poster collection at Duke University Library. *Slavic & East European Information Resources*, 19(3-4), 242-262. doi.org/10.1080/15228886.2018.1538863

Summary

Vladimir Lenin, the leader of the October Revolution and the intellectual leader of the Marxist-Leninist ideology, made important attempts to increase literacy in Russia during his rule. At this stage, people were encouraged to learn to read and write and read books with the literacy campaign launched in the country. The importance of people who knew to read and write was emphasized and people who read books were presented to the masses as idealized citizens in the propaganda posters prepared in the propaganda activities carried out in the country. Despite the fact that Lenin's literacy campaign coincided with the years of the Russian Civil War (1917-1922), the campaign continued and tried to increase the rate of literacy in Russia and made people gain the habit of reading books. In this study, it was examined which messages were given in the propaganda activities carried out to encourage the masses to read books in the literacy campaign initiated in the Lenin period, especially on propaganda posters, and how propaganda was used in the reading habit of the masses.

Based on the findings obtained within the scope of the study, the following questions were tried to answer;

- What messages were given to encourage literacy learning of the masses?
- What was the role of the Communism ideology in the reading habit of the masses?
- How were people reading books presented on posters?
- Which visual and written codes were used to encourage reading books?

The study was important in terms of providing information about the educational policy of the Lenin period, revealing the role of the discourses of the Communist ideology in the literacy campaign in Russia and reflecting the discourses of the Communist regime in Russia after the October Revolution to encourage reading books. Based on the findings obtained in the study, it was aimed to explain what role ideological discourses could have on the literacy campaign and the promotion of book reading. In the study, all propaganda posters that encouraged reading in the literacy campaign initiated under the leadership of Lenin after the 1917 October Revolution constituted the universe of the study. As a result of the comprehensive examination carried out within the scope of the study, 42 propaganda posters on the subject prepared during the Lenin period were found. 9 propaganda posters that were determined by using a quota sample and thought to reflect the universe in the best way in 42 propaganda posters were analyzed as samples of the study.

The semiotic analysis method, which is among the qualitative research methods, was used to examine the propaganda posters determined within the scope of the study. In the posters examined in the study, it was revealed that various propaganda posters were prepared based on different messages aimed at increasing literacy and making reading habits in Russia. At this stage, the direct effect of Communism ideology on propaganda posters was reflected. The perception that literacy and reading books were directly related to the Communism ideology was tried to be formed and the message was given that people could learn the teachings of the Communism ideology and have the idealized lifestyle of the Communism ideology through propaganda posters. Based on the metaphors used in the posters, it was stated that the people who read books were people living under the Communist regime. In this way, the emphasis on Communist rule and the impact of Communist rule on people's lives was directly reflected in posters. People were tried to form a perception that the Communism ideology was effective in reading books. On the other hand, propaganda messages were given through literacy and the habit of reading books in the legitimation of the Communist regime that prevailed in the country. In some posters, a perception was formed as before and after the Communist regime and it was claimed that people lived in captivity under the influence of certain groups before the Communist regime and they had a free life after the Communist regime, based on this perception. At this stage, it was reported that people learned the teachings of the Communism ideology, defended their rights and became combative by reading books.

People who read books were presented in a happy and peaceful life on propaganda posters. It was claimed that people got away from the darkness and reach a bright future by reading books. Literacy and reading habits were encouraged, as well as guidance on which books people should read through propaganda posters. In the visuals and writings in the posters, it was emphasized that the books people read were related to the Communism ideology, it was encouraged that people read books related to the Communism ideology. On the other hand, there was no direct negative propaganda against the books that may pose a threat to the Communism ideology. As a result, it can be seen that propaganda posters used during the Lenin period were attempted to increase literacy and to develop the habit of reading books and to legitimize and glorify the Communism ideology. At this stage, it can be said that it was aimed to form a perception among the masses that the Communism ideology and reading books complement each other. Propaganda activities aimed at encouraging reading books in the

literacy campaign initiated in the Lenin period were tried to be presented through posters within the scope of the study. The study is important in that it gives information about the Likbez practice in the Lenin period. On the other hand, the main limitation of the study is that the study was conducted only on posters and generalizations were made in the light of the findings obtained from 9 posters. In this respect, it is thought that future studies will examine the Likbez period through different mass media, in comparison with the findings obtained in the present study, will provide a more comprehensive presentation of the subject.

Nazi Almanya'sında Yayıncılık, Nazizm İdeolojisinin Yayıdığı Anti-Semitist Söylemlerin İnşası ve Kitapların Propaganda Amaçlı Kullanımı

The Publishing in Nazi Germany, The Construction of Anti-Semitic Discourses Spread by the Nazism Ideology and the Use of Books for the Purpose of Propaganda

Ebru Gülbuğ Erol*

Öz

30 Ocak 1933 tarihinde Nazilerin Almanya'da iktidara gelişi, ülkede yayıncılık alanında radikal değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Nazi rejimi, kendileri için tehdit olarak değerlendirdikleri yayınları sansürlemiş, diğer yandan ülkedeki kütüphaneler üzerinde sıkı bir denetim uygulamıştır. Nazilerin, Almanya'daki yayıncılık üzerindeki etkisi, Alman Öğrenci Birliği'nin (Deutsche Studentenschaft, DSt) katılımında gerçekleşen kitap yakma (Bücher verbrennung) kampanyasıyla simgeleşmiştir. Nazilerin kitap yakma kampanyasında, zararlı olarak nitelendirilen veya Nazizm ideolojisine karşıt ideolojileri temsil eden kitaplar hedef alınmıştır. Nazizm ideolojisine karşıt yayınların ortadan kaldırılmasının yanında Nazizm ideolojisini yücelten ve fikirlerinin Alman toplumu tarafından benimsenmesini amaçlayan yayınlar da ortaya çıkmıştır. Bu yayınlar içerisinde Nazizm ideolojisinin antisemitist söylemlerinin yer aldığı kitaplar da olmuştur. Çalışmada Nazi rejiminin, Nazizm ideolojisinin antisemitist söylemlerinin kitlelere benimsetilmesinde kitapları propaganda amaçlı nasıl kullandığı Yeşil Fundalıkta Tilkiye ve Yemininde Yahudiye Güvenme (Traukeinem Fuchs auf grüner Heid und keinem Jud auf seinem Eid) adlı kitap özelinde ele alınmıştır. Çalışma kapsamında kitapta yer alan görsel ve yazılı göstergeler, Karl Bühler'in Organon Modeli ve Claude Lévi-Strauss'un İkili Karşıtlıklar Modeli özelinde göstergebilim yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada kitapta Yahudilerin Alman toplumunda istenmeyen kişiler olduğuna, ötekileştirildiklerine ve dışlandıklarına yönelik alguların meydana getirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu şekilde elde edilen bulgular ışığında kitap üzerinden Nazizm ideolojisine ait antisemitist söylemlerin Alman toplumunda benimsetilmeye çalışıldığına yönelik çıkarımda bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kitap; antisemitizm; Nazizm; ideoloji; propaganda; Almanya.

Abstract

The rise of the Nazis to power in Germany on 30 January 1933 caused radical changes in the field of publishing in the country. The Nazi regime censored publications that they considered a threat to them, while exercising strict control over libraries in the country. The influence of the Nazis on publishing in Germany was symbolized by the bookburning (Bücher verbrennung)

*Prof. Dr., Alanya Hamdullah Emin Pasa University. E-posta: egerol@ahep.edu.tr
Prof. Dr., Alanya Hamdullah Emin Paşa University

campaign, which took place with the participation of the German Student Union (*Deutsche Studentenschaft, DSt*). The Nazis' book burning campaign targeted books that were considered harmful or represented ideologies opposed to the Nazism ideology. In addition to the elimination of publications opposed to the Nazism ideology, publications that glorified the Nazism ideology and aimed at the adoption of the ideas of the Nazism ideology to the German society appeared. Among these publications, there were also books in which the anti-Semitic discourses of the Nazism ideology were included. In the study, how the Nazi regime used the books for the purpose of propaganda in the adoption of the anti-Semitic discourses of the Nazism ideology to them as was examined in the book called *Trau keinem Fuchs auf grüner Heid und keinem Jud auf seinem Eid* (Trust No Fox on his Green Heath and No Jew on his Oath). Within the scope of the study, the visual and written indicators in the book were analyzed by using the semiotics method in the context of Karl Bühler's Organon Model and Claude Lévi-Strauss' Binary Contrasts Model. In the study, it was concluded that the perceptions that Jews were unwanted, marginalized, excluded in German society were created. In the light of the findings obtained in this way, it can be inferred that the anti-Semitic discourses of the Nazism ideology are adopted in German society.

Keywords: Book; antisemitism; Nazism; ideology; propaganda; Germany.

Giriş

Nazi rejimi, Alman halkı üzerinde sıkı bir denetim elde etmek ve Nazizm'in ideolojik söylemlerinin kitleler tarafından benimsenmesini sağlamak için medya üzerinde kontrol kurmayı amaçlamıştır. Bu amaçla Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin (NSDAP) önde gelen isimlerinden Dr. Joseph Goebbels'in liderliğinde Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı kurulmuştur. Goebbels bakanlığı döneminde Alman medyası üzerinde sıkı denetim kurmuş, Nazi rejimi için tehdit olarak değerlendirilen yayınlara izin vermemiştir. Nazi rejimi tarafından uygulanan sansür, her türlü muhalif yayının Alman halkıyla buluşmasını önlemiştir. Sansür yoluyla Naziler, karşıt fikirlerin Alman toplumunda güç kazanmasına izin vermemiş, Alman toplumunda Nazizm ideolojisini egemen kılmaya çalışmıştır. Bu süreçte Almanya'da kitap yayıncılığı ve kütüphaneler de doğrudan Nazilerin denetimi altına girmiş ve yayıncılık alanında Franz Eher Nachfolger ön plana çıkmıştır. Franz Eher Nachfolger GmbH, NSDAP'nin merkezi yayınevi rolünü üstlenmiş ve Nazi Almanyası döneminde en büyük kitap ve süreli yayın şirketlerinden biri haline gelmiştir. Nazi Almanyası'nda başlıca gazetelerden olan *Völkischer Beobachter*¹in basımdan sorumlu olmuştur. Adolf Hitler'in *Mein Kampf* kitabı da yine bu yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Nazi rejiminin yayın hayatına hakim olmasıyla birlikte ülkede Nazizm ideolojisini konu alan yayınlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu yayınlarda Nazizm ideolojisinin yüceltilmesine ve Hitler'in liderlik kültürünün inşa edilmesine çalışılmıştır. Nazizm ideolojisinin antisemitist öğretileri de yayınlar üzerinden kitlelere sunulmuştur. Bu aşamada Nazi Almanyası'nda uygulanan sansür, Nazizm ideolojisinin antisemitist söylemlerine karşı çıkan yayınların Alman halkına ulaşmasını engellemiştir.

¹*Völkischer Beobachter* (Halkın Gözlemcisi), 1920-1945 yılları arasında Das Reich ve Der Stürmer ile birlikte NSDAP'nin resmi gazetesi, aynı zamanda Nazi Almanyası'nın ana gazetelerinden biridir. Gazete, NSDAP için haber ajansı olarak hareket etmiştir (Dussel, 2019, s.448).

Kitap sansürünü inceleyen alanda çeşitli akademik çalışmalar yer almaktadır. (Lowenthal, 1959; Gillotti, 1962; Boyer, 1963; Fiske ve Lowenthal, 1968; Roncelli, 1983; Biagioli, 2002; Connelly, 2009; Barnes, 2014; Sabato, 2014). Diğer yandan belirli konular bağlamında kitap ve kütüphane konusunda sansürü ele alan çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde de:

- Smith (1955): kitap sansürünün anayasal yönlerini;
- Hogan (1967): kitap seçimi ve sansürü;
- Edwards (1981): okul kitapları sansürünü;
- Stielow (1983): Amerikan kütüphaneleri ve sansürü;
- Ficociello (1984): sansür ve kitap seçimini;
- Dunn (1984): Okul kütüphanesi sansürü tartışmalarını;
- Reimer ve Brock (1988): kitaplar, öğrenciler ve sansürü;
- Selth (1993), Oppenheim ve Smith (2004): kütüphanelerde sansürü;
- Stover (1994): kütüphaneler ve sansürü;
- Ekholm (2001): Fin kütüphanelerinde 1944 yılından 1946 yılına kadar siyasi sansürü;
- Stelmakh (2001): Sovyetler Birliği'nde sansür bağlamında okumayı;
- Boyer (2002): Amerika'da kitap sansürünü;
- Foerstel (2002): okullarda ve halk kütüphanelerinde kitap sansürü;
- Duthie (2010): kütüphaneler ve sansür etiğini;
- Ravenwood ve Feather (2010): 1919-1939 yılları arasında İngiliz halk kütüphaneciliğinde sansür ve kitap seçimini;
- Urrieta ve Machado-Casas (2013), şehir okullarında kitap yasağı ve sansürü;
- Kidman (2015): 1954 yılında sansür ve çizgi roman endüstrisini;
- Carlson (2018): devlet okullarında kitap sansürüne karşı savunuculuğu incelemektedir.

Kitap sansürünü inceleyen bu tür akademik çalışmalar, egemen güçlerin iktidarlarına yönelik muhalefeti önlemek amacıyla yayıncılık konusunda nasıl bir yol izlediklerine ışık tutabilmektedir.

Sansürü Nazi Almanya'sı özelinde inceleyen akademik çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde de; Panse (1996), Nazi Almanya'sında sansürü; Bosmajian (1986), Nazi Almanya'sında sansür ve mitolojiyi; Zuschlag (1997), Nazi Almanya'sında görsel sanatlarda sansürü; Sturge (2002), Nazi Almanya'sında kurguya yönelik sansürü; Levi (2004), 1918–1945 yılları arasında Almanya'da müzikal modernizmin sansürünü; Lewy (2016), Nazi Almanya'sında kitap sansürünü ele almaktadır. Nazi Almanya'sında sansürü ele alan çalışmalarda, muhalif yayınların önüne geçilerek, Nazi rejiminin ideolojik söylemlerinin ön plana çıkarılması ve kitlelere benimsetilmesi süreci hakkında kapsamlı bilgiye ulaşılabilmektedir.

Nazilerle ilişkili antisemitizm konusunu inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Thurlow, 1984; Geehr vd., 1985; Brackman, 2000; Heilbronner, 2004; Eldridge, 2006; Lackey, 2011). Bu çalışmalar içerisinde:

- Hausheer (1936): Nazi antisemitizminin sosyo-ekonomik arka planını;

- Delfiner (1971): Sovyet ve Nazi antisemitizmini;
- Littel (1971): Alman kilise mücadelesi ve Nazi antisemitizmini;
- Mieder (1982): Nazi Almanya'sında atasözleri ve antisemitizmin folklor yoluyla yayılmasını;
- Kater (1984): Savaş öncesi Nazi Almanya'sında günlük antisemitizmi;
- Hartmann (1984): Keogh (2006), antisemitizm ve Nazizm'i;
- Bankier (1987): 1933–1938 yılları arasında Alman Komünist Partisi ve Nazi antisemitizmini;
- Kushner (1989): 1933–39 yılları arasında Nazi antisemitizmine İngiliz tepkilerini;
- Heilbronner (1990): Nazi Partisi'nin faaliyet ve propagandasında Nazi antisemitizminin rolünü;
- Samuels vd. (1993): Antisemitizm ve Nazileri;
- Bergen (1994): Nazi Almanya'sında Katolikler, Protestanlar ve Hıristiyan antisemitizmini;
- Bergen (1994): Nazi Volksdeutsche kavramı ve Doğu Avrupa'da antisemitizmi;
- Smith (1998): Antisemitizm ve Nazizm ideolojisini;
- Beck (2006): Nazilerin iktidarı ele geçirmesi sırasında antisemitizmi;
- Herf (2006): Nazi Almanya'sı, İkinci Dünya Savaşı sırasında antisemitizm ve anti-Siyonizm'i;
- Steinweis (2006): Nazi Almanya'sında bilimsel antisemitizmi;
- Bacharach (2007): Nazi ideolojisinde antisemitizm ve ırkçılığı;
- Niven (2010): Doğu Almanya'da Nazi antisemitizminin hatırlanmasını;
- Voigtländer ve Voth (2012): Nazi Almanya'sındaki antisemitist şiddetin ortaçağ kökenlerini;
- Seul (2013): Nazi antisemitizmine İngiliz ve Amerikan basın tepkilerini;
- Wegner (2014): Nazi Almanya'sında antisemitizm ve okullaşmayı;
- Shain (2015): 1930'lar ve 1940'lar boyunca Güney Afrika'da Nazi Antisemitizminin yankılarını;
- Frosh (2015): Antisemitizm, Nazizm ve psikanalizi;
- Ribbens (2018): Nazi işgali altındaki Hollanda'da antisemitizmi;
- Weinstein (2019): Nazi Almanya'sında film komedisinde antisemitizmi;
- Nelson (2020): Antisemitizm ve Nazi şiirini incelemektedir.

Naziler ve antisemitizm üzerine geniş bir yelpazede akademik çalışmanın yürütülmesinin çeşitli nedenleri bulunabilmektedir. Bunlardan biri Naziler tarafından ön plana çıkarılan Nazizm ideolojisinin antisemitist öğretileri, diğeri de Nazi Almanya'sındaki antisemitist uygulamalar olabilmektedir.

Ulusal çalışmalar içerisinde son dönemde Nazi Almanya'sındaki propaganda faaliyetlerini göstergebilim yöntemi kullanarak inceleyen alanda bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde: Çakı (2019), Nazi Almanya'sında propaganda posterlerinde Yahudi karşıtı söylemleri Roland Barthes'ın mit kavramından hareketle; Çalışkan (2020) Nazi Almanya'sı işgali altındaki Sırbistan'da Komünizm karşıtı kullanılan propaganda posterlerini Charles Sanders Peirce'ün; Gülada vd. (2019), Nazi Almanya'sında ulusal

seferberlik propagandasını Barthes'ın; Keskin Yılmaz vd. (2020), Nazi Almanya'sında antisemitist mitlerin eğitime yansımaları Charles William Morris'in göstergebilim anlayışı üzerinden analiz etmiştir.

Ulusal literatür içerisinde farklı ideolojilerin propaganda faaliyetlerini göstergebilim yöntemi kullanarak inceleyen alanda çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu alandaki çalışmaların büyük bir kısmının konulu sinema filmleri fakat önemli bir bölümünün de posterler üzerinden gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Çalışmada ise diğer çalışmalardan farkı olarak doğrudan Nazi Almanya'sında yayıncılık, antisemitizm ve propaganda konuları üzerinde durulmakta ve kitap üzerinden göstergebilim yöntemi kullanılmaktadır. Bu aşamada çalışmada Nazizm ideolojisindeki antisemitist söylemler özelinde Nazi Almanya'sında yayıncılık alanında Nazizm ideolojisinin yansımalarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışma kapsamında Nazi Almanya'sı döneminde yayınlanan *Yeşil Fundalıkta Tilkiye ve Yemininde Yahudiye Güvenme (Trau keinem Fuchs auf grüner Heid und keinem Jud auf seinem Eid)* adlı antisemitist kitap göstergebilim yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Çalışmada aşağıda yer alan sorunların cevaplandırılması hedeflenmiştir;

- Nazizm ideolojisindeki antisemitist söylemler kitapta ne şekilde yansıtılmaktadır?
- Kitapta hangi görsel ve yazılı kodlar üzerinden Yahudiler temsil edilmektedir?
- Kitap üzerinden Alman toplumunda hangi Yahudi karşıtı mitlerin oluşturulmasına çalışılmaktadır?
- Kitapta Alman vatandaşları ve Yahudiler arasında hangi soyut kavramlar üzerinden karşılaştırma yapılmaktadır?

Çalışma, Nazi Almanya'sı döneminde yayıncılık konusunda bilgi vermesi ve Nazizm ideolojisinin kitleler tarafından benimsetilmesinde kitabın propaganda amaçlı kullanımını açıklaması bakımından önem taşımaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular ışığında ideolojik söylemler boyutunda kitapların propaganda amaçlı ne şekilde kullanabildiğine ışık tutulması amaçlanmaktadır.

Nazi Almanya'sında Muhalif Kitaplara ve Kütüphanelere Müdahale

Nazilerin, 1933 yılında Almanya'da iktidara gelişi, Weimar Cumhuriyeti²'ndeki özgürlük havasının ortadan kalkmasında ve beraberinde ülkede 12 yıl kesintisiz uygulanacak sıkı bir sansür döneminin de başlamasına neden olmuştur. Nazi Almanya'sında kurulan Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı, yalnızca gazete ve dergi gibi basılı yayınlar üzerinde değil, aynı zamanda müzik, radyo yayını, film gibi geniş bir yelpazede sansür uygulamasına yönelmiştir. Nazilerin sansür uygulaması kitaplar üzerinde ise, farklı bir boyuta taşınmıştır. Naziler, bazı yazarların kitaplarını kendileri için önemli bir tehdit olarak değerlendirmiş ve bu nedenle tehdit olarak değerlendirilen kitaplara yönelik doğrudan müdahalede bulunulmuştur. Bu aşamada Naziler, bu kitapları önce toplatmış ve ardından geniş halk kitlelerinin katılımıyla

² Weimar Cumhuriyeti (Weimarer Republik), Almanya'da 9 Kasım 1918- 23 Mart 1933 tarihleri arasında var olan cumhuriyete verilen isimdir. Weimar Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra Almanya'da Nazilerin liderliğinde Üçüncü Reich (Drittes Reich) kurulmaktadır. 30 Ocak 1933 tarihinde Hitler'in şansölye olmasıyla (Kershaw, 2007, s. 439), zaman içerisinde Almanya'da cumhuriyet yönetimi yerine totaliter bir yönetim oluşmaktadır.

yakmıştır. Kitap yakma eyleminde Berlin şehri ön plana çıkmıştır. 10 Mayıs 1933 tarihinde, Berlin'deki Opernplatz'da, Alman öğrenci dernekleri birkaç haftalık planlamanın sonucu olarak ayrıntılı bir kitap yakma ritüeli düzenlemiştir. Çok sayıda öğrenci fener ışığı geçidiyle meydana çıkmış, kitaplarla dolu ahşap iskele ateşe verilmiştir. O gece ve sonraki hafta, Almanya'daki üniversite kentlerinde benzer etkinlikler düzenlenmiş ve bunların çoğu, yürüyüşler, meşaleler ve konuşmalar dahil olmak üzere açığa Berlin modelini izlemiştir (Fishburn, 2008, s. 31).

Resim 1. Naziler Tarafından Kitapların Yakılması (Bundesarchiv, 2020).

Nazi rejimi Almanya'da hangi kitapların okunacağı, hangi kitapların okunmayacağı konusunda doğrudan belirleyici olmaya çalışmıştır. Bu aşamada sansürün dışında toplu kitap yakma kampanyasıyla Nazi Almanya'sında muhalif kitapların etkinliğinin kırılması amaçlanmıştır. Yakılan kitaplar içerisinde anarşist, sosyalist, komünist, liberal ve Yahudi yazarların kitapları yer almıştır. Karl Marx da hedef alınan yazarlar içerisinde olmuştur. Kitap yakma eylemlerinde ise *Alman olmayan ruha karşı eylem (Aktion wider den undeutschen Geist)* söylemi ön plana çıkarılmıştır. Bu şekilde Nazi Almanya'sında Nazizm ideolojisi ve Nazi rejimi için tehdit oluşturabilecek her türlü yayının ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır. Aynı zamanda Nazilerin kitap yakma kampanyası, Nazi rejiminin muhaliflerine yönelik gövde gösterisi haline gelmiştir. Goebbels'in kendisi de kitapların yakılmasına güçlü bir sembolik eylem olarak değinmiştir (Ritchie, 1988, s. 638).

Nazilerin *Alman olmayan ruha karşı eylem*'i özellikle öğrenciler üzerinde yoğunlaşmıştır. Her öğrencinin kendi kütüphanesini ve aynı zamanda arkadaşlarının kütüphanesini "zararlı" olarak nitelendirilen kitaplardan arındırması teşvik edilmiştir. Bununla da yetinilmeyip üniversite, enstitü ve halk kütüphaneleri de araştırılmıştır. Kütüphaneci Wolfgang Herrmann'ın *Kara Listeler*'i (*Schwarzen Listen*) üzerinden yakılacak kitaplar belirlenmiştir. Kampanya sırasında kütüphaneler müdahaleye uğramış ve kimi kitaplar toplanmıştır. Berlin'de Magnus Hirschfeld'in Cinsel Araştırma Enstitüsü'ne (Institut für Sexualwissenschaft) baskın düzenlenmiş (Bauer, 2014, s. 17) ve çok sayıda eser bulunan kütüphaneye müdahale gerçekleştirilmiştir.

Resim 2. Berlin Cinsel Araştırma Enstitüsü Direktörü Dr. Magnus Hirschfeld'in Kütüphanesine Müdahale (USHMM, 2020).

Nazilerin kitaplara yönelik müdahalesinde özellikle Yahudi yazarlar hedef alınmıştır. Yahudi yazarların eserleri Alman toplumu için tehdit olarak değerlendirilmiş ve bu eserlere karşı doğrudan müdahalede bulunulmuştur. Almanya'nın çöküşünden sorumlu tutulan kitaplar saldırıya uğramış (Fishburn, 2007, s. 223), diğer yandan onlarca yazar yasaklanmıştır. Nazilerin kitaplara müdahalesinin yakma eylemine dönüşmesi ve bunu geniş kalabalıklar eşliğinde gerçekleştirmesi, Nazi rejiminin Nazi Almanya'sındaki yayıncılık üzerindeki etkisini doğrudan yansıtmıştır. Reichstag Yangını³'ndan sonra Nazilerin devlet üzerinde etkiliğini arttırmaya başlaması ve zaman içerisinde NSDAP'nin Almanya'daki tek resmi parti haline gelmesi, Nazi rejiminin Almanya'daki yayıncılık üzerinde doğrudan kontrol kurmasına imkân sağlamıştır. Nazi Almanya'sının son bulduğu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nazilerin kitaplara müdahalesini simgeleyen çeşitli anıtlar oluşturulmuştur.

Nazi Almanya'sında Propaganda Yayıncılığına Genel Bakış ve Antisemitizm

Naziler, Almanya'da gerçekleştirdikleri sıkı sansür uygulamasıyla birlikte Nazizm ideolojisini yücelten ve Nazi rejiminin kitleler üzerinde etkisini arttırmayı amaçlayan yayınlar da yapmıştır. Özellikle Nazi Almanya'sında çeşitli antisemitist yayınlar hazırlanmış ve hazırlanan yayınlar üzerinden de Yahudilere yönelik olumsuz algılar inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada Goebbels'in antisemitist söylemlerinin ve Bolşevizm'in arkasında Yahudilerin olduğu iddialarının (Goebbels, 2016, s. 39), Nazi Almanya'sında antisemitist yayınların şekillenmesinde önemli rolünün olduğu ileri sürülmektedir.

Nazi Almanya'sında Nazi propagandasının önde gelen iki temel kitle iletişim aracı radyo ve sinema olmuştur. Her iki kitle iletişim aracı da Nazilerin propaganda faaliyetlerinde etkili bir şekilde kullanılmıştır. Naziler radyo yayıncılığının Almanya'da hızla gelişmesini ve Alman halkının önemli bir bölümünün radyoya sahip olmasını sağlamıştır. Diğer yandan Naziler, uluslararası radyo yayıncılığına da ağırlık vermiş, bu aşamada İngiltere'ye yönelik William Joyce tarafından "Lord Haw-Haw" adı verilen radyo yayınlarını gerçekleştirmiştir.

³Reichstag Yangını (Reichstagsbrand), 27 Şubat 1933 tarihinde Alman parlamento binasında çıkan yangındır (Hett, 2015, s. 199). Yangından sonra Almanya başbakanı Adolf Hitler, 23 Mart 1933 tarihinde kabul edilen Yetki Kanunu'yla (Ermächtigungsgesetz) ülkede sıkı bir denetim elde etme imkanı bulmuştur.

Joyce'un radyo yayınları doğrudan propaganda içerikli olmuştur. Ayrıca Amerikalı yayıncı "Axis Sally" lakaplı Mildred Gillars da, İkinci Dünya Savaşı'nda Naziler için çalışmıştır. Diğer yandan Naziler, haber yayıncılığı alanında *Die Deutsche Wochenschau* (Alman Haber Filmi) adlı haber programlarını hazırlamıştır. *Die Deutsche Wochenschau*, 1940-1945 yılları arasında Nazi Almanya'sı sinemalarında yayınlanan haber yayınlarını oluşturmuştur. Bu haber programları üzerinden cephelerden haberler Alman halkına taşınmış ve Alman ordusunun savaşlarda kazandığı zaferler ön plana çıkarılarak Alman halkının moralinin yüksek tutulmasına çalışılmıştır. Nazilerin egemenliği kurulduktan sonra, radyo propagandası Yahudi karşıtı eylemleri kışkırtmıştır (Adena vd. 2015, s. 1885).

Naziler, radyo gibi sinemayı da etkili bir propaganda aracı olarak kullanmış, özellikle Nazizm ideolojisindeki antisemitizmin etkileri *Jud Süß* (1940) ve *Der ewige Jude* (1940) gibi yayınlarda ön plana çıkmıştır. Nazi Almanya'sı döneminde propaganda sineması önemli bir gelişme göstermiş ve çeşitli konularda propaganda filmleri hazırlanmıştır. Bunlar içerisinde; Naziler tarafından hazırlanan belki de en etkili propaganda filmi 1935 yapımı İradenin Zaferi (Triumphdes Willens) adlı belgesel filmi olmuştur. Riefenstahl'ın yönetmenliğinde hazırlanan film, NSDAP'nin Nürnberg'deki parti kongresini konu almıştır. Ayrıca yine Leni Riefenstahl yönetmenliğinde Berlin'de gerçekleştirilen 1936 Yaz Olimpiyatları'na yönelik Olympia adında propaganda filmi hazırlanmıştır. İki bölümden oluşan filme (Rodriguez, 2003, s. 111) büyük bir bütçe ayrılmıştır.

Naziler, gazete ve dergiler üzerinden de propaganda faaliyeti yürütmüştür. Bu aşamada Nazi Almanya'sındaki gazeteler içerisinde NSDAP'nin parti gazetesi *Völkischer Beobachter* ön plana çıkmıştır. *Völkischer Beobachter*'in dışında Goebbels tarafından kurulan *Das Reich* da Nazi Almanya'sında önde gelen gazetelerden biri olmuştur. Ayrıca Nazi Almanya'sında kadınlara yönelik *NS-Frauen-Warte*, genç kızlara yönelik *Das Deutsche Mädel* ve çocuklara yönelik *Der Pimpf* gibi dergiler de yayınlanmıştır. Nazi Almanya'sında Nazi propagandasının en sert antisemitist söylemlerinin yer aldığı gazetelerden biri ise *Der Stürmer* olmuştur. *Der Stürmer* gazetesi yer verdiği antisemitist karikatürler üzerinden Yahudilere yönelik sert eleştirilerde bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gazetenin yayıncısı Julius Streicher, insanlığa karşı işlediği suçlardan idam edilmiştir (Eberle ve Uhl, 2017, s. 611-612). Gazete ve dergilerin dışında Naziler, posterleri de propaganda amaçlı etkili bir şekilde kullanmıştır. Naziler tarafından hazırlanan posterlerde Yahudi karşıtı söylemlerden Hitler'in liderlik kültürüne kadar geniş bir alanda propagandaya yönelinmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında propaganda posterlerinde Yahudi-Mason Komplosu⁴ konu olarak ele alınmıştır. Bu komplo teorisi üzerinden Yahudilerin dünya egemenliğini ele geçirmeye çalıştığı ve ABD ve Sovyetler Birliği yönetimlerinin Yahudilerin etkisinde kaldığı ileri sürülmüştür.

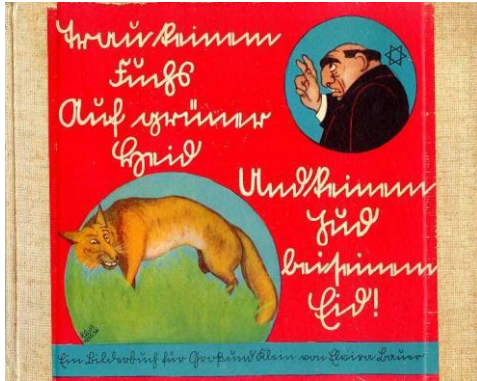
Nazi Almanya'sında kitap yayıncılığı alanında da Nazilerin önemli bir etkisi olmuştur. Naziler, Nazizm ideolojisinin kitleler tarafından anlaşılması, NSDAP'nin Almanya'da hangi şartlarda ortaya çıktığının ortaya konulması ve Hitler'in siyasi fikirlerinin öğrenilmesi amacıyla *Mein Kampf* (Kavgam) kitabını ön plana çıkarmıştır. Hitler'in hapisanede kaldığı dönemde

⁴Yahudi-Mason komplosu, Yahudi ve Masonlar arasında olduğu iddia edilen gizli bir koalisyonu içeren antisemitik ve antimasonik bir komplo teorisidir. Yahudilik, Masonluk ve Marksizm de bir arada kullanılabilir (VonBieberstein, 1977, s. 1).

yazdığı *Kavgam* kitabı, Franz Eher Nachfolger tarafından yayınlanmıştır. Diğer yandan Nazi Almanya'sında Nazizm ideolojisinin antisemitist söylemlerinin kitleler tarafından benimsenmesi amacıyla da kitaplar ortaya çıkmıştır. Bu aşamada Alman çocuklara yönelik *Der Giftpilz* (*Zehirli Mantar*) ve *Trau keinem Fuchs auf grüner Heid und keinem Jud auf seinem Eid* (*Yeşil Fundalıkta Tilkiye ve Yemininde Yahudiye Güvenme*) adlı kitaplar yayınlanmıştır.

Yöntem

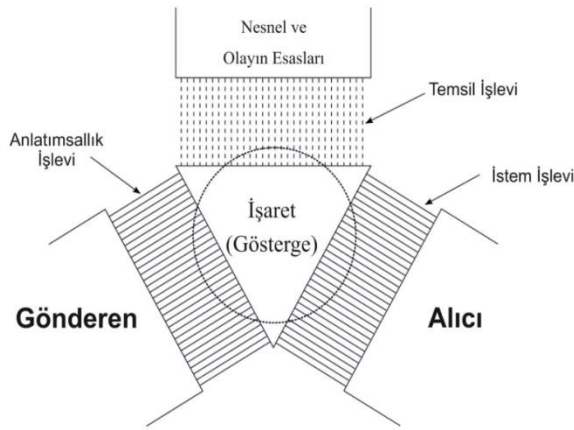
Nazi Almanya'sı döneminde antisemitist propaganda amacıyla kullanılan tüm kitaplar çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu aşamada Nazi Almanya'sında antisemitizmi konu alan iki kitap öne çıkmaktadır: *Zehirli Mantar* (*Der Giftpilz*) ve *Yeşil Fundalıkta Tilkiye ve Yemininde Yahudiye Güvenme* (*Trau keinem Fuchs auf grüner Heid und keinem Jud auf seinem Eid*). Çalışma kapsamında yapılan incelemede *Zehirli Mantar* kitabının farklı çalışmalarda ele alındığı ortaya çıkmıştır. Bu açıdan çalışma önceden ele alınmayan *Yeşil Fundalıkta Tilkiye ve Yemininde Yahudiye Güvenme* adlı kitap üzerinden gerçekleştirilmiştir. *Yeşil Fundalıkta Tilkiye ve Yemininde Yahudiye Güvenme*, Nazi Almanya'sında 1936 yılında basılan bir çocuk kitabıdır. Kitap, bir anaokulu öğretmeni olan Elvira Bauer tarafından yazılmış ve Der Stürmer'in de karikatüristi olan Philipp Rupprecht tarafından resimlendirilmiştir. Alman çocuklarına sözde Yahudi'nin ne olduğunu ve neye benzediğini öğretmeyi amaçlamayan kitap, Yahudilere yönelik ağır eleştirilere yer vermiştir.

Resim 3. Kitabın Kapağı (Bauer, 1936).

Çalışmada kitapta yer alan görsel ve yazılı kodların çözümlenebilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilim yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında kitaptaki edimsel boyutların ortaya konulabilmesi için Alman dilbilimci Karl Bühler'in Organon Modeli, kitaptaki ikili karşıtlıkların ve mitlerin ortaya konulabilmesi için de Fransız antropolog Claude Lévi-Strauss'un İkili Karşıtlıklar Modeli özelinde göstergebilimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Daha kapsamlı açıklamak gerekirse çalışmada Organon Modeli'nin kullanılmasının amacı, hikaye kitabındaki görsel ve yazılı kodların hangi bağlam temelinde ortaya konulduğunun ve hangi göstergeler üzerinden antisemitist propaganda mesajlarının verildiğinin açıklanmasıdır. İkili Karşıtlıklar Modeli'nin kullanılmasının amacı ise hikaye kitabında Almanlar ve Yahudiler arasında hangi karşıtlıkların ortaya konularak, antisemitist propaganda mitlerinin inşa edilmeye çalışıldığının ifade edilmesidir.

Göstergebilim, göstergeler üzerinden oluşturulan anlamları inceleyen bir bilim dalıdır. Bu açıdan göstergebilimin merkezinde göstergeler yer almaktadır (Fiske, 2017, s. 122). 20. yüzyılın ilk yarısında Charles Sanders Peirce ve Ferdinand de Saussure’ün çalışmalarıyla ortaya çıkan ve farklı alanlardaki uzmanların katkılarıyla gelişen göstergebilim, günümüzde önde gelen araştırma yöntemlerinden birini oluşturmaktadır. Bühler ve Lévi-Strauss da alana yeni göstergebilim modeli kazandıran uzmanlardandır. Bühler’in Organon Modeli içerisinde *Anlatımsallık işlevi* (*Ausdrucksfunktion*), *Temsil işlevi* (*Darstellungsfunktion*) ve *İstem işlevi* (*Appellfunktion*) kavramları yer almaktadır. Anlatımsallık işlevi boyutunda göstergelerin bir araya getirilme süreci; temsil işlevi boyutunda göstergeler üzerinden verilmek istenen anlam; istem işlevi boyutunda da karşı tarafa verilen mesajın sonucunda oluşması beklenen durum açıklanmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Organon Modeli (Sonesson, 2016, s. 10).

Lévi-Strauss’un İkili Karşıtlıklar Modeli’nde kavramlar, somut ve soyut kavramlar olarak iki farklı guruba ayrılmakta ve aralarındaki karşıtlıklar incelenmektedir. Bu aşamada somutlama mantığı üzerinden belirli somut kavramların, belirli soyut kavramlar üzerinden temsil edilmesi söz konusu olabilmektedir (Tablo 1). Oluşturulan ikili karşıtlıklarda bir tarafın diğerinden üstün olarak ortaya konulabildiğini açıklamaktadır (Lévi-Strauss, 2017, s. 70). Lévi-Strauss, insanların kendilerine yabancı olan düşünce, inanış ve yaşam biçimleriyle karşılaştıklarında “buna izin verilmemeliydi”, “bu bizden değil” vb. tepkileri verebildiğini ileri sürmektedir (Lévi-Strauss, 2016, s. 26). Bu aşamada farklılık ikili karşıtlıkların oluşmasına yol açabilmektedir. Ayrıca Lévi-Strauss bir toplumun ilkelik sorununun da o toplumun komşularıyla oluşturduğu aykırılıklarla ifade edilebildiğini belirtmektedir (Lévi-Strauss, 2012, s. 163). Diğer bir deyişle bir toplumun kendisinden farklı bir yaşam biçimini tercih eden diğer bir toplumu “yaban” olarak değerlendirebildiğini ileri sürmektedir. Lévi-Strauss’un ikili karşıtlıklar incelemesinin dışında mit olgusu da ön plana çıkmaktadır. Lévi-Strauss’a göre mit, insanlara evreni anlayabilmeyi sağlayan bir illüzyonu ifade etmektedir (Lévi-Strauss, 2013, s. 37). Lévi-Strauss, mitlerin toplum düzenini meşrulaştırmak ve mevcut durumun meşruiyetini geçmişteki bir durumla temellendirmek için kullanılabildiğini ileri sürmektedir (Lévi-Strauss, 2014, s. 71).

Tablo 1

İkili Karşıtlıklar Modeli (Somutlama Modeli) (Fiske, 2017, s. 236).

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
X	Y
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
X → Algısal İnşa	Y → Algısal İnşa

Çalışmada ilk olarak kitapta yer alan görsel ve yazılı kodlar, Bühler'in modeli üzerinden ele alınarak, kitapta Yahudilere yönelik Alman halkına hangi mesajların verildiği ve Alman halkının Yahudilere yönelik nasıl bir tutuma yönlendirildiklerinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Ardından kitapta Lévi-Strauss'un modeli üzerinden Alman toplumunda Yahudilere yönelik hangi soyut kavramlar yoluyla ikili karşıtlıkların oluşturulduğunun ve hangi mitlerin inşa edildiğinin açıklanması amaçlanmıştır. Bu şekilde incelenen kitap üzerinden Yahudilerin Alman toplumunda nasıl ötekileştirildiğinin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Çalışmada kullanılan Bühler ve Lévi-Strauss'un göstergebilim anlayışları, Nazi Almanya'sında kitap aracılığıyla yürütülen antisemitist propagandaya ışık tutmaktadır. Diğer yandan, gelecek çalışmaların Nazi Almanya'sındaki antisemitist propagandayı farklı göstergebilim modelleri üzerinden de ele alması, konuya ilişkin literatürün zenginleşmesini sağlayabilecektir. Örneğin gelecek çalışmalar, Roland Barthes'in göstergebilim anlayışı üzerinden Nazi Almanya'sında inşa edilen propaganda mitlerine ışık tutulabilir. Ya da Nazi Almanya'sındaki antisemitist propaganda, Charles William Morris'in sözdizimsel, anlambilimsel ve edimbilimsel boyutlarında incelenebilir.

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu kısmında kitabın yer verdiği antisemitist konulardan ön plana çıkan 9 tema çalışma kapsamında incelenmiştir. Bu aşamada hikaye kitabından seçilen 9 bölüm Bühler ve Lévi-Strauss'un modelleri üzerinden ayrı ayrı analiz edilmiştir.

“Yahudi İsmi” Konulu Bölüm

“Yahudi İsmi” konulu bölümdeki yazılarda Yahudilere Almanya'da verilen isimlere dikkat çekilmektedir. Anlatımsallık işlevi boyutunda incelendiğinde bölümde iki farklı görselin olduğu görülmektedir. Üstte yer alan görselde çocukların bir evin önünde durdukları ve kapıda yazan isimlerine ve ev sakinlerine yöneldikleri anlaşılmaktadır. Altta yer alan görselde ise çocukların bir bahçe çitinde yazan isimlere baktıkları ortaya çıkmaktadır.

Resim 4. “Yahudi İsmi” Konulu Bölüm (Bauer, 1936).

Temsil işlevi boyutunda ele alındığında kitaptaki yazılardan görselde yer alan çocukların Alman; isimlerini gösterdikleri kişilerin de Yahudi olduğu anlaşılmaktadır. İstem işlevi boyutunda incelendiğinde görselde yer alan kodlardan üzerinden Yahudilerin, Alman toplumundan farklı oldukları mesajının verilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Yahudilerin, Alman toplumundan doğrudan ayırt edilebilmesi için Yahudiler tarafından kullanıldığı ileri sürülen belirli isimlere vurgu yapılmaktadır. Bu şekilde Almanların, Yahudileri isimlerinden ayırt edebilecekleri mesajı verilmektedir.

Tablo 2

“Yahudi İsmi” konulu bölümün Organon Modeli’ne göre analizi

Gösterge	Yahudi isimleri
Anlatımsallık İşlevi	Çocukların Yahudi isimlerini göstermesi
Temsil İşlevi	Yahudilerin isimleriyle Alman toplumundan ayrıldığı iddiası
İstem İşlevi	Yahudilerin Alman toplumuna ait olmadığı algısının meydana gelmesi

Somutlama mantığında Almanlar, aidiyet; Yahudiler ise farklılık soyut kavramları üzerinden sunulmaktadır. Bu şekilde bölümde Nazizm ideolojisinde Alman ırkına atfedilen sözde üstünlüğün, Yahudilere verilmediği düşüncesi ön plana çıkabilmektedir. Bölümde “Yahudiler Alman halkından farklıdır” şeklindeki Yahudi karşıtı mit inşa edilmektedir. İnşa edilen propaganda mitinde Yahudilerin Alman toplumu içerisinde ötekileştirilmelerinin söz konusu olabileceği ileri sürülebilmektedir. Nazizm ideolojisinin ırksal teorisi üzerinden ele alındığında ise Yahudilerin, Alman ırkından olmadığı algısına vurgu yapıldığı ve isimleri üzerinden onların Alman vatandaşlarından ayrılabilmesi mesajının verildiği ortaya çıkabilmektedir. Ortaya konulan farkın “biz” ve “onlar” algısının oluşmasına yol açtığı ileri sürülebilmektedir.

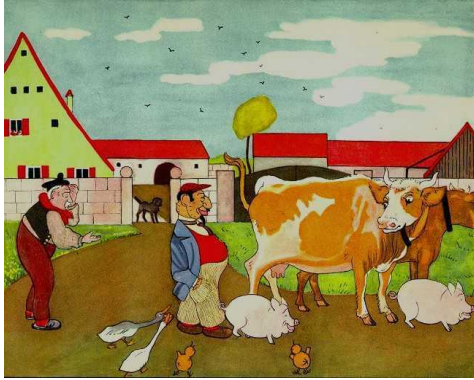
Tablo 3

“Yahudi İsmi” konulu bölümün İkili Karşıtlıklar Modeli’ne göre analizi

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
Alman halkı	Yahudiler
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
Aidiyet	Farklılık

“Çiftlik” Konulu Bölüm

“Çiftlik” konulu bölümdeki yazılarda Yahudi’nin açgözlü olabileceği iddiasında bulunmaktadır. Kohn adında altın hırsının ruhunu kararttığı iddia edilen bir Yahudi’den bahsedilmektedir. Bu Yahudi’nin borçlu olan bir çiftçinin inek ve domuzlarını yarı fiyatına aldığını ileri sürmektedir. Yahudi’nin gülerak gittiği, çiftçinin de üzüldüğü anlatılmaktadır. Daha sonra tilkiye ve Yahudi’ye güvenilmemesi belirtilmektedir. Anlatımsallık işlevi boyutunda ele alındığında bir adamın, eli cebinde mutlu bir şekilde inekleri ve domuzları götürdüğü resmedilmektedir. Diğer yandan adamın arkasından yaşlı birinin baktığı aktarılmaktadır.

Resim 5. “Çiftlik” Konulu Bölüm (Bauer, 1936).

Temsil işlevi boyutunda incelendiğinde yaşlı çiftçinin Almanların; inek ve domuzları götüreren adamın ise Yahudilerin metonimi olarak ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Görselde çiftçinin borçlarından dolayı ineklerini ve domuzlarını değerinin altında Yahudi’ye sattığı aktarılmaktadır. İstem işlevi boyutunda ele alındığında bölümde sözde Yahudilerin, Almanların zor durumlarından yararlanabileceğine ve fırsatçılık yapabileceğine yönelik mesaj verilmektedir.

Tablo 4*“Çiftlik” konulu bölümün Organon Modeli’ne göre analizi*

Gösterge	Alman çiftçi
Anlatımsallık İşlevi	Yahudi’nin inekleri ve domuzları götürmesi
Temsil İşlevi	Yahudilerin insanların zor durumlarından yararlanabileceği iddiası
İstem İşlevi	(Sözde) Yahudilerin fırsatçı olduğu algısının meydana gelmesi

Somutlama mantığında Almanlar, yardımseverlik; Yahudiler ise fırsatçılık soyut kavramları üzerinden sunulmaktadır. Yahudiler üzerinden oluşturulan ikili karşıtlıkta Almanların yardımsever insanlar olduğuna ve insanların zor durumlarını kendileri için fırsata çevirmediklerine yönelik algı oluşmaktadır. Bölümde “Yahudiler, fırsat düşkünüdür” şeklindeki Yahudi karşıtı mit inşa edilmektedir. Yahudilere yönelik inşa edilen bu düşünce Yahudilerin Alman toplumunda istenmeyen kişiler olarak ön plana çıkmasına yol açabilmektedir. Diğer yandan Yahudilerin, Almanların malları üzerinden zenginleşebildiği yönünde de algı meydana gelebilmektedir.

Tablo 5*“Çiftlik” konulu bölümün İkili Karşıtlıklar Modeli’ne göre analizi*

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
Alman halkı	Yahudiler
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
Yardımseverlik	Fırsatçılık

“Merhamet” Konulu Bölüm

“Merhamet” konulu bölümdeki yazılarda AaronKahn adında yaşlı bir mağaza sahibi Yahudi’den bahsedilmektedir. Tüm değerli malları yalanlarla sattığı ve çantasının oldukça dolu olduğu aktarılmaktadır. Yahudi’nin gözyaşları içinde ekmek için yalvaran aç bir adamı görmesi anlatılmaktadır. Anlatımsallık işlevi boyutunda incelendiğinde görselde başında fes olan bir adamın, yaşlı bir adama ve küçük bir çocuğa işaret ettiği görülmektedir.

Resim 6. “Merhamet” Konulu Bölüm (Bauer, 1936).

Temsil işlevi boyutunda ele alındığında yaşlı adam ve çocuk Almanların; mağaza sahibi ise Yahudilerin metonimi olarak yansıtılmaktadır. Bölümdeki yazılı ve görsel göstergelerden Yahudi mağaza sahibinin Alman müşterileri sayesinde varlıklı hale geldiği, buna karşılık Almanlara yardım etmediği şeklinde algıların oluşması söz konusu olabilmektedir. İstem işlevi boyutunda incelendiğinde Yahudilerin Almanlara yardım etmediği algısının Alman tüketicilerin nezdinde Yahudi mağaza sahiplerine yönelik olumsuz bir düşüncenin oluşmasına zemin hazırlayabileceği ileri sürülebilmektedir.

Tablo 6

“Merhamet” konulu bölümün Organon Modeli’ne göre analizi

Gösterge	Yahudi mağaza sahibi
Anlatımsallık İşlevi	Yahudi'nin adama işaret etmesi
Temsil İşlevi	Yahudilerin yardımsever olmadığı iddiası
İstem İşlevi	(Sözde) Yahudilerin yardımsever olmadığı algısının meydana gelmesi

Somutlama mantığında Almanlar, merhamet; Yahudiler ise merhametsizlik soyut kavramları üzerinden sunulmaktadır. Yahudilere atfedilen merhametsizlik kavramı üzerinden Almanların merhamet sahibi kimseler olduğu algısı ön plana çıkarılabilmektedir. Bölümde “Yahudiler merhametsizdir” şeklindeki Yahudi karşıtı mit inşa edilmektedir. Yahudilere yönelik oluşturulmaya çalışılan bu mit Yahudilerin Almanlar nezdinde olumsuz bir algıya sahip olmalarına yol açabilmektedir. Bu olumsuz algının, Almanların, Yahudilerden alışveriş yapmada isteksiz olmalarına neden olabileceği ileri sürülebilmektedir.

Tablo 7

“Merhamet” konulu bölümün İkili Karşıtlıklar Modeli’ne göre analizi

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
Alman halkı	Yahudiler
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
Merhamet	Merhametsizlik

“Avukat” Konulu Bölüm

“Avukat” konulu bölümdeki yazılarda çiftçi Michael ve karısının kasabaya gittiği, bir avukatla randevuları olduğu anlatılmaktadır. Çiftçinin iyi giyimli, avukatın çok fakir ve kötü durumda olduğu belirtilmektedir. Yahudi avukatın çiftçiden tereyağı, şarap, un ve yumurta istediği aktarılmaktadır. Avukata yiyecek getirildiği ve avukatın kilo aldığı anlatılmaktadır. Nihayetinde dolandırıcı olduğu iddia edilen Yahudi'nin mallarını ve parasını aldığı belirtilmektedir. Anlatımsallık işlevi boyutunda ele alındığında bölümde iki farklı görselin olduğu ortaya çıkmaktadır. Üstteki görselde bir yazıhanede iki erkek ve bir kadın resmedilmektedir. Görseldeki erkeklerden biri ve kadının, Alman yerel kıyafetleri içerisinde

oldukları anlaşılmaktadır. Alttaki görselde yine üç kişiye yer verilmekte, buna karşılık üsteki görselde yer alan adamlardan biri, daha kilolu olarak sunulmaktadır.

Resim 7. “Avukat” Konulu Bölüm (Bauer, 1936).

Temsil işlevi boyutunda incelendiğinde Yahudi avukata gelen çiftçilerin, giydikleri kıyafetlerden Alman oldukları anlaşılmaktadır. Bu süreçte Yahudi avukatın Yahudileri; çiftçilerin de Almanları temsil ettiği ileri sürülebilmektedir. Yahudi avukatın, Alman çiftçiden belirli şeyler talep etmesi, Yahudilerin Almanları sömürdüğü algısının oluşmasına neden olabilmektedir. İstem işlevi boyutunda ele alındığında ise Almanların, Yahudilerle iş yapmaması gerektiğine yönelik düşüncenin oluşabildiği söylenebilmektedir.

Tablo 8

“Avukat” konulu bölümün Organon Modeli’ne göre analizi

Gösterge	Yahudi avukat
Anlatımsallık İşlevi	Alman çiftin Yahudi avukatın yanına gelmesi
Temsil İşlevi	Almanların, Yahudiler tarafından suiistimal edilebileceği iddiası
İstem İşlevi	Almanların, Yahudilerle iş yapmaması düşüncesi

Somutlama mantığında Almanlar, güven; Yahudiler ise güvensizlik soyut kavramları üzerinden sunulmaktadır. Yahudilere yönelik güvensizlik olgusunun, toplumsal hayatta Yahudilerle iş yapan Almanlarda olumsuz bir algının oluşmasına yol açabileceği ileri sürülebilmektedir. “Yahudiler dolandırıcıdır” şeklindeki Yahudi karşıtı mit inşa edilmektedir. İnşa edilen mit üzerinden Yahudiler doğrudan suçlanmakta ve Almanların Yahudilerle iş yapmaması ve onlardan uzak durması gerektiğine yönelik algı meydana gelebilmektedir. Bu algının, Almanlar ve Yahudiler arasındaki iş ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceği belirtilebilmektedir.

Tablo 9

“Avukat” konulu bölümün İkili Karşıtlıklar Modeli’ne göre analizi

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
Alman halkı	Yahudiler
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
Güven	Güvensizlik

“Hizmet” Konulu Bölüm

“Hizmet” konulu bölümdeki yazılarda hayatını kazanmak için kırları terk eden Rosy adında birinden bahsedilmektedir. Rosy'nin Yahudi Katz'da bir iş bulduğu aktarılmaktadır. Diğer yandan Katz'ın karısı ve çocuklarının tembel kimseler olduğu belirtilmektedir. Kızın burada sıkı bir şekilde çalıştığı ve Yahudi'ye hizmet ettiği anlatılmaktadır. Anlatımsallık işlevi boyutunda incelendiğinde bir kadının ayakkabıları fırçaladığı, diğer kadının da onu izlediği resmedilmektedir.

Resim 8. “Hizmet” Konulu Bölüm (Bauer, 1936).

Temsil işlevi boyutunda ele alındığında ayakkabıları fırçalayan kız Almanların; kızı denetleyen kadın ise Yahudilerin metonimi olarak aktarılmaktadır. Çalışkan olarak ifade edilen Almanların, sözde tembel olduğu iddia edilen Yahudiler için çalışması tezat bir durum olarak sunulmaktadır. İstem işlevi boyutunda incelendiğinde Yahudilerin, Almanların emeğini sömürdüğüne yönelik algı oluşabilmektedir. Bu algının Almanların, Yahudilerin yanında çalışma konusunda isteksiz olmalarına neden olabileceği belirtilebilmektedir. Bu aşamada Yahudilerin, yanında çalışan Almanların, Yahudiler için çalışmayı bırakmasına yönelik bir düşüncenin meydana gelebileceği ileri sürülebilmektedir.

Tablo 10

“Hizmet” konulu bölümün Organon Modeli'ne göre analizi

Gösterge	Yahudi işveren
Anlatımsallık İşlevi	Kızın çalışması
Temsil İşlevi	Yahudilerin, Alman emeğini sömürdüğü iddiası
İstem İşlevi	(Sözde) Yahudilerin Alman emeğini sömürmesine izin verilmemesi düşüncesi

Somutlama mantığında Almanlar, çalışkanlık; Yahudiler ise tembellik soyut kavramları üzerinden sunulmaktadır. Ön plana çıkan soyut kavramlardan Almanların çalışkan olmasına karşılık sözde tembel olan Yahudilere hizmet ettikleri ileri sürülmektedir. Bu aşamada bölümde “Almanlar, Yahudilere hizmet etmemelidir” şeklindeki Yahudi karşıtı mit inşa edilmektedir. İnşa edilen Yahudi karşıtı propaganda miti üzerinden Almanların, Yahudiler için çalışmasının önüne geçilmesinin amaçlandığı ileri sürülebilmektedir.

Tablo 11*“Hizmet” konulu bölümün İkili Karşıtlıklar Modeli’ne göre analizi*

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
Alman halkı	Yahudiler
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
Çalışkanlık	Tembellik

“Alışveriş” Konulu Bölüm

“Alışveriş” konulu bölümdeki yazılarda bir anne çocuğuna “Yahudi dükkanlarından alışveriş yapmıyoruz” demektedir. Alman kadınlarının Alman eliyle yapılanları satın alması gerektiği belirtilmektedir. Bu nedenle yalnızca sahibi Alman olan mağazalara gidildiği, malları ucuz ve güzel olduğu için buradan daha çok tasarruf edildiği aktarılmaktadır. Annenin sözlerine dikkat edilmesi ve Yahudilerden asla bir şey satın alınmaması anlatılmaktadır. Anlatımsallık işlevi boyutunda ele alındığında görselde bir anne ve kızının bir dükkanın önünden geçtiği resmedilmektedir.

Resim 9. “Alışveriş” Konulu Bölüm (Bauer, 1936).

Temsil işlevi boyutunda incelendiğinde görselde yer alan anne ve çocuğun Almanları temsil ettiği anlaşılmaktadır. Annenin, çocuğuyla konuşması üzerinden Almanların, Yahudiler yerine, Almanlardan alışveriş yapmalarına yönelik mesajın verildiği ortaya çıkabilmektedir. İstem işlevi boyutunda ele alındığında Alman mallarına yönelik olumlu söylem üzerinden Almanların, Almanlardan alışveriş yapmasının teşvik edildiği ileri sürülebilmektedir. Diğer yandan Yahudilerin iş hayatında dışlanmasına da neden olduğu belirtilebilmektedir.

Tablo 12*“Alışveriş” Konulu Bölümün Organon Modeli’ne Göre Analizi*

Gösterge	Yahudi esnaf
Anlatımsallık İşlevi	Annenin kızıyla konuşması
Temsil İşlevi	Yahudi malından memnun kalınmayacağı iddiası
İstem İşlevi	Yahudi esnaf yerine Alman esnaftan alışveriş yapılması düşüncesi

Somutlama mantığında Almanlar, aidiyet; Yahudiler ise farklılık soyut kavramları üzerinden sunulmaktadır. Bu soyut kavramlar üzerinden Yahudilerin malları ötekileştirilmekte ve Almanların doğrudan Alman mallarını satın almaları istenmektedir. Bu süreç de Yahudilerin, toplumda dışlanmalarına yol açmaktadır. Bölümde “Yahudilerle alışveriş yapılmaz” şeklindeki Yahudi karşıtı mit inşa edilmektedir. Bu mit üzerinden Almanların, Yahudilerden alışveriş yapmasının önlenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durumda da Yahudilerin mallarını Almanya'da satamamasına ve ülkeyi terk etmesine kadar gidecek süreç meydana gelebilmektedir.

Tablo 13

“Alışveriş” konulu bölümün İkili Karşıtlıklar Modeli'ne göre analizi

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
Alman halkı	Yahudiler
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
Aidiyet	Farklılık

“Eğitim” Konulu Bölüm

“Eğitim” konulu bölümdeki yazılarda bütün Yahudilerin gitmesiyle okullarda sorun olmayacağı belirtilmektedir. Diğer yandan Yahudilerin sızlanmaları ve feryatlarının işe yaramayacağı aktarılmaktadır. Çocuklarla oyun oynayan, onları düzende tutan, şaka yapan, gezen, gülen Alman öğretmenin arzulanacağı ve okula gitmenin büyük bir keyif olduğu belirtilmektedir. Anlatımsallık işlevi boyutunda incelendiğinde görselde bir grup öğrencinin ve bir öğretmenin okuldan ayrılmakta olduğu resmedilmektedir.

Resim 10. “Eğitim” Konulu Bölüm (Bauer, 1936).

Temsil işlevi boyutunda ele alındığında okuldan ayrılmakta olan öğrenci ve öğretmenlerin Yahudi olduğu anlaşılmaktadır. Görselde yer alan kişilerin doğrudan Yahudileri temsil ettiği belirtilebilmektedir. Bölümdeki görsel ve yazılı kodlardan Yahudilerin Alman okullarında istenmediğine yönelik algının oluşturulduğu ortaya çıkabilmektedir. İstem işlevi boyutunda incelendiğinde Yahudilerin Alman okullarında bulunmalarına izin verilmemesine yönelik düşünce ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada Yahudilerin doğrudan Alman eğitiminden uzaklaştırılmalarının desteklendiği belirtilebilmektedir.

Tablo 14*“Eğitim” konulu bölümün Organon Modeli’ne göre analizi*

Gösterge	Yahudi öğrenciler ve öğretmen
Anlatımsallık İşlevi	Yahudi öğretmenin ve öğrencilerin okulu terk etmesi
Temsil İşlevi	Yahudi öğretmenlerin ve öğrencilerin okullarda istenmediği iddiası
İstem İşlevi	Yahudi öğretmenlerin ve öğrencilerin Alman okullarından uzaklaştırılması düşüncesi

Somutlama mantığında Almanlar, aidiyet; Yahudiler ise farklılık soyut kavramları üzerinden sunulmaktadır. Yahudilerin Almanlardan farklı sunulması, onların Alman okullarında istenmediği algısının oluşmasına neden olabilmektedir. Bölümde “Yahudiler, Alman eğitiminden uzaklaştırılmalıdır” şeklindeki Yahudi karşıtı mit inşa edilmektedir. Bu aşamada Yahudilerin Alman okullarından ayrılmasının olumlu olacağına yönelik algı meydana gelmektedir.

Tablo 15*“Eğitim” Konulu Bölümün İkili Karşıtlıklar Modeli’ne Göre Analizi*

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
Alman halkı	Yahudiler
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
Aidiyet	Farklılık

“Dışlanma” Konulu Bölüm

“Dışlanma” konulu bölümdeki yazılarda ülkedeki pek çok toprağın güzelliği belirtilmekte, bu nedenle buraların insanların uğrak yeri olduğu aktarılmaktadır. Burada Yahudilerin istenmediği ve burasının sahibinin Almanlar olduğu ileri sürülmektedir. Anlatımsallık işlevi boyutunda ele alındığında bir erkek, bir kadın ve bir çocuğun üzerinde kargaların olduğu bir tabelaya baktığı resmedilmektedir. Tabelada büyük puntolarda “!JUDEN! SIND HIER UNERWUNSCHT (Yahudiler! burada istenmiyor)” yazısı yer almaktadır. Görselin arka planında da bir nehir (ya da deniz) kıyısı ve tepe görseli bulunmaktadır.

Resim 11. “Dışlanma” Konulu Bölüm (Bauer, 1936).

Temsil işlevi boyutunda incelendiğinde görselde tabelaya bakan kişilerin Yahudi olduğu anlaşılmaktadır. Görselde yer alan kişiler, Almanya'da yaşayan tüm Yahudileri temsil etmektedir. Tabelada bulunan "Yahudiler! burada istenmiyor" söylemi de "Almanya'da Yahudiler istenmiyor" şeklinde algılanabilmektedir. İstem işlevi boyutunda ele alındığında Yahudilerin Almanya'da yeri olmadığına ve ülkeden gitmeleri gerektiğine yönelik düşüncelerin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı ileri sürülebilmektedir.

Tablo 16

"Dışlanma" Konulu bölümün Organon Modeli'ne göre analizi

Gösterge	Yahudi aile
Anlatımsallık İşlevi	Yahudilerin tabelaya bakması
Temsil İşlevi	Yahudilerin istenmediği iddiası
İstem İşlevi	Yahudilerin Almanya'nın doğal güzelliklerinden yararlanmasına izin verilmemesi düşüncesi

Somutlama mantığında Almanlar, aidiyet; Yahudiler ise farklılık soyut kavramları üzerinden sunulmaktadır. Almanya'nın sahibinin Almanlar olduğu ileri sürülmekte ve Yahudiler Almanya'dan dışlanmaktadır. Bu aşamada bölümde "Yahudiler istenmemektedir" şeklindeki Yahudi karşıtı mit inşa edilmektedir. İnşa edilen mit üzerinden Yahudilerin, Almanya'dan gitmesi gerektiğine yönelik düşüncenin oluşabildiği ileri sürülebilmektedir. Bu şekilde Almanya'da Almanlar ve Yahudilerin birlikte yaşamasına karşı çıkıldığı belirtilebilmektedir.

Tablo 17

"Dışlanma" konulu bölümün İkili Karşıtlıklar Modeli'ne göre analizi

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
Alman halkı	Yahudiler
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
Aidiyet	Farklılık

"Ayrılma" Konulu Bölüm

"Ayrılma" konulu bölümdeki yazılarda Yahudileri kucaklayan bir ülke olduğundan ve Yahudilerin eşleri ve çocuklarıyla oraya geri dönmelerinden bahsedilmektedir. Yahudilerin bulunduğu yerdeki tabelada da "Tek yön yol. Acele acele. Yahudiler bizim talihsizliğimizdir" yazmaktadır. Anlatımsallık işlevi boyutunda incelendiğinde bir grup insanın valizlerle bir yöne doğru ilerlediği aktarılmaktadır.

Resim 12. “Ayrılma” Konulu Bölüm (Bauer, 1936).

Temsil işlevi boyutunda ele alındığında görselde bir yöne doğru ilerlemekte olan kişilerin Yahudileri temsil ettiği anlaşılmaktadır. Görselde yer alan tabeladan doğrudan Yahudilerin bir daha geri dönmek üzere Almanya’dan gitmelerinin istendiği mesajının verildiği ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada “Yahudiler bizim talihsizliğimizdir” söylemi, Yahudilerin Almanya’da istenmediği algısının oluşmasına neden olabilmektedir. İstem işlevi boyutunda incelendiğinde Alman halkının Yahudilerin, Almanya’yı terk etmeleri düşüncesine destek vermelerinin istendiği ileri sürülebilmektedir.

Tablo 18

“Ayrılma” konulu bölümün Organon Modeli’ne göre analizi

Gösterge	Yahudiler
Anlatımsallık İşlevi	Yahudilerin bir yöne gitmesi
Temsil İşlevi	Yahudilerin, Almanya’dan ayrılmalarının istendiği iddiası
İstem İşlevi	Yahudilerin Almanya’dan gönderilmesi düşüncesi

Somutlama mantığında Almanlar, aidiyet; Yahudiler ise farklılık soyut kavramları üzerinden sunulmaktadır. Yahudilerin farklı olduğu algısıyla Yahudilerin sözde Almanya’ya ait olmadığı algısı bir araya gelmektedir. Bu algılar üzerinden de “Yahudiler, Almanya’dan ayrılmalıdır” şeklindeki Yahudi karşıtı mit inşa edilmektedir. İnşa edilen propaganda mitiyle Yahudilerin, Almanya’dan ayrılmasının, Almanların yararına olacağına yönelik düşüncenin meydana gelmesi söz konusu olabilmektedir.

Tablo 19

“Ayrılma” konulu bölümün İkili Karşıtlıklar Modeli’ne göre analizi

Somut Kavramlar	Somut Kavramlar
Alman halkı	Yahudiler
Soyut Kavramlar	Soyut Kavramlar
Aidiyet	Farklılık

Sonuç

Çalışmada incelenen kitap özelinde Nazizm ideolojisinin Nazi Almanya'sında yayıncılık faaliyetleri üzerinde doğrudan etkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Nazizm ideolojisinde Yahudilere karşı ön plana çıkan antisemitist söylemlerdeki soyut kavramların kitapta çeşitli hikâyeler yoluyla Yahudiler üzeridensomutlandığı ortaya çıkarılmaktadır. Bu süreçte hikaye kitabında Yahudilerin, öğretmen, avukat, esnaf vb. toplumsal hayattan çeşitli roller üzerinden temsil edildiği görülmektedir. Bölümlerde yer alan yazılı kodlarda Yahudiler bu rollerde olumsuz ifadelerle ve olumsuz soyut kavramlar üzerinden yansıtılmaktadır. Yahudilere yer verilen rollerde bu şekilde olumsuz soyut kavramlar üzerinden sunulmalarının, Alman toplumunda Yahudilere yönelik ön yargıların oluşmasına, Yahudilerin ötekileştirilmesine ve hatta dışlanmalarına yol açabileceği ileri sürülebilmektedir.

Hikaye kitabında Yahudilerin, sözde fırsat düşkünü, merhametsiz ve dolandırıcı olduğuna yönelik antisemitist propaganda mitleri inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bu mitlerin Alman toplumunda Yahudilere yönelik nefret söyleminin gelişmesine neden olabileceğinden söz edilebilmektedir. Ayrıca hikâyede “Almanlar, Yahudilere hizmet etmemelidir” şeklindeki Yahudi karşıtı mit, Yahudilerin Almanların emeklerini sömürdüğüne yönelik algının oluşmasına yol açabilmektedir. Diğer yandan “Yahudilerle alışveriş yapılmaz” şeklindeki diğer bir mitin de Yahudilerin doğrudan dışlanmasının önünü açtığı ileri sürülebilmektedir. Hikaye kitabında yer alan görsel kodlarda da Almanların, Nazizm ideolojisindeki gibi sözde üstün ırk profiline uygun şekilde açık tenli ve sarışın olarak sunulduğu; buna karşılık Yahudilerin ise esmer, iri burunlu, geniş dudaklı insan stereotipi oluşturularak resmedildiği ortaya çıkmaktadır. Hikaye kitabında Yahudilerin bu şekilde sunulmalarının, Nazizm ideolojisindeki ırksal teorinin meşrulaştırılmasıyla bağlantılı olduğu iddia edilebilmektedir.

Hikaye kitabında Yahudiler, tembellik, güvensizlik, merhametsizlik ve fırsatçılık soyut kavramları üzerinden yansıtılmaktadır. Yahudilere yönelik atfedilen soyut kavramlar üzerinden ise Almanlar çalışkanlık, güven, merhamet ve yardımseverlik gibi olumlu soyut kavramlar üzerinden sunulmaktadır. Nazi Almanya'sı özelinde ele alındığında tüm bu süreçte Almanların aidiyet, Yahudilerin ise farklılık olguları üzerinden ön plana çıkarıldığından söz edilebilmektedir. Yahudilerin Almanlardan farklı olduğu vurgusu üzerinden Yahudilerin Almanya'da istenmediğine yönelik temel propaganda mitinin hikaye kitabında inşa edilmeye çalışıldığı belirtilebilmektedir. Sonuç olarak Yahudilerin Almanya'da istenmediğine ilişkin mit üzerinden hikaye kitabında Yahudilerin Almanya'dan gönderilmesine yönelik çağrı yapıldığı ileri sürülebilmektedir.

Hikaye kitabı, Nazi Almanya'sında 1935 yılında yürürlüğe konan Nürnberg Yasaları ve 1938 yılında meydana gelen Kristal Gece Olayı arasındaki bir tarihte 1936 yılında yayınlanmaktadır. Bu açıdan hikaye kitabının hem Nürnberg Yasaları'ndaki antisemitizmin meşrulaştırılmasında hem de “Kristal Gece” Olayı'ndaki şiddet eylemlerinin oluşmasında propaganda aracı olarak hizmet ettiği ileri sürülebilmektedir. Nürnberg Yasaları'yla birlikte Yahudilerin, Almanya'daki haklarından bazıları alınmış ve Alman toplumu içerisinde ayrımcılığa maruz kalmalarında önemli bir adım atılmıştır. Bu aşamada hikaye kitabındaki antisemitist söylemlerin, Nürnberg Yasaları'nda alınan kararların sözde doğru olduğuna yönelik algı oluşturulmasına hizmet ettiği söylenebilmektedir. Diğer yandan hikaye kitabındaki

antisemitist propagandanın insanların Yahudilere yönelik olumsuz algıya sahip olmasına ve “Kristal Gece” Olayı’nda Yahudilere yönelik şiddet eylemlerine giden süreçte Yahudi karşıtlığının güçlenmesine neden olabileceği belirtilebilmektedir.

Nazi Almanya’sında kitap dışında gazete ve dergiler üzerinden de antisemitist propaganda faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Buna karşılık kitap, süreli yayınların aksine insanların kütüphanelerinde uzun süre yer alabilmekte, içerisinde yer alan bilgiler gelecek kuşaklara aktarılabilmektedir. Bu aşamada süreli yayınların aksine Nazilerin kitap üzerinden gerçekleştirdikleri antisemitist propaganda faaliyetlerinin uzun vadeli bir döneme yayılabileceği ileri sürülebilmektedir. Çalışma, ele alınan hikaye kitabı özelinde Nazi Almanya’sında yayıncılık alanında Nazizm propagandasını yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Buna karşılık yalnızca kitap özelinde incelemenin yapılması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu açıdan gelecek çalışmalarda Nazi Almanya’sında antisemitist yayıncılığın *Der Stürmer* gazetesi veya *LustigeBlätter* dergisi üzerinden, mevcut çalışmada elde edilen bulgularla karşılaştırmalı olarak incelenmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adena, M., Enikolopov, R., Petrova, M., Santarosa, V. and Zhuravskaya, E. (2015). Radio and the rise of the Nazis in prewar Germany. *The Quarterly Journal of Economics*, 130(4), 1885-1939. Doi: 10.1093/qje/qjv030
- Bacharach, W. Z. (2007). Antisemitism and racism in Nazi ideology. Berenbaum, M. and Peck, A. J. (Eds.) in *The Holocaust and History: The Known, the Unknown, the Disputed, and the Reexamined* (p. 64-74). USA: Indiana University Press.
- Bankier, D. (1987). The German Communist Party and Nazi antisemitism, 1933–1938. *The Leo Baeck Institute Year Book*, 32(1), 325-340. Doi: 10.1093/leobaeck/32.1.325
- Barnes, J. (2014). The righttoread: The book censorship abolition league, 1934–37. *Labour History: A Journal of Labour and Social History*, (107), 75-93. Doi: 10.3828/labourhistory.107.0075
- Bauer, E. (1936). *Trau keinem fuchs auf grüner heid und keinem Jud auf seinem eid*. Deutschland: Stürmer Verlag.
- Bauer, H. (2014). Burning sexual subjects: Books, homophobia and the Nazi destruction of the Institute of Sexual Science in Berlin. Partington, G. And Smyth, A. (Eds.) in *Book destruction from the medieval to the contemporary* (p. 17-33). London: Palgrave Macmillan.
- Beck, H. (2006). Between the dictates of conscience and political expediency: Hitler’s conservative alliance partner and antisemitism during the Nazi seizure of power. *Journal of Contemporary History*, 41(4), 611-640. Doi: 10.1177/0022009406067745
- Bergen, D. L. (1994). Catholics, Protestants, and Christian antisemitism in Nazi Germany. *Central European History*, 27(3), 329-348.
- Bergen, D. L. (1994). The Nazi concept of ‘Volksdeutsche’ and the exacerbation of anti-semitism in Eastern Europe, 1939-45. *Journal of Contemporary History*, 29(4), 569-582. Doi: 10.1177/002200949402900402
- Biagioli, M. (2002). From book censorship to academic peer review. *Emergences: Journal for the Study of Media & Composite Cultures*, 12(1), 11-45. Doi: 10.1080/1045722022000003435
- Bosmajian, H. (1986). Censorship and mythmaking in Nazi Germany. *Children's Literature*, 14(1), 171-175. Doi: 10.1353/chl.0.0136
- Boyer, P. S. (1963). Boston book censorship in the twenties. *American Quarterly*, 15(1), 3-24.

- Boyer, P. S. (2002). *Purity in print: Book censorship in America from the gilded age to the computer age*. The United States: University of Wisconsin Press.
- Brackman, H. (2000). "A calamity almost beyond comprehension": Nazi anti-semitism and the Holocaust in the thought of WEB Du Bois. *American Jewish History*, 88(1), 53-93.
- Bundesarchiv (2020). Naziler Tarafından Kitapların Yakılması. Erişim Adresi: <https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/en/search/?yearfrom=&yearto=&query=Opernplatz>
- Carlson, C. L. (2018). Jazz, drama, and a librarian: Advocating against book censorship in public schools. *Kansas English*, 99(1), 8-12.
- Connelly, D. S. (2009). To read or not to read: Understanding book censorship. *Community & Junior College Libraries*, 15(2), 83-90. Doi: 10.1080/02763910902832222
- Çakı, C. (2019). Antisemitist mitlerin inşasında Nazi propagandasının rolü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 203-219.
- Çalışkan, S. (2020). Nazi Almanyası işgali altındaki Sırbistan'da komünizm karşıtı kullanılan propaganda posterlerinin göstergebilimsel analizi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 96-112.
- Delfiner, H. (1971). Soviet and Nazi antisemitism. *Patterns of Prejudice*, 5(4), 1-9. Doi: 10.1080/0031322X.1971.9968997
- Dunn, D. J. (1984). Pico and beyond: School library censorship controversies. *Law Library Journal*, 77(3), 435-464.
- Dussel, K. (2019). "Fotografische allgegenwart?" Hitler-bilder in der presse des NS-staats. *Publizistik*, 64(4), 447-477.
- Duthie, F. (2010). Libraries and the ethics of censorship. *The Australian Library Journal*, 59(3), 85-94. Doi: 10.1080/00049670.2010.10735994.
- Eberle, H. and Uhl, M. (2017). *Hitler kitabı*. (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Edwards, J. (1981). A new twist to an old problem: Recent court decisions on school book censorship. *The English Journal*, 70(3), 50-53. Doi: 10.2307/816865
- Ekholm, K. (2001). Political censorship in Finnish libraries from 1944 to 1946. *Libraries & Culture*, 36(1), 51-57. Doi: 10.1353/lac.2001.0008
- Eldridge, S. W. (2006). Ideological incompatibility: The forced fusion of Nazism and Protestant theology and its impact on anti-Semitism in the Third Reich. *International Social Science Review*, 81(3/4), 151-165.
- Ficociello, T. (1984). Censorship, book selection, and the marketplace of ideas. *Top of the News*, 41(1), 33-38.
- Fishburn, M. (2007). Books are weapons: Wartime responses to the Nazi bookfires of 1933. *Book History*, 10, 223-251.
- Fishburn, M. (2008). The Burning of the books. Fishburn, M. (Ed.), in *Burning books* (p. 31-48). London: PalgraveMacmillan.
- Fiske, J. (2017). *İletişim çalışmalarına giriş*. (S. İrvan, Çev.). 5. bs. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Fiske, M., and Lowenthal, M. F. (1968). *Book selection and censorship: A study of school and public libraries in California*. The United States: Univ of California Press.
- Foerstel, H. N. (2002). *Banned in the USA: A reference guide to book censorship in schools and public libraries*. Chicago: Greenwood Publishing Group.

- Frosh, S. (2015). *Hate and the 'Jewish science': Anti-Semitism, Nazism and psychoanalysis*. Germany: Springer.
- Geehr, R., Heineman, J. and Herman, G. (1985). Wien 1910: An example of Nazi anti-semitism. *Film & History: An Interdisciplinary Journal of Film and Television Studies*, 15(3), 50-64.
- Gillotti, C. F. (1962). Book censorship in Massachusetts: The search for test forobscenity. *Boston University Law Review*, 42(4), 476-491.
- Goebbels, J. (2016). *Gerçek yüzüyle Komünizm ve teori ve pratikte Bolşevizm*. (Z. Köroğlu, Çev.). İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Gülada, M. O., Gazi, M. A. ve Çakı, C. (2019). Nazi propagandasının ulusal seferberlikte idealize ettiği Alman genç kızları: "Das Deutsche Mädel" dergisi üzerine inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 1079-1100. Doi: 10.17680/erciyesiletisim.515202
- Hartmann, D. D. (1984). Anti-Semitism and the appeal of Nazism. *Political Psychology*, 5(4), 635-642. Doi: 10.2307/3791234
- Hausheer, H. (1936). The socio-economic background of nazi antisemitism. *Social Forces*, 14(3), 341-354.
- Heilbronner, O. (1990). The role of Nazi antisemitism in the Nazi Party's activity and propaganda: A regional historiographical study. *The Leo Baeck Institute Year Book*, 35(1), 397-439. Doi: 10.1093/leobaeck/35.1.397
- Heilbronner, O. (2004). German or Nazi antisemitism?. Stone, D. (Ed.), in *The historiography of the Holocaust* (p. 9-23). London: Palgrave Macmillan.
- Herf, J. (2006). Convergence: the classic case Nazi Germany, anti-semitism and anti-zionism during World War II. *The Journal of Israeli History*, 25(1), 63-83. Doi: 10.1080/13531040500502700
- Hett, B. C. (2015). "This story is about something fundamental": Nazi criminals, history, memory, and the Reichstag fire. *Central European History*, 48(2), 199-224. Doi: 10.1017/S0008938915000345
- Hogan, R. F. (1967). Book selection and censorship. *The Bulletin of the National Association of Secondary School Principals*, 51(318), 67-77. Doi: 10.1177/019263656705131810
- Kater, M. H. (1984). Everyday anti-semitism in prewar Nazi Germany: The Popular Bases. *Yad Vashem Studies*, 16, 129-59.
- Keogh, D. (2006). Irish refugee policy, anti-semitism and Nazism at the approach of World War Two. Holfter, G. (Ed.), in *German-speaking exiles in Ireland 1933-1945* (p. 37-73). Holland: Brill Rodopi. Doi: 10.1163/9789401203227_004
- Kershaw, I. (2007). *Hitler, 1889-1936: Hubris*. (Z. Biliz, Çev.). c.1. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Keskin Yılmaz, Y., Çakı, C. ve Kazaz, A. (2020). Nazi Almanya'sı döneminde Nazizm ideolojisindeki antisemitist propaganda mitlerinin eğitime yansımaları. *Selçuk İletişim*, 13(3), 1081-1113.
- Kidman, S. (2015). Self-regulation through distribution: Censorship and the comic book industry in 1954. *The Velvet Light Trap*, (75), 21-37. Doi: 10.7560/VLT7503
- Kushner, T. (1989). Beyond the pale? British reaction to Nazi anti-semitism, 1933-39. *Immigrants & Minorities*, 8(1-2), 143-160. Doi: 10.1080/02619288.1989.9974712
- Lackey, M. (2011). The theology of Nazi anti-semitism in William Styron's *Sophie's choice*. *LIT: Literature Interpretation Theory*, 22(4), 277-300. Doi: 10.1080/10436928.2011.622697
- Levi, E. (2004). The censorship of musical modernism in Germany, 1918-1945. Müller, B. (Ed.) in *Censorship & cultural regulation in the modern age* (p. 61-83). Holland: Brill Rodopi.
- Lévi-Strauss, C. (2012). *Yapısal antropoloji*. (A. Kahiloğulları, Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- Lévi-Strauss, C. (2013). *Mit ve anlam*. (G. Y. Demir, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

- Lévi-Strauss, C. (2014). *Modern dünyanın sorunları karşısında antropoloji*. (A. Terzi, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lévi-Strauss, C. (2016). *İrk, tarih ve kültür*. (H. Bayrı, R. Erdem, A. Oyacıoğlu, I. Ergüden Çev.). 7. bs. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lévi-Strauss, C. (2017). *Hepimiz yamyamız*. (H. Bayrı, Çev.). 2. bs. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lewy, G. (2016). *Harmful and undesirable: Book censorship in Nazi Germany*. New York: Oxford University Press.
- Littel, F. H. (1971). Kirchenkampf and Holocaust: The German church struggle and Nazi anti-semitism in retrospect. *Journal of Church and State*, 13(2), 209-226.
- Lowenthal, M. F. (1959). *Book selection and censorship*. The United States: University of California Press.
- Mieder, W. (1982). Proverbs in Nazi Germany: The promulgation of anti-semitism and stereotypes through folklore. *The Journal of American Folklore*, 95(378), 435-464. Doi: 10.2307/540750
- Nelson, C. (2020). The darkside of Holocaust era poetry: Nazi poetry promoting antisemitism and genocide. Aarons, V. and Lassner, P. (Eds.) in *The Palgrave handbook of Holocaust literature and culture* (p. 357-397). Cham: Palgrave Macmillan.
- Niven, B. (2010). Remembering Nazi anti-Semitism in the GDR. Niven, B. and Paver, C. (Eds.) in *Memorialization in Germany since 1945* (p. 205-213). London: Palgrave Macmillan.
- Oppenheim, C., and Smith, V. (2004). Censorship in libraries. *Information Services & Use*, 24(4), 159-170. Doi: 10.3233/ISU-2004-24401
- Panse, B. (1996). Censorship in Nazi Germany. Berghaus, G. (Ed.) in *Fascism and theatre: comparative studies on the aesthetics and politics of performance in Europe, 1925-1945* (p. 140-156). The United States: Berghahn Books.
- Ravenwood, C., and Feather, J. (2010). Censorship and book selection in British Public Librarianship 1919–1939: Professional perspectives. *Library & Information History*, 26(4), 258-271. Doi: 10.1179/175834910X12816060984395
- Reimer, C., and Brock, M. (1988). Books, students, censorship: Reality in the classroom. *The English Journal*, 77(7), 69-71. Doi: 10.2307/818944
- Ribbens, K. (2018). Picturing anti-semitism in the Nazi-occupied Netherlands: anti-Jewish stereotyping in a racist Second World War comic strip. *Journal of Modern Jewish Studies*, 17(1), 8-23. Doi: 10.1080/14725886.2017.1380976
- Ritchie, J. M. (1988). The Nazi book-burning. *The Modern Language Review*, 83(3), 627-643. Doi: 10.2307/3731288
- Rodriguez, M. G. (2003). Behind Lenis outlook: A perspective on the film Olympia (1938). *International Review for the Sociology of Sport*, 38(1), 109-116.
- Roncelli, J. M. (1983). Book censorship: A strategy of order for the firemen in Fahrenheit 451 and moral majority, Inc. *Free Speech Yearbook*, 22(1), 20-32. Doi: 10.1080/08997225.1983.10556024
- Sabato, M. (2014). Comparing book censorship: An Italian and European perspective (Centuries XVI-XVIII). *European Scientific Journal*, 10(22), 53-68.
- Samuels, A., Shamdasani, S., Heuer, G. and Von Der Tann, M. (1993). New material concerning Jung, anti-semitism, and the Nazis. *Journal of Analytical Psychology*, 38(4), 463-470.
- Selth, J. P. (1993). *Ambition, discrimination and censorship in libraries*. North Carolina: McFarland & Co.

- Seul, S. (2013). 'Herr Hitler's Nazis hear an echo of world opinion': British and American press responses to Nazi anti-semitism, September 1930–April 1933. *Politics, Religion & Ideology*, 14(3), 412-430. Doi: 10.1080/21567689.2013.820453
- Shain, M. (2015). Echoes of Nazi antisemitism in South Africa during the 1930s and 1940s. Browning, C. R., Heschel, S., Marrus, M. R. and Shain, M. (Eds.) in *Holocaust scholarship* (p. 215-238). London: Palgrave Macmillan.
- Smith, E. E. (1955). Constitutional aspects of book censorship. *Dicta*, 32(5), 305-311.
- Smith, R. B. (1998). Anti-semitism and Nazism: reconciling fromm and goldhagen. *American Behavioral Scientist*, 41(9), 1324-1362. Doi: 10.1177/0002764298041009009
- Sonesson, G. (2016). The phenomenological semiotics of iconicity and pictoriality—including some replies to my Critics. *Language and Semiotic Studies*, 2(2), 1-73.
- Steinweis, A. E. (2006). *Studying the Jew: scholarly antisemitism in Nazi Germany*. The United States: Harvard University Press.
- Stelmakh, V. D. (2001). Reading in the context of censorship in the Soviet Union. *Libraries & Culture*, 36(1), 143-151.
- Stielow, F. J. (1983). Censorship in the early professionalization of American libraries, 1876 to 1929. *The Journal of Library History (1974-1987)*, 18(1), 37-54.
- Stover, M. (1994). Libraries, censorship, and social protest. *American Libraries*, 25(10), 914-916.
- Sturge, K. (2002). Censorship of translated fiction in Nazi Germany. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 15(2), 153-169. Doi: 10.7202/007482ar
- Thurlow, R. (1984). Anti-Nazi antisemite: the case of Douglas Reed. *Patterns of Prejudice*, 18(1), 23-34. Doi: 10.1080/0031322X.1984.9969740
- Urrieta, L., and Machado-Casas, M. (2013). Book banning, censorship, and ethnic studies in urban schools: An introduction to the special issue. *The Urban Review*, 45(1), 1-6. Doi: 10.1007/s11256-012-0221-6.
- USHMM (2020). *Berlin Cinsel Araştırma Enstitüsü Direktörü Dr. Magnus Hirschfeld'in Kütüphanesine Müdahale*. Erişim Adresi: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa26351>
- Voigtländer, N., and Voth, H. J. (2012). Persecution perpetuated: the medieval origins of anti-semitic violence in Nazi Germany. *The Quarterly Journal of Economics*, 127(3), 1339-1392. Doi: 10.1093/qje/qjs019
- VonBieberstein, J. R. (1977). The story of the Jewish-Masonic conspiracy, 1776-1945. *Patterns of Prejudice*, 11(6), 1-21. Doi: 10.1080/0031322X.1977.9969409.
- Wegner, G. (2014). *Anti-Semitism and schooling under the Third Reich*. The United Kingdom: Routledge.
- Weinstein, V. (2019). *Antisemitism in film comedy in Nazi Germany*. The United States: Indiana University Press.
- Zuschlag, C. (1997). "Chambers of horrors of art" and "degenerate art": on censorship in the visual arts in Nazi Germany". Childs, E. C. (Ed.) in *Suspended license: censorship and the visual arts*, (p. 210–234). Washington: University of Washington Press.

Summary

The Nazi regime aimed to control the media in order to gain strict control over German people and to impose the ideological discourses of Nazism on the masses. For this purpose, the Ministry of Public Enlightenment and Propaganda, under the leadership of Dr. Joseph Goebbels, one of the leading names of the National Socialist German Workers Party (NSDAP),

was established. During his ministry Goebbels established strict control over the German media and didn't allow broadcasts considered as a threat to the Nazi regime. The censorship imposed by the Nazi regime prevented any dissident broadcast in Nazi Germany. The Nazis didn't allow opposing ideas to gain power in German society and sought to dominate the Nazism ideology in German society through censorship. During this period, book publishing and libraries in Germany also came under the control of the Nazis and Franz Eher Nachfolger came to the fore in the field of publishing. Franz Eher Nachfolger GmbH assumed the role of NSDAP's central publishing house and became one of the largest book and periodical publishing companies during the Nazi Germany. It was responsible for the printing of *Völkischer Beobachter*, one of the main newspapers in Nazi Germany. Adolf Hitler's *Mein Kampf* book was also published by this publishing house. Publications on the Nazism ideology began to come to the fore in the country with the dominance of the Nazi regime in broadcasting. In these publications, efforts were made to exalt the Nazism ideology and to build Hitler's leadership cult. The anti-Semitic teachings of the Nazism ideology were also presented to the masses through publications. At this stage, the censorship applied in Nazi Germany prevented the publications that opposed the anti-Semitic discourses of the Nazi ideology.

It was aimed to reveal the reflections of the Nazism ideology in the field of publishing in Nazi Germany, in particular the anti-Semitic discourses in the Nazism ideology in the study. For this purpose, the anti-Semitic book called *Trust No Fox on his Green Heath and No Jew on his Oath (Trau keinem Fuchs auf grüner Heid und keinem Jud auf seinem Eid)*, published during the Nazi Germany, was examined using the semiotics method.

The aim of the study is to answer the following questions;

- How are the anti-Semitic discourses in the Nazism ideology reflected in the book?
- By what visual and written codes are Jews represented in the book?
- What anti-Jewish myths are attempted to form in German society through the book?
- What abstract concepts are compared between German citizens and Jews in the book?

The study is important in terms of providing information on publishing during the Nazi Germany and explaining the use of the book for propaganda purposes in the adoption of the Nazism ideology to the masses. It was aimed to enlighten how books can be used for propaganda purposes in the dimension of ideological discourses in the light of the findings of the study. All the books used for antisemitic propaganda during the Nazi Germany constitute the universe of the study. At this stage, two books on anti-Semitism in Nazi Germany stand out: *The Poisonous Mushroom (Der Giftpilz)* and *Trust No Fox on his Green Heath and No Jew on his Oath (Trau keinem Fuchs auf grüner Heid und keinem Jud auf seinem Eid)*. It was revealed that the *Poisonous Mushroom* book was discussed in different studies in the examination made within the scope of the study. In this respect, the study was carried out through the book called *Trust No Fox on his Green Heath and No Jew on his Oath*, which was not previously discussed.

Within the scope of the study, German linguist Karl Bühler's Organon Model was used to reveal the actual dimensions in the book. On the other hand French anthropologist Claude Lévi-Strauss' Binary Oppositions Model was used in order to reveal the binary opposites and myths in the book. In the study, firstly, the visual and written codes in the book were examined

through Bühler's model and it was tried to reveal what messages were given to the German people in the book and what kind of attitude the German people were directed towards Jews. Then, it was aimed to explain by which abstract concepts for Jews were formed in German society and which myths were constructed in the book through the model of Levi-Strauss. In this way, it was tried to reveal how the Jews were marginalized in German society through the book examined.

It was concluded that the Nazism ideology had a direct effect on publishing activities in Nazi Germany in the book examined in the study. It was revealed that the abstract concepts in the anti-Semitic discourses that came to the fore against the Jews in the Nazism ideology were concreted on the Jews through various stories in the book. In this process, it was seen that Jews were represented in the story book through various roles from social life such as teachers, lawyers and shopkeepers. In the written codes in the chapters, Jews were reflected in these roles with negative expressions and through negative abstract concepts. It can be argued that the presentation of Jews through negative abstract concepts in roles may lead to the formation of prejudices against the Jews in German society, the marginalization of the Jews and even their exclusion.

In the story book, antisemitic propaganda myths that show that Jews are opportunistic, ruthless and fraudulent were attempted to be constructed. It can be mentioned that these myths may cause the development of hate speech against Jews in German society. In the story book, the Jews were reflected through abstract concepts such as laziness, distrust, ruthlessness and opportunism. Over the abstract terms attributed to the Jews, Germans were presented through positive abstract concepts such as diligence, trust, compassion and benevolence. When considered in the context of Nazi Germany, it can be mentioned that the Germans were brought to the fore through the phenomena of belonging and the Jews were brought to the fore through the phenomena of difference. With the emphasis that Jews were different from Germans, it can be stated that the main propaganda myth that Jews weren't wanted in Germany was tried to be constructed in the story book. As a result, it can be argued that the story book calls for the removal of Jews from Germany based on the myth that Jews weren't wanted in Germany.

The Role of Knowledge Management (KM) Strategies in Enhancing Non-Governmental Organizations' (NGOs') Performance: A Case Study in Palestine*

Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Performans Gelişiminde Bilgi Yönetimi (BY) Stratejilerinin Rolü: Filistin Vaka Çalışması

Amani Yaser Alnatsheh**, **Mustafa Sağsan***** and **Behiye Çavuşoğlu******

Abstract

The purpose of this study is to investigate the role of Knowledge Management (KM) strategies in enhancing Non-Governmental Organizations' (NGOs') performance. Descriptive research method is followed in this study as well as a quantitative research technique based on an electronic questionnaire survey to collect data. The research population consists of a total of 1.200 local and international NGOs that are active throughout the Palestinian Territories. A total number of 291 questionnaires (sample) were distributed to managers of NGOs or their representatives, and a total of 228 responses were received. The validity and reliability of the collected data were evaluated which were used for statistical analysis. The researcher used Statistical Package for Social Science (SPSS) version 25.00 to test the hypotheses. Two main hypotheses tested were "There is a positive relationship between the codification strategy of KM and NGOs' performance" and "There is a positive relationship between the personalization strategy of KM and NGOs' performance". The research results demonstrate the KM strategies of codification and personalization are significantly affecting the NGOs' performance in Palestine in terms of three selected dependent variables namely financial sustainability, organization process/function, and program/project performances. However, the sub-hypothesis of the impact of the codification strategy on financial sustainability was dropped from the model due to a lack of significance. All other sub-hypotheses that express the positive effects of both KM strategies were proved. According to the research findings the study recommends that decision-makers in NGOs in Palestine should apply the KM strategies as a means of increasing organizational performance.

* This study is derived from a part of master thesis submitted to the Graduate School of Social Sciences Innovation and Knowledge Management Master Programme at the Near East University.

Bu çalışma, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnovasyon ve Bilgi Yönetimi Yüksek Lisans Programına sunulan yüksek lisans tezinin bir bölümünden türetilmiştir.

** PhD Student. Near East University, North Cyprus. E-mail: natshehamani@gmail.com
Doktora Öğrencisi. Yakın Doğu Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

*** Prof. Dr. Near East University, North Cyprus. E-mail: mustafa.sagsan@neu.edu.tr
Prof. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

**** Assoc. Prof. Dr. Near East University, North Cyprus. E-mail: behiye.cavusoglu@neu.edu.tr
Doç. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Keywords: Knowledge management strategies; codification strategy; personalization strategy; non-governmental organizations (NGOs); NGOs' performance; financial sustainability; organization process/function; program/project performance; Palestine.

Öz

Bu çalışmanın amacı Sivil Toplum Kuruluşlarının (STKların) performansını artırmada Bilgi Yönetimi (BY) stratejilerinin rolünü araştırmaktır. Çalışmada betimleme yöntemi ve veri toplamak üzere elektronik ankete dayalı nicel araştırma tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın popülasyonunu Filistin'deki toplam 1.200 aktif yerel ve uluslararası STK oluşturmaktadır. STK'ların yöneticilerine veya onların temsilcilerine toplam 291 (örneklem) anket dağıtılmış ve bunların toplam 228'i yanıtlanmıştır. Toplanan verilerin geçerliliği ve güvenilirliği değerlendirilmiş, bunlar istatistiksel analizler için kullanılmıştır. Araştırmacı hipotezleri test etmek üzere Statistical Package for Social Sciences'in (SPSS) 25.00 versiyonunu kullanmıştır. Test edilen iki temel hipotez "BY'nin kodlama stratejisiyle STK'nın performansı arasında pozitif bir ilişki vardır" ile "BY'nin kişiselleştirme stratejisiyle STK'nın performansı arasında pozitif bir ilişki vardır" biçimindedir. Elde edilen bulgular, BY'nin kodlama ve kişiselleştirme stratejilerinin Filistin'deki STK'ları seçtiğimiz bağımlı değişkenler olan finansal sürdürülebilirlik, örgütsel süreç/ işler ve program/ proje performansları açısından önemli derecede etkilediğini göstermektedir. Bununla beraber, sadece kodlama stratejisinin finansal sürdürülebilirlik üzerinde pozitif bir etkisi olduğu hakkındaki alt hipotez kanıtlanamamış, bu nedenle modelden çıkarılmıştır. Her iki BY stratejisinin de STK'ların performanslar, üzerindeki pozitif etkileri olduğunu ifade eden diğer alt hipotezlerin hepsi kanıtlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre çalışmada, Filistin STK'larındaki karar-vericilere, örgütsel performansı artırmak üzere BY stratejilerini uygulamaları için bazı önermelerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bilgi yönetimi stratejileri; şifreleme stratejisi; kişiselleştirme stratejisi; sivil toplum kuruluşları (STK'lar); STK'ların performansı; finansal sürdürülebilirlik; organizasyon süreci/ işlevi; program/ proje performansı; Filistin.

Introduction

As a result of the modern era of globalization, technological advancement, increasing competition, and the influence of modern information and communication technologies, the "knowledge community" has emerged. According to a literature review on Knowledge Management (KM), it is well known that knowledge has become an engine of social, economic and cultural of the status quo (Çavuşoğlu, 2016). Recently, KM has become a well-known concept, and the skill to effectively create, use and disseminate knowledge has assumed importance for organizations, but the process of knowledge acquisition itself does not provide strategic benefits (Zack, 2002). Therefore, organizations must effectively manage this knowledge draw benefits from existing skills and experience, as well as to benefit from the tacit knowledge belonging to the employees. In particular, Non-Governmental Organizations (NGOs) are facing a high rate of fluctuations; once employees leave an organization, their ideas and accumulative experiences leave with them, which means that new employees must undergo a re-learning process, and NGO members must dedicate some of their experience and their time to teach them. Moreover, the organization also experiences a loss of tacit knowledge from these employees. When collaboration is not encouraged and individuals are not rewarded for sharing

this tacit knowledge and transferring it into explicit knowledge, this may cause the loss of valuable organizational assets and resources as employees take knowledge with them when they leave (Uriarte, 2008). Therefore, keeping knowledge in the minds of a key employee, as well as in filing cabinets and databases, meaning that it is not supplied at the appropriate time for the relevant people, is of little value (Gammelgaard and Ritter, 2005).

The present study sought to examine the effect of KM strategy on the performance of NGOs in Palestine. The KM strategy is part of KM. According to a literature review regarding KM strategies, two very different strategies were identified: The codification strategy and personalization strategy (Hansen et al., 1999; Greiner et al., 2007; Ng et al., 2012; Liu et al., 2013; Venkitachalam and Willmott, 2017).

Palestinian Non-Governmental Organizations (PNGOs) play a central role in the social and economic life of the Palestinian Territories, and one of the primary reasons for this is the Israeli occupation and the security measurements imposed by this occupation. Recently, the performance and effectiveness of NGOs have taken on extra urgency because of increasing demands for accountability, transparency, and financial responsibility (Lecy et al., 2012). Additionally, Olimpia (2014) argued that NGOs should be motivated to use KM strategies and that NGO donors and stakeholder's requirements include advanced electronic systems to demonstrate how they perform their operations and to track and update the progress of projects, operations, and expenditures. Moreover, new threats and opportunities always emerge due to changes in government legislation and regulatory practices. Also, the beneficiaries of NGOs are demanding services that meet their needs and offer high quality, thus forcing organizations to communicate quickly and with personalized interaction with their beneficiaries online. Therefore, it has become necessary to reconsider the approaches or strategies used to improve performance.

However, what is the role of KM strategies in enhancing NGOs' performance? This question remains a challenge for organizations of all kinds and forms. Therefore, this article attempts to examine the impact of KM strategies on the performance of NGOs, of PNGOs in particular, highlighting the most relevant financial and non-financial performance measurement. Hence, senior managers can make use of the performance measurement suggested in this study, which includes "financial sustainability, organization process/function, program/project performance".

Today, although the KM literature discusses the importance of KM as a means of improving organizational performance, it does not sufficiently examine the KM strategies of "codification" and "personalization", in particular in terms of their impact on NGOs' performance. This considerable gap in the research on NGOs demonstrates the significance of this paper. Besides, it aims to create awareness among these organizations on the importance of KM strategies as a means of accomplishing high performance.

Theoretical Background of KM Strategy

KM has deep roots. The investigation of knowledge dates back to ancient Greece, and in 1959, Peter Drucker first introduced the concept of information society and the term "knowledge worker" (Drucker, 1990). However, it was Karl Wiig who first coined the term "knowledge

management” in 1986, and after a United Nations conference, a more in-depth ‘knowledge management’ practice was launched (Wiig, 1994). The concept of KM within organizations was not highlighted until the 1990s in terms of its benefits for providing competitiveness to organizations (Dutta, 1997). Concerning the studies on KM as a discipline, Sağsan (2009) indicated that it should be assessed from interdisciplinary perspectives, based on business and administration sciences, library and information science, communication science, and technology science. Brauner and Becker (2006) indicated that knowledge is perceived to be rooted within individuals and can only be obtained by direct experience or generated by thought, otherwise, it will remain as data or information. While KM has been defined in various ways, there is no precise description of it that can clarify the entire picture. However, according to most academicians and professionals, KM can be defined as a process for controlling both tacit and explicit knowledge to give organizations high value (Wai et al., 2010; Ng et al., 2012). Sağsan (2006) argued that the KM process is evaluated in a new design called the "life cycle of knowledge management" that consists of knowledge creation, sharing, structuring, using, and auditing. According to the researchers’ opinion, it can be said that ‘KM involves exploring and exploiting knowledge to create value through knowledge collection, processing, distribution and application activities’.

Today, many organizations, especially those that work in a competitive environment, realize the importance of KM practices. KM is not about KM for the sake of knowledge, but the ultimate goal is to create value and maximize the knowledge assets of the company to achieve specific objectives that serve their goals and strategies through the synergy of people, processes, and technology. According to Liebowitz (2016), KM is based on three components. The “people” side is about a knowledge-sharing environment and culture can be generated in the company, the “process” side is about managing the ‘KM’ processes, while “Technology” refers to the creation of a unified platform that facilitates the communication and sharing of knowledge among employees.

A knowledge strategy describes the overall approach an organization intends to take to align its knowledge resources and capabilities to the intellectual requirements of its strategy (Zack, 1999, p. 135).

The KM strategy indicates the organization’s means of achieving its knowledge strategy and illustrates the (organizational and technological) tools, processes, and infrastructures, through which the knowledge can flow effectively within the organization (Zack, 2002). Thus, the KM strategy of an organization is described as how the firm manages its knowledge base. Hansen et al. (1999) identified two different strategies for KM, namely the strategies of codification and personalization.

Codification Strategy

The Codification strategy is a "people-to-documents" approach (Hansen et al., 1999; Greiner et al., 2007; Ng et al., 2012; Liu et al., 2013; Venkitachalam and Willmott, 2017).

The codification strategy has the objective of collecting knowledge, storing it in databases, and providing the available knowledge in an explicit and codified form (Greiner et al., 2007, p. 5).

The codification strategy is presumed to be successful and effective for companies whose business strategy demands the utilization and reuse of existing knowledge (Hansen et al., 1999; Malhotra, 2004). In short, firms that adopt a codification strategy focus on capturing and storing knowledge in explicit forms that facilitate the retrieval of knowledge by employees and the use of electronic devices to express their knowledge. Venkitachalam and Willmott (2017) suggested certain applications that can be used to facilitate the codification strategy such as intranets, corporate wikis, shared databases, document management systems, and enterprise information portals.

Personalization Strategy

The strategy for personalization is based on a "person-to-person" approach (Hansen et al., 1999; Greiner et al., 2007; Ng et al., 2012; Liu et al., 2013; Venkitachalam and Willmott, 2017). It has the objective of transferring, communicating, and sharing tacit knowledge via knowledge networks such as discussion forums, and IT is used to help people communicate their knowledge, not to store knowledge (Hansen et al., 1999). The personalization strategy is presumed to be successful and effective for companies that focus on generating new or customer-specific solutions or more innovations (Hansen et al., 1999; Greiner et al., 2007; Zanjani et al., 2008). Venkitachalam and Willmott (2017) indicated some applications that can be used for the personalization strategy such as corporate yellow pages, online forums, discussion groups, blogging, a community of practice, and even social networking (Facebook, WhatsApp, Skype, Twitter, Instagram, etc.).

Performance Measures in NGOs

NGO's have important roles in non-formal interventions including health, education and primary care, etc. Today, the stakeholders, the agencies of the donor, and practitioners for relief and development all ask questions such as: Do NGOs do what they preach? How are we going to know? How successful are the services and projects they have? (Lindenberg and Bryant, 2001; Aboramadan, 2018). These questions mean that it is necessary to measure and examine the efficiency and effectiveness of the financial and non-financial assets of NGOs.

The importance of using performance measurement and management in organizational management structures, processes and strategies have been widely illustrated in the literature on the performance measurement and management of NGOs (Teelken, 2008; Ramadan and Borgonovi, 2015). Ramadan and Borgonovi (2015) indicated the importance of measuring and managing performance since these organizations concentrate on the use of performance information in decision-making, which is considered a requirement for strategic planners of NGOs to enhance their functions. Additionally, it is closely linked to the budgetary process within NGOs as these organizations are fundraising-oriented, which is another reason why performance evaluation and management in NGOs is required. According to Ramadan and Borgonovi (2015), there is a need for more transparency, which has increased the demands for financial responsibility and accountability due to the pressure on NGOs from stakeholders to reveal how they are conducting their operations.

In NGOs literature, many authors offered a number of measures that should be taken into account when measuring and evaluating NGOs' performance. To name a few, (Ritchie and Kolodinsky, 2003; Buckmaster, 1999; Poole et al., 2000; Epstein and Buhovac, 2009; Poister, 2008; Tom and Frentzel, 2005; Kendall and Knapp, 2000; Miller, 2007; Carman, 2007); Ramadan and Borgonovi, 2015). The measure of performance in this paper will be guided by the comprehensive framework of performance measurement and management in NGOs postulated by Ramadan and Borgonovi (2015) in their recent study focused on measuring the performance of NGOs. This tool is useful as it will not only include common financial measures, but also additional contexts such as organization process/function and program/project performance. It is also important to treat these NGOs as project-based organizations.

This research will also shed some light on management performance, whereas most previous researches on performance measurement frameworks have focused on project performance and ignored organizational process performance (Ramadan and Borgonovi, 2015). Hence, there is a strong need to rely on a framework that covers all the areas of NGOs. This framework can assess their performance by creating performance measurement and then gathering information related to this measurement. The main performance measures proposed to be used are as follows: The first measurement is financial sustainability, which involves three dimensions: fundraising efficiency, financial transparency, and program financial efficiency. This determined the organizational process/function as the second measurement for assessing NGOs' performance, which is focused on human resources and organizational culture, while the final measurement is program/project performance, which is measured by program outcomes (effectiveness), program non-financial efficiency, program impact, partnership, and quality. These are demonstrated in Table 1.

Table 1

Overall NGO's Performance Measures

Performance Measures	Definition
Financial Sustainability	Sustainability is the ability of an organization to use its available resources and to consistently look for different resources without full reliance on one source of financing (Cannon, 1999). Financial statement analysis offers the stakeholders' insights into the financial situation of the organization (e.g., Where has the money come from? For what purpose has it been received? How has it been spent? What are the outcomes of the operation?) What facilitates better planning and monitoring of activities? (Lewis, 2009).
<ul style="list-style-type: none">• Fundraising Efficiency	It is the most important measure in assessing the financial performance of NGOs. Efficiency in fundraising is defined as a process of obtaining funds for the survival of NGOs (Andreasen et al., 2008; Ramadan and Borgonovi, 2015).
<ul style="list-style-type: none">• Financial Transparency	NGOs must provide information on their financial activities by preparing reports and making them accessible to stakeholders (Ramadan and Borgonovi, 2015). Therefore, transparency can only be achieved by maintaining complete records and disclosing them.
<ul style="list-style-type: none">• Program Financial Efficiency	The best use of financial resources acquired to achieve the desired results and services (Barman, 2007; Kendall and Knapp, 2000; Ramadan and Borgonovi, 2015). This measures the relationship between financial inputs and outputs (Ramadan and Borgonovi, 2015).
Organizational Process/Function	
<ul style="list-style-type: none">• Human Resources	Human Resources are the pool of human capital under the firm's control in a direct employment relationship (Wright et al, 1994).
<ul style="list-style-type: none">• Organizational Culture	It is what the organization's employees perceive and how this perception creates an example of values, norms, and expectations (Ramadan, 2017).
Program/Project Performance	
<ul style="list-style-type: none">• Programs Outcomes (Effectiveness)	The extent to which an organization is achieving its objectives and goals (Fine and Snyder, 1999). Besides, other researchers depend on the outcomes to refer to effectiveness. Morley et al. (2001) suggested that the outcomes are the consequence of an organization's program or project.
<ul style="list-style-type: none">• Program Non-Financial Efficiency	The best use of the non-financial resources acquired to achieve the desired results and services (Barman, 2007; Kendall and Knapp, 2000; Ramadan and Borgonovi, 2015). This measures the relationship between the non-financial inputs and the outputs (Ramadan and Borgonovi, 2015).
<ul style="list-style-type: none">• Program Impact	Considers the long-term ability to meet objectives or addresses the degree to which the overall goal of a program is accomplished (Ramadan and Borgonovi, 2015).
<ul style="list-style-type: none">• Partnership	A partnership is measured by the number of partners and the as well as the degree of communication between them and their satisfaction (Ramadan and Borgonovi, 2015).
<ul style="list-style-type: none">• Quality	Quality is measured by donors' satisfaction and the quality of services provided by an NGO (Ramadan and Borgonovi, 2015).

Empirical Review and Research Hypotheses

Many scholars have attempted to measure the contribution of KM and KM strategies by using different models. Hansen et al. (1999) and Ng et al. (2012) indicated that 80% of the knowledge sharing should follow one strategy, and a second strategy should be used to assist the first one (20 percent). Indeed, some literature has emphasized the equivalence between codification and personalization in the context of strategic KM because of an exclusive emphasis on codification or personalization results in fragmented and uncoordinated efforts (Ng et al., 2012; Venkitachalam and Willmott, 2017). However, the equivalence ensures the strategies' efficacy and increases the organization's performance (Tseng, 2010; Ng et al., 2012). Some studies have mentioned that the influence on the performance of each KM strategy may vary. Storey and Kahn (2010) and Maroofi et al. (2013) indicated that the personalization strategy may be more valuable in improving competitiveness than the codification strategy. Nonetheless, other researchers have found that impact an explicit KM strategy is greater than that of a tacit strategy on firm performance (Keskin, 2005; Maroofi et al., 2013).

According to the discussions of previous studies, researchers have offered convergent results showing that KM and KM strategy influence the performance of the studied organizations (Maroofi et al., 2013; Gholami et al., 2013; Muliro, 2017; Mekonnen, 2017; Jaber and Caglar, 2017; Gakuo and Rotich, 2017; Abuaddous et al., 2018). Mekonnen's (2017) study showed a relationship between KM components (organizational knowledge practices, organizational culture, and information technology) and organizational performance in NGOs. Additionally, Gholami et al. (2013) demonstrated that KM practices positively and significantly influenced their organizational performance. The researchers pointed out that, regarding financial performance, there are results that show KM and KM strategies influence the financial performance of the studied organizations. Maroofi et al. (2013) observed that codification and personalization have a greater impact on financial performance, followed by the performance of procedures and internal performance. Abuaddous et al. (2018) found that KM, including knowledge process and technology capabilities, has a positive impact on organizational performance either directly (new market success, customer service, market share) or indirectly (financial performance).

Regarding human resources management, research indicates that the practices that develop individuals' abilities increase the organization's performance, which promotes the creation and flow of knowledge that can generate innovation (Pandey and Dutta, 2013; Collins and Clark, 2003; Olimpia, 2014). Also, Olimpia (2014) indicated that the main features of KM in NGOs, in addition to proper human resources practices, are important for strengthening their organizational culture, volunteering-based activities, and organizational learning process. Furthermore, Muliro (2017) showed that culture, people and structure related factors of strategic KM are critical areas about organizational performance and productivity.

After reviewing the literature on KM strategies in the context of modern NGOs, it is evident that there is a significant research gap in terms of the relationship between KM strategies and NGO performance. Therefore, we propose a set of hypotheses assuming that each of the KM strategies contributes positively to NGO performance. Additionally, by developing and examining the proposed research model shown in Figure 1, which explains the effect of the

independent variable (KM Strategies) on the dependent variable (NGOs' performance), the following hypotheses are proposed:

H1: There is a positive relationship between the codification strategy of KM and NGOs' performance.

H1a: Codification strategy has a positive influence on financial sustainability.

H1b: Codification strategy has a positive influence on organization process/function.

H1c: Codification strategy has a positive influence on program/project performance.

H2: There is a positive relationship between the personalization strategy of KM and NGOs' performance.

H2a: Personalization strategy has a positive influence on financial sustainability.

H2b: Personalization strategy has a positive influence on organization process/function.

H2c: Personalization strategy has a positive influence on program/project performance.

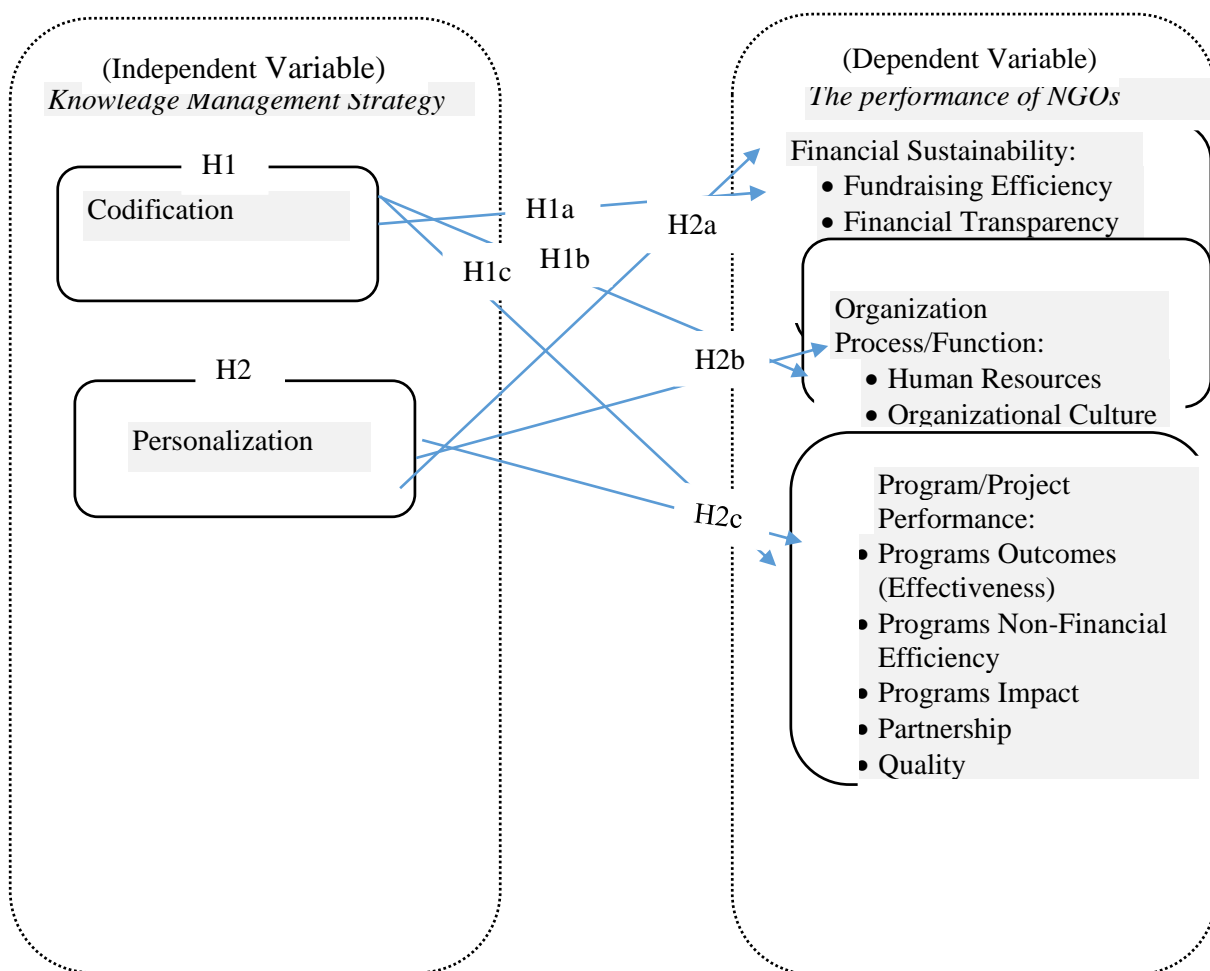

Figure 1. Conceptual Model

Research Methodology

The main objective of this work is to investigate the role of KM strategies in terms of the impact on NGOs' performance. To fulfill the goal of this research work, this paper adopted descriptive categorization, and it followed a quantitative methodology, based on an electronic questionnaire survey that was designed to collect the required information.

Sampling and Data Collection

The research population consisted of 1.200 local and international NGOs actively working in different areas and serving in different sectors of the Palestinian territories. There are 1,080 active local NGOs according to the Palestinian Non-Governmental Organizations Network (PNGO), while there are 120 international NGOs according to the Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs (PASSIA). The researcher chose the active NGOs because they have the experience, they are in a better position to provide the necessary information, and they are reachable by telephone and email. Moreover, they have the appropriate size and sufficient resources to apply KM strategies.

As a method of a survey for this research, electronic questionnaires were used due as they were deemed to be suitable. Sekaran and Bougie (2016) mentioned that the electronic questionnaire survey is best suited when a sample is geographically dispersed; one of the features of the electronic questionnaires is that a wide geographical area can be covered in the survey. Additionally, it can be used when it is not possible to conduct telephone interviews due to the costs involved. It is also difficult or even impossible to conduct personally administered questionnaires because of the Israeli occupation and the restrictions on entering some areas; hence, this shows the advantage of online survey research as it provides access to groups and individuals who would be difficult, or impossible to reach through other channels. Also, it is easier to administer and quick to deliver, as the questionnaire can be shared via a link and the answers will be automatically collected and recorded onto a personal Google Drive database. Therefore, this automatic processing of the survey saves further costs, time, and energy.

The questionnaire was distributed in the summer of 2019 over a period of 3 months (July- September) using a survey link. A total number of 291 questionnaires were distributed, where the sample size was based on a convenience sampling technique. The sample size for the research project was calculated using a table that provides a generalized scientific guideline for sample size decisions. This table was provided by Krejcie and Morgan (1970) and it shows that if the research population is 1200, the sample size should be 291. A total of 228 respondents completed the survey, in which the questions were obligatory and the participants were unable to send the questionnaire until questions had been answered. Thus, all the surveys had no missing data. The percentage of valid questionnaires recovered for analysis was 78%. The target respondents of the research were managers of NGOs or their representatives. More precisely, the questionnaire was limited to one employee per firm. They were chosen purposely since their opinions were deemed to be reliable since they understand and know more about NGOs than other workers in the organization, thus providing credible information relating to performance in general, and specifically the research variables.

Measurement Scales

The primary data collection process was conducted through structured questionnaires based on the review of the literature. Questions were derived from previous studies related to KM strategies and NGOs' performance to achieve the purposes of the study. It was clarified to the participants that all the information they provided would remain confidential, their identity would not be revealed, and it would only be used for scientific research. The questionnaire included three sections: Section A covers the respondents' demographic profile, including

personal and organizational information. Sections B and C are devoted to evaluating the effect of KM strategies on the NGOs' performance.

All measures are Five-point Likert scales, with 1 indicating no extent of application and 5 indicating a great extent of application. The sources and descriptions of the measures are explained in Table 2.

Table 2

Sources and Descriptions of the Measurement Scales

Constructs	Scale sources and descriptions
Knowledge Management Strategies <ul style="list-style-type: none"> • Codification strategy • Personalization strategy 	Each part consists of 5 items, which are adapted from (Kumar and Ganesh, 2011). These items ask about the extent of their application within the NGOs in Palestine.
NGOs' performance <ul style="list-style-type: none"> • Financial Sustainability • Organization Process/Function • Program/Project Performance 	<p>Measured by fundraising efficiency, financial transparency and programs financial efficiency. It is examined using 10 items that are adapted from (Aboramadan and Borgonovi, 2016).</p> <p>Measured by human resources and organizational culture. It is examined using 10 items that are adapted from (Onyango, 2016).</p> <p>Measured by programs outcomes, programs non-financial efficiency, programs impact, partnership and quality. It is examined using 20 items that are adapted from (Aboramadan and Borgonovi, 2016).</p>

Reliabilities and Validities of Measurement Scales

The design of the questionnaire instrument was prepared based on three articles. The results of these articles showed the validity of measures through test validity. Thus, this citation is considered good. Sekaran and Bougie (2016) explained that measures have been developed for many important concepts, and researchers can use the instruments already considered "good," instead of developing new ones. Hence, the researcher considered the study tool valid for measuring the intended purpose. Cronbach's alpha coefficient was used to evaluate internal consistency. The data in Table 3 shows the coefficient alpha's values for KM strategies to codification and personalization were 0.70 and 0.79, respectively. This indicates that the Cronbach's alpha's values for NGOs' performance were 0.68, 0.82 and 0.90 for financial sustainability, organization process/function, and program/project performance, respectively. Thus, all alpha coefficients ranged between 0.68 and 0.90 and were therefore above the threshold of 0.6 recommended by (Hair et al., 2014), which confirms the reliability of the questionnaire to test the hypotheses.

Findings

Table 3 below depicts the means, standard deviation, and Pearson's correlations for the research variables. The mean and standard deviation of the codification strategy are 4.06 and 0.60, respectively. The mean and standard deviation of the personalization strategy are 4.09 and 0.61, respectively. The mean and standard deviation of financial sustainability are 4.41 and 0.33,

respectively. The mean and standard deviation of the organization process/function are 4.32 and 0.39, respectively. The mean and standard deviation for program/project performance are 4.36 and 0.37, respectively. Relative Importance Index (RII) was applied in this study to measure the response related to the rating of each variable depending on their significance (Akadiri, 2011). The results show that the aggregate mean score and standard deviation for the questionnaire paragraphs on KM strategies and NGOs' performance had a "High" degree of importance according to the 5-point Likert scale adopted for the study. This means that the respondents agreed to all questionnaire paragraphs.

Also, Table 3 demonstrates the results of the Pearson Correlation test. All of the KM strategies constructs were significantly correlated with each other, and are significant at 0.01 level with a Pearson's coefficient of 0.631. Also, the Pearson's correlation coefficients indicate that the strategy for codification and the three performance measurement of NGOs is important with a correlation of 0.362 with financial sustainability, 0.457 with organization process/function, and finally, 0.466 with program/project performance. While the correlation coefficients between personalization strategy and financial sustainability, organization process/function, program/project performance are 0.477, 0.557 and 0.583 respectively. Thus, this result means that the relationship between KM strategies and NGO's performance measurement is positive and significant. Moreover, we can see that all the correlations between the KM strategies and the NGO's performance measurement are significant at the 0.01 level. This means that KM strategies are significantly associated with NGO's performance measurement. Thus, the researcher must determine if any predictive relationships exist between the dependent and independent variables through regression analysis.

Table 3

Descriptive Analysis, Correlations, Reliability of a Measure

Constructs	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) Codification Strategy	1				
(2) Personalization Strategy	0.631**	1			
(3) Financial Sustainability	0.362**	0.477**	1		
(4) Organization Process/Function	0.457**	0.557**	0.481**	1	
(5) Program/Project Performance	0.466**	0.583**	0.593**	0.660**	1
Mean	4.06	4.09	4.41	4.32	4.36
Std. Deviation	0.60	0.61	0.33	0.39	0.37
Cronbach's Alpha	0.70	0.79	0.68	0.82	0.90
Skewness	-0.700-	-0.576-	-0.476-	-0.554-	-0.198-
Kurtosis	0.816	-0.033-	-0.137-	0.530	-0.665-

Note. **Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). N= 228.

Source: SPSS Analysis.

Hypotheses Testing

Table 4

Multiple Regression Analysis Results

Model	Dependent Variable	Independent Variable	ANOVA Table (Significance of F)	Adjusted R Square	Standardized Coefficients (Beta)	VIF	Durbin - Watson	Cook's Distance, Maximum
Model 1	Financial Sustainability	Codification Strategy, Personalization Strategy	0.000	0.227	Codification Strategy (0.101) Personalization Strategy (0.413)	1.662	2.154	0.100
Model 2	Organization Process/Function	Codification Strategy, Personalization Strategy	0.000	0.323	Codification Strategy (0.175) Personalization Strategy (0.447)	1.662	2.067	0.158
Model 3	Program/Project Performance	Codification Strategy, Personalization Strategy	0.000	0.351	Codification Strategy (0.163) Personalization Strategy (0.480)	1.662	2.182	0.075

Note. ** Significant at the 0.01 level, * Significant at the 0.05 level.

According to Hair et al. (2014), the assumptions of normality, multicollinearity, independence, and linearity should be tested before analyzing the data. Therefore, prior to the regression analysis, the researcher performed several diagnostics tests to establish the appropriateness of the data for making inferences and drawing conclusions.

The normality of the observed variables was evaluated by analyzing the skewness and kurtosis values. Table 3 above shows that the five research variables had skewness values ranging from -0.198- to -0.700. Additionally, the values of kurtosis ranged from -0.033- to 0.816. The results show that the estimated skewness and kurtosis values do not exceed the specified critical value (± 2.58), thus indicating that the sample follows a normal distribution, as recommended by (Hair et al., 2014).

Based on the results of the Multicollinearity test shown in Table 4, since value of the Variance Inflation Coefficient Factor (VIF) is 1.662, which is lower than (10), this means that there is no overlap between independent variables, indicating the strength of the research sample, as recommended by (Pallant, 2007).

Moreover, Table 4 shows that the Durbin-Watson value indicated no evidence of autocorrelation since the suggested value is not less than 1.5 and not higher than 2.5 (Andy, 2000).

Linearity can be easily analyzed by residual plots. The P-P Plot explains that all points are close to the straight line. Additionally, according to Table 4, the inspection of Cook's Distance indicates that there are no problems with potential outliers since the influence scores are less than 1.00 (Tabachnick and Fidell, 2013).

This study tested its six hypotheses using regression analysis. Three models were created to assess whether there were any predictive relationships between the dependent and independent variables. In this analysis, the independent variables were KM strategies namely "codification strategy and personalization strategy", while the dependent variables were NGOs' performance which were "financial sustainability, organization process/function, program/project performance". Hence, multiple regression analysis was performed to examine the acceptance/rejection of H1 and H2. As presented and discussed below:

The Adjusted R-square of Model 1 in Table 4 is 0.227 implying that 22.7% of the two variables "codification strategy, personalization strategy" describe differences in financial sustainability. According to the ANOVA table, the significance of $F=0.000$ (< 0.05), the ANOVA results revealed that the overall model, including the two main predictors of codification strategy and personalization strategy – is a significant predictor of financial sustainability. Furthermore, Standardized Coefficients (Beta) determined the practical significance of the relative predictive power of each dependent variable (Hair et al., 2014). The in-depth analysis showed that the personalization strategy was the strongest predictor ($\beta=0.413$, $P=0.000$) in comparison to the codification strategy ($\beta=0.101$, $P=0.179$). Also, these results show that the personalization strategy variable is statistically significant because the P-value is < 0.05 , but the codification strategy variable is not statistically significant because the P-value is > 0.05 . Hence, we exclude it from the model.

As shown in Table 4, Model 2 had an Adjusted R Square value of 0.323, implying that 32.3% of the variations in the organization process/function are explained by all independent variables. This model was also statistically significant since the significance of F equals to 0.000 (< 0.05). Additionally, Standardized Coefficients (Beta) determined the practical significance of the relative predictive power of each dependent variable (Hair et al., 2014). The in-depth analysis showed that the personalization strategy was the strongest predictor ($\beta=0.447$, $P=0.000$) in comparison to the codification strategy ($\beta=0.175$, $P=0.014$). These results show that both variables "codification strategy, personalization strategy" are statistically significant because the P-values are < 0.05 .

Table 4 shows that Model 3 had an Adjusted R Square of 0.351, implying that 35.1% of the variations in program/project performance are explained by the two variables "codification strategy, personalization strategy". According to the ANOVA table, the significance of $F=0.000$ (< 0.05), The ANOVA findings revealed that the overall model, including the two main predictors–codification strategy and personalization strategy – is a significant predictor of the program/project performance. Moreover, Standardized Coefficients (Beta) determined the practical significance of the relative predictive power of each dependent variable (Hair et al., 2014). The in-depth analysis showed that the personalization strategy was

the strongest predictor ($\beta=0.480$, $P=0.000$) in comparison to the codification strategy ($\beta=0.163$, $P=0.019$). Also, these results show that both variables "codification strategy, personalization strategy" are statistically significant because their P-values are < 0.05 .

Multiple Regression Analysis showed that both KM strategies have a statistically significant positive association with all NGO's performance measurement because F-test can explain the P-value is < 0.05 , except for the hypothesis of the impact of the codification strategy on financial sustainability, which was dropped because of P-value > 0.05 . Thus, the researcher rejected this hypothesis. Consequently, H1b, H1c, H2a, H2b, and H2c were supported, whereas H1a was not supported.

Discussion of the Results

The key goal of this research was to examine the role of KM strategies in the improvement of NGOs' performance. The study model is based on the codification strategy theory and the personalization strategy theory and it also contained financial sustainability, organization process/function, and program/project performance as NGOs' performance. The results of the multiple regression analysis showed that the personalization strategy is more significant in comparison with the codification strategy according to all measurement of the NGOs' performance. In comparison to previous studies in the research domain, some studies have mentioned that the performance effect of each "codification and personalization" KM strategies may vary (Storey and Kahn, 2010; Keskin, 2005; Maroofi et al., 2013). Hansen et al. (1999) also indicated that 80% of the knowledge sharing should follow one strategy and the second strategy (20%) should be used to support the first. However, recent studies have emphasized the equivalence between codification and personalization in strategic 'knowledge management', as the exclusive emphasis on codification or personalization contributes to sporadic and uncoordinated efforts (Ng et al., 2012; Venkitachalam and Willmott, 2017). Nonetheless, the equivalence ensures the strategies' efficacy and increases the organization's efficiency (Tseng, 2010).

Furthermore, the results showed that the codification strategy is not significantly related to financial sustainability, while the personalization strategy is significantly related to it. One possible reason for this is that the research population consists of both local and international NGOs; the researcher determined that most of the points in the questionnaire were implemented more in international NGOs compared with local NGOs, especially about financial sustainability in terms of fundraising efficiency. In this regard, it is found that to boost their financial performance, NGOs will benefit from implementing the personalization strategy, as they will have better financial results when it comes to raising funds, thus allowing the efficient and effective use of these funds. However, as indicated by studies such as Keskin (2005) and Maroofi et al. (2013), the impact of the explicit KM strategy is greater than the tacit direction on firm performance. Regarding financial performance in general, the researchers pointed out that there are results that show KM and KM strategies influence the financial performance of the studied organizations (Maroofi et al., 2013; Abuaddous et al., 2018).

The results also emphasize that the implementation of the codification strategy and personalization strategy will positively affect the organization's process/function in terms of

human resources and organizational culture. The findings are convergent and consistent with the findings of Muliro (2017), who showed that culture, people and structure related factors of strategic KM are critical areas concerning organizational performance and productivity. Additionally, Pandey and Dutta (2013), Collins and Clark (2003), and Olimpia (2014) indicated that the practices developed in individuals' abilities increase the organization's performance, thus facilitating the creation and flow of knowledge capable of generating innovation. Firms need to exploit the intellectual assets and capacity of their workers.

Besides, the findings indicated that both KM strategies are significantly related to program/project performance. Also, it should be noted here that the program/project performance with the personalization strategy was the strongest predictor. The study findings are consistent with Olimpia (2014), who argued that the motivations to use KM strategies in NGOs and that NGO donors and stakeholders' requirements include advanced electronic systems to demonstrate how they perform their operations and to monitor and document on the progress of programs, operations and expenditures finance. In general, the results of this research suggest that this goal has been achieved. The researchers have indicated there are convergent results that show that KM and KM strategy influence the performance of the studied organizations (Maroofi et al., 2013; Gholami et al., 2013; Muliro, 2017; Mekonnen, 2017; Jaber and Caglar, 2017; Gakuo and Rotich, 2017; Abuaddous et al., 2018).

Managerial Implications

Above all, the strong desire for the effective implementation of KM arises from the organizations' need to accomplish their objectives. Thus, the directors or managers should have a thorough understanding of the business target and goals so that they can choose the KM strategy and objective accordingly. The 'Knowledge Strategy' needs to be closely related to the companies' business plan of action (Davenport and Prusak, 1998; Zack, 1999).

The findings of this study have important implications for managerial practice that can enhance KM strategies in NGOs and other organizations in Palestine. Implementation of the codification strategy was found to positively influence NGOs' performance in Palestine. Therefore, the management of NGOs should enhance all activities related to the codification strategy, which focuses on collecting knowledge, storing it in databases, and providing the available knowledge in an explicit and codified form. Activities that mirrored this: Writing down and documenting the insights that are gained during work, and its flow should be enhanced to facilitate the transmission of tacit knowledge. Capturing in writing/audio/video the experiences narrated by employees. Recording important data, drawings, and experiences for future use. Dedicating a team of employees for archiving drawings, reports, and other such valuable information. Operating a storage facility such as an online repository to store project-related knowledge.

Moreover, the implementation of the personalization strategy was also found to positively influence NGOs' performance in Palestine. Managers of NGOs should consider enhancing their practices associated with using this strategy, which focuses on conversations, sharing of tacit knowledge between individuals, and generating new knowledge. Some activities that reflect this include: Reviewing beneficiaries' feedback in team meetings for use as a learning experience. Holding routine review meetings to discuss work progress and

generate new ideas. Sharing learning and experiences with others after returning from an official trip. Allowing members of the organization to enter different groups to share existing knowledge and create new knowledge, such as communities of practice, learning, and technology groups. Making a "Person's Guide" available to identify employees with given expertise to exploit the intellectual assets and capacities of the workers. Management of NGOs should enhance collaboration among organizational members in the development and use of new knowledge and ideas as well as promote all practices that foster the utilization of knowledge concerning NGO performance.

In this regard, it is found that NGOs will achieve better performance by using a combination of both codification and personalization KM strategies in terms of financial and non-financial performances. They will achieve improved performance from the financial aspect in terms of generating funds, utilizing these funds and financial resources efficiently and effectively to achieve the required or the planned outputs. These practices develop individuals' abilities and improve performance to meet the needs of NGOs' beneficiaries and the requirements of NGOs' donors and stakeholders.

Conclusion, Limitations, and Recommendation for Further Research

This research attempts to enrich the literature and contribute to the body of knowledge-related studies, especially in developing countries, by enriching the topic with new results that can be added cumulatively to the findings from previous studies, and these relationships are new areas of the body of knowledge within the NGO context. Furthermore, the researcher highlights management issues related to the effect of KM strategy on NGOs' performance. Previous researches on NGOs have most adopted sociological, psychological, ethical, and economic approaches, while there have been very few studies in the management sector. Additionally, the researchers believe that this study includes results that are valuable to managers of NGOs because it sheds light on the performance measurement of NGOs as well as how to measure and improve their performance. The study concludes that NGOs in Palestine can benefit from the implementation of KM strategies including codification and personalization strategies for enhancing and improving their performance. However, the codification strategy does not affect financial sustainability (one of the NGO's performance measurement).

The research, however, has some limitations. The primary focus of the study is on the Palestinian territories, which has certain constraints because the situation is not stable as a result of the Israeli occupation and political interference. Moreover, the study results cannot be generalized further, as a result of differences in terms of culture, religion, and customs, etc.

The researcher recommends that more studies should be conducted on KM or KM strategies as these topics are still developing and thus require further research and investigations. It is also recommended that future research should focus on validating the findings and conclusion of this study by undertaking similar researches in other organizations in Palestine. Besides, more researches should be conducted on the same subject in other countries and environments, especially in developed countries with advanced technological development to compare intellectual and cultural perspectives and the differences between organizations and countries.

References

- Aboramadan, M. (2018). NGOs management: a roadmap to effective practices. *Journal of Global Responsibility*, 9(4), 372-387. Retrieved from <https://doi.org/10.1108/JGR-08-2018-0033>
- Aboramadan, M. and Borgonovi, E. (2016). Strategic management practices as a key determinant of superior non-governmental organizations' performance. *Problems of Management in the 21st Century*, 11(2), 71-92.
- Abuaddous, H. Y., Al Sokkar, A. A., and Abualodous, B. I. (2018). The impact of knowledge management on organizational performance. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 9(4), 204-208.
- Akadiri, O. P. (2011). *Development of a multi-criteria approach for the selection of sustainable materials for building projects*. Doctoral dissertation, University of Wolverhampton.
- Andreasen, A. R., and Kotler, P. (2008). *Strategic marketing for nonprofit organizations*. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Prentice Hall.
- Andy, F. (2000). *Discovering statistics using SPSS for windows: advanced techniques for the beginner*. CA, United States: Sage Publications.
- Barman, E. (2007). What is the bottom line for nonprofit organizations? A history of measurement in the British voluntary sector. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 18(2), 101-115.
- Brauner, E., and Becker, A. (2006). Beyond knowledge sharing: the management of transactive knowledge systems. *Knowledge and Process Management*, 13(1), 62-71.
- Buckmaster, N. (1999). Associations between outcome measurement, accountability and learning for non-profit organisations. *International Journal of Public Sector Management*, 12(2), 186-197.
- Cannon, L. (1999). *Life beyond aid: twenty strategies to help make NGO's sustainable*. Johannesburg: Initiative for Participatory Development.
- Carman, J. G. (2007). Evaluation practice among community-based organizations: research into the reality. *American Journal of evaluation*, 28(1), 60-75.
- Collins, C. J., and Clark, K. D. (2003). Strategic human resource practices, top management team social networks, and firm performance: the role of human resource practices in creating organizational competitive advantage. *Academy of Management Journal*, 46(6), 740-751.
- Çavuşoğlu, B. (2016). Knowledge economy and North Cyprus. *Procedia Economics and Finance*, 39, 720-724.
- Davenport, T. H., and Prusak, L. (1998). *Working knowledge: how organizations manage what they know*. Boston, Mass: Harvard Business School Press.
- Drucker, P. F. (1990). The emerging theory of manufacturing. *Harvard Business Review*, 68(3), 94-102.
- Dutta, S. (1997). Strategies for implementing knowledge-based systems. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 44(1), 79-90.
- Epstein, M. J., and Buhovac, A. R. (2009). Improving performance measurement: not-for-profit organizations. *Certified Management Accountant*, 83(7), 16-21.
- Fine, T., and Snyder, L. (1999). What is the difference between performance measurement and benchmarking? *Public Management*, 81(1), 24-25.
- Gakuo, E. W., and Rotich, G. (2017). Effect of strategic knowledge management on performance of commercial banks in Kenya. *International Academic Journal of Human Resource and Business Administration*, 2(3), 19-45.

-
- Gammelgaard, J., and Ritter, T. (2005). The knowledge retrieval matrix: codification and personification as separate strategies. *Journal of Knowledge Management*, 9(4), 133-143.
- Gholami, M. H., Asli, M. N., Nazari-Shirkouhi, S. and Noruzy, A. (2013). Investigating the influence of knowledge management practices on organizational performance: an empirical study. *Acta Polytechnica Hungarica*, 10(2), 205-216.
- Greiner, M. E., Böhmman, T. and Krcmar, H. (2007). A strategy for knowledge management. *Journal of Knowledge Management*, 11(6), 3-15.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. and Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis*. Harlow: 7th ed. Pearson Education Ltd.
- Hansen, M. T., Nohria, N. and Tierney, T. (1999). What's your strategy for managing knowledge. *The Knowledge Management Yearbook 2000-2001*, 77(2), 106-116.
- Jaber, O. and Çağlar, D. (2017). The role of organizational learning as a mediator in investigating the relationship between knowledge management and organizational performance: the case of banks listed in the Stocks Exchange of Palestine. *International Journal of Economic Perspectives*, 11(1), 81-198.
- Kendall, J. and Knapp, M. (2000). Measuring the performance of voluntary organizations. *Public Management Review*, 2(1), 105-132.
- Keskin, H. (2005). The relationships between explicit and tacit oriented KM strategy, and firm performance. *Journal of American academy of business, Cambridge*, 7(1), 169-175.
- Krejcie, R. V. and Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Kumar, J. A. and Ganesh, L. S. (2011). Balancing knowledge strategy: codification and personalization during product development. *Journal of Knowledge Management*, 15(1), 118-135.
- Lecy, J. D., Schmitz, H. P. and Swedlund, H. (2012). Non-governmental and not-for-profit organizational effectiveness: a modern synthesis. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 23(2), 434-457.
- Lewis, T. (2009). *Practical financial management for NGOs/ Getting the basics rights (FM 1)*. Rev. ed. Oxford: Mango (Management Accounting for Non-Governmental Organizations).
- Liebowitz, J. (2016). *Beyond knowledge management: what every leader should know*. New York: Auerbach Publications.
- Lindenberg, M. and Bryant, C. (2001). *Going global: transforming relief and development NGOs*. Bloomfield: CT, Kumarian Press.
- Liu, H., Chai, K. H. and Nebus, J. F. (2013). Balancing codification and personalization for knowledge reuse: a Markov decision process approach. *Journal of Knowledge Management*, 17(5), 755-772
- Malhotra, Y. (2004). Why knowledge management systems fail: enablers and constraints of knowledge management in human enterprises. Holsapple, C. (Ed.). In *Handbook on Knowledge Management 1* (p. 577-599). Berlin, Heidelberg: Springer.
- Maroofi, F., Nayebi, H. and Dehghani, M. (2013). Strategic knowledge management, innovation and performance. *International Journal of Research in Social Sciences*, 3(3), 27-37.
- Mekonnen, L. (2017). *The role of knowledge management in enhancing organizational performance; the case of selected international NGOs operating in Addis Ababa*. Doctoral dissertation, Addis Ababa University.

- Miller, J. (2007). *An effective performance measurement system: developing an effective performance measurement system for city of Elmira sub-grantees*. Unpublished manuscript. New York: Binghamton University, State University of New York.
- Morley, E., Hatry, H. P. and Vinson, E. (2001). *Outcome measurement in nonprofit organizations: current practices and recommendations*. Washington, DC: Independent Sector.
- Muliro, J. (2017). *Assessment of the key success factors of strategic knowledge management that influence organizational performance: a case of the World Agroforestry Centre*. Doctoral dissertation, United States International University-Africa.
- Ng, A. H. H., Yip, M. W., Binti Din, S. and Bakar, N. A. (2012). Integrated knowledge management strategy: a preliminary literature review. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 57, 209-214.
- Olimpia, N. (2014). Some reflections on knowledge management within NGOs. *Ovidius University Annals, Series Economic Sciences*, 14(2), 234-238.
- Onyango, D. A. (2016). *Knowledge management capabilities and performance of international humanitarian organizations in Kenya*. Doctoral dissertation, Nairobi: University of Nairobi.
- Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual: a step by step guide to data analysis using SPSS for windows*. 3rd ed., New York: McGraw Hill, Open University Press.
- Pandey, S. C. and Dutta, A. (2013). Role of knowledge infrastructure capabilities in knowledge management. *Journal of Knowledge Management*, 17(3), 435-453.
- Poister, T. H. (2008). *Measuring performance in public and nonprofit organizations*. United States of America: John Wiley & Sons.
- Poole, D. L., Nelson, J., Carnahan, S., Chepenik, N. G. and Tubiak, C. (2000). Evaluating performance measurement systems in nonprofit agencies: The Program Accountability Quality Scale (PAQS). *American Journal of Evaluation*, 21(1), 15-26.
- Ramadan, M. A. (2017). *Strategic management practices as a key determinate of superior non-governmental organizations performance: survey from international NGOs in the Palestinian Territories*. Doctoral dissertation, University of Pavia.
- Ramadan, M. A. and Borgonovi, E. (2015). Performance measurement and management in non-governmental organizations. *IOSR Journal of Business and Management*, 17(2), 70-76.
- Ritchie, W. J. and Kolodinsky, R. W. (2003). Nonprofit organization financial performance measurement: an evaluation of new and existing financial performance measures. *Nonprofit Management and Leadership*, 13(4), 367-381.
- Sağsan, M. (2006). A new life cycle model for processing of knowledge management. Aktan, C. C. (Ed.). In *2nd International Congress of Business, Management and Economics* (p.15-18). İzmir: Yaşar University
- Sağsan, M. (2009). Knowledge management discipline: test for an undergraduate program in Turkey. *Electronic Journal of Knowledge Management*, 7(5), (627 - 636).
- Sekaran, U. and Bougie, R. (2016). *Research methods for business: a skill building approach*. Haddington: John Wiley & Sons.
- Storey, C. and Kahn, K. B. (2010). The role of knowledge management strategies and task knowledge in stimulating service innovation. *Journal of Service Research*, 13(4), 397-410.
- Tabachnick, B. and Fidell, L. (2013). *Using multivariate statistics: Pearson new international edition*. International edition of sixth ed. United Kingdom: Pearson Education.
- Teelken, C. (2008). The intricate implementation of performance measurement systems: exploring developments in professional-service organizations in the Dutch non-profit sector. *International Review of Administrative Sciences*, 74(4), 615-635.

-
- Tom, B. and Frenzel, B. (2005). Performance-based management builds support & funding. *Nonprofit World*, 23(6), 28.
- Tseng, M. L. (2010). An assessment of cause-and-effect decision-making model for firm environmental knowledge management capacities in uncertainty. *Environmental Monitoring and Assessment*, 161(1-4), 549-564.
- Uriarte, F. A. (2008). *Introduction to knowledge management*. Jakarta, Indonesia: the ASEAN Foundation.
- Venkitachalam, K. and Willmott, H. (2017). Strategic knowledge management-insights and pitfalls. *International Journal of Information Management*, 37(4), 313-316.
- Wai, Y., Chai, D., Booker, L. and Songip, A. (2010). Influence of soft elements on KM implementation in Malaysian higher learning institutions. *Journal of Knowledge Management Practice*, 11(3), 1-9.
- Wiig, K. M. (1994). *Knowledge management foundations: thinking about thinking-how people and organizations represent, create, and use knowledge*. Arlington (Tex.): Schema Press, Limited.
- Wright, P. M., McMahan, G. C. and McWilliams, A. (1994). Human resources and sustained competitive advantage: a resource-based perspective. *International Journal of Human Resource Management*, 5(2), 301-326.
- Zack, M. H. (1999). Developing a knowledge strategy. *California Management Review*, 41(3), 125-145.
- Zack, M. H. (2002). Developing a knowledge strategy: epilogue. N. Bontis and C. W. Choo (Eds.). In *The strategic management of intellectual capital and organizational knowledge: a collection of readings* (p. 277-295). Oxford University Press.
- Zanjani, M. S., Mehrasa, S. and Modiri, M. (2008). Organizational dimensions as determinant factors of KM approaches in SMEs. *Proceedings of World Academy of Science, Engineering and Technology* 35(1), 389-394.

Ortaokul Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında ve Resimlerinde Kütüphane Algıları

Library Perceptions in the Written Expressions and Drawings of Middle School Fifth Grade Students

Malik Yılmaz* ve Nermin Çakmak**

Öz

Yaşam boyu öğrenme ve enformasyon okuryazarlığı kavramlarının öne çıktığı günümüzde, çocuklara okul öncesi dönemden başlayarak erken yaşta kütüphane kullanma alışkanlığı kazandırmak, onların ileriki yaşamlarında sürekli gelişimlerine ve kütüphaneye yönelik olumlu bir algı edinmelerine yardımcı olabilecektir. Ancak öğrencilere kütüphane alışkanlığı kazandırabilecek ortamı yaratmak ya da kütüphane programı oluşturmak için öncelikle onların kütüphane ile ilgili var olan bilgi yapılarının ve deneyimlerinin bilinmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın temel amacı, ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin kütüphane algılarını ortaya çıkartmaktır. Araştırmada öğrencilerin kütüphane ile ilgili algılarını, düşüncelerini ve deneyimlerini ortaya çıkartmak için nitel araştırma yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Bu bağlamda araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim ve sanat temelli araştırma desenleri kullanılmıştır. Veriler; amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak, Erzurum ilindeki biri özel ikisi devlet olmak üzere üç ortaokulda beşinci sınıfa giden 72 öğrenciden çizme ve yazma tekniği ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada öğrencilerin tamamına yakınının kütüphane ile ilgili bilgilerinin olduğu, kütüphaneye karşı tutumlarının olumlu olduğu, kütüphane deyince akıllarına gelen ilk şeyin kitap ve raf olduğu, kütüphaneye özellikle kitap okumak ve ders çalışmak için gittikleri, kütüphaneyi sessiz ve rahat bir ortam olarak gördükleri belirlenirken; aynı zamanda öğrencilerin çoğunda kütüphaneci olgusunun oluşmadığı, yazılı anlatımlarında ve resimlerinde kütüphanenin işlevsel özelliklerinden çok mekânsal özelliklerine yer verildiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarının kütüphaneciler, akademisyenler, okul yöneticileri, öğretmenler, aile ve karar vericiler arasında konunun önemine ilişkin farkındalık sağlamasında ve bu yöndeki ortak çalışmaların artmasında etkili olması beklenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kütüphane; kütüphane algısı; yazılı anlatım; resim; ortaokul öğrencileri.

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: malik.yilmaz@atauni.edu.tr

Asistant Prof., Atatürk University Department of Information and Records Management, Turkey

** Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: nermin.cakmak@atauni.edu.tr

Asistant Prof., Atatürk University Department of Information and Records Management, Turkey

Abstract

Today, when the concepts of lifelong learning and information literacy come to the fore, getting children adopt the habit of using the library at an early age starting from the preschool period will help them to develop continuously and have a positive perception of the library in their future lives. However, in order to create an environment that can give students a library habit or to create a library program, it is necessary to know their existing knowledge structures and experiences about the library. Therefore, the main purpose of this study is to reveal the library perceptions of fifth grade middle school students. In the study, qualitative research approaches were used to reveal students' perceptions, thoughts and experiences about the library. In this context, phenomenology and art-based research designs from qualitative research designs were used in the study. The data were obtained from 72 fifth grade students in three secondary schools, one private and two state, in Erzurum using the purposeful sampling method. Content analysis method was used in the analysis of the data. In the study, it was determined that almost all of the students have information about the library, their attitude towards the library is positive, the first thing that comes to mind about library is the book and the shelf, they go to the library especially to read books and study, and they see the library as a quiet and comfortable environment. At the same time, it was concluded that the concept of librarian was not formed in most of the students and that their written expressions and drawings included the spatial features of the library rather than its functional features. The results of this study are expected to be effective in raising awareness of the importance of the issue among librarians, academics, school administrators, teachers, family and decision-makers and in increasing collaborative work in this direction.

Keywords: *Library; library perception; written expression; drawing; middle school students.*

Giriş

Kütüphaneler, basılı ve elektronik enformasyon kaynaklarının sağlandığı, düzenlendiği ve kullanıma sunulduğu kurumlardır. Bu kurumların en önemli görevi, sahip olduğu enformasyon kaynakları ve sunduğu enformasyon hizmetleri ile bireyin bilgi gereksinimini karşılamak, onun bilgilenmesine ve öğrenmesine katkı sağlamaktır. Günümüzde toplumlar için, bilgi toplumu olma yolunda bireylerin yaşam boyu öğrenme çabası içine girmelerini ve enformasyon okuryazarı olmalarını sağlamak bir zorunluluktur. Değişimin hızlı yaşandığı ve değişime neden olan bilginin bir entelektüel malvarlığı olarak kabul edildiği günümüzde, bireylere bilginin değerinin, öneminin ve bilgiyi elde edebilmelerini sağlayacak yolların öğretilmesi gereklidir. Çocuklara bilginin değerinin erken yaşlarda öğretilmesi, çocukların gelecek yaşamlarında kütüphaneleri ve bilgi kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmalarını da sağlayabilecektir. Kütüphane hizmetleri günümüzde sadece yetişkinler için değil, çocukların gelişimi için de oldukça önemli bir duruma gelmiştir (International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA], 2003). Kütüphane hizmetleri sayesinde çocukların bilgi erişim, farklı kültürleri tanıma, enformasyon okuryazarlığı ve yaşam boyu öğrenme gibi temel becerileri elde etmeleri mümkün olabilmektedir. Dijital çağda, dünya çapında bütün çocukların bilgiye eşit haklarla erişmeleri, yaşam boyu öğrenme ve enformasyon okuryazarlık becerilerine sahip olmaları, kendilerine özgü yeteneklerinin ve kişisel gelişimlerinin desteklenmesi ve geliştirilmesi toplumların önceliği durumuna gelmiştir (IFLA Library Services, 2018, s. 4).

Çocuk ve genç yetişkinler için halk ve okul kütüphaneleri, onların bilgi edinmeleri ve gelişimleri için gerekli kurumların başında gelmektedir. Her tür okuryazarlık becerisinin en iyi şekilde inşa edilmesi çocukluk ve gençlik dönemindedir. Erken çocukluk okuryazarlığı önemlidir. Bir kişi bilgiye ne kadar erken yaşlarda erişirse, bu erişim o kadar verimli olabilecek ve yaşam boyu sürebilecektir (IFLA Library Services, 2015, s. 1). Toplumun önemli bir kısmını oluşturan çocukların eğitime, bilgilenmesine, dinlenmesine, boş zamanlarını değerlendirmesine ve geleceğe hazırlanmasına doğrudan katkı sağlayan ve onlara hitap eden üç tür kütüphaneden söz edilebilir. Bunlar, halk, çocuk ve okul kütüphaneleridir.

Halk kütüphaneleri, toplumun tüm kesimine ayırım gözetmeden ücretsiz enformasyon hizmeti sunan ve bulunduğu bölgenin kalkınmasını destekleyen demokratik kurumlardır (Ersoy ve Yılmaz, 2009, s. 809). Bu kütüphaneler bilginin, fikrin ve insan hayal gücünün yaratıcı ürünlerini toplama, koruma, düzenleme, yayma ve iletmede basılı, görsel-işitsel ve elektronik formatlardaki materyalleri kullanır (Usherwood, 2004, s. 530). Halk kütüphanelerinin oluşumu ve hizmet sunduğu hedef kitlenin niteliği ve niceliği ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda halk kütüphanelerinin hizmet sunduğu kullanıcı grubu içinde farklı öncelikleri, özellikleri ve ihtiyaçları ile öne çıkan bir grup vardır ki o da çocuklardır. IFLA 0-18 Yaş Çocuklara Yönelik Kütüphane Hizmetleri Rehberi'nde (IFLA Guidelines for Library Services to Children aged 0-18) Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (The United Nations Convention on the Rights of the Child-UNCRC) 1. Maddesi uyarınca 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır ilkesinden yola çıkılmış ve rehberin hedef kitlesi 0-18 yaş aralığı çocuklar olarak belirlenmiştir (IFLA Library Services, 2018, s. 4). Rehber, genel olarak çocuk kütüphanelerine ve hizmetlerine odaklanmıştır. Ancak rehberin amaçlarından biri de farklı ülkelerdeki halk kütüphanelerinde çocuklara yönelik yüksek kalitede ve modern hizmetlerin uygulanmasında onları desteklemektir. Türkiye'de çocuk kütüphaneleri çoğunlukla halk kütüphanelerine bağlı olarak hizmet sunmaktadır. Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği'nde (2012) çocuk kütüphanesi "İl veya ilçe halk kütüphanesine bağlı olarak on dört yaşına kadar olan çocuklara ayrı bir binada hizmet veren kütüphane" olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, ülkemizde halk kütüphanelerinin çocuklara yönelik kütüphane hizmetleri arasında çocuklarda okuma kültürü ve kütüphane kullanma alışkanlığı sağlama, eğitimi destekleme, çocuk ve gençlerin zihinsel yaratıcılıklarını geliştirmelerinde fırsatlar sunma yer almaktadır.

Çocuk kütüphanelerinin amaçlarına ve işlevlerine tüm dünyada geçerli olabilecek genel bağlamda bakıldığında, fırsat eşitliğinin ön plana çıktığı görülmektedir. Çocuk kütüphaneleri, çocukların ve genç yetişkinlerin bilgiye erişmesi için eşit olanakların sunulduğu yerlerdir. Bu doğrultuda çocuk kütüphaneleri; ırkı, cinsiyeti, inancı, kültürel değerleri, eğitimi, fiziksel ve zihinsel becerileri ve sosyo-ekonomik durumu ne olursa olsun bütün çocukların bilgi edinmelerine ve yaşam boyu öğrenmelerine katkı sağlar. Bununla birlikte bu kütüphaneler, çocukların eğitim, bilgi ve kişisel gelişimlerdeki gereksinimlerini karşılamalarında, 21. yüzyıl becerilerini kazanmalarında, geleceğe hazırlanmalarında ihtiyaç duydukları bilgiye eşit olarak erişmelerinde ve demokratik bir toplumun oluşmasında önemli bir rol oynar. Çocuk kütüphaneleri ayrıca çocukların dinlenebilmelerini, çeşitli becerilerini ortaya koyabilmelerini ve boş vakitlerini anlamlı şekilde geçirebilmelerini sağlayacak çeşitli etkinlikler düzenleyerek çocukların ruh ve beden sağlığını ve mutluluğunu da destekler ve

korur (IFLA Library Services, 2018, s. 5). Çocuk kütüphaneleri, çocukların okumayı öğrenme sürecini desteklemede ve tüm medyaya erişimlerini sağlamada özel bir sorumluluğa sahiptir. Bu kütüphaneler çocukları zihinsel olarak güçlendirdiği gibi özgürlüklerini ve güvenliklerini de savunmaktadır. Ayrıca çocukları kendine güvenen ve yetkin insanlar olmaya teşvik etmektedir. Dolayısıyla çocuklara kendi başlarına ilk defa vatandaş olma deneyimini sunmaktadır (IFLA Library Services, 2015, s. 1). Bu açıdan çocuk kütüphaneleri de halk kütüphaneleri gibi çocukları geleceğe hazırlama ve onların bilgi okuryazarı olmasında önemli görevler üstlenmiştir.

Çocuklara yönelik hizmet sunan bir diğer kütüphane türü de eğitimi destekleyen ve eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen okul kütüphaneleridir. IFLA/UNESCO Okul Kütüphaneleri Manifestosu'na göre (IFLA/UNESCO School Library Manifesto, 1999) okul kütüphanelerinin amaçları arasında, okulun misyonu, hedefleri ve müfredatı çerçevesinde öğretim materyallerini geliştirmek; çocuklara/öğrencilere yaşam boyu okuma ve kütüphane kullanma alışkanlığı kazandırmak; bilgiyi, hayal gücü ve zevklerini geliştirmeleri ve bilgiyi yeniden üretebilmeleri için fırsatlar sunmak; çocukların/öğrencilerin yerel, bölgesel, ulusal ve küresel kaynaklara erişimlerini sağlamak; kültürel ve sosyal farkındalığı ve duyarlılığı teşvik eden etkinlikler düzenlemek; okulun misyonuna ulaşmak için öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve velilerle çalışmak sayılabilir.

Okul kütüphaneleri, enformasyon kaynaklarına fiziksel ve entelektüel erişim sağlamalarından ve eğitim için hayati öneme sahip olmalarından ötürü, öğrencilerin eğitim becerilerinin geliştirilmesi için çok önemlidir. Örneğin; Milli Eğitim Bakanlığı'nın Dünya Bankası ile yaptığı TIMSS 2011 (Trends in International Mathematics and Science Study/Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri Araştırması) raporunda okullarında kütüphane olmayan öğrencilerin matematik testinde başarı düzeylerinin düşük olduğu, buna karşılık dersi ve müfredatı destekleyen okul kütüphanesi bulunan okullardaki öğrencilerin nispeten daha başarılı oldukları ve hatta kitap sayısı arttıkça öğrencilerin başarı düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir (İleri, 2017, s. 260-261). Ancak, öğrenci başarısında tek başına müfredatı destekleyen kitap sayısının yeterli olmayacağı söylenebilir. Öğrencilerin derslerini destekleyen kitapları, genel kültür ve yeteneklerini geliştirmeye yönelik diğer kaynakları kullanmalarında, kütüphane kullanma alışkanlığı kazanmalarında, kitap ve kütüphaneye yönelik olumlu tutum ve algı oluşturmalarında kütüphanecilik ve pedagoji eğitimi almış nitelikli okul kütüphanecilerinin varlığı gereklidir. Aynı zamanda öğrencilere kütüphane kullanma alışkanlığı kazandırılmasında öğretmenler de kilit rol oynarlar. Bu bağlamda kütüphaneci ve öğretmen iş birliği kaçınılmazdır. IFLA Okul Kütüphanesi Rehberi'nde (IFLA School Library Guidelines) de belirtildiği gibi okul kütüphanelerinin rolü öğretme ve öğrenmeyi kolaylaştırmak olduğu için, okul kütüphanelerinin hizmet ve faaliyetlerinin, sınıf öğretmenleriyle aynı eğitim ve hazırlık düzeyine sahip okul kütüphanecileri ile birlikte yürütülmesi önemlidir (IFLA School Libraries, 2015, s. 7). Kütüphaneciler ve öğretmenler iş birliği yaparak birlikte çalıştıklarında, öğrencilerin okuma yazma, öğrenme, problem çözme, bilgi ve iletişim teknolojisi becerilerinde daha üst seviyelere çıkmaları sağlanabilir.

Her okulda kütüphanenin bulunması ve her kütüphanede de kütüphanecilik ve pedagoji eğitimi almış nitelikli okul kütüphanecilerinin varlığı gerekli ve önemlidir. Ancak ne yazık ki halen Türkiye'de okul kütüphanelerinin Türk Milli Eğitim sistemi içerisindeki

rolünün ve etkinliğinin tam olarak anlaşılmadığı ve kütüphanelerin eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak görülmediği söylenebilir (Koç, 2013, s. 104). Bununla birlikte okulda kütüphane bulunmasına karşın, mesleki eğitim almış kütüphaneci istihdam edilmesinin istenilen düzeyde olmaması da ayrı bir sorundur. Nitekim Yüksel Durukan'a göre (2015, s. 106) okul kütüphanesi, kütüphaneci olmadan kurulabilir ama kütüphanenin yaşaması, hizmetlerinin sürdürülebilmesi ve öğrencilerle bir bağ kurulabilmesi, kütüphanecisiz mümkün değildir.

Çocukların kütüphane kullanma alışkanlığı kazanmalarında ve kütüphaneye yönelik olumlu tutum ve algı geliştirmelerinde bir diğer önemli unsur da çocuklara bilgi sunan halk, çocuk ve okul kütüphanelerinin çocukların dünyasına göre tasarlanmasıdır. Çocuklara yönelik kütüphane tasarımında kütüphane mobilyaları, renk kullanımı, aydınlatma, güvenlik (çocukların düşme gibi durumlarda zarar görmeyeceği biçimde) gibi unsurlara dikkat edilerek; kütüphaneler çocukların ilgisini çekecek, yaratıcılıklarını ve hayal güçlerini geliştirecek oyun alanlarını, oyuncakları (Yılmaz, 2011), tasarım stüdyolarını ve bilgi teknolojilerini barındırmalıdır (Yüksel Durukan, 2015, s. 116). Çocuklara yönelik kütüphane tasarımında, kütüphane bina içinde merkezi konumda olmalı (halk kütüphaneleri içindeki çocuk kütüphaneleri ve okul kütüphaneleri) ve davetkâr bir atmosfer yaratılmalıdır. Bu, çocukların kütüphaneden ayrılmamalarını, kütüphanede zaman geçirmekten ve kitap okumaktan zevk almalarını teşvik edebilir. Ayrıca kütüphane binaları, çocukların sosyalleşebilmelerini, diğerleri ile iletişim kurabilmelerini ve oyun oynamalarını kolaylaştıracak tasarıma sahip olmalıdır (IFLA Library Services, 2018, s. 13). Söz konusu unsurlar da çocukların kütüphane kullanma alışkanlıkları kazanmalarını ve bu alışkanlıklarını sürdürmelerini destekleyecektir.

Halk, çocuk ve okul kütüphaneleri genel olarak değerlendirildiğinde, çocukların araştırma yapmalarında, onları desteklemede ve onlara rehberlik etmede, okuma alışkanlığı kazanmalarında, dinlenmelerinde, boş vakitlerini değerlendirmelerinde, akademik başarılarını artırmalarında, bilgiye eşit haklarla erişim sağlamalarında, kendilerinin farkına varmalarında, 21. yüzyıl bilgi ve becerilerini kazanmalarında ve bunları etik ilkeler çerçevesinde yaşamlarına uyarlamalarında önemli role sahiptir (Cevher, 2015; Öçalan, 2010; Önal ve Topçu, 2013). Ayrıca bu kütüphaneler çocukların kütüphane algılarının oluşmasında ve kütüphane kullanma alışkanlıklarının gelişmesinde de oldukça önemlidir.

Çocuklar yaşamları boyunca bazı düşünce ve deneyimlere sahip olurlar. Bu deneyimlerini söz, yazı veya resim yoluyla başkalarına iletebilirler. Dil, çocukların bilgi, düşünce ve deneyimlerini başkalarıyla paylaşmalarını sağlar, ayrıca fikirlerini düzenleyebilmelerini ve duygularını ifade edebilmelerini de mümkün kılar. Çocuklar, okula gidinceye kadar temel dil becerilerini kazanmış olurlar. Dil gelişimi sözlü ve yazılı iletişimle ilgilidir. Sözlü iletişim daha erken yaşta gelişirken; yazılı iletişim ise okulla başlamaktadır. Resim ise çocukların deneyimini, iç dünyasını, düşüncesini ve bilgi yapısını ortaya koymada kullanılan önemli araçlardan biridir. Resim, bireyin zekâsını, sosyal, kültürel, eğitim vb. edinimlerini, psikolojik ve kişilik özelliklerini çevresiyle paylaşmasını olanaklı kılar (Savaş, 2014, s. III). Çocuklar da duygu ve düşüncelerini resim ya da çizimlerle daha iyi anlatabilirler (Benek ve Akçay, 2018, s. 82). Vygotsky'e göre (Erişti ve Belet, 2010, s. 247'de aktarıldığı gibi) çocuklar hem yazılı hem de resimsel ifade biçimlerini yalnızca doğal yollarla

öğrenmezler. Onlar bilgiyi zihinlerinde yapılandırır, düşünürler, yaşlıları ve çevresindekilerle etkileşim sonucu mantıksal olarak yorumlarlar. Dolayısıyla çocuklar geçmiş deneyimlerini ve var olan bilgi yapılarını yaş düzeyine göre yazılı veya görsel formlarla anlatırlar. Resim yoluyla, çevreleriyle bir çeşit iletişim kurarlar (Savaş, 2014, s. V). Bu çalışmada da öğrencilerin kütüphane ile ilgili algılarının oluşmasında içinde buldukları sosyo-kültürel çevre, aldıkları eğitim, okul çevresi (örneğin okulda kütüphane bulunması veya bulunmaması ve kütüphaneci olması veya olmaması), geçmiş yaşantıları ve bireysel yolla edindikleri bilgi yapılarının etkili olduğu ortaya konulmuştur. Çocukların kütüphanelere karşı olumlu tutum geliştirmelerinde ve kütüphane alışkanlığı kazanmalarında kütüphaneyle erken yaşta tanışmaları önemlidir. Bununla birlikte çocukların kütüphane ile ilgili deneyimlerinin ve algılarının oluşmasında öncelikle aile bireyleri ve sonrasında ise halk, çocuk ve okul kütüphaneleri, kütüphaneciler, okul ve öğretmenler etkilidir.

Çocukların içsel dünyalarında var olan gizli deneyimler, farklı yöntemlerle ortaya çıkarılabilmektedir. Söz konusu yöntemlerden bazıları da bu çalışmada kullanılan ‘sanat temelli araştırma deseni’ ve ‘çizme ve yazma tekniği’dir. Sanat temelli araştırma deseni 1990’larda ortaya çıkmış ve özellikle eğitim, psikoterapi ve antropoloji gibi alanlarda kullanılmıştır (Moola, 2020, s. 2-3). Çizme ve yazma tekniği ise ilk olarak 1980’lerde İngiltere’de çocuk sağlığı çalışmaları için geliştirilmiştir (Hartel, 2014, s. 1351). Özellikle psikologlar uzun süredir çocukların zekâlarını, psikolojik ve zihinsel sağlıklarını anlamak için onların çizimlerinden yararlanmışlardır (Çelebi Erdoğan, 2019, s. 39). Çünkü çocuklar duygu ve düşüncelerini çoğu zaman resim ve çizimlerle çok daha rahat ifade edebilirler (Benek ve Akçay, 2018, s. 82). Çocuklar, yazılı (okuma ve yazmayı bilme durumuna bağlı olarak) veya sözlü olarak ifade edemedikleri veyahut ifade ederken açıklamaktan çekindikleri düşüncelerini veya korktukları durumlarda iç dünyalarını çizdikleri resimlerle çok daha kolay aktarabilirler. Çocuklar, resimleriyle sadece bir sanat ürünü ortaya koymazlar, çizdikleri resimlerle onları tanımaya yarayacak önemli ipuçlarını da verirler. Çocuklar, ruhsal yaşantılarını/iç dünyalarını, duygu ve düşüncelerini bazen farkında olmadan çizdikleri resimlere yansıtırlar. Dolayısıyla, çocuğun bir konudaki deneyiminin ne olduğu anlaşılacak istendiğinde çizdiği resimler incelenebilir (Savaş, 2014, s. III). Bu nedenle özellikle sağlık, psikoloji, eğitim ve antropoloji alanlarında çocuk resimlerinden yararlanıldığı görülmektedir (Örneğin; Erişti ve Belet, 2010; Machenjedze, Malindi ve Mbengo, 2019; Moola, 2020; Sadık, Çakan ve Artut, 2011).

Bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 10-11 yaş aralığındaki çocukların kütüphane algılarını anlamak için hem yazılı hem de resimli anlatımlarından yararlanılmıştır. Literatür genel olarak değerlendirildiğinde, çocukların bir kavramı veya konuyu nasıl algıladıklarını çizme ve yazma tekniği kullanarak araştıran pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların daha çok psikoloji, sağlık (Burkert, Unterleitner, Rásky ve Sprenger, 2020; Hilário ve Augusto, 2019; Machenjedze, Malindi ve Mbengo, 2019; Ogina, 2012) ve eğitim (Benek ve Akçay, 2018; Dondukov, 2020; Erişti ve Belet, 2010; Erişti ve Kurt, 2011; Horstman, Aldiss, Richardson, ve Gibson, 2008; McMullena, MacPhailb ve Dillonc, 2019; Sewell, 2011) alanlarında olduğu dikkat çekmektedir. Kütüphane ve enformasyon bilimi alanındaki çalışmalara bakıldığında ise, Toronto Üniversitesi Bilgi Fakültesi’ndeki yüksek lisans programındaki öğrencilerin enformasyon ile ilgili algılarının ortaya çıkarılması için

yapılan çalışmada, çizme ve yazma tekniğinin kullanıldığı görülmektedir (Hartel, 2014). Söz konusu bu çalışmada incelenen grubun yaş aralığı 22-58'dir. Bu çalışma, kütüphane algısını ortaya çıkarmaya yönelik değildir. Hartel ve Savolainen (2016) de çalışmalarında iSchool (Bilgi Okulu)'daki lisans öğrencilerinin bilgi ile ilgili resimsel metaforlarını incelemişlerdir. Benzer başka bir çalışmada da Avustralya'daki belge ve arşiv yönetimi alanındaki lisans öğrencilerinin ve uygulayıcıların bilgiyi nasıl görselleştirdikleri araştırılmıştır. Ancak bu araştırmanın çalışma grubunun yaş aralığı 19 ile 73'tür ve ayrıca araştırma yine kütüphane algısı ile ilgili değildir (Joseph ve Hartel, 2017). Fakat Xu, Wang, Sturm ve Wu (2020) araştırmalarında 3-6 yaş arası çocukların kütüphane hakkındaki görüşlerini, fikirlerini ve anlayışlarını ortaya çıkarmak için görüşme, fotoğraf ve çizim yaklaşımlarını kullanmışlardır. Bu önemli bir çalışma olmakla birlikte, okul öncesi çocuklar üzerinde yapıldığı için çalışmamızda incelenen öğrenci grubundan yaşça ayrılmaktadır. Ayrıca söz konusu çalışmada veri toplamak için sadece çizim tekniği kullanılmamıştır. Başka bir çalışmada da Çelebi Erdoğan (2019) çizme ve yazma tekniğini kullanarak öğrencilerin kütüphaneye karşı algılarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Yine bu çalışma ilkokul 1. ve 4. sınıf düzeylerindeki 6-10 yaş aralığındaki öğrencileri kapsamaktadır.

Bu çalışma, ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin kütüphane algılarını saptamaya yöneliktir. Çalışmada öğrencilerin kütüphane ile ilgili algılarının yazılı ve resimli anlatım yoluyla belirlenmesi amaçlanarak, bu sayede çocukların iç dünyalarındaki kütüphane kavramının nasıl olduğu ve bu kavramı nasıl anlamlandırdıkları ve algıladıkları ortaya konulacaktır. Böylece öğrenciler kütüphane algılarını yazılı ve resimli anlatım yoluyla ifade ederek, sadece kütüphaneye ilişkin bilgilerini değil, deneyimlerini ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları da açığa çıkaracaklardır. Bu bağlamda araştırma sonuçlarının kütüphanecilere/okul kütüphanecilerine, öğretmenlere, okul ve kütüphane yöneticilerine, karar vericilere, ailelere ve bu konudaki araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Sorusu

Araştırmanın temel amacı, ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarında ve resimlerinde kütüphane algılarını ortaya koymaktır. Araştırmada belirlenen amaç çerçevesinde aşağıdaki soruya yanıt aranmıştır:

- Ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin (10-11 yaş aralığı) yazılı anlatımlarında ve resimlerinde kütüphane algıları nasıldır?

Yöntem

Araştırma Deseni

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (phenomenology) ve sanat temelli araştırma (art based inquiry) desenleri kullanılmıştır. Olgubilim yaklaşımında, bireylerin bir olgu (bireyin deneyimlediği her şey) ile ilgili deneyimlerinin özünü, bireyin doğrudan kendisinden derinlemesine elde etmek amaçlanmaktadır (Creswell, 2007, s. 58).

Sanat temelli araştırma deseni ise, resim, müzik, görsel sanatlar, fotoğrafçılık gibi yaratıcı sanatlar ile sosyal bilim araştırmaları içindeki yöntemlerin yaklaşımlarını birleştirmiştir (Sinner, Leggo, Irwin, Gouzouasis ve Grauer, 2006, s. 1226). Sanat temelli araştırma, bu çok çeşitli yaratıcı formlar aracılığıyla bireylerin günlük yaşantıları, psikolojik

ve sağlık durumları gibi farklı deneyimlerini anlamaya ve derinlemesine bilgi elde etmeye yardımcı olmaktadır (Finley, 2008, 6. bölüm). Özellikle çocukların aktarmakta zorlandıkları düşüncelerini dışa vurmalarında sanat temelli araştırmanın etkili bir yöntem olduğu belirtilmektedir (Türkcan ve Bozkurt, 2015, s. 1508). Pek çok çalışmada öğrenci algılarının, hayal güçlerinin ve deneyimlerinin belirlenmesinde resim gibi sanatsal anlatımlardan yararlanıldığı görülmektedir (Benek ve Akçay, 2018; Çelebi Erdoğan, 2019; Erişti ve Belet, 2010; Erişti ve Kurt, 2011; Pridmore ve Bendelow, 1995; Sewell, 2011). Bu çalışmada her iki araştırma deseni kullanılarak, ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin kütüphane algıları, yazılı anlatımlarına ve resimlerine dayalı olarak incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma, Erzurum il merkezinde yer alan Atatürk Üniversitesi Aydın Doğan Özel İlköğretim Okulu (ATAÜNİADÖİÖ, n=16), Sabancı Ortaokulu (SO, n=41) ve Orgeneral Selahattin Demircioğlu Ortaokulu (OSDO, n=15) olmak üzere üç okulda, 2018-2019 güz döneminde toplam 72 ortaokul beşinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada katılımcı sayısı (n=72) nitel araştırmalar doğrultusunda değerlendirildiğinde, ortaya çıkarılmak istenen olgu hakkında derinlemesine bilgi elde edilmesine olanak sağlaması açısından yeterli düzeydedir (Padgett, 2008, s. 56). Öğrencilerin 31'i kız, 41'i de erkektir.

Çalışma grubunun belirlenmesinde nitel araştırma yaklaşımlarından amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda temel yaklaşım; araştırmacının problem veya araştırma sorusunu en iyi biçimde anlamasına yardımcı olacak katılımcıların veya belgeler ya da görsel materyaller gibi diğer alanların/konuların amaçlı olarak seçilmesidir (Creswell, 2014, s. 189). Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi ise araştırmaya pratiklik ve hız kazandırır. Bu yöntemde araştırmacı, yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 113). Bu çalışmada da araştırmacıların yaşadıkları il olan Erzurum'daki üç ortaokul belirlenmiştir. Bu doğrultuda, çalışma grubu olarak 10-11 yaş aralığındaki ortaokul beşinci sınıf öğrencileri seçilmiştir. Çocukların resim çizmedeki gelişim evrelerinden biri olan 'Gerçeklik Dönemi' (9-12) içerisinde yer alan bu yaş aralığındaki çocuklarda gerçeklik, gözle görülür şekilde artar. Bu çocuklar toplumun bir üyesi olduklarının farkındadır ve bu farkındalık çocukların çizgilerine de yansımaya başlar. Bu dönemde kız, erkek; genç, yaşlı çizimleriyle cinsiyet ayrımı, taban ve ufuk çizgileri netleşir. Renk uyumu ve estetik kaygı kendisini gösterir (Halmatov, 2015, s. 24). Bu dönemdeki çocuk, alt yaş grubundaki çocuklara oranla resimlerini daha ayrıntılı ve gerçekçi bir yaklaşımla çizmektedir. Bu dönemde çocukların en büyük ihtiyaçlarından biri, kendi kişiliklerini bulmaları, kendi güçlerinin farkına varmaları ve kendi grupları içinde kendi ilişkilerini geliştirebilmeleridir. İkinci olarak da her çocuğun, çevresi ve çevresini oluşturan nesnelere ve malzemeler ile olan içten ilişkisini keşfetme ihtiyacı gelmektedir (Yavuzer, 2005, s. 65). Bu bağlamda çalışmanın ortaokul beşinci sınıf düzeyinde yapılmasının nedeni, bu yaş grubundaki çocukların büyük çoğunluğunun kütüphane olgusunu öğrenmeleri ve kütüphane algılarını yazılı anlatım ve resimleriyle rahatlıkla ifade edebilecekleri düşüncesidir.

Veri Toplama

Araştırmada verilerin toplanmasında çizme ve yazma tekniği (draw and write technique) kullanılmıştır. Çizme ve yazma tekniği, görsel bir nitel veri toplama tekniğidir (Hartel, 2014, s. 1351). Bu teknikte katılımcılardan, bir yazma alıştırmayı, röportaj veya odak gruplarıyla birlikte bir çizim etkinliği yapmaları istenir (Pridmore ve Bendelow, 1995). Çizme ve yazma tekniği genellikle çocuklara sınıfta öğretmenler ve/veya araştırmacılar tarafından uygulanır (Hartel, 2014, s. 1351). Bu çalışmada da teknik, araştırmaya dâhil olan 72 ortaokul beşinci sınıf öğrencisine sınıf ortamında araştırmacılar tarafından resim dersinde, dersin öğretmeni ile birlikte uygulanmıştır. Ders süresi 40 dakikadır. Araştırmacılar tarafından öğrencilerden ders süresi içinde kendilerine verilen A4 kâğıdına kütüphane hakkında ne düşündüklerine yönelik resim çizmeleri ve ayrıca resimlerinde ne anlattıklarını yazmaları istenmiştir. Araştırmanın tamamen gönüllülük esasına dayandığı uygulamanın başında öğrencilere açıklanmış ve öğrencilere rahat bir ortam sağlanmıştır.

Araştırmaya dâhil olan ATAÜNİADÖİÖ’de kütüphane mevcuttur. Ancak kütüphanede Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü mezunu kütüphaneci bulunmamaktadır. Diğer iki devlet okulunda ise kütüphane bulunmamaktadır.

Veri Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarında kullanılan, metinlerden, mesajlardan ve belgelerden anlam çıkarmaya yarayan çok amaçlı veri analiz yöntemidir (Beck ve Manuel, 2008; Krippendorff, 2013). Bu çalışmada da öğrencilerin kütüphane ile ilgili yazılı ve resimli anlatımlarından elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda kodlama ve kodlamanın oluşturulması, kapsam geçerliği ve güvenilirliği ile ilgili aşağıdaki aşamalar gerçekleştirilmiştir.

1. Uygulamada 81 öğrenciye ulaşılmıştır. Ancak yapılan incelemede 9 öğrencinin kâğıtlarında yeterli bilgi bulunamadığı için kodlamaya dâhil edilmemiştir.
2. Kodlamada öğrencilerin kütüphane ile ilgili yazılı ve resimli anlatımlarının tamamı ele alınmıştır. Öğrenciler yazılı anlatımlarının yanı sıra resimlerinin üzerinde de bazı yazılı ifadeler kullanmışlardır. Bu ifadelerde çizdikleri resimlerin üzerine ne çizdiklerinin daha iyi anlaşılmasını desteklemek için yazdıkları tek kelimeler (Örneğin; kitap çizip üzerine veya yanına ‘kitap’ veya masa çizip üzerine veya yanına ‘masa’ gibi yazılanlar) ve isim tamlamaları (Örneğin; ‘çocuk kütüphanesi’, ‘kütüphane binası’, ‘çocuk kitapları’) resimli anlatım olarak değerlendirilmiştir. Ancak, resimlerin üzerindeki cümleler (Örneğin; ‘kitap okunacak yer’, ‘bilgi araştırılacak yer’) yazılı anlatım olarak değerlendirilmiştir.
3. Yukarıdaki maddelerde kodlama ile ilgili kararlar verildikten sonra, öğrencilerin kütüphane ile ilgili yazılı ve resimli anlatımlarının tamamı kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Ardından ‘kodlama kuralları ve kod listesi’ oluşturulmuştur. Daha sonra, kodlama kuralları ve kod listesi araştırmacılar tarafından okunarak görüş birliği ve görüş ayrılığı olan konular tartışılmış, gerekli düzenlemeler ve güvenilirlik çalışması yapılarak veriler analiz edilmiştir.

4. Öğrencilerin yazılı anlatımlarından ve resimlerinden elde edilen verilerin frekans dağılımlarını gösteren tablo hazırlanmıştır (Bkz. Tablo 1). Öğrencilerin kütüphane ile ilgili algıları, yazılı anlatımlarından oluşan doğrudan alıntılar yoluyla ve resimleriyle desteklenerek tabloda sunulmuştur.
5. Öğrencilerin kimliğini gizlemek için cinsiyetleri de dikkate alınarak takma isimler verilmiştir.
6. Kodlamada YA ‘Yazılı Anlatım’ın RA da ‘Resimli Anlatım’ın kısaltması olarak kullanılmıştır.
7. Kodlamanın güvenilirliği çapraz kodlama ile kontrol edilmiştir. Üç okuldan tesadüfi olarak seçilmiş toplam 22 öğrencinin yazılı ve resimli dokümanları üzerinde kodlama oluşturulmuş, kontrol edilerek söz konusu dokümanlar kodlanmıştır. Daha sonra elde edilen sonuçlar karşılaştırılmış ve kodlamaya nihai şekli verilmiştir (Bkz. Tablo 1). Kodlamanın güvenilirlik hesaplamasında Holsti’nin (1969, s. 140) iki kodlayıcı için önerdiği formül kullanılmıştır. Bu doğrultuda kodlamaya ilişkin güvenilirlik düzeyleri “yazılı anlatımlar” için .82 (%82) “resimli anlatımlar” için .85 (%85) olarak hesaplanmıştır. Kodlamanın toplam güvenilirliği de .85 (%85) olarak çıkmıştır. Literatürde kodlamanın değerleri .70 altı düşük düzey; .80 ile .90 arası yüksek düzey; .90 ve üzeri de oldukça yüksek düzeyde kabul edilebilir olarak belirtilmektedir (Krippendorff, 2013; Neuendorf, 2017). Dolayısıyla bu çalışmada kodlamanın yüksek düzeyde güvenilir olduğu söylenebilir.

Bulgular

Ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarında ve resimlerinde kütüphane ile ilgili algılarına ilişkin elde edilen veriler altı ana kategori altında toplanmıştır. Bu ana kategorilerden birinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci kategoriler birer alt kategoriye, ikinci ana kategori iki alt kategoriye ayrılırken, altıncı ana kategori ise alt kategorilere ayrılmamıştır (Bkz. Tablo 1). Bulgular, öğrencilerin yazılı anlatımlarından oluşan doğrudan alıntılar yoluyla ve resimleriyle desteklenerek sunulmuştur. Bulguların sunumunda öğrencilere verilen kod adlarıyla birlikte hangi okuldan oldukları bilgisi de parantez içerisinde belirtilmiştir. Öğrencilerin hepsi ortaokul beşinci sınıfta olduğu için parantez içinde ayrıca sınıf bilgisine yer verilmemiştir.

Tablo 1

Öğrencilerin Yazılı Anlatımlarında ve Resimlerinde Kütüphane Algıları

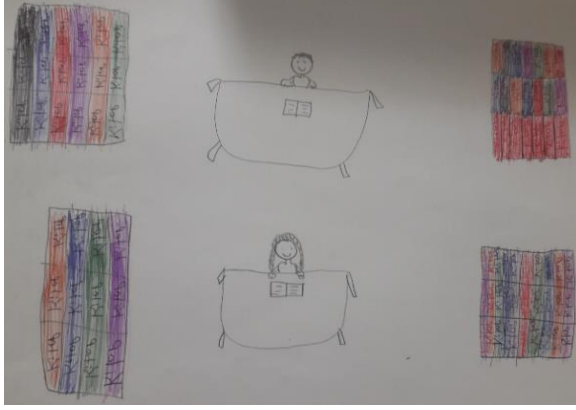
Ana Kategoriler	Birinci Alt Kategori	İkinci Alt Kategori	Yazılı Anlatım (YA) f	Resimli Anlatım (RA) f
1. Kütüphaneye Gitme Nedenleri (K1)	<i>Kitap okumak (K1.1)</i>		29	21
	<i>Ders çalışmak (K1.2)</i>		24	17
	<i>Araştırma yapmak (K1.3)</i>		3	3
	<i>Aile etkisi (K1.4)</i>		3	2
2. Kütüphanenin Yararları (K2)	<i>Bilişsel (K2.1)</i>	Zihni geliştirir/açar (K2.1.1)	8	1
		Hayal gücünü artırır (K2.1.2)	3	–
		Bilgi kazandırır/Bilinmeyen şeyleri öğretir (K2.1.3)	4	–
	<i>Psikolojik (K2.2)</i>	Mutluluk /mutlu gelecek (K2.2.1)	3	35
		Eğlenceli ortam (K2.2.2)	1	–
		Kafa dinlendirir/Rahatlatır (K2.2.3)	3	–
		Huzur verir (K2.2.4)	3	–
	<i>Toplumsal (K2.3)</i>	Saygılı olmayı sağlar (K2.3.1)	4	–
		Sosyal olma (K2.3.2)	1	–
		Arkadaşlarla kitap okuma (K2.3.3)	1	–
		Sorumluluk (K2.3.4)	1	–
	<i>Eğitim (K2.4)</i>	Derslere Katkı/Başarı (K2.4.1)	7	1
Etkinlik yapma (K2.4.2)		1	1	
Öğrenme (K2.4.3)		3	–	
Okumayı hızlandıran kitaplar var (K2.4.4)		2	–	
Kitap okuma alışkanlığı kazandırır (K2.4.5)		1	–	
Kelime hazinesini geliştiren kitaplar var (K2.4.6)		2	–	
3. Otorite/Kurallar (K3)	<i>Sessiz olmalı (K3. 1)</i>		21	5
	<i>Ödünç alma (K3. 2)</i>		4	2
	<i>Düzen/Yönlendirme (K3. 3)</i>		5	39
4. Fark edilenler (K4)	<i>Kitaplar (K4.1)</i>		8	48
	<i>Çocuk kitapları(K4.2)</i>		–	5
	<i>Dergiler (K4.3)</i>		1	3
	<i>Kitap ve dergi dışındaki diğer materyaller (K4.4)</i>		–	1
	<i>Yönetici ofisi (K4.5)</i>		–	2
	<i>Ofisler (K4.6)</i>		–	4
	<i>Personel (K4.7)</i>		–	9
	<i>Kütüphanede çalışan diğer kişiler (kullanıcılar) (K4.8)</i>		7	45
	<i>Danışma-ödünç verme birimi (K4.9)</i>		4	2
	<i>Çocuk bölümü (K4.10)</i>		–	3
	<i>Bireysel çalışma odaları (K4.11)</i>		1	1
	<i>Çalışma ve okuma salonu (K4. 12)</i>		–	36

	<i>Depo (K4.13)</i>	–	1
	<i>Raf (K4.14)</i>	1	62
	<i>Bilgisayar (tarama bilgisayarları) (K4.15)</i>	–	3
	<i>Masa (K4.16)</i>	2	48
	<i>Sandalye (K4.17)</i>	1	30
	<i>Aydınlatma (K4.18)</i>	–	13
	<i>Kapı (K4.19)</i>	–	15
	<i>Pencere (K4.20)</i>	–	6
	<i>Merdiven (K4.21)</i>	2	5
	<i>Oyuncaklar (K4.22)</i>	–	2
	<i>Tablo/resim/aksesuar/ kırtasiye malzemeleri (K4.23)</i>	1	5
	<i>Giysi askısı (K4.24)</i>	–	1
	<i>Mutfak (K4.25)</i>	–	1
	<i>Kafeterya (K4.26)</i>	2	2
	<i>Bina (K4.27)</i>	–	7
	<i>WC (K4.28)</i>	–	3
5. Kütüphane Türleri (K5)	<i>Halk (K5. 1)</i>	–	2
	<i>Halk Eğitim Kütüphanesi (K5.2)</i>	–	1
	<i>Çocuk (K5. 3)</i>	–	1
6. Kütüphaneye Hiç Gitmeyenler (K6)		4	–

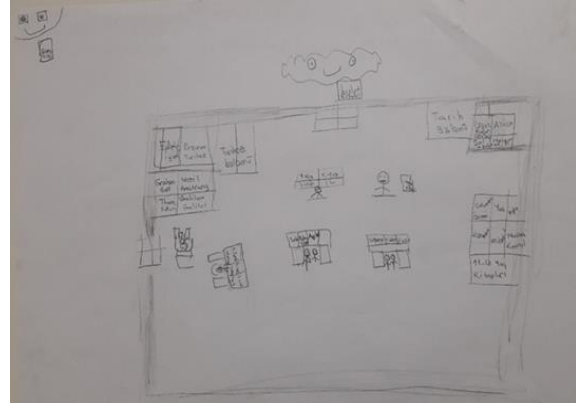
Tablo 1’de görüldüğü gibi öğrenciler yazılı anlatım ve resimlerinde kütüphane ile ilgili algılarını farklı öğelere değinerek açıklamışlardır.

Kategori 1: Kütüphaneye Gitme Nedenleri

Tablo 1’e göre öğrencilerin hem yazılı anlatımlarında hem de resimlerinde en çok kitap okumak (K1.1) ve ders çalışmak (K1.2) için kütüphaneye gittikleri anlaşılmaktadır. Can (SO) yazılı anlatımında kütüphaneye gitme nedenini “*Kütüphane bizim...kitap okumamız için vardır*”; OSDÖ’den Zehra da “*Kütüphanede kitap okunur*” şeklinde ifade ederken, Tülay (SO) da “*... buraya genellikle kitap okumak ve ders çalışmak için gelinir*” şeklinde belirtmiştir. Damla (SO) yazılı anlatımında “*...Orada kitap alıp okuyabiliriz*” şeklinde ifade ederken, resminde raflarda sadece kitaplara yer vermiştir (Bkz. Resim 1); Berk (ATAÜNİADÖİÖ) ise yazılı anlatımında görüşünü “*Kütüphane: Bulutlar, Güneşler, Yoga yapanlar herkes kitap okuyorlar*” şeklinde dile getirmiş ve resminde bunu mutluluk verici bir durum olarak çizmiştir (Bkz. Resim 2). Tablo 1’de, “Fark Edilenler” kategorisinde öğrenciler tarafından en çok çizilen nesnelere birinin de “Kitaplar (K4.1, n=48)” olduğu dikkati çekmektedir.

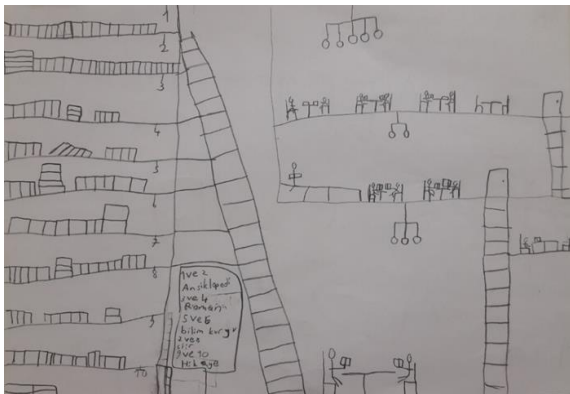

Resim 1. Damla'nın resmi

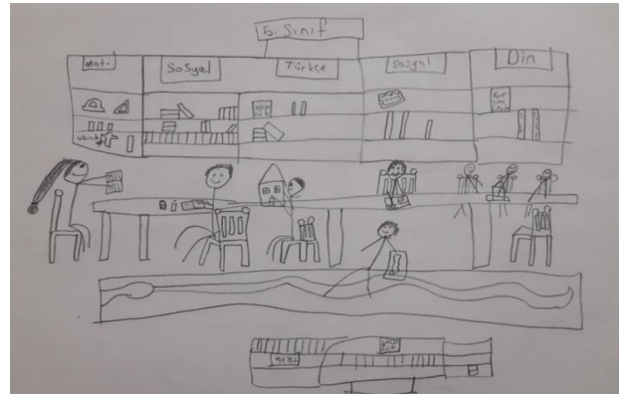

Resim 2. Berk'in resmi

Kütüphaneye gitme nedeni olarak ders çalışmayı da gösteren Can (SO) yazılı anlatımında görüşünü “*Kütüphane bizim ders çalışmamız, kitap okumamız için vardır... sessiz bir ders çalışabiliriz*” olarak belirtmiştir. Evrim (OSDO) de yazılı anlatımında “*Bilgi düşünce ders için sınavlarıma çalışmak için giderim...*” şeklinde ders ve sınavlara çalışmak için kütüphaneye gittiğini ifade etmiştir. Tekin ise (ATAUNİADÖİÖ) resminde ne çizdiğini “*Ben burada kütüphanede ders çalışmayı anlattım*” cümlesi ile açıklamıştır (Bkz. Resim 3). Tablo 1’de görüldüğü gibi az sayıdaki öğrenci yazılı anlatımlarında ve resimlerinde kütüphaneye ders veya sınavlara çalışmanın yanı sıra araştırma yapmak (K1.3) için gittiklerini ya da kütüphanenin araştırma yapılan yer olduğunu belirtmiştir. Bu öğrencilerden Adnan (ATAUNİADÖİÖ) yazılı anlatımında kütüphanenin araştırma yapılan yer olduğunu “*...bir çocuk ders çalışıyor...1 çocuk Türkiye’yi¹ (Türkiye’yi) araştırıyor 1 çocuk kitap alıp Türkiye’yi (Türkiye’yi) araştırıyor 1’de önemli bir sınav var ona çalışıyor ve 1 grup öğrenci ise öğretmenlerinin verdiği maket (proje) yapıyorlar. Hiçbiri boş durmuyor, yaptıkça yapıyor ve pes etmiyorlar*” cümlesi ile açıklarken düşüncesini de Resim 4’te görüldüğü gibi çizmiştir.

Resim 3. Tekin'in resmi

Resim 4. Adnan'ın resmi

Tablo 1’de yine az sayıda öğrencinin de kütüphaneye gitmesinde aile bireylerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu öğrencilerden Enes (OSDO), yazılı anlatımında ablası ile gittiği kütüphaneyi resmettiğini ifade ederken; Akif de (OSDO), bir babanın çocuğunu kütüphaneye gitmeye teşvik etmesini öyküleştirerek anlatmıştır. Şöyle ki; “*Bir hikaye (hikâye) varmış o hikâyede de (hikâye) çocuk çok tembelmiş babası demişki (demiş ki) olum*

¹ Çalışmada öğrencilerin yazımları olduğu gibi verilmiş; buna karşın doğru yazımlar parantez içinde gösterilmiştir.

(oğlum) *biraz kütüphaneye gitde (git de) bişeyler (bir şeyler) ören (öğren) böyle tembellik olmaz çalış demiş. Çocuk ta (Çocuk da) babasının sözlerini dinleyip okumuş çalışmış kütüphaneye kaydolmuş çok güzel yaşamışlar*". Gül (SO) de kütüphaneye ağabeyleri ile zaman geçirmek için gittiğini hem yazılı anlatımında ifade etmiş hem de resmetmiştir. Gül'ün ağabeyleri ile vakit geçirmek için kütüphaneye gitmek istemesi, Akif'in babasının kütüphaneye yönlendirmesi ve Enes'in de ablasıyla gittiği kütüphaneyi resmetmesi bireylere kütüphane alışkanlığının erken yaşlardan itibaren kazandırılmasında ailenin örnek ve rol model olabilmesine yönelik önemli bir bulgu olarak yorumlanabilir.

Kategori 2: Kütüphanenin Yararları

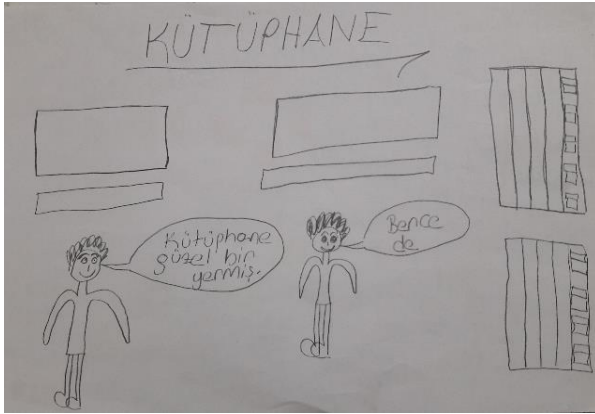
Öğrencilerin yazılı anlatımlarında kütüphane ile ilgili sağlıklı gelecek, mutluluk veren ortam, eğlenceli ortam, mutlu gelecek, huzurlu ortam, kafa dinlenen ortam gibi ifadeleri kütüphanenin **psikolojik yararları**; zihin geliştirmeye yardım eder, bilgi kazanmamızı sağlar, hayal gücünü artırır, bilinmeyen şeylerin öğrenildiği yer; zihin açar gibi ifadeleri **bilişsel yararları**; sosyal biri olmamızı, milletini seven biri olmamızı, eğitilmiş biri olmamızı, birliğimizi, beraberliğimizi, kardeşliğimizi geliştiren yer; arkadaşlarla kitap okunan yer; saygılı olmamızı sağlayan yer gibi ifadeleri **toplumsal yararları** ve derse yardımcı, başarılı olmaya yardımcı, çalışkan olmaya yardımcı, okumayı geliştirir, öğrenmemizi sağlar gibi ifadeleri de **eğitimsel yararları** olarak dikkati çekmiş ve bulgular arasında yer almıştır (Bkz. Tablo 1).

Öğrencilerin yazılı anlatımlarında kütüphanenin en çok zihni geliştirme gibi bilişsel; derslere katkı sunma gibi eğitimsel ve saygılı olma gibi toplumsal yararlarına dikkat çekilirken, resimlerinde en çok mutluluk veren yer gibi psikolojik faydasına dikkat çekildiği belirlenmiştir (Bkz. Tablo 1). Öğrenciler resimlerinde mutluluğu, kütüphaneye gelenleri güler yüzlü çizerek göstermişlerdir.

Yazılı anlatımında Metin (SO) kütüphanenin bilişsel yararlarını "*...kütüphane ... bilgi kazanmamız(1) hayal gücümüzün artması(nı), soruları hızlı okumamı(zı) sağlar*" cümlesi ile açıklarken; Ali (SO) de "*Kütüphanede gidip kitap okuyorlar. Beyinlerini geliştirip derse (i) daha dikkatle dinliyorlar. Orada hayal gücünü geliştiriyorlar ve daha çok ve zor ödev verince (verilince) zorlanmıyorlar*" cümlesi ile ifade etmiştir. Kütüphanenin psikolojik yararına vurgu yapılan yazılı anlatımlarda da Leyla (OSDO), "*Kitap okumak için çok rahat bir yerdir. Sessiz kafa dinlenen yer*"; Alper (SO) de "*Benim için kütüphane çok güzel biyer (bir yer) sessiz, sakin...*" (Bkz. Resim 6) olarak görüşlerini açıklamışlardır. Cem de (SO), "*Benim için kütüphane sosyal biri, eğitilmiş biri, terbiyeli, milletini seven bir kişi olmak için yararlı (yararlı) bir kurum*" cümlesi ile kütüphanenin toplumsal faydasına vurgu yapmıştır. Kütüphanenin eğitimsel yararını da Nazlı (ATAUNİADÖİÖ), "*...kelime hazinemizi geliştirir*" cümlesiyle; Yunus da (SO) "*Kütüphanede bilmediğimiz kelimeleri öğreniriz ve çalışkan oluruz*" cümlesi ile açıklamıştır.

Yukarıdaki yazılı anlatımların yanı sıra öğrencilerin çoğunun resimli anlatımlarında kütüphanedeki kişileri güler yüzlü olarak çizdikleri belirlenmiştir. Otuz yedi öğrenci resminde insan figürünü kullanmıştır. Bu resimlerden sadece iki tanesinde insanlar asık suratlı çizilmiştir. Tablo 1'de de görüldüğü gibi 35 resimde insanlar mutlu ve güler yüzlü olarak çizilmiştir. Bu tür resimli anlatımlar da psikoloji alt kategorisinde değerlendirilmiş ve

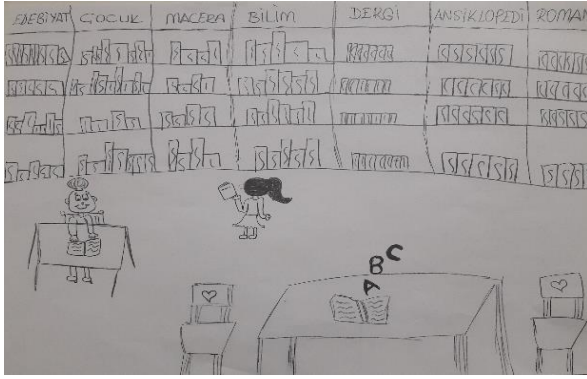
öğrencilerin çoğunluğunun kütüphaneye karşı olumlu algılara sahip oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Bazı öğrencilerin bu yöndeki resimli anlatımlarına şu örnekler sunulmuştur (Bkz. Resim 5, 6, 7 ve 8).

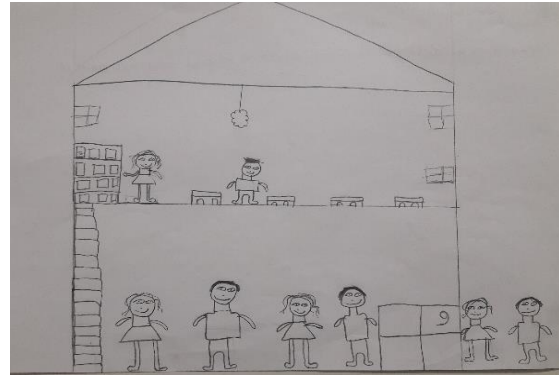
Resim 5. Oğuz'un resmi (SO)

Resim 6. Alper'in resmi (SO)

Resim 7. Selen'in resmi (ATAUNİADÖİÖ)

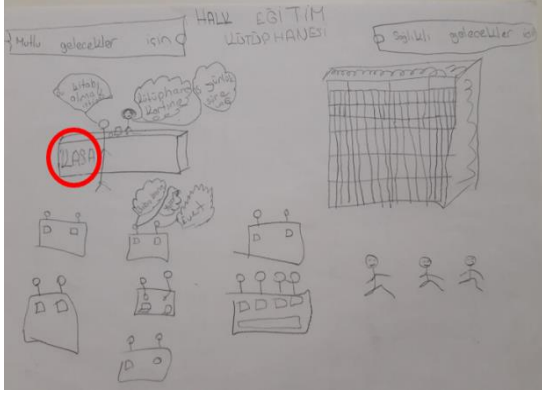

Resim 8. Özlem'in resmi (OSDO)

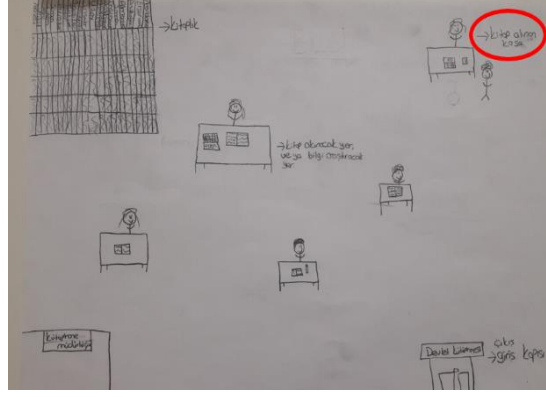
Kategori 3: Otorite / Kurallar

Öğrencilerin kütüphanede gürültü yapılmaz, başkalarını rahatsız etmemeliyiz, kitap ödünç alınan yer gibi ifadeleri otorite/kurallar bulgusu içerisinde yer almıştır (Bkz. Tablo 1).

Öğrenciler yazılı anlatımlarında ağırlıklı olarak kütüphanede sessiz olunmasına (Tablo 1, K3.1), resimlerinde de kütüphane düzenine (Tablo 1, K3.3) dikkat çekerken, çok az öğrenci yazılı anlatımında ve resminde kitap ödünç alınmasına yer vermiştir. Bu öğrencilerden Cem (SO, Resim 9) ve Nida resimlerinde (SO, Resim 10) ödünç verme masasını 'kasa' olarak belirtmiştir.

Resim 9. Cem'in resmi

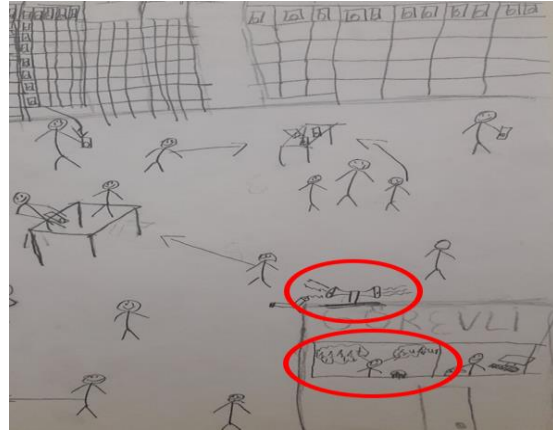

Resim 10. Nida'nın resmi

Erdem (SO) ve Metin (SO) hem yazılı anlatımlarında hem de resimlerinde kütüphanede sessiz olunması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Yazılı anlatımında Erdem kütüphanede otoriteyi/kuralları “...benim gördüğüm İstanbul’da bir kütüphaneydi. Orda (Orada) sessizce konuşur yada (ya da) çalışırlar, kitap okurlar. Ben bence kütüphanede ne konuşmalıyız ne gürültü bişe (bir şey)...” cümlesiyle; Metin de resminde çizdiğini “Burda (Burada) kütüphanede sessizlik, disiplinin olması...” cümlesiyle ifade etmiştir. Erdem resminde sessiz olunması kuralını sus işareti yapan duvarda asılı bir tablo ile gösterirken (Bkz. Resim 11), Metin de görevliyi otorite olarak görmüş ve susun anonsu yapan biri olarak çizmiştir (Bkz. Resim 12).

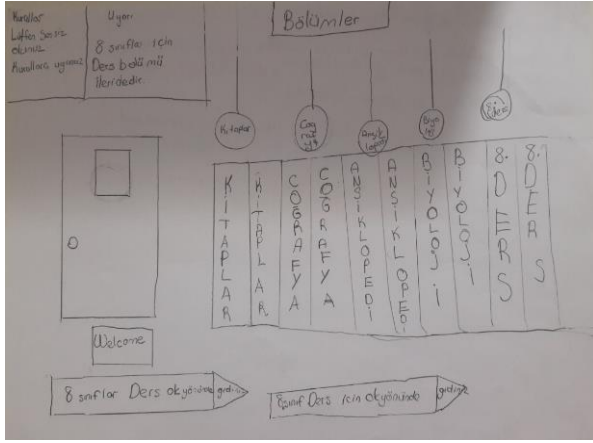

Resim 11. Erdem'in resmi

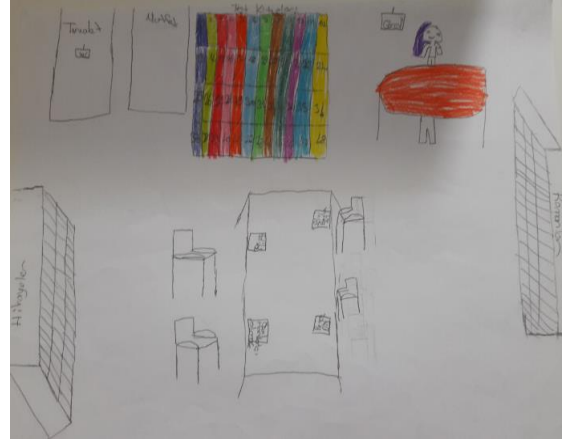

Resim 12. Metin'in resmi

Mahmut da (ATAÜNİADÖİO) yazılı anlatımında ve resminde hem kuralları hem de kütüphanenin düzenini vurgulamıştır. Yazılı anlatımında, resminde ne çizdiğini vurgulayan Mahmut, kütüphane kuralı ve düzenini “Bu resimde kütüphanelerde neler oluyor en başta kurallar yazıyor konuşan kişilere ceza verilir. Bölümlere ayrılır. Örneğin resimde gördüğünüz gibi ve dikkat ediliyor ve çok dikkatli ders dinliyorlar. Bu durum kütüphanenin rutindir” cümlesi ile açıklarken, bu düşüncesini Resim 13’te görüldüğü gibi çizmiştir. Öğrencilerin çoğu da resimlerinde kütüphane düzenini çizmiştir (Tablo 1). Bu resimlerden birkaç örnek şu şekilde verilebilir (Resim 3, 7, 13, 14, 15, 16). Zeynep (ATAÜNİADÖİO) resmindeki harflerin ne anlama geldiğini şöyle açıklamıştır “Üstüne “K” yazdıklarım kitap “S” yazdıklarım sandalye “A” yazdıklarım ise ansiklopedi “M” yazdıklarım merdiven...” (Resim 15).

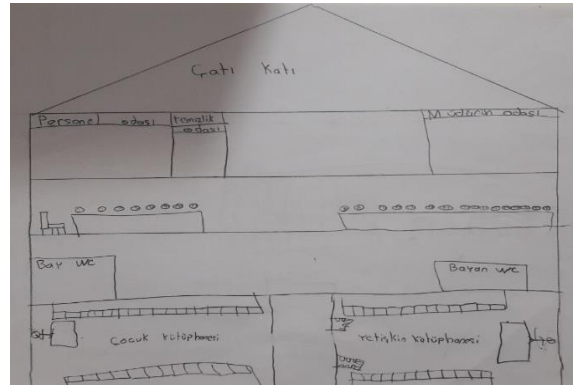
Resim 13. Mahmut'un resmi

Resim 14. Melis'in resmi (SO)

Resim 15. Zeynep'in resmi

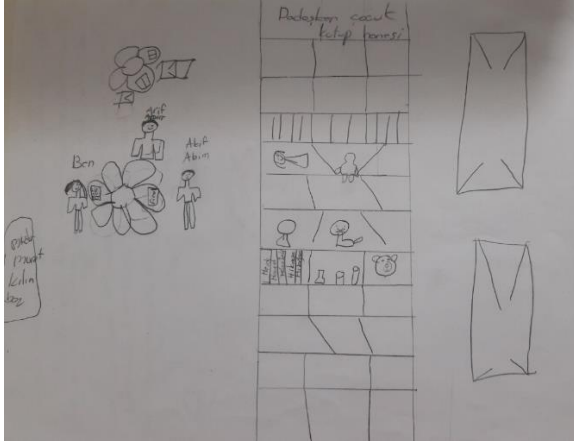

Resim 16. Enes'in resmi

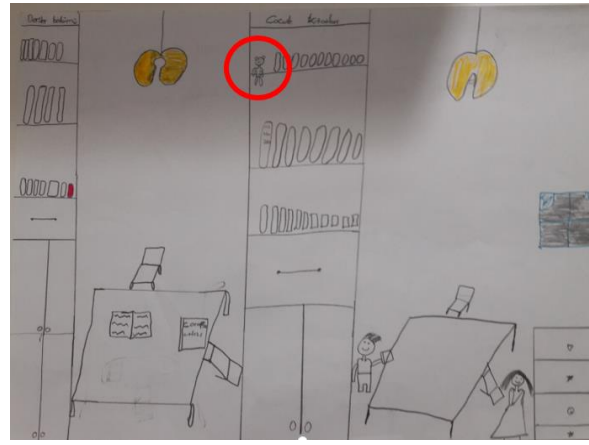
Kategori 4: Fark Edilenler

'Fark edilenler' kategorisinde öğrencilerin özellikle resimlerinde kütüphaneyi çizerken en çok yer verdikleri nesnelere ilişkin bulgular yer almaktadır. Mahmut'un resminde (Resim 13) olduğu gibi bazı öğrenciler resimlerinde ne çizdiklerini anlatırken de yazılı anlatımlarında bu nesnelere tanımlamışlardır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi öğrenciler resimlerinde en çok raf çizmişlerdir (K4.14, n=62), sonra en çok resmettikleri nesne çocuk kitapları ile birlikte kitaplar (K4.1 ve K4.2, n=53) ve masa (K4.16, n=48) olurken, 45 resimde de kullanıcılar (K4.8) resmedilmiştir. Öğrencilerin çoğu resimlerinde rafları ve çalışma alanlarını ayrı olarak çizmişlerdir. Öğrencilerin bu tür çizimleri de çalışma ve okuma salonu (K4.12, n=36) olarak bulgular arasında yer almıştır (Örneğin, Resim 1, 3, 4, 6, 7, 11, 14, 15, 18). Yine öğrencilerin en çok resmettikleri nesnelere arasında sandalye (K4.17, n=20) yer almıştır. Sadece iki resimde (Resim 17, 18) çocuk kütüphanesinde olabilecek nesnelere oyuncak çizilmesi dikkat çekici bulgular arasında yer almıştır.

Resim 17. Gül'ün resmi (SO)

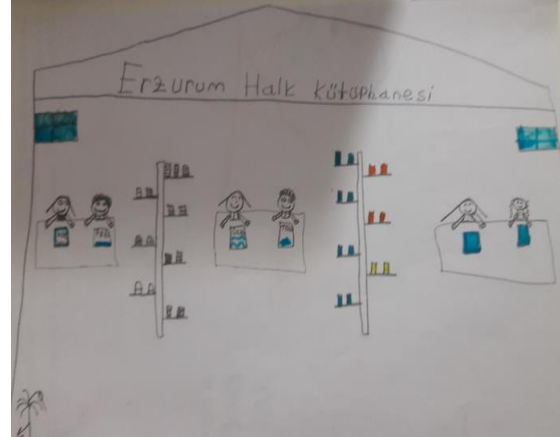
Resim 18. Fatma'nın resmi (SO)

Kategori 5: Kütüphane Türleri

Öğrencilerin çok azı resimlerinde kütüphane türünü çizmiştir (Bkz. Tablo 1). Örneğin Resim 15'te Gül'ün Erzurum'un Aziziye ilçesinde bulunan Erzurum Çocuk Kütüphanesi'ni resmettiği düşünülmektedir. İki öğrenci de halk kütüphanesini çizmiştir. Bu öğrencilerden Tekin (SO) resminde halk kütüphanesi içinde çocuk kitapları bölümüne yer verirken (Resim 19), Laden (SO) de Erzurum Halk Kütüphanesi'ni çizmiştir (Resim 20). Cem (SO, Resim 9) de resminde halk eğitim kütüphanesini çizmiştir.

Resim 19. Tekin'in resmi

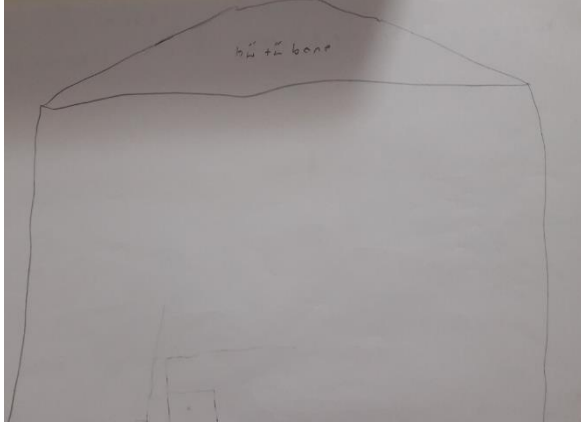

Resim 20. Laden'in resmi

Kategori 6: Kütüphaneye Hiç Gitmeyenler

Tablo 1'de de görüldüğü gibi dört öğrenci yazılı anlatımlarında kütüphaneye gitmediklerini belirtmiştir. Bu öğrencilerden Mithat (SO) kütüphaneye hiç gitmemesine rağmen kütüphaneye ilişkin olumsuz görüşe sahiptir ve bu olumsuz düşüncesini öğretmenine bağlamaktadır. Mithat'ın yazılı anlatımında bu durum "Kütüphane bence iyi bir yer değil ama ders çalışmak için uygun bir yerdir. Kütüphaneye hiç gitmedim zaten. Bir tane hoca var onun yüzünden okuldan soğuyorum ve kütüphanedende (kütüphaneden de) hoşlanmıyorum" şeklinde görülmektedir. Mithat'ın aksine Alper (SO, Resim 6) kütüphaneye gitmemesine karşın olumlu düşünceye sahiptir ve hayalindeki kütüphaneyi çizmeye çalışmıştır. Alper yazılı anlatımında kütüphaneye hiç gitmediğini ve olumlu düşüncesini "Benim için kütüphane çok güzel biyer (bir yer) sessiz, sakin, bilgimizi açacak şeyler bile var kitaplar, dergiler, okuma. Keşke gidebilseydim..." Sami (OSDO) de yazılı anlatımında "Kütüphane gitmedim (gitmediğim)

için çizemedim” demiştir ve resminde sadece boş bir bina çizmiştir (Resim 21). Aydın (ATAÜNİADÖİÖ) da yazılı anlatımında kütüphaneye hiç gitmediğini “Resimimde (Resimimde) kitap okumanın önemini anlatmak istedim. Nasıl anlaşılıyor bilmiyorum. Birde (Bir de) hiç kütüphaneye gitmediğim için kütüphane düzeninin nasıl olduğunu bilmediğim için biraz tuhaf görünebilir” şeklinde ifade etmiştir. Aydın da hayalindeki kütüphaneyi Resim 22’deki gibi çizmiştir.

Resim 21. Sami'nin resmi

Resim 22. Aydın'ın resmi

Tartışma

Bu araştırmada ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin kütüphane ile ilgili algılarını, düşüncelerini ve deneyimlerini ortaya çıkartmak ve kütüphane hakkındaki var olan bilgilerini öğrenmek için öğrencilerin resimlerinden ve yazılı anlatımlarından yararlanılmıştır. Alan literatüründe ortaokul öğrencilerinin kütüphane algılarını ortaya çıkarmak için çizme ve yazma tekniği kullanılarak yapılan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte literatürde ortaokul öğrencilerinin kütüphane algılarının ortaya çıkarılmasına yönelik farklı yöntemler kullanılarak yapılan bazı araştırmalar (Bayis, 2010; Cevher, 2015; Keleş, 2013; Önal ve Alaca, 2015; Özden, 2017) olduğu belirlenmiştir. Başka bir araştırmada Xu ve diğerleri (2020), 3-6 yaş aralığındaki okul öncesi çocukların kütüphaneye yönelik bakış açılarını görüşme, fotoğraf ve çizme tekniğini kullanarak ortaya koymuşlardır. Sadece Çelebi Erdoğan'ın (2019) araştırmasında çizme ve yazma tekniği birlikte kullanılarak 6-10 yaş aralığındaki ilkokul öğrencilerinin kütüphane algıları ortaya çıkartılmıştır. Söz konusu araştırmalar genel olarak incelendiğinde bu çalışmanın bulgularıyla benzerlik veya farklılık gösteren sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür.

Araştırmanın bulgularına bakıldığında öğrencilerin yazılı anlatımlarında ve resimlerinde kütüphaneye en çok kitap okumak (YA=29; RA=21) veya ders çalışmak (YA=24, RA=17) için gittikleri anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo 1). Öğrenciler yazılı anlatımlarında kütüphaneye kitap okumak ya da ders çalışmak için gittiklerini belirtirken, resimlerinde bunu genellikle masada kitap okuyan veya ders çalışan öğrenciler olarak tasvir etmişlerdir. Öğrencilerin resimlerinde en çok kullandıkları öğeler raftan sonra kitap ve masadır (Bkz. Tablo 1). Çelebi Erdoğan'ın (2019, s. 50-51, 91-92) çalışmasında da öğrencilerin tamamının kütüphane denilince akıllarına ilk olarak kitap geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Keleş (2013, s. 119) de ortaokul öğrencilerinin okul kütüphaneleri ve sınıf kitaplıkları hakkındaki görüşlerini anket tekniği kullanarak incelediği çalışmasında

öğrencilerin okul kütüphanesinden genellikle kitap okumak için yararlandıklarını tespit etmiştir. Benzer şekilde Cevher (2015, s. 85) de 10-14 yaş arası çocukların okuma alışkanlığı kazanmasında halk kütüphanesi çocuk bölümlerinin rolünü anket, gözlem ve görüşme tekniklerini kullanarak incelediği araştırmasında çocukların kütüphaneden en çok kitap ve dergi ödünç almak için yararlandıklarını tespit ederken hemen ardından azımsanmayacak oranda da çocukların kütüphaneye en çok kitap veya dergi okumak; ders çalışmak ve ödev yapmak için gittiklerini belirlemiştir. Bayis (2010, s. 80) de araştırmasında öğrencilerin kütüphaneye en çok ödev yapmak ve ders çalışmak için gittikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin kütüphaneyi kitapla ve ders çalışma ortamıyla özdeşleştirdikleri ve bunun da ülkemizdeki genel toplumsal kütüphane bakış açısıyla oldukça benzer olduğu söylenebilir. Ayrıca araştırmanın yapıldığı okullardan ATAÜNİADÖİO’da kütüphanenin mevcut olmasına fakat kütüphanede kütüphaneci bulunmamasına ve diğer iki devlet okulunda da hiç kütüphane olmamasına karşın öğrencilerin kütüphaneye gitme nedenlerini kitap okumak ve ders çalışmak olarak belirtmeleri, çevreleri tarafından yaratılan toplumsal bir kütüphane algısının veya bilinçaltlarında yatan kütüphane olgusunun dışavurumu olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte bazı öğretmenler, öğrencileri araştırma yapmak için kütüphaneye yeteri kadar yönlendirmemiş olabilir. Diğer taraftan bazı öğrenciler de ödevlerini daha çok internetten yararlanarak yapıyor olabilir. Aynı zamanda öğrencilerin eğitim aldıkları okullarında kütüphane bulunsa dahi kütüphaneci olmaması ve bu nedenle öğrencilerin okul kütüphanelerinde farklı kütüphane etkinlikleri ve hizmetleri ile karşılaşmamış olmaları da kütüphanenin sadece kitap okunan ve ders çalışılan yer olduğu yönünde oldukça sınırlı bir algıya sahip olmalarına yol açmış olabilir.

Öğrenciler yazılı anlatımlarında genellikle kütüphane hakkında ‘zihin geliştirici’, ‘hayal gücünü artırıcı’ ve ‘bilinmeyen şeylerin öğrenilmesini sağlayan yer’ gibi bilişsel öğeler içeren tanımlamalar yapmışlardır. Öğrenciler, anket tekniğinin kullanıldığı Önal ve Alaca’nın (2015, s. 117) çalışması ile metafor tekniğinin kullanıldığı Özden’in (2017, s. 30) çalışmasında elde ettikleri bulgulara benzer şekilde kütüphaneyi ‘eğlenceli’, ‘huzur verici’, ‘kafa dinlenen ve rahatlatıcı’ ve ‘mutluluk verici’ bir ortam olarak görmekte-dirler. Öğrencilerin yarıya yakını da resimlerinde bunu kütüphanede bulunanların yüzünü güler yüzlü çizerek tasvir etmişlerdir (Tablo 1, RA=35). Az sayıda da olsa bazı öğrenciler kütüphanenin ‘bireylerin saygılı olmayı öğrenmesi’ ve ‘sorumluluk’ kazandırması gibi toplumsal yönüne de vurgu yaparak, bunu yazılı anlatımlarında özellikle kütüphanede sessiz olunmasının başkalarına saygılı olmayı öğrettiği ve ödünç alınan kitaplara zarar verilmemesi gerektiğinin sorumluluk kazandırdığı şeklinde belirtmişlerdir. Bir kısım öğrenci de kütüphanenin akademik başarıyı ve dersleri desteklediğini, okuma alışkanlığı kazandırdığını ve bilgi hazinesini geliştiren kitaplar barındırdığını ifade ederek kütüphanenin eğitim ile ilişkisi üzerinde durmuşlardır. Özden’in (2017, s. 31) çalışmasında da öğrencilerin metaforik algılarında yaygın olarak kütüphaneyi ‘bilgi kaynağı’, ‘bireysel gelişimi destekleyici’, ‘bilgi yuvası’ ve ‘hazine’ olarak tanımladıkları ortaya çıkmıştır. Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin önemli bir kısmının kütüphaneye karşı olumlu düşünce ve tutuma sahip oldukları görülmektedir.

Öğrencilerin yaklaşık üçte birinin (YA=21) yazılı anlatımlarından kütüphaneyi sessiz olunması gereken bir yer olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu da yine

kütüphaneye ilişkin genel toplumsal algı ile açıklanabilir. Öğrencilerin yarıdan fazlası (RA=39) da resimlerinde kütüphaneyi belli bir düzen içinde çizmiştir. Özellikle kütüphanesi bulunan ATAÜNİADÖİO'daki öğrencilerin çoğunun resimlerinde kütüphane düzeni çok daha ayrıntılı olarak tasvir edilmiştir. Örneğin bu resimlerin bazılarında (Resim 2, 3, 4, 7, 13, 15) kitap rafları ve çalışma salonları birbirinden ayrılmış, raflar üzerinde kitaplar konularına göre düzenlenmiş ya da dizilmiş, kütüphane kurallarına (sessiz olun ya da ödünç kitap alma masası) ve yön göstericilere yer verilmiştir. Bu bulguyu, okullarda okul kütüphanesinin bulunmasının öğrencilerin kütüphane düzeni hakkındaki farkındalıklarını ve görsel algılarını geliştirmelerinde olumlu yönde önemli bir etkisi olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. Diğer taraftan bütün okullarda çok az öğrenci kütüphaneden kitap ödünç alınabileceğinin farkındadır. Bu öğrencilerden Cem (SO, Resim 9) ve Nida (SO, Resim 10) resimlerinde ödünç verme birimine 'Kasa' yazmıştır. Bu da öğrencilerin kütüphanedeki kitapların satıldığı ya da kullanımlarının ücretli olduğu şeklinde bir algıya sahip olduklarını düşündürmektedir. Bu bulgu Çelebi Erdoğan'ın (2019, s. 50) çalışmasında elde ettiği bulgulardan farklılık göstermektedir. Çelebi Erdoğan'ın incelediği öğrenci grubunun yaklaşık dörtte biri resmine kütüphanede ödünç verme sistemini yansıtmıştır. Bunu ödünç verme masası ve kütüphaneci resmi çizerek anlatmıştır. Çelebi Erdoğan'ın araştırma yaptığı okulda hem sınıf kitaplıkları hem de bütün öğrencilerin yararlanabileceği okul kütüphanesi ve ayrıca meslekten kütüphaneci bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada ise hem iki devlet okulunda kütüphane olmamasına hem de ATAÜNİADÖİO'da kütüphane olmasına rağmen üçünde de kütüphaneci olmaması öğrencilerin kütüphaneden ödünç kitap alınabileceğinin farkında olmamalarına yol açmış olabilir. Bu bulgu ayrıca kütüphane kullanımında okul kütüphanecisinin rolüne ve etkisine dikkat çekilmesi açısından önemlidir.

Öğrencilerin dördü kütüphaneye hiç gitmediklerini belirtmiştir. Bu öğrencilerden Sami (OSDO) resminde (Resim 21) sadece boş bir bina çizerken, Mithat (SO) ise evdeki kitaplığa benzer kitaplık çizmiştir. Bu sonuç öğrencilerin okul öncesinde de kütüphaneye hiç gitmediklerini düşündürmektedir. Bununla birlikte bu sonuç okullarında da okul kütüphanesi olmadığı için kütüphane ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını göstermesi açısından önemlidir. Çelebi Erdoğan'ın (2019, s. 91) çalışmasında ise her öğrenci resminde kütüphane ile ilgili en az bir öğeye yer vermiştir. Bu da yine Çelebi Erdoğan'ın araştırma yaptığı okulda hem sınıf kitaplıklarının hem de bütün öğrencilerin yararlanabileceği bir okul kütüphanesinin ve ayrıca kütüphanecinin bulunmasına ve öğrencilerin kütüphane kullanma alışkanlıklarına sahip olmasına bağlanabilir. Xu ve diğerlerinin (2020, s. 5) çalışmasında da okul öncesi çocuklar halk kütüphanesinin çocuk bölümlerine veya çocuk kütüphanelerine gitmişlerdir. Söz konusu çalışmada okul öncesi çocuklar kütüphanenin evlerinden ve anaokullarından daha farklı olduğunu vurgulamışlardır. Okul öncesi çocuklar kütüphanede sadece kitapların değil oyuncakların, dijital araçların, etkileşimli ekipmanların, okuma yastıklarının, kitap iade araçlarının vb.nin de bulunduğunun; ayrıca bunların kitaplarda olduğu gibi sadece bir kişinin kullanması için değil herkesle paylaşılması gerektiğinin farkındadırlar. Bu çalışmada okul kütüphanesi olmayan veya kütüphaneye hiç gitmeyen öğrencilerden elde edilen bulgular, Xu ve diğerlerinin (2020) çalışmasının bulgularıyla karşılaştırıldığında çocukların kütüphane ile erken yaşlarda tanışmalarının önemli olduğunu göstermektedir. Zira, Xu ve diğerlerinin çalışmasında okul öncesi çocuklar, bu yaşlarda (3-6 yaş) kütüphane hakkında daha fazla bilgiye ve algıya sahiptirler.

Dört öğrenci de halk, halk eğitim ve çocuk kütüphanelerine gittiklerini resimlerinde gösterirken, diğer öğrenciler yazılı anlatımlarında ve resimlerinde bu tür bir açıklama ve çizim yapmamışlardır. Kütüphaneye hiç gitmediğini belirten iki öğrenci de dâhil 70 öğrenci hem yazılı anlatımlarında hem de resimlerinde kütüphane ile ilgili en az bir öğeye yer vermiştir. Öğrenciler resimlerinde en çok raf çizmişler, bunu kitap, masa, kütüphane kullanıcıları, çalışma ve okuma salonu ve sandalye takip etmiştir (Bkz. Tablo 1). Öğrencilerin kütüphanede ‘fark edilenler’ ana kategorisinde çok azının (RA=9) kütüphane personeline (bunlar müdür, ödünç verme masasındaki görevli/kütüphaneci, danışma görevlisi) yer vermesi dikkat çekicidir. Bu bulgu öğrencilerin zihninde kütüphaneci olgusunun tam olarak oluşmadığı şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanı sıra bu bulgu da yine Çelebi Erdoğan’ın (2019, s. 50) çalışmasında elde ettiği bulgulardan farklılık göstermektedir. Çelebi Erdoğan’ın çalışmasında öğrencilerin yarıdan fazlası resminde kütüphaneciyi çizmiştir. Bu da yine Çelebi Erdoğan’ın çalışmasında okul kütüphanesi ve kütüphaneci bulunmasına bağlanabilir.

Kütüphane algısı bağlamında cinsiyet açısından önemli bir farklılık bulunmasa da Çelebi Erdoğan’ın (2019, s. 91) çalışmasından farklı olarak erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre kütüphaneyi resimlerinde daha işlevsel çizmişler ve kütüphane ile ilgili daha fazla öğeye yer vermişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarının ve resimlerinin içerik analizi ile incelenmesinden aşağıdaki şu genel sonuçlara ulaşılmıştır.

- İki öğrenci dışında, öğrencilerin yazılı anlatımlarında ve resimlerinde kütüphaneye ilişkin kavramlara ve öğelere yer vermeleri, onların kütüphane ile ilgili bilgilerinin olduğunu göstermektedir. Ancak özellikle okullarında kütüphane bulunan ATAÜNİADÖİÖ öğrencileri hariç bu durum, öğrencilerin geçmiş yaşantılarından, duyduklarından, izlediklerinden ve okuduklarından etkilendiklerini göstermektedir. Bununla birlikte çok az sayıdaki öğrencinin yazılı anlatımlarında ve resimlerinde belirttikleri gibi kütüphane algılarının oluşmasında ve kütüphaneye gitmelerinde ailelerinin etkisinin olduğu söylenebilir.
- Öğrencilerin hiçbiri yazılı anlatımlarında ve resimlerinde, kütüphaneye gitmelerinde öğretmen ya da kütüphanecinin yönlendirmesine yer vermemiştir. Bu durum ya öğrencilerin kütüphaneye hiç gitmemelerinden ya da okullarında kütüphane ve/veya kütüphaneci olmamasından ve öğretmenlerin öğrencileri kütüphaneye yönlendirmemelerinden kaynaklanıyor olabilir. Bu sonuç, ülkemizde okul kütüphanesi ile eğitim arasındaki organik bağın henüz istenen düzeyde kurulmadığını da göstermektedir.
- ATAÜNİADÖİÖ öğrencilerinin yazılı anlatımlarına ve resimlerine yansıdığı gibi okullarında kütüphane bulunmasının, öğrencilerin kütüphane ile ilgili farkındalıklarının ve kütüphanenin mekân olma özelliği dışında işlevsel yapısının da olduğu algısının ve bilgisinin artmasını sağladığı söylenebilir. Ayrıca resimlerinde gittikleri kütüphane türünü yazan öğrencilerin de kütüphane ile ilgili daha fazla öğeye yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu sonuç öğrencilerin okullarında kütüphane olması ve

bu kütüphaneyi etkin bir şekilde kullanmaları durumunda, onların kütüphaneyi sadece biçimsel olarak değil, daha kapsamlı değerlendirebilecekleri şeklinde yorumlanabilir.

- Kütüphaneye daha önce hiç gitmediğini belirten bir öğrenci kütüphaneye yönelik olumsuz tutuma sahipken, kütüphaneye gitmeyen diğer üç öğrenci ile birlikte giden diğer öğrencilerin büyük çoğunluğu kütüphaneye karşı olumlu tutuma ve algıya sahiptir. Bu sonuç okulda kütüphane ve kütüphaneci olması durumunda öğrencilerin kütüphaneye karşı olumlu tutumlarının daha da artmasını sağlayabilir şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca bu olumlu tutumu aile, okul, medya ve sosyal çevreden edindikleri söylenebilir.
- Kütüphanenin öğrencilerde sorumluluk duygusunu geliştirdiği ve öğrencilerin başkalarına karşı saygılı olma gibi bazı önemli toplumsal yönlerini güçlendirmelerinde etkili olduğu görülmüştür. Bunu, öğrenciler özellikle başkalarını rahatsız etmemek için kütüphanede sessiz olunması gerekir ya da ödünç alınan kitaba zarar verilmemelidir şeklinde açıklamışlardır.
- Kütüphanenin öğrencilerin akademik başarılarında, bilişsel, duygusal ve sosyal becerilerinin gelişmesinde önemli mekânlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, öğrencilerin bu sayılan becerileri edinmelerinde kütüphane ile erken yaşlarda karşılaşmalarının da önemini ortaya çıkartmaktadır.
- Öğrencilerin önemli bir kısmı yazılı anlatımlarında ve resimlerinde kütüphaneye yönelik en çok raf ve kitap öğelerine yer vermişlerdir. Bu durum, öğrencilerin kütüphane algılarında raf ve kitap öğelerinin öne çıktığını göstermektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler getirilebilir:

- Öğrenciler, yazılı anlatımlarında kütüphane ile ilgili düşüncelerini kısa ve sınırlı birkaç cümle ile anlatırken, resimlerinde yazılı anlatımlarından farklı olarak kütüphane ile ilgili düşüncelerini daha iyi ifade etmişlerdir ve bunu resimlerinde daha fazla öğe kullanarak anlatmışlardır. Dolayısıyla çocukların özellikle ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin kütüphaneye yönelik bakış açılarının saptanmasında ‘çizme ve yazma tekniği’nin daha fazla kullanılması önemlidir. Bu bağlamda bu teknik daha farklı yaş gruplarının derinlemesine incelenmesi veya gruplar arasında karşılaştırmalar yapılması için kütüphaneciler ve araştırmacılar tarafından kullanılabilir. Bu doğrultuda söz konusu teknik ile elde edilen bilgiler, kütüphanecilerin öğrencilere doğru rehberlik etmelerini ve hizmet geliştirmelerini sağlayabilir. Ayrıca yöneticilere halk, çocuk ve okul kütüphanelerinin ve kütüphanecilerinin gerekliliği anlatılabilir. Bunun yanı sıra ailelere ve öğretmenlere de yol gösterici olabilir.
- Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun yazılı anlatımlarında ve resimlerinde kütüphaneciye yer vermemesi, onların zihninde kütüphaneci olgusunun tam anlamıyla oluşmadığını göstermektedir. Bu sonuç, öğrencilerin bulunduğu okulda okul kütüphanesinin ve kütüphanecisinin olmamasından kaynaklanabilir. Bu nedenle her okulda okul kütüphanesinin ve kütüphanecisinin bulunması önemli ve gereklidir.
- Öğrencilerin zihninde kütüphane algısının tam anlamıyla oluşmaması onların kütüphane ile erken yaşlarda karşılaşmaları gerektiğinin önemini de ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda halk kütüphanelerinde çocuk bölümlerinin ve müstakil çocuk kütüphanelerinin de çocukların kütüphane algıları üzerindeki rolü yadsınamaz.

Bu kütüphanelerin de çocuklarla bağlarını güçlendirmelerinde daha fazla çaba göstermeleri gerekmektedir.

- Aynı şekilde öğrencilerin kütüphane denilince akıllarına gelen ilk ögenin kitap ve raf olması oldukça sınırlı bir algı olarak görülmektedir. Öğrencilerin kütüphaneyi bir mekân olarak algılamalarının ötesinde işlevsel özelliklerinin de farkında olabilmeleri için kütüphane kullanma alışkanlıklarının olması gerekmektedir. Yine bunun için de öğrencilerin erken yaşta kütüphane ile tanışmaları ve kütüphane kullanma alışkanlığı geliştirmeleri önemlidir. Bu erken dönemde özellikle ailenin rolü ön plana çıkmaktadır.
- Öğrencilerin kütüphaneye özellikle kitap okumak ve ders çalışmak için gitmeleri de yine oldukça sınırlı bir algı olarak düşünülmektedir. Kütüphanenin bu iki kullanım amacı dışında farklı hizmetlerinin de bulunduğu ayırda varılmasında kütüphanecilere sorumluluk düşmektedir. Kütüphanecilerin öğrencilerin dikkatini çekecek farklı etkinlikler düzenlemeleri, öğrencilere bu etkinlikleri tanıtmaları ve öğrencilerin etkinlikler içinde aktif rol almalarını sağlamaları, onların bu sınırlı algılarını geliştirmeye yardımcı olabilir. Bu bağlamda her okulda kütüphanenin bulunması ve kütüphaneci istihdam edilmesi gereklidir. Ayrıca öğretmenlerin de öğrencileri araştırma yapmaları için kütüphaneye yönlendirmeleri ve öğrencilere kütüphane kullanma alışkanlığı kazandırmaları bu süreçte çok önemli yer tutmaktadır. Dolayısıyla bu noktada öğrencilere kütüphane kullanma alışkanlığının kazandırılması için öğretmen ve kütüphaneci iş birliği sağlanmalıdır.
- Bu çalışmada yer alan üç okuldan ikisi devlet biri de özel okuldur. Özel okulda okul kütüphanesi bulunurken, devlet okullarında kütüphane bulunmamaktadır. Bu nedenle devlet okullarının durumu gözden geçirilmeli ve kütüphanesi olmayan okullara işlevsel, çekici, rahat, çocukların bilişsel, görsel ve sosyal algılarını olumlu yönde etkileyecek kütüphane kurulmalıdır. Bu kütüphanelerin kurulmasıyla, öğrencilerin kütüphane algılarının olumlu bir şekilde gelişmesi ve kütüphane kullanma alışkanlığı kazanmaları sağlanabilecektir. Bu bağlamda yürürlükte olan Millî Eğitim Bakanlığı Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği doğrultusunda gerekli düzenleme ve uygulamalar yapılmalı, gerekirse ortaya çıkan güncel koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda söz konusu yönetmeliğe yeni maddeler eklenmelidir.
- Öğrencilerin kütüphane kullanma algısının geliştirilmesinde ve kütüphane kullanma alışkanlığı kazanmalarında okul müfredatında kütüphane kullanımı dersinin yer alması önemlidir. Bu derse yönelik bütün yılı kapsayan sistemli bir program hazırlanmalı, söz konusu program kütüphaneye organik bir bağ kuracak şekilde oluşturulmalıdır (Aydın, 2004, s. 177).

Sonuç olarak, çalışmanın literatür ve tartışma bölümlerinde de bahsedildiği gibi pek çok çalışmada öğrencilerin kütüphaneye ilişkin algıları ile ilgili bilgi toplanmasında ve analizinde nicel yaklaşımlara yer verildiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar çalışmalarda önemli ve temel bilgileri ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte katılımcıların araştırmacının sorduğu soruları yanıtlamak zorunda bırakılması bazen önemli engellere yol açabilmektedir. Dolayısıyla nicel çalışmaların yanı sıra nitel yaklaşımlara da yer verilmesi konu ile ilgili daha derin ve kapsamlı bilgiler elde edilmesini sağlayabilecektir. Bu bağlamda konuya ilgi

duyan araştırmacılar, çizme ve yazma tekniği gibi nitel yaklaşımlar kullanarak daha farklı çalışma gruplarının kütüphane ile ilgili algılarının ortaya çıkarılması üzerinde araştırmalar yürütebilir. Bu çalışmanın sonuçlarının kütüphaneciler, akademisyenler, okul yöneticileri, öğretmenler, aile ve karar vericiler arasında konunun önemine ilişkin farkındalık sağlamasında ve bu yöndeki ortak çalışmaların artmasında etkili olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Aydın, A. (2004). *Okul kütüphanesinin çağdaş eğitime katkısı ve yasal dayanaklar açısından Türkiye’de durum* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bayis, S. (2010). *4. 5. 6. ve 7. sınıf ilköğretim öğrencilerinin okuma ve kütüphane kullanım alışkanlıklarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Beck, S. E. ve Manuel, K. (2008). *Practical research methods for librarians and information professionals*. New York: Neal-Schuman Publishers.
- Benek, İ. ve Akçay, B. (2018). Hayal dünyamda STEM! Öğrencilerin STEM alanında yaptıkları çizimlerin incelenmesi. *Journal of STEAM Education (J-STEAM)*, 1(2), 79-107. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/steam/issue/42077/506010>
- Burkert, N., Unterleitner, K., Rásky, É., ve Sprenger, M. (2020). Health concepts of elementary school pupils in Austria. *Wien Med Wochenschr*, 170, 203-211. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1007/s10354-019-0702-2>
- Cevher, N. (2015). *Ankara’daki halk kütüphanesi çocuk bölümlerinin çocukların okuma alışkanlığındaki rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2. bs.). Thousand Oaks, London ve New Delhi: SAGE Publications.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4. bs.). Thousand Oaks ve London: SAGE Publications.
- Çelebi Erdoğan, Ş. (2019). *İlkokul öğrencilerinin kütüphaneye karşı tutumlarının ve algılarının incelenmesi: Bilkent Erzurum İlkokulu örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Dondukov, B. (2020). Examining the plays that preschool children prefer and the characteristics shaping them using draw and tell technique. *European Journal of Educational Sciences*, 2, 91-115. Erişim adresi: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=876823>
- Erişti, S. D. ve Belet, Ş. D. (2010). İlköğretim öğrencilerinin yazılı anlatım ve resimlerinde kültür algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 245-264. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6147/82534>
- Erişti, S. D. ve Kurt, A. A. (2011). Elementary school students' perceptions of technology in their pictorial representations. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 2(1), 24-37. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=ED537810>
- Ersoy, A. ve Yılmaz, B. (2009). Yaşam boyu öğrenme ve Türkiye’de halk kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4). 803-834.
- Finley, S. (2008). Arts based research. J. G. Knowles ve A. Cole (Ed.), *Handbook of the arts in qualitative research* içinde (s. 71-83). Los Angeles, CA: SAGE.
- Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği. (2012, 11 Ocak). *T. C. Resmi Gazete* (Sayı: 28170). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr>
- Halmatov, S. (2015). *Çocuk resimleri analizi ve psikolojik resim testleri: Çocuklar ve yetişkinler için* (2. bs.). Ankara: Pegem Akademi.

- Hartel, J. (2014). An arts-informed study of information using the draw-and-write technique. *Journal of The Association for Information Science and Technology*, 65(7), 1349-1367. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1002/asi.23121>
- Hartel, J. ve Savolainen, R. (2016). Pictorial metaphors for information. *Journal of Documentation*, 72(5), 794-812. doi: 10.1108/JD-07-2015-0080
- Hilário, A.P. ve Augusto, F. R. (2019). An exploration of the practical and ethical issues of research using multi-visual methods with children affected by chronic pain. *Societies*, 9(4), 2-12. Erişim adresi: <https://doi.org/10.3390/soc9040081>
- Holsti, O. R. (1969). *Content analysis for the social science and humanities*. Reading, Mass.: Addison-Wesley Publishing.
- Horstman, M., Aldiss, S., Richardson, A. ve Gibson, F. (2008). Methodological issues when using the draw and write technique with children aged 6 to 12 years. *Qualitative Health Research*, 18(7), 1001-1011. doi: 10.1177/1049732308318230
- International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA]. (1999). IFLA / UNESCO School Library Manifesto 1999. Erişim adresi: <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-school-library-manifesto-1999>
- International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA]. (2003). *Guidelines for children's libraries services*. Erişim adresi: <https://www.ifla.org/publications/guidelines-for-children-s-library-services?og=51>
- IFLA Library Services to Children and Young Adults Section. (2015). *How libraries for children and young adults are supporting development by providing access to information*. Erişim adresi: <https://www.ifla.org/publications/node/9682>
- IFLA Library Services to Children and Young Adults Section. (2018). *IFLA guidelines for library services to children aged 0-18* (C. Rankin, Ed.). (2. bs.). Erişim adresi: <https://www.ifla.org/publications/node/67343?og=51>
- IFLA School Libraries Section Standing Committee. (2015). IFLA school library guidelines (B. Schultz-Jones ve D. Oberg, Ed.). (2. bs.). Erişim adresi: <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf>
- İleri, A. (2017). Okuma Kültürü ve Okul Kütüphaneleri Raporu 2017 / Okul Kütüphanecileri Derneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 31(2), 259-262. doi: 10.24146/tkd.2017.14
- Joseph, P. ve Hartel, J. (2017). Visualizing information in the records and archives management (RAM) disciplines: Using Engelhardt's graphical framework. *Records Management Journal*, 27(3), 234-255. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1108/RMJ-06-2016-0017>
- Keleş, C. (2013). *İlköğretim II. kademe öğretmen ve öğrencilerinin okul kütüphaneleri ve sınıf kitaplıkları hakkındaki görüşleri: Erzurum ili örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Koç, O. (2013). *Uluslararası Bakalorya Diploma Programı uygulayan özel okul kütüphanelerinde kütüphane hizmetleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Krippendorff, K. (2013). *Content analysis: An introduction to its methodology* (3. bs.). Los Angeles; London: SAGE Publications.
- Machenjedze, N., Malindi, M. J. ve Mbengo, F. (2019). The feasibility of the draw-and-write technique in exploring the resilience of children orphaned by AIDS. *African Journal of AIDS Research*, 18(1), 72-80. doi: 10.2989/16085906.2018.1556170
- McMullena, J. M., MacPhailb, A. ve Dillonc, M. (2019). "I want to do it all day!"-Students' experiences of classroom movement integration. *International Journal of Educational Research*, 94, 52-64. doi: 10.1016/j.ijer.2018.11.014

- Moola, F. J. (2020). Passive on the periphery: exploring the experience of physical activity among children and youth with congenital heart disease using the draw-and-write technique. *The Arts in Psychotherapy*, 69, 1-10. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.aip.2020.101662>
- Neuendorf, K. A. (2017). *The content analysis guidebook* (2. bs.). Los Angeles: SAGE.
- Ogina, T. A. (2012). The use of drawings to facilitate interviews with orphaned children in Mpumalanga province, South Africa. *South African Journal of Education*, 32(4), 428-440. doi: 10.15700/saje.v32n4a668
- Öçalan, A. (2010). *Halk kütüphaneleri ve okul kütüphaneleri arasındaki işbirliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Önal, İ. ve Alaca, E. (2015). Okul kütüphanesi kullanımında öğretmenlerin rolü ve sorumlulukları. *Bilgi Dünyası*, 16(1), 105-126. doi: 10.15612/BD.2015.482
- Önal, H. İ. ve Topçu, Ö. Ş. (2013). Eğitimi gerçekleştirmek: Öğretim programlarında okul kütüphanelerinin yeri. *Bilgi Dünyası*, 14(2), 306-328.
- Özden, M. (2017). Ortaokul öğrencilerinin kitap ve kütüphane kavramına ilişkin metaforik algıları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 1-34.
- Padgett, D. K. (2008). *Qualitative methods in social work research* (2. bs.). Los Angeles: SAGE.
- Pridmore, P. ve Bendelow, G. (1995). Images of health: Exploring beliefs of children using the 'draw-and-write' technique. *Health Education Journal*, 54(4), 473-488. doi: 10.1177/001789699505400410
- Sadık, F., Çakan, H. ve Artut, K. (2011). Çocuk resimlerine yansıyan çevre sorunlarının sosyo-ekonomik farklılıklara göre analizi. *Elementary Education Online*, 10(3), 1066-1080. Erişim adresi: <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1576>
- Savaş, İ. (2014). *Çocuk resmi ve bilinçaltı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Sewell, K. (2011). Researching sensitive issues: A critical appraisal of 'draw and-write' as a data collection technique in eliciting children's perceptions. *International Journal of Research & Method in Education*, 34(2), 175-191. doi: 10.1080/1743727X.2011.578820
- Türkcan, B. ve Bozkurt, M. (2015). İlkokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi bağlamında kimlik, kültür ve yurttaşlık algıları. *Turkish Studies*, 10/11, 1501-1526. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8639>
- Usherwood, B. (2004), Public libraries. J. Feather. ve P. Sturges. (Ed.), *International encyclopedia of information and library science* içinde (s. 530-531). New York: Taylor & Francis.
- Sinner, A., Leggo, C., Irwin, R. L., Gouzouasis, P. ve Grauer, K. (2006). Arts-based educational research dissertations: Reviewing the practices of new scholars. *Canadian Journal of Education*, 29(4), 1223-1270. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=EJ766913>
- Xu, J., Wang, P., Sturm, B. W. ve Wu, Y. (2020). How preschool children think about libraries: Evidence from six children's libraries in China. *Journal of Librarianship and Information Science*, 52(2), 428-440. doi: <https://doi.org/10.1177/0961000618818887>
- Yavuzer, H. (2005). *Resimleriyle çocuk: Resimleriyle çocuğu tanıma* (11. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. bs., tıpkı basım). Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, B. (2011). *Çocuk kütüphaneleri ve kütüphaneciliği*. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/11440018-Cocuk-kutuphaneleri-ve-kutuphaneciligi.html>
- Yüksel Durukan, A. (2015). Dijital dünyada okul kütüphaneciliği ve 21. yüzyıl becerileri. *Milli Eğitim*, 44(208), 106-120. Erişim adresi:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36142/406090>

Summary

In this study, students' drawings and written expressions were used to reveal the perceptions, thoughts and experiences of the fifth grade students about the library and to learn their existing knowledge about the library.

Drawing is one of the important tools to reveal one's experiences, inner world, thoughts and knowledge structure. Drawing allows the individual to share his/her intelligence, social, cultural and educational achievements, psychological and personality traits with the environment (Savaş, 2014, p. III). Children can express their feelings and thoughts better with pictures or drawings (Benek & Akçay, 2018, p. 82). According to Vygotsky (Erişti & Belet, 2010, p. 247) children do not only learn written and pictorial forms of expression naturally, they construct information in their minds, think and interpret it logically as a result of interaction with their peers and those around them. Therefore, children describe their past experiences and current knowledge structures in written or visual forms according to their age. They communicate with their environment through painting (Savaş, 2014, p. V). In this process, the environment, past lives and interactions of children gain importance (Erişti & Belet, 2010, p. 248). Therefore, in this study, the socio-cultural environment they live in, the education they receive, the school environment (for example, having a library and librarian in the school), their past experiences and their own knowledge structures can be influential in the formation of students' perceptions about the library. There are many studies investigating how students perceive a concept or topic using drawing and writing techniques (For example, Erişti & Belet, 2010; Erişti & Kurt, 2011; Horstman et al., 2008; McMullena et al., 2019; Sewell, 2011). However, apart from a study in the field literature (Çelebi Erdoğan, 2019), no other study was found that reveals students' (primary and secondary school) perceptions of the library by using the drawing and writing technique. Çelebi Erdoğan also researched primary school students in his study. Therefore, this study is expected to make an important contribution to the field literature.

Qualitative research approaches were used in this study to reveal students' perceptions, thoughts and experiences about the library. Phenomenology and art-based inquiry research designs, which are qualitative research patterns, were used in the study. Using the purposeful sampling technique, the data were obtained with draw and write technique from 72 secondary school (5th grade) students who were continuing their education in the fall semester of 2018-2019 in Atatürk University Aydın Doğan Private Primary School (ATAÜNİADÖİÖ, n = 16), Sabancı Secondary School (SO, n = 41) and General Selahattin Demircioğlu Secondary School (OSDO, n=15) in city center of Erzurum. Content analysis method was used in the analysis of the data. The formula proposed by Holsti (1969, p. 140) for the two coders was used in the reliability calculation of the coding. Accordingly, the reliability levels for coding were calculated as .82 (82%) for "written expressions" and .85 (85%) for "pictorial representation". The total reliability of the coding was found to be .85 (85%). In the literature, acceptable values of coding are stated as low when it is below .70, as high between .80 and .90 and as quite high when it is .90 and above (Krippendorff, 2013; Neuendorf, 2017). Therefore, it can be said that the coding is highly reliable.

The data obtained regarding the perceptions of fifth grade students about the library in their written expressions and drawings were collected under six main categories. Of these main categories, the first, third, fourth and fifth categories were divided into one sub-category and the second main category was divided into two sub-categories but the sixth main category was not divided into sub-categories (See. Table 1). Findings were presented through direct quotations of students' written expressions and supported by their drawings. In the presentation of the findings, along with the code names given to the students, the information about which school they attended was also indicated in parentheses. Since all students were in the fifth grade of secondary school, class information was not included in parentheses. According to the result of the study, it was determined that almost all of the students have information about the library, their attitude towards the library is positive, the first thing that comes to mind about library is the book and the shelf, they go to the library especially to read books and study, and they see the library as a quiet and comfortable environment. At the same time, it was concluded that the concept of librarian was not formed in most of the students and that their written expressions and pictures included the spatial features of the library rather than its functional features. This result shows that it is necessary and important to have a school library in schools and to employ librarians in creating the perception of library and librarian in students and in gaining the habit of using the library. The results of this study are expected to be effective in raising awareness of the importance of the issue among librarians, academics, school administrators, teachers, family and decision-makers and in increasing collaborative work in this direction.

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Lisansüstü Tezlerinin Konu Analizi

Topic Analysis of Graduate Theses of Hacettepe University Information Management Department

Meltem Dişli*

Öz

Bu çalışmada Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında 2002-2020 yılları arasında yapılan 112 lisansüstü tezin (74 yüksek lisans, 38 doktora) konusal olarak incelenmesi amaçlanmıştır. YÖK Tez Merkezi'nden elde edilen tezler konu modellemesi yöntemi kullanılarak 8 ana konu (okuma alışkanlığı, elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar, belge yönetimi, dijital kültürel miras ve açık erişim, kullanılabilirlik ve bilgi erişim, kullanıcı araştırmaları, halk ve üniversite kütüphaneleri, bilgi güvenliği ve etik) altında gruplandırılmıştır. Konuların dönemlere, tez türüne ve danışmanlara göre dağılımları incelenmiştir. Tez türüne göre konusal açıdan bir farklılık görülmemiştir. Dönemsel olarak genişleyen ve daralan konular olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2002-2020 yılları arasında en çok kullanıcı araştırmaları, en az ise kullanılabilirlik ve bilgi erişim konuları çalışılmıştır. Tezlerde en fazla Bülent Yılmaz, Yaşar Tonta ve Özgür Külcü'nün danışmanlık yaptığı ve danışmanların çoğunlukla belirli konulardaki tezleri yönettiği belirlenmiştir. Araştırma sonucunda bilgi paylaşımı, kültürel miras, açık erişim, dijitalleştirme, dijital insani bilimler, bilgi erişim, kullanılabilirlik, e-devlet, elektronik veri, kişisel veri, bilgi güvenliği gibi konuların daha fazla çalışılması önerilmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarının tez konusu seçiminde öğrenci ve danışmanlara rehberlik edebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Bilgi ve Belge Yönetimi tezler, konu analizi, konu modelleme, araştırma eğilimleri*

Abstract

In this study, it was aimed to examine 112 theses and dissertations (74 master, 38 doctorate) completed in Hacettepe University Department of Information Management between 2002-2020. Theses and dissertations which were obtained from Council of Higher Education Thesis Center, were grouped under 8 main topics (reading habits, electronic resources and bibliometric studies, records management, digital cultural heritage and open access, usability and information retrieval, user studies, public and university libraries, information security and ethics) by using the topic modeling method. The distribution of the topics according to the period, thesis type and supervisors were examined. There was no difference in topic matter

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Türkiye. E-posta: meltem.disli@hacettepe.edu.tr

Research Assistant, Hacettepe University, Department of Information Management, Turkey.

Geliş Tarihi - Received: 15.10.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 30.12.2020

according to the type of thesis. It was concluded that the topics have been expanding and narrowing down according to periods. Between 2002-2020, the most studied topic was user studies while the least studied ones were usability and information retrieval. In theses and dissertations, it was determined that Bülent Yılmaz, Yaşar Tonta and Özgür Külçü were the supervisors most and that the supervisors mostly advised the theses on certain topics. As a result of the research, it was suggested to conduct more studies on topics such as information sharing, cultural heritage, open access, digitization, digital humanities, information retrieval, usability, e-government, digital data, personal data, information security. It is thought that the results of this research can guide students and supervisors in choosing a thesis topic.

Keywords: *Information Management theses and dissertations, topic analysis, topic modeling, research trends.*

Giriş

Üniversiteler toplumsal gelişmeyi sağlayan bilimsel bilginin üretilmesinde en önemli kurumlardır. Üniversitelerin araştırma yapma ve bilimsel bilgi üretme görevlerinin büyük bir kısmı ise lisansüstü eğitim süreçlerinde gerçekleştirilen çalışmalar ile sağlanmaktadır (Alkan, 2014, s. 42). Lisansüstü eğitim bireylere kapsamlı ve nitelikli araştırmalar yapma, mesleğinde uzmanlaşma, mesleki sorunlara çözüm yolları bulma, yeni bilgiler üretebilme ve sentez yapabilme becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır (Karaman ve Bakırcı, 2010, s. 95). Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'ne (2016) göre yüksek lisans programlarının amacı öğrenciye bilgiye erişme, bilgiyi değerlendirme, yorumlama ve üretme becerisi kazandırmak iken doktora programlarının olayları derinlemesine inceleme, yorumlama, yeni sentezlere ulaşma, bilime yenilik getirme, yeni araştırma yöntemleri geliştirme, yeni uygulama alanı geliştirme gibi amaçları bulunmaktadır. Hem yüksek lisans hem de doktora programlarının temel amaçlarından olan bilim üretimine üniversiteler tez çalışmaları ile kaynaklık etmektedir (Benligiray, 2009, s. 169).

Tezler, üniversitelerde öğrencilerin bilimsel bir araştırmanın sonucu olarak belirli biçimsel özelliklere uygun bir şekilde hazırladıkları ve genellikle derece almak için bir sınav kurulu önünde savundukları bilimsel yapıtlardır (Türkiye Bilimler Akademisi [TÜBA], 2020). Belirli bir alanın sorunlarını derinlemesine irdeleyen, çözüm önerileri getiren, alana yenilik kazandıran tez çalışmaları son derece önemli çalışmalardır. Bir alanda yapılan tez çalışmalarının analiz edilmesi ve araştırma eğilimlerinin belirlenmesi de bir o kadar önemlidir.

Bu çalışmada Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi (HÜBBY) Anabilim Dalında yapılan tezlerin konusal olarak incelenmesi ve alanda gerçekleştirilen tezlerin eğilimlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında konu modellemesi yapılmış ve belirlenen konularda geçen kelime sıklıklarının analizinde n-gram tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada tezlerin konu dağılımlarının belirlenmesi ve dönemsel olarak eğilimlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı

HÜBBY eğitime vermeye 1972 yılında “Kütüphanecilik ve Dokümantasyon Enstitüsü” adı altında lisansüstü düzeyde başlamıştır (Çakın, 2005, s. 13). Lisans düzeyinde eğitime 1974’te başlayan Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü, 1993 yılında “Kütüphanecilik”,

“Arşivcilik” ve “Dokümantasyon-Enformasyon” olmak üzere üç anabilim dalı altında eğitim vermeye devam etmiştir (Çakın, 2012, s. 270). Teknolojik gelişmeler anabilim dallarını birbirlerine yakınlaştırmış, verilen eğitimde de bilgi merkezi türlerinin farklılıklarından çok bilgi olgusuna odaklanmayı gerektirmiştir. 2002 yılında üç anabilim dalı “Bilgi ve Belge Yönetimi” adı altında tekrardan birleştirilmiş, dersler ve içerikleri güncellenmiştir. Lisans programı değiştirildikten sonra 2005 yılında lisansüstü programlar da değişikliğe uğramış ve kütüphanecilik ağırlıklı derslerin yer aldığı lisansüstü programlar yerini üç anabilim dalının ve bilgi teknolojilerinin kapsandığı ders programlarına bırakmıştır (Çakın, 2007, s. 22). 2011 yılında teknolojik gelişmelere ayak uydurmak amacıyla lisans düzeyi ders programında değişiklik yapılmış (Çakın, 2012, s. 273), lisansüstü düzeyde ise büyük bir değişim olmamıştır.

HÜBBY öğretim elemanları her zaman değişime ayak uydurarak verilen eğitimin güncel kalması için çabalamıştır (Önal ve Dişli, 2017, s. 159). Bu bağlamda ders programları pek çok kez güncellenmiştir. 2002 yılında anabilim dallarının “Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü” adı altında birleştirilmesi ise bölümde verilen eğitim, gerçekleştirilen araştırmalar ve mezunların iş imkânları gibi çeşitli açılardan en köklü değişim olmuştur. Kuşkusuz bu değişim, öğretim elemanlarının ve öğrencilerin bakış açısını da değiştirmiş, araştırma eğilimlerinde etkili olmuştur.

İlgili Çalışmalar

Literatürde kütüphane ve bilgi bilimi alanındaki tezlere yönelik araştırmaların atıf analizi ve içerik analizi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Yılmaz’ın (1997, s. 197-198) çalışması bu çalışma ile doğrudan ilişkili olmasıyla dikkat çekmektedir. Yılmaz çalışmasında 1974-1997 yılları arasında yapılan Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü lisansüstü tezlerini niceliksel ve konusal açıdan incelemiştir. Araştırmada tezlerin en çok halk kütüphaneleri ve üniversite kütüphaneleri gibi belirli bir kütüphane türü ile ilgili konularda yürütüldüğü ve bazı konularda çok az sayıda tez yapıldığı saptanmıştır. Al ve Tonta (2004, s. 19-20) ise Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü tezlerinin atıf analizini yapmıştır. Tezlerde en çok kitaplara atıf yapıldığı, dergilerden en çok Türk Kütüphaneciliği’nin atıf aldığı, doktora tezlerindeki atıf sayısının yüksek lisans tezlerinden daha fazla olduğu ve yüksek lisans tezlerindeki atıf yapılan kaynakların doktora tezlerinde atıf yapılan kaynaklardan daha genç olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Başka bir çalışmada Tonta ve Al (2006, s. 287), Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünde 1974 ve 2002 yılları arasında tamamlanan 100 tezin bibliyometrik özelliklerini analiz etmiş, tezlerde sırasıyla en çok üniversite kütüphaneleri, halk kütüphaneleri, kullanıcı araştırmaları, çocuk kitapları ve okul kütüphaneleri konularının çalışıldığını ortaya çıkarmışlardır. 2012 yılında yapılan HÜBBY tezlerinin atıf analizi çalışmasında tezlerde en çok betimleme yöntemi kullanıldığı, üniversite kütüphaneleri, halk kütüphaneleri, okuma alışkanlığı ve kullanıcı araştırmaları konularının çalışıldığı, 2004’teki çalışmaya benzer olarak en fazla kitaplara ve dergilerden Türk Kütüphaneciliği’ne atıf yapıldığı, en çok Tonta’nın atıf aldığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır (Al ve Doğan, 2012).

Altınörs (1983, s. 66), Türkiye’de Kütüphanecilik Bilim Dalında 1958-1982 yılları arasında yapılan tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerini incelemiş, en fazla betimleme yöntemi kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Kurbanoglu (1996, s. 357), literatüre dayalı yapmış olduğu çalışmasında kütüphane ve bilgi bilimi alanlarında yapılan tezlerin araştırma

yöntemlerini ayrı ayrı incelemiş ve her iki disiplinde de tezlerde en çok betimleme yöntemi kullanıldığını; kütüphane biliminde ikinci sırada tarihsel yöntem kullanılırken, bilgi biliminde deneysel yöntemin kullanıldığını saptamıştır. Bir başka çalışmada ise Türkiye’deki 1958-2002 yılları arasında kullanıcı araştırmaları konusunda gerçekleştirilen tezler araştırma yöntemi, örneklem ve konu bağlamında incelenmiştir (Uçak, 2004, s. 123). İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde 1967-2008 yılları arasında gerçekleştirilmiş tezlerin içerik analizinin yapıldığı bir çalışmada, tezlerin çalışılan konu, yöntem ve örgüt türü açısından belirli alanlarda yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır (Kayaoğlu, 2009, s. 557). Düzyol (2011), Türkiye’deki kütüphane ve bilgi bilimi alanlarında 1974-2009 yılları arasında yapılan tez ve makaleleri yazar ortak atıf analizi yöntemiyle incelemiş; çoğunlukla halk kütüphaneleri, üniversite kütüphaneleri ve elektronik bilgi hizmetleri konularının çalışıldığı, yüksek atıf alan yazar sayısının az olduğu, atıfların genellikle yerli yazarlara ait olduğu ve genellikle tezlerden geldiği gibi sonuçlara ulaşmıştır. Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi tezlerinin bibliyometrik analizinin yapıldığı bir çalışmada yabancı dildeki dergilerden daha çok yararlandığı, Türkçe dergilerden ise en çok Türk Kütüphaneciliği’ne atıf verildiği sonuçlarına ulaşılmıştır (Bayram ve Zan, 2014, s. 234). İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde 1967-2015 yılları arasında bitirilmiş tezlerin atıf analizinin yapıldığı çalışmada da Türk Kütüphaneciliği’nin en sık atıf alan süreli yayın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Canata ve diğerleri, 2017, s. 40).

Uluslararası literatür incelendiğinde kütüphane ve bilgi bilimi alanındaki tezler ile ilgili olarak araştırma yöntemlerinin belirlenmesi, konusal incelemeler ve atıf analizleri yapıldığı görülmektedir. Blake (1994) çalışmasında Dissertations Abstracts International’da kütüphane ve bilgi bilim alanlarındaki tezlerin özetlerini analiz ederek tezlerdeki araştırma yöntemlerini incelemiştir. Yeap ve Kaur (2008) ise Malaya Üniversitesi kütüphane ve bilgi bilim alanında 2000-2005 yılları arasında yapılan yüksek lisans tezlerinin atıf analizini yapmıştır. Çalışma en fazla kitap ve dergilere atıf verildiğini, elektronik kaynak kullanımında sürekli artış olduğu ve genellikle tek yazarlı yayınların tercih edildiğini göstermiştir. 2013 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada Çin’deki kütüphane ve bilgi bilimi alanındaki 1994-2011 yılları arasında yapılan doktora tezlerinin entelektüel yapısı kümeleme ve sosyal ağ analizleri ile haritalandırılmıştır. Çalışma sonucunda Çin’de kütüphane ve bilgi bilimi alanında doktora eğitimi veren en önemli üniversitenin Wuhan Üniversitesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma, tezlerde en çok bilgi kaynakları, ontoloji, semantik web, semantik arama, e-devlet, bilgi yönetimi, bilgi paylaşımı, bilginin organizasyonu, bilgi hizmeti, bilgi gereksinimi ve dijital kütüphane gibi konulara odaklanıldığını ortaya çıkarmıştır (Zong ve diğerleri, 2013, s. 796). Bir başka çalışmada Kuzey Amerika’da 1960-2013 yılları arasında kütüphane ve bilgi bilim alanında yapılan doktora tezlerinin konusal incelemesi yapılmış, kütüphane ve bilgi biliminin yakından ilişkili alanlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, kütüphane ve bilgi bilimi alanlarında gerçekleştirilen doktora tezlerinde 1970’lerde kütüphane bilimine yönelik çalışmalar ağırlıktayken, 2010’larda bilgi bilimine yönelik çalışmaların ağırlık kazandığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışma tez danışmanlarının akademik geçmişinin tezlerin disiplinlerarasılığını etkilediğini göstermektedir (Shu ve diğerleri, 2016, s. 136-137). Zin’in (2017) Yadanabon Üniversitesi Kütüphane ve Bilgi Çalışmaları Bölümü yüksek lisans tezlerinin bibliyometrik analizini yaptığı çalışmasında, tezlerde en sık koleksiyon geliştirme ve bibliyometrik çalışmalar konularının yer aldığı görülmektedir. Çin’de son 20 yılda yapılan Kütüphane ve Bilgi Bilimi doktora tezlerinin

konusal analizinin yapıldığı bir çalışmada, bilgi bilimi çalışmalarının kütüphane bilimi ve arşiv çalışmalarından daha fazla olduğu; en çok bilgi yönetimi, enformetri ve araştırma değerlendirme, kamu hizmetleri konularında çalışıldığı ve tez danışmanlarının akademik geçmişlerinin tezlerin disiplinlerarasılığını etkilemediği sonuçlarına ulaşılmıştır (Song, Zhu ve Shu, 2020, s. 4-6).

Yöntem

Bu çalışmada HÜBBY Anabilim Dalı'nda 2002-2020 yılları arasında yapılan 112 lisansüstü tez konusal olarak incelenmiştir. Araştırma Mayıs ayında yapıldığından 2020 bahar döneminde bitirilen tezler araştırmaya dâhil edilmemiştir. Araştırma kapsamında yanıt aranan sorular şunlardır:

S1: Anabilim dalında tamamlanan tezlerde dönemsel olarak daralan ve genişleyen konular bulunmakta mıdır?

S2: Tez türüne göre konular arasında anlamlı bir farklılık görülmekte midir?

S3: Danışmanların konulardaki dağılımı nasıldır?

Araştırma soruları doğrultusunda araştırmanın hipotezleri “belirli konulara her dönem diğer konulardan daha fazla ağırlık verilmiştir” (H1) ve “danışmanlar belirli konular altında yoğunlaşmaktadır” (H2) şeklinde belirlenmiştir.

Çalışmada yöntem olarak metin madenciliği yöntemi kullanılmıştır. Metin madenciliği yöntemi, yapılandırılmamış metin verilerinden bilgi ve eğilimler elde etmeyi sağlayan yarı otomatik süreçleri içeren bir yöntemdir (Delen ve Crossland, 2008, s. 1707; Liew, Adhitya ve Srinivasan, 2014, s. 394). Metin madenciliği akademik yayınların konusal analizinde, araştırma eğilimleri, zayıflayan ve genişleyen araştırma konuları ve konu kategorilerinin belirlenmesinde kullanılabilir (Binici, 2016, s. 12).

Çalışma üç anabilim dalının 2002 yılında Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü adı altında örgütlenmesinden Mayıs 2020'ye kadar yapılan 112 tezi kapsamaktadır. Tezler, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin detaylı tarama bölümünden üniversite olarak Hacettepe Üniversitesi, anabilim dalı olarak Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı seçilerek belirlenmiştir. Arama sonuçlarında 110 teze ulaşılmıştır. 1997 yılında yapılan bir tez sonuçlar içinde çıkmasına rağmen Kütüphanecilik Anabilim Dalı'nda yapıldığı için araştırmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca veriler Hacettepe Üniversitesi Açık Erişim Sistemi ve Türkiye Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Lisansüstü Tez Arşivi'nden de kontrol edilmiş; YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yer almayan 3 tez de araştırmaya dâhil edilmiştir. Tezlerin yazar adı, danışman adı, tarih, tez adı, tez türü, öz ve anahtar kelimeleri Excel'de kaydedilmiştir.

Verilerin analizinde açık kaynak kodlu bir metin analizi yazılımı olan Knime kullanılmıştır. Knime yazılımına aktarılan Excel dosyası öncelikle veri ön işleme aşamalarından geçirilmiştir. Büyük küçük harf duyarlılığından kaynaklı sorunları önlemek için ilk önce tüm metin küçük harflere dönüştürülmüştür. Daha sonra noktalama işaretleri ve durak kelimeleri metinden kaldırılmıştır. Durak kelimeleri metinlerde çok fazla geçen ve kendi başına bir anlam ifade etmeyen kelime, bağlaç ve edatlardır (Binici, 2016, s. 23). Veri ön işlemenin son aşaması olan gövdeleme ise aynı kökten gelen kelimeleri birleştirmek, kelimelerin yalın hallerini bulmak için yapılmıştır. Gövdeleme yöntemi ile kelimelerin tekil ve çoğul hallerinde

de normalleşme sağlanabilmektedir (Binici, 2016, s. 24). Bu çalışma kapsamında Türkçe metinler için geliştirilen bir gövdeleme algoritması olan Zemberek Stemmer kullanılmıştır.

Veri ön işleme aşamalarından sonra konu modellemesi ile tezlerin konusal analizi yapılmıştır. Konu modelleme bir koleksiyonda yer alan belgelerdeki kelimelerin istatistiksel analizlerine, kelime birlikteliklerine ve ilişkilerine dayanarak belgelerdeki konuları belirlemeyi amaçlayan bir yöntemdir (Figuerola, García Marco ve Pinto, 2017, s. 1514). Bu çalışmada en yaygın kullanılan konu modelleme algoritmalarından biri olan LDA (Latent Dirichlet Allocation/Gizli Dirichlet Ayrımı) kullanılmıştır. LDA her bir belgenin konu koleksiyonu olarak düşünülebileceği ve belgedeki her kelimenin bir konuyla ilişkilendirilebileceği fikrine dayanan bir konu modelleme türüdür (Figuerola, García Marco ve Pinto, 2017, s. 1516).

Tezler LDA aracılığıyla 8 farklı ana konuya ayrıldıktan sonra her bir konuda yer alan tezler n-gram analizine tabi tutularak bu konular içinde en çok çalışılan alt konular saptanmıştır. N-gram analizi metindeki kelime öbekleri veya karakterlerin yan yana bulunma örüntülerini ortaya çıkarmaktadır (Binici, 2016, s. 22). Çalışma kapsamında n-gram analizinden elde edilen ikili (bi-gram) ve üçlü (tri-gram) kelime öbekleri doküman sıklıkları dikkate alınarak gösterilmiştir. Bazı konu kategorilerinde çok az tez bulunmasından kaynaklı olarak n-gram analizlerinde doküman sıklıklarının çok düşük çıkması araştırmanın sınırlılıklarındandır. N-gram analizi tamamlandıktan sonra daha önceden gövdeleme yapılan kelimeler tablolarda düzeltilerek verilmiştir. “Elde edilen”, “yer alan”, “ulaşılacak sonuçlar”, “araştırma kapsamında” gibi her tezde sıklıkla geçen ve konusal olarak bir anlam ifade etmeyen kelimeler tablolara dâhil edilmemiştir. Ayrıca bu araştırmanın amacı araştırma yöntem ve tekniklerini belirlemek olmadığından n-gram analizlerinde çıkan yöntem ve teknikler ile ilgili kelime öbekleri çıkarılmıştır. Aynı şekilde kurum isimleri de n-gram analizlerinden çıkarılmıştır.

Son olarak her bir konuya, konuların içinde ağırlıklı olarak bulunan alt konular göz önünde bulundurularak, kapsayıcı bir etiket atanmıştır. Atanan etiketler araştırmanın daha anlaşılır bir şekilde okunmasını sağlamaktadır. Ana konular belirlendikten sonra tezlerin yılı, türü ve konuları SPSS yazılımına aktarılmıştır. SPSS aracılığıyla tezlerin konuları ile tez türü ve dönemler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı ki-kare testleri ile analiz edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümünde HÜBBY Anabilim Dalında yapılan lisansüstü tezler konusal olarak incelenmektedir. Bu kapsamda öncelikle yüksek lisans ve doktora tezlerinin yıllara göre dağılımı gösterilmektedir (Şekil 1). Konu modelleme ve n-gram analizleri kullanılarak ana ve alt konular belirlendikten sonra tezlerin konuları ile tez türü ve danışmanlar arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra genişleyen ve daralan konuların saptanabilmesi için dönemlere göre konusal dağılım incelenmiştir.

Şekil 2’de Anabilim Dalı’nda yapılan tezlerin başlık, öz ve anahtar kelimeleri üzerinde uygulanan bi-gram ve tri-gram analizleri doküman sıklıkları dikkate alınarak kelime bulutu ile gösterilmiştir. En az 2 tezde geçen kelime öbekleri görselde yer almaktadır. Kelime öbeklerinin büyüklüğü tezlerde geçiş sıklıklarını göstermektedir. N-gram analizi ile elde edilen kelime bulutu tezlerde öne çıkan konular hakkında fikir verebilmektedir. Tezlerde büyük çoğunlukla üniversite kütüphaneleri ile ilgili çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Üniversite kütüphanelerini belge yönetimi ve halk kütüphaneleri konuları takip etmektedir. Öne çıkan diğer konular bilgi okuryazarlığı, bilgi arama davranışı, okuma alışkanlığı, bilgi yönetimi, bilgi gereksinimi, bilgi sistemleri, elektronik belgeler ve kütüphane hizmetleridir. Kültürel miras, arşiv yönetimi, elektronik veri, kişisel veri, bilgi güvenliği, içerik yönetimi, dijital insani bilimler gibi konuların tezlerde belirtilen diğer konulara oranla daha az çalışıldığı görülmektedir. Tezlerdeki ana ve alt konular Tablo 1’de ayrıntılı bir biçimde yer almaktadır.

Tablo 1*Tezlerdeki ana ve alt konular*

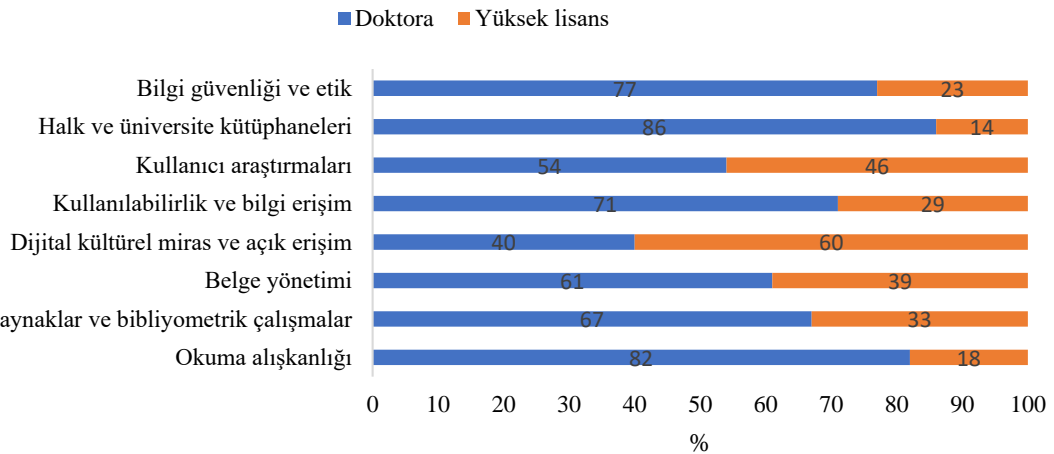
Konular	Alt konular		Atanan etiket	Tez sayısı
	İkili n-gram analizi	Üçlü n-gram analizi		
Konu 1	Okuma alışkanlığı, alışkanlık kazandırma, kütüphane kullanımı, çocuk okuma, kitap okuma, okul kütüphaneleri, kullanım alışkanlığı, ilköğretim okulları, halk kütüphaneleri, kütüphane hizmetleri	Okuma alışkanlığı üzerine, okuma alışkanlığı kazandırma, öğrenci okuma alışkanlığı, okul kütüphane kullanımı, kütüphane kullanım alışkanlığı, çocuklarda okuma alışkanlığı	Okuma alışkanlığı	11
Konu 2	Üniversite kütüphaneleri, koleksiyon geliştirme, veri tabanları, atf sayıları, kütüphane koleksiyonu, kütüphane bilgi bilim, bilgi bilim literatürü, bilimsel iletişim, yayın üretimi, politika geliştirme	Kütüphane ve bilgi bilim literatürü, atf dizinlerinde yer alan, Türkiye adresli yayınlar, elektronik veri tabanları, elektronik dergi kullanımı	Elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar	15
Konu 3	Kurumsal bilgi, bilgi sistemleri, elektronik belge, sistem kullanımı, elektronik ortam, belge işleme, yasal idari, kurumsal belge, bilgi teknolojileri, e-devlet uygulamaları	Belge yönetim uygulamaları, belge yönetim sistemi, elektronik belge yönetimi, belge yönetim programları, bilgi belge sistemleri	Belge yönetimi	18
Konu 4	Kültürel miras, miras koruma, kültürel bellek, bellek kurumları, miras ürünleri, kültürel varlıklar, miras dijital, kütüphane arşiv, arşiv müze, açık erişim	Kültürel bellek kurumları, kültürel mirasın korunması, kütüphane arşiv müze, kültürel miras ürünleri, dijital kültürel miras, kültürel miras toplumu, kültürel mirasa erişim	Dijital kültürel miras ve açık erişim	10

Konu 5	Kullanıcı sorunları, verim memnuniyet, görev tamamlama, tıklama sayıları, gerçek kullanıcı	Kitap ve kütüphane kültürü, Osmanlı kitapları ve kütüphane, pennant diyagram yöntemi, bilgi erişim literatürü, geleneksel atıf analizi, web sitesi kullanımı, ULAKBİM web sitesi, kütüphane kültür araştırması, Osmanlı dönemi kitapları, bilgi erişim alanı	Kullanılabilirlik ve bilgi erişim	7
Konu 6	Üniversite kütüphaneleri, bilgi arama, bilgi gereksinimi, bilgi erişim, bilgi hizmetleri, kütüphane kullanımı, arama davranışı, hizmet kullanım, bilgi sistemleri, bilgi okuryazarlığı	Bilgi arama davranışı, kullanıcı bilgi gereksinimi, üniversite kütüphane kullanımı, üniversite öğrenci bilgisi, bilgi okuryazarlık becerisi, bilgi erişim konusu, kütüphane web sayfası, bilgi sistem hizmet, web site kullanımı, hizmet kalitesi boyutları, bilgi hizmeti beklentisi	Kullanıcı araştırmaları	24
Konu 7	Halk kütüphaneleri, kütüphane hizmetleri, kütüphane kullanımı, kütüphane toplumu, üniversite kütüphaneleri, hizmet geliştirme	Türkiye halk kütüphaneleri, halk kütüphane hizmetleri	Halk ve üniversite kütüphaneleri	14
Konu 8	Üniversite kütüphaneleri, eğitim programı, kişisel veri, bilgi güvenliği, korumaya yönelik, veri koruma, bilgi merkezleri, mesleki etik, etik ilke, bilgi teknolojileri	Kişisel verilerin korunması, veri korumaya ilişkin	Bilgi güvenliği ve etik	13

Tezlerin konu modellemesi ile belirlenen ana konuları, n-gram analizleri sonucu ortaya çıkan alt konular, alt konulara dayanarak atanan etiketler ve her bir konuda yer alan tez sayısı ayrıntılı bir biçimde Tablo 1’de gösterilmektedir. Konular kendi içinde n-gram analizlerine tabi tutulmuş ve doküman sıklıkları dikkate alınarak en az 3 tezde geçen en fazla 10 kelime öbeği tabloda gösterilmiştir. Konu 8’in doküman sıklıkları düşük olduğundan 2 tezde geçen kelime öbeklerine genişletilmiştir. Konu 5’te de ikili n-gram analizlerinde aynı şekilde 2 tezde geçen kelime öbekleri alınmış, üçlü n-gram analizlerinde ise cümle sıklıkları dikkate alınmıştır. Konu 6’da ise ikili n-gram analizinde çok fazla kelime öbeği olduğundan 4 tezde eşleşenlerle sınırlandırılmıştır. Diğer konu gruplarında bu şekilde genişletme veya daraltma uygulandığında sonuçlar değişmemekte, en az 3 tezde geçen kelime öbekleriyle sınırlandırılması uygun görülmektedir. Aşağıda her bir konu ve alt konuları incelenmektedir.

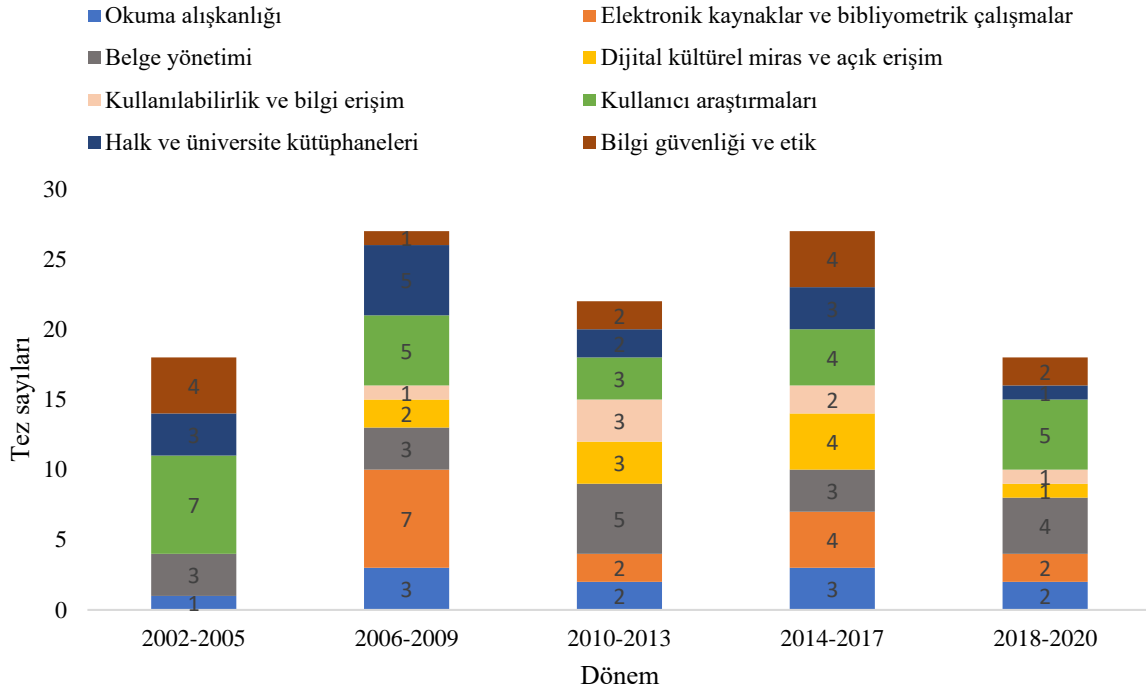
Tezlerin %9,8’ini kapsayan Konu 1 okuma alışkanlığı üzerine yoğunlaşmaktadır. İkili ve üçlü n-gram analizlerine bakıldığında Konu 1’de kitap okuma alışkanlığı kazandırma, okul ve

halk kütüphaneleri, öğrenci ve çocukların okuma alışkanlığı kazanması ve kütüphane kullanım alışkanlığı kazanılması ile ilgili çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Konu 1'e okuma alışkanlığı etiketi atanmıştır. Elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar etiketi atanana Konu 2, tezlerin %13,4'ünü oluşturmaktadır. Burada üniversite kütüphanelerinde koleksiyon geliştirme, elektronik veri tabanları, elektronik dergi kullanımı ile ilgili çalışmaların yanı sıra kütüphane ve bilgi bilim literatüründe atıf analizi ve bilimsel iletişim konulu çalışmalar yer almaktadır. Kurumsal belge, elektronik belge, e-devlet uygulamaları, kurumsal bilgi sistemleri ve elektronik belge yönetim sistemleri ile ilgili tezlerin bulunduğu Konu 3, en fazla çalışılan ikinci (%16,1) ana konudur. Bu konuya belge yönetimi etiketi atanmıştır. Tezlerin %8,9'unu oluşturan Konu 4; kültürel bellek kurumları, kütüphane, arşiv ve müzeler, kültürel mirasın korunması ve dijitalleştirilmesi, dijital kültürel miras ve açık erişim konularını içermektedir. Konu 4'e dijital kültürel miras ve açık erişim etiketi atanmıştır. Tezlerde en az çalışılan ana konu, 5. konu (%6,3) olarak karşımıza çıkmaktadır. Konu 5 altında Osmanlı döneminde kitap ve kütüphane kültürü, kullanılabilirlik, e-öğrenme ve bilgi erişim konularının çalışıldığı görülmektedir. Bu konu altında çalışılan tezlerin ilk bakışta birbirlerinden çok farklı olduğu görülse de tezler ayrı ayrı incelendiğinde, mevcut literatürden bilgi çıkarımı ve web sitelerinin kullanılabilirliği ile ilgili olmak üzere iki konu altında toplandıkları anlaşılmaktadır. Bu konuya kullanılabilirlik ve bilgi erişim etiketinin atanması uygun görülmüştür. Tezlerde en çok çalışılan ana konu ise altıncı konudur (%21,4). Konu 6, ağırlıklı olarak üniversite kütüphanelerinde bilgi hizmetleri ve hizmet kalitesi ile üniversite öğrencilerinin bilgi arama davranışları, bilgi gereksinimleri, bilgi okuryazarlığı becerileri, bilgiye erişim sorunları ve beklentileri konularını içermektedir. Konu 6 için kullanıcı araştırmaları etiketi atanmıştır. Halk ve üniversite kütüphaneleri etiketi atanana Konu 7 ise tezlerin %12,5'ini kapsamaktadır. Konu 7'de çoğunlukla halk kütüphaneleri ile ilgili çalışmalar yer almaktadır. Kütüphanelerde hizmet geliştirme ve kütüphane kullanımı konuları öne çıkmaktadır. Halk kütüphaneleri ile ilgili yapılan çalışmaların yanı sıra üniversite kütüphanelerinde pazarlama, halkla ilişkiler, personelin iş doyumu gibi konularda çalışmalar bulunmaktadır. Tezlerin %11,6'sını oluşturan Konu 8, üniversite kütüphanelerinde kişisel verilerin korunması, bilgi güvenliği ve üniversitelerde hassas veri, intihal ve mesleki etik konularını kapsamaktadır. Bu konuya ise bilgi güvenliği ve etik etiketi atanmıştır. Her biri için etiket atanana konuların, Şekil 3'te tez türlerine göre dağılımları gösterilmektedir.

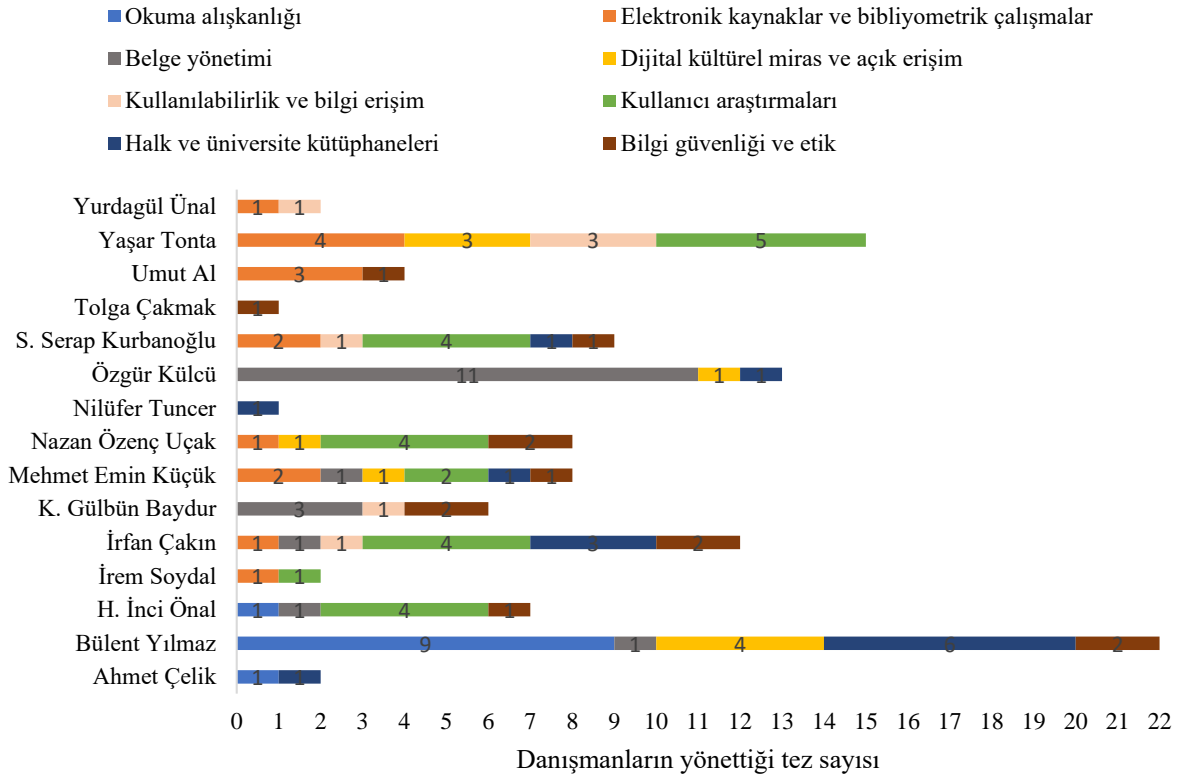
Şekil 3. Konuların tez türüne göre dağılımı

Şekil 3, tezlerde yer alan ana konuların tez türlerine göre dağılımını göstermektedir. Dijital kültürel miras ve açık erişim konusunda yüksek lisansta; diğer konularda ise doktora da daha yüksek oranda tez bitirilmiştir. Kullanıcı araştırmaları konusunda doktora da yüksek lisansta da birbirine yakın oranlarda tez bitirildiği görülmektedir. Ancak konuların tez türüne göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır ($\chi^2=9,148$, $p=0,242$).

Şekil 4. Dönemlere göre tezlerin konu dağılımı

Dönemlere göre konusal dağılım, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($\chi^2=24,935$, $p=0,631$). Farklılıklar büyük olmasa da dönemsel olarak daralan veya genişleyen konular olduğu Şekil 4'te göze çarpmaktadır. Bu bağlamda belirli konuların her dönem diğer konulara göre daha fazla çalışıldığı yönündeki hipotez (H1) kabul edilmemiştir. Şekil 4'te de görüldüğü gibi okuma alışkanlığı, belge yönetimi, kullanıcı araştırmaları, halk ve üniversite kütüphaneleri, bilgi güvenliği ve etik konuları her dönem çalışılmıştır. Elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar, dijital kültürel miras ve açık erişim, kullanılabilirlik ve bilgi erişim konuları 2006-2009 yıllarında çalışılmaya başlanan konulardır. 2014-2017 dönemi en fazla tez bitirilen dönem olmakla birlikte her konunun hemen hemen eşit sayıda çalışıldığı görülmektedir. Son dönemde halk ve üniversite kütüphaneleri, dijital kültürel miras ve açık erişim, elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar konularında önceki dönemlere göre daha az tez bitirilmiştir. Konuların danışmanlara göre dağılımı Şekil 5'te gösterilmektedir.

Şekil 5. Danışmanlara göre tezlerin konu dağılımı

Şekil 5’te konuların tez danışmanlarına göre dağılımları görülmektedir. 2002-2020 yılları arasında yapılan tezlerin %20’si (22 tez) Bülent Yılmaz’ın danışmanlığında tamamlanmıştır. Bunu Yaşar Tonta’nın (15, %13) ve Özgür Külcü’nün (13, %12) danışmanlığını yürüttüğü tezler takip etmektedir. Bülent Yılmaz’ın danışmanlığında yapılan tezlerin %41’i (9) okuma alışkanlığı konusundadır. Bu tezler okuma alışkanlığı konusunda yapılan tezlerin %82’sini oluşturmaktadır. Özgür Külcü’nün ise ağırlıklı olarak belge yönetimi etiketi altında yer alan tezlere (11, %85) danışmanlık yaptığı görülmektedir. Burada yer alan tezlerin %61’inin danışmanlığı Özgür Külcü tarafından yapılmıştır. Yaşar Tonta’nın ise belirli bir konuda yoğunlaşmadığı görülmektedir. Yaşar Tonta’nın danışmanlığını yürüttüğü tezler elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar, dijital kültürel miras ve açık erişim, kullanılabilirlik ve bilgi erişim ile kullanıcı araştırmaları konularındadır. Yürüttüğü tezler en fazla konuya dağılan danışmanlar İrfan Çakın (6 konu) ve Mehmet Emin Küçük’tür (6 konu). İrfan Çakın’ın okuma alışkanlığı ile dijital kültürel miras ve açık erişim konularında; Mehmet Emin Küçük’ün ise okuma alışkanlığı ile kullanılabilirlik ve bilgi erişim konularında yürüttüğü tez bulunmamaktadır. İnci Önal, Nazan Uçak ve Serap Kurbanoglu’nun ağırlıklı olarak kullanıcı araştırmaları konusundaki tezlere danışmanlık yaptığı görülmektedir. Umut Al ise çoğunlukla (%75) elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar konularındaki tezlere danışmanlık yapmıştır. Öğretim üyelerinin genel olarak belirli konular üzerinde danışmanlık yaptıkları saptanmış, araştırmanın danışmanların belirli konular altında yoğunlaştığına yönelik hipotezi (H2) kabul edilmiştir.

Tartışma

Araştırmanın bulguları incelendiğinde tezlerde önceki çalışmalara (Yılmaz, 1997; Tonta ve Al, 2006; Düzyol, 2011; Al ve Doğan, 2012) benzer olarak en çok çalışılan konuların üniversite ve halk kütüphaneleri olduğu belirlenmiştir. Konu kategorilerine göre değerlendirildiğinde ise tezlerde kullanıcı araştırmaları etiketi altında bulunan konuların diğerlerine göre çok fazla çalışıldığı görülmektedir. Bu bulgu çalışmanın sonuçlarının Al ve Doğan'ın (2012) çalışmaları ile tutarlı olduğunu göstermektedir.

Kayaoğlu'nun (2009) çalışmasında kütüphane ve bilgi biliminin analizi ile bilimsel ve mesleki iletişim konularının uzun yıllardır çalışılmadığı ortaya çıkmıştır. İstanbul Üniversitesi'nin aksine Hacettepe Üniversitesi'nde bu konular oldukça fazla çalışılmıştır. Çalışmamızda bu konuların elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar etiketi atanmış Konu 2 altında yer aldığı ve en çok çalışılan üçüncü ana konu olduğu görülmektedir. Bibliyometrik çalışmaların çok çalışılması Zin (2017) ile Song ve diğerlerinin (2020) çalışmalarının sonuçlarına benzerdir. Çin'deki başka bir çalışmada ise tezlerde en fazla bilgi kaynakları, ontoloji, semantik web, semantik arama, e-devlet, bilgi yönetimi, bilgi paylaşımı, bilginin organizasyonu, bilgi hizmeti, bilgi gereksinimi ve dijital kütüphane konularının çalışıldığı belirlenmiştir (Zong ve diğerleri, 2013, s. 796). Bu çalışmanın bulgularına göre ise HÜBBY'de, bahsi geçen konuların bir kısmını içine alan "dijital kültürel miras ve açık erişim" ile "kullanılabilirlik ve bilgi erişim" etiketli konuların az çalışıldığı görülmektedir. Konu kategorilerine ayırmadan bakıldığında ise genel olarak arşiv yönetimi, elektronik veri, kişisel veri, bilgi güvenliği, içerik yönetimi, dijital insani bilimler gibi konuların az çalışıldığı ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın ilk araştırma sorusu (S1) kapsamında konuların dönemlere göre dağılımı incelenmiştir. Dönemlere göre konusal olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ancak her dönem aynı konular üzerine yüksek oranlarda tez bitirilmediği, dönemsel olarak daralan ve genişleyen konular olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci araştırma sorusu (S2) doğrultusunda ise tez türüne göre konusal bir farklılık olup olmadığı değerlendirilmiştir. Tez türüne göre konu dağılımında anlamlı bir farklılık bulunmasa da tezlerin büyük çoğunluğunu oluşturan yüksek lisans tezlerinde dijital kültürel miras ve açık erişim konularında doktora daha yüksek oranda tez bitirildiği, diğer konularda ise doktora daha yüksek oranlarda tez bitirildiği belirlenmiştir. Son araştırma sorusu (S3) kapsamında elde edilen bulgulara göre Bülent Yılmaz en fazla okuma alışkanlığı, Özgür Külcü belge yönetimi, Umut Al elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar, H. İnci Önal kullanıcı araştırmaları konularında yapılan tezlerin danışmanlığını yürütmüştür. Nazan Özenç Uçak ve S. Serap Kurbanoglu da daha yoğun olarak kullanıcı araştırmaları konularındaki tezleri yönetmiştir. Yaşar Tonta'nın dört konu kategorisinde de hemen hemen eşit sayıda tez yönettiği görülmektedir. En fazla konuda danışmanlık yapan danışmanlar ise İrfan Çakın ve Mehmet Emin Küçük'tür.

Sonuç ve Öneriler

Belirli bir alandaki tezlerin araştırma eğilimlerinin belirlenmesi alandaki diğer çalışmalar için de bir ışık tutmaktadır. Bu çalışmada Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında tamamlanan lisansüstü tezler metin madenciliği yöntemleri kullanılarak konusal olarak incelenmiştir. Tezler 8 ana konu altında toplanmıştır. Ana konularda gerçekleştirilen n-gram

analizleri sonucunda alt konular belirlenmiş, her bir ana konuya alt konuları kapsayacak nitelikte bir etiket atanmıştır. Tezler okuma alışkanlığı, elektronik kaynaklar ve bibliyometrik çalışmalar, belge yönetimi, dijital kültürel miras ve açık erişim, kullanılabilirlik ve bilgi erişim, kullanıcı araştırmaları, halk ve üniversite kütüphaneleri, bilgi güvenliği ve etik konuları altında sınıflandırılmıştır. Son olarak konuların dönemlere, tez türüne ve danışmanlara göre dağılımları değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın sonuçlarının tez danışmanları ve öğrencilere tez konusu belirleme aşamasında yardımcı olması beklenmektedir. Yoğun olarak çalışılan konular yerine az çalışılan veya hiç çalışılmayan güncel konulara öncelik verilmesinin bölümde çalışılan konuların çeşitlenmesi, daha dengeli bir dağılım sağlanması ve güncel gelişmelerin takip edilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgular ve literatür karşılaştırması ışığında bilgi paylaşımı, kültürel miras, açık erişim, dijitalleştirme, dijital insani bilimler, bilgi erişim, kullanılabilirlik, semantik web, arşiv yönetimi, e-devlet, elektronik veri, kişisel veri, bilgi güvenliği gibi konuların daha fazla çalışılması önerilmektedir.

Çalışmanın, Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde tamamlanan tezlerin metin analizi yöntemleri ile incelendiği ilk çalışma olması açısından, mevcut literatüre katkıda bulunması beklenmektedir. Gelecekteki çalışmalarda, Türkiye'deki tüm Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri tezlerinin analiz edildiği daha geniş kapsamlı değerlendirmeler yapılması, bölümlerin konusal açıdan benzerlikleri ve farklılıkları ile hangi konularda öne çıktıklarını ortaya koymak açısından fayda sağlayacaktır.

Teşekkür

Çalışmanın taslaklarını defalarca okuyarak önerilerini sunan Prof. Dr. Umut Al'a ve çalışmanın geliştirilmesinde önemli katkıları olan Doç. Dr. Tolga Çakmak'a çok teşekkür ederim.

Kaynakça

- Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atıf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(2), 349-369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/331>
- Al, U. ve Tonta, Y. (2004). Atıf analizi: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü tezlerinde atıf yapılan kaynaklar. *Bilgi Dünyası*, 5(1), 19-47. Erişim adresi: <http://www.bd.org.tr/index.php/bd/article/view/497>
- Alkan, G. (2014). Türkiye'de muhasebe alanında yapılan lisansüstü tez çalışmaları üzerine bir araştırma (1984-2012). *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 61, 41-52. doi: 10.25095/mufad.396448
- Altınörs, G. (1983). *Türkiye'de kütüphanecilik bilim dalı konusunda yapılmış olan doçentlik, doktora ve bilim uzmanlığı tezlerinde kullanılmış olan araştırma metodları*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Erişim adresi: <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/7.pdf>
- Bayram, Ö. ve Zan, B. U. (2014). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde yürütülen lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. N. Özel ve N. Er-Koçoğlu (yay. haz.). *Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 60.Yıl armağan kitabı* içinde (s. 223-240). Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. Erişim adresi: <http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/files/2014/01/Ankara-%C3%9Cniversitesi-Bilgi-ve-Belge-Y%C3%B6netimi-B%C3%B6l%C3%BCm%C3%BCm-60.y%C4%B1l-arma%C4%9Fan-kitab%C4%B1.pdf>

- Benligiray, S. (2009). Türkiye’de insan kaynakları yönetimi alanında yapılan lisansüstü tezler ve bu tezlerde incelenen temaların analizi: 1983-2008 dönemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 167-197. Erişim adresi: <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/14926/makaleler/4/1/arastirmax-turkiyede-insan-kaynaklari-yonetimi-alaninda-yapilan-lisansustu-tezler-bu-tezlerde-incelenen-temaların-analizi-1983-2008-donemi.pdf>
- Binici, K. (2016). *Kütüphane ve bilgi bilimi çalışmalarında dönemsel konu analizi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Blake, V. L. P. (1994). Research methods in library and information science dissertation, 1975-1989. *Collection Management*, 19(1-2), 1-42. doi: 10.1300/J105v19n01_01
- Canata, F., Çapkın, Ç., Doğan, G., Sünger, B. ve Oynak, E. (2017). İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü lisansüstü tezlerinin atf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 31(1), 31-46. doi: 10.24146/tkd.2017.1
- Çakın, İ. (2005). Cumhuriyet’ten günümüze bilgi profesyonellerinin eğitiminde başlıca yönelişler. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(1), 7-24. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/16/17>
- Çakın, İ. (2007). Kütüphanecilerin eğitiminden bilgi profesyonellerinin eğitimine: Hacettepe Üniversitesinde son yirmi yıl. S. Kurbanoğlu, Y. Tonta ve U. Al (yay. haz.). *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 24-26 Ekim 2007, Ankara, Bildiriler* içinde (s. 19-23). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Çakın, İ. (2012). Bilgi profesyonellerinin eğitiminde 40 yıl: Hacettepe Üniversitesinin lisans programındaki değişiklikler. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(2), 262-290. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/317/309>
- Delen, D. ve Crossland, M. D. (2008). Seeding the survey and analysis of research literature with text mining. *Expert Systems with Applications*, 34(3), 1707-1720. doi: 10.1016/j.eswa.2007.01.035
- Düzyol, G. (2011). *Türkiye kütüphanecilik ve bibliyoloji literatürünün entellektüel haritasının çıkarılması: bir yazar ortak atf analizi çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Erişim adresi: <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/2910>
- Figuerola, C. G., García Marco, F. J. ve Pinto, M. (2017). Mapping the evolution of library and information science (1978–2014) using topic modeling on LISA. *Scientometrics*, 112(3), 1507-1535. doi: 10.1007/s11192-017-2432-9
- Karaman, S. ve Bakırcı, F. (2010). Türkiye’de lisansüstü eğitim: sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 94-114. doi: 10.19129/sbad.171
- Kayaoğlu, H. D. (2009). İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde araştırma eğilimleri 1967-2008: lisansüstü tezlerinin içerik analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(3), 535-562. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/507>
- Kurbanoğlu, S. (1996). Kütüphanecilik ve bilgi bilim tezlerinde kullanılan araştırma yöntemleri: bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 10(4), 350-359. Erişim adresi: <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/1418-2835-1-PB.pdf>
- Liew, W. T., Adhitya, A. ve Srinivasan, R. (2014). Sustainability trends in the process industries: A text mining-based analysis. *Computers in Industry*, 65(3), 393-400. doi: 10.1016/j.compind.2014.01.004
- Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. (20 Nisan 2016). *Resmi Gazete* (Sayı: 29690). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=21510&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Önal, İ. ve Dişli, M. (2017). Hacettepe’li profesörlerin bilgi yönetimi alanına bilimsel katkıları. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 34(2), 158-171. Erişim adresi: <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/onal%20inci-meltem%20disli.pdf>

- Shu, F., Larivière, V., Mongeon, P., Julien, C. A. ve Piper, A. (2016). On the evolution of library and information science doctoral dissertation topics in North America (1960–2013). *Journal of Education for Library and Information Science*, 57(2), 131-142. doi: 10.12783/issn.2328-2967/57/2/5
- Song, Y., Zhu, L. ve Shu, F. (2020). On the evolution of library and information science doctoral dissertation topics in China. *Journal of Librarianship and Information Science*, online first, 1-9. doi: 10.1177/0961000620948573
- Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA). (2020). *Türkçe bilim terimleri sözlüğü (sosyal bilimler)*. Ankara: TÜBA. Erişim adresi: <http://www.tubaterim.gov.tr>
- Tonta, Y. ve Al, U. (2006). Scatter and obsolescence of journals cited in theses and dissertations of librarianship. *Library & Information Science Research*, 28, 281-296. doi: 10.1016/j.lisr.2006.03.006
- Uçak, N. Ö. (2004). User studies in Turkey: an evaluation of dissertations. *Information Development*, 20, 122-129. Erişim adresi: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0266666904045326?journalCode=idva>
- Yeap, C. K. ve Kaur, K. (2008). Citation study of library and information science dissertations for collection development. *Malaysian Journal of Library and Information Science*, 13(2), 29-47. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/237550223_Citation_study_of_library_and_informati_on_science_dissertations_for_Collection_development
- Yılmaz, B. (1997). Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü lisansüstü tezlerinin niceliksel ve konusal analizi: 1974-1997. Bülent Yılmaz. (yay. haz.). *Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıla Armağan* içinde (s. 191-198). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Zin, T. H. E. (2017). Bibliometric analysis on MA thesis submitted to the Department of Library and Information Studies, Yadanabon University (2013-2017). *Yadanabon University Research Journal*, 8(1). Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/20.500.12678/0000000398>
- Zong, Q. J., Shen, H. Z., Yuan, Q. J., Hu, X.W., Hou, Z.P. ve Deng, S.G. (2013). Doctoral dissertations of Library and Information Science in China: A co-word analysis. *Scientometrics*, 94(2), 781-799. doi: 10.1007/s11192-012-0799-1

Summary

Theses and dissertations are extremely important as comprehensive studies which examine the problems of a particular field in depth and offer solutions. Analyzing them conducted in a field and determining research trends is just as important. In this study, it was aimed to examine the theses and dissertations completed in the Department of Information Management at Hacettepe University, and to determine the trends of the theses and dissertations in the field. In this direction, 112 theses and dissertations completed between 2002 and 2020 in Hacettepe University Information Management Department were examined topically and answers were sought for the following research questions (RQ):

RQ1: Are there any periodically weakening and expanding topic in the theses and dissertations completed in the department?

RQ2: Is there a significant difference in the topics according to the thesis and dissertation type?

RQ3: How is the distribution of the supervisors in the topics?

Research hypotheses were determined as follows: H1: “specific topics were given more emphasis each period compared to other topics” ve H2: “supervisors focus on specific topics.”

In the study, in which the text mining method was applied, Knime, an open-source text analysis software, was used to analyze the data. Within the scope of the research, topic modeling was carried out with the use of the LDA and the word frequencies in the determined topics were analyzed using the n-gram. The theses and dissertations were divided into 8 different main topics through LDA. After the main topics were determined, the supervisors, year, type and topics of the theses and dissertations were transferred to the SPSS software. The relationships between the topics of them and their types, supervisors and periods were tested through SPSS. They in each main topic were subjected to n-gram analysis and the most studied sub-topics among these topics were determined, and a comprehensive label was assigned to the main topics by considering the sub-topics that are predominantly within the topics. They were classified under reading habits, electronic resources and bibliometric studies, records management, digital cultural heritage and open access, usability and information retrieval, user studies, public and university libraries, information security and ethics.

Considering the distribution of the topics according to the periods within the scope of the first research question (RQ1) of the study, it was observed that there is no significant difference in terms of topics matter according to the periods and the theses and dissertations were not completed at high rates on the same topics in each period. The hypothesis (H1) that certain topics are studied more than other topics in each period was not accepted, it was seen that there were issues that weaken and expand periodically.

In line with the second research question (RQ2), it was evaluated whether there was a topical difference according to the type of theses and dissertations. Although there is no significant difference in the distribution of topics according to the type of them, it has been determined that in master, which constitute the majority of the theses, a higher percentage of them are completed in the topic of digital cultural heritage and open access, while a higher percentage of them are completed in the doctorate in other topics.

According to the findings obtained within the scope of the research question (RQ3), the advisory of the theses and dissertations was mostly done by Bülent Yılmaz, Yaşar Tonta and Özgür Külcü. The hypothesis of the research (H2) that supervisors focus on certain topics was accepted. Bülent Yılmaz supervised the theses and dissertations on reading habits, Özgür Külcü records management, Umut Al electronic resources and bibliometric studies, and İnci Önal user studies. It is thought that this result will help students who will work on these topics in the selection of their supervisors. İrfan Çakın and Mehmet Emin Küçük are the supervisors who provide advisory services the most.

The results of this study are expected to assist the supervisors and students in determining the thesis topic. It has been determined that in theses and dissertations, there is a lot of work on bibliometric studies, records management, user studies, public and university libraries while the topics such as cultural heritage, open access, digitization, data management, personal data, sensitive data, information retrieval are less studied. It is believed that prioritizing current issues, which are studied less or not at all, rather than topics that are studied intensively, is important in terms of diversifying the topics studied in the department and following current developments.

Kütüphanelerin İşbirliği ve Karar Verme Süreçlerinin Oyun Teorisi Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of Libraries' Cooperation and Decision-Making Processes in Terms of Game Theory

Elif İbşiroğlu Bayram*

Öz

Oyun teorisi matematik alanında ortaya çıkmış bir model olup ekonomiden bilgisayar bilimlerine kadar birçok disiplinde kendine yer bularak, günümüzün popüler bir konusu haline gelmiştir. Rekabet, çatışma, işbirliği ve karar verme unsurlarına sahip olan modelin oyun teorisi olarak adlandırılması birden fazla karar alıcının etkileşimde bulunmasına bağlı olmakta, bireysel olarak alınan kararlar oyun teorisinin kapsamına girmemektedir. Bu yazıda genel olarak oyun teorisine ilişkin açıklamalara yer verilmiş ve kütüphanelerarası rekabet, işbirliği ve kütüphane yönetimlerinin karar verme süreçleri oyun teorisi açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İşbirliği; karar verme; kütüphanecilik; kütüphaneler; oyun teorisi.

Abstract

Game theory is a model that emerged in the field of mathematics and has become a popular subject of today, finding a place in many disciplines from economics to computer science. The model, which has competition, conflict, cooperation and decision-making elements, is called game theory, depending on the interaction of more than one decision-maker, and individual decisions are not included in the scope of game theory. In this paper, explanations about game theory are given in general and interlibrary competition, cooperation and decision-making processes of library administrations are evaluated in terms of game theory.

Keywords: Cooperation; decision-making; librarianship; libraries; game theory.

Giriş

Oyun teorisi, 1944 yılında John von Neumann ve Oskar Morgenstern tarafından yazılan “Theory of Games and Economic Behavior” adlı kitapla bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Stratejik becerilerin geliştirilmesine yönelik oyunların ele alındığı kitap, matematikçi ve iktisatçılar tarafından büyük ilgi görmüştür (Dimand ve Dimand, 2002, s. 120). Oyun teorisi zaman içerisinde askeri strateji, istatistiksel karar teorisi, endüstriyel organizasyon ve siyaset bilimi gibi birçok disiplinde uygulanmış, makroekonomiyi ve uluslararası ticareti etkileyen özel bir alan olmuştur (Dimand ve Dimand, 2002, s. 142). Oyun teorisi 1980’li yıllardan itibaren önem kazanan bir konudur. Yavuzaslan (2019, s. 431), bunun nedenini iktisadi

* Öğretim Görevlisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Türkiye.

E-posta: ielif@uludag.edu.tr

Academic Librarian, Bursa Uludağ University Library, Turkey. E-mail: ielif@uludag.edu.tr

olayların makroekonomik yapılanmadan, mikroekonomik analize geçiş göstermeye başlaması olarak açıklamaktadır.

Oyun teorisi ekonomik fayda ile ilgilenmekte ve bir aktörün sağladığı faydanın başka aktörleri ne kadar etkilediği ile ilgili durumları incelemektedir. Evlilik, nükleer silahlanma, penaltı atışları, açık arttırmalar gibi birçok alan oyun teorisinin konusu olabilmektedir (Aba, 2018, s. 67). Akın ve Urhan (2015, s. 11), oyun teorisinin yanıt aradığı soruları; insanların stratejik durumlarda nasıl davranacağı, stratejik davranışın sosyal ve ekonomik sonuçları nasıl etkileyeceği, çıkar çatışmalarının nasıl çözümleneceği şeklinde ifade etmektedir.

İktisat ve matematik açısından oyun teorisi; iki ya da daha fazla rakibin belirli kurallara göre birleşerek farklı olasılıklar karşısında, en doğru stratejiyi belirleme yöntemidir (Doğan, Yavuz, Küçükdemirci ve Eren, 2015, s. 68). Uygulamalı matematiğin bir alt dalı olan oyun teorisi, stratejik karar verme durumlarını incelerken; iktisatın yanı sıra felsefe, biyoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve bilgisayar bilimleri gibi birçok disiplinde uygulanabilmektedir. John Nash'in oyunların nasıl oynanacağına ilişkin problem çözümü ile alan daha da popüler hale gelmiştir. Nash dengesi adı verilen fikirle, oyuncular karşı tarafa en iyi cevap olabilecek stratejiyi belirlemekte ve o stratejiyi değiştirmeyi tercih etmemektedir (Akın ve Urhan, 2015, s. 10). İktisat ve özellikle matematik bilim dalı açısından önemli bir model olan oyun teorisi, birçok alanda uygulanabilir olmakla birlikte; Nash dengesi oyuncuların, en iyi stratejiyi belirleme noktasında faydalanabilecekleri bir araç olarak görülmektedir.

Matematiksel bir modelleme aracı olan oyun teorisi, çatışma ve işbirliği etkileşimlerini analiz etmektedir. Oyun teorisine göre birden fazla karar alıcının verdiği kararların birbirini etkilemesi gerekir. Karar alıcının sadece kendisi için verdiği bireysel kararlar oyun teorisinin alanına girmemektedir (Karabacak, 2016, s. 10). Dolayısıyla oyun teorisinde en az iki karar alıcı arasında bir etkileşim ve karar verenler arasında alınan karardan etkilenme durumu olduğunu söyleyebiliriz.

Oyun teorisi, işbirliği yapılan ve yapılmayan oyunlar olarak ikiye ayrılabilir. İşbirliği yapılan oyunlarda temel unsur bağlayıcı anlaşmalardır ve işbirliğinin sürdürülebilir olmasını sağlarlar (Karabacak, 2016, s. 247). İşbirliği yapılmayan, rekabetçi oyun teorisi türünün örneği ise sıfır toplamlı oyunlardır. Sıfır toplamlı oyunlarda oyunculardan birinin kazancı diğerinin kaybı kadardır. Bu nedenle sıfır toplamlı oyunlara rekabetçi oyunlar da denilmektedir. Oyuncuların çıkarları birbirinden tamamen farklı olduğundan sağlanacak bir fayda söz konusu değildir. Satranç, briç ve tenis sıfır toplamlı oyunlara örnek gösterilebilir (Karabacak, 2018, s. 193). Oyun teorisi, işbirliği yapılıp yapılmama durumuna göre genel olarak ikiye ayrılmakla birlikte; sıfır toplamlı oyunlar, rekabetçi türü temsil etmekte ve bir tarafın kazancını diğer tarafın kaybını gösteren spor müsabakaları, sıfır toplamlı oyunlara örnek oluşturmaktadır.

Oyundaki strateji ve işbirliği uygulamalarını somutlaştırmak için oyun teorisini, literatürde sık rastlanan "Mahkûmlar İkilemi" (Winston, 2004, s. 827) örneği üzerinden açıklayabiliriz: Kaçarak soyguna katılan iki mahkûm yeniden yakalanmakta ve yeni suçlarından dolayı yargılanmayı beklemektedir. Savcı, her ikisinin de suçlu olmasına rağmen, onları mahkûm etmek için yeterli kanıt bulunduğundan emin değildir. Bölge savcısı, onları birbirlerine karşı tanıklık etmeye ikna etmek için her mahkûma şunu söylemektedir: "Sadece

biriniz itiraf eder ve diğerine karşı tanıklık ederse, itiraf eden kişi serbest kalır, itiraf etmeyen kişi hüküm giyer ve 20 yıl hapis cezasına çarptırılır. İkiniz de itiraf ederseniz, ikiniz de hüküm giyer ve 5 yıl hapis cezasına çarptırılırsınız. Eğer ikiniz de itiraf etmezseniz, ikiniz de bir suçtan mahkûm edilebilir ve her biriniz 1 yıl hapis cezası alırsınız.” Bu durumda mahkûmlar ne yapmalıdır?

Tablo 1

Mahkûmlar ikilemi için ödül matrisi

Mahkûm 1	Mahkûm 2	
	<i>İtiraf et</i>	<i>İtiraf etme</i>
İtiraf et	(-5, -5)	(0, -20)
İtiraf etme	(-20, 0)	(-1, -1)

Not: (Winston, 2004, s. 828)

Mahkûmların birbirleriyle iletişim kuramayacakları varsayıldığında, her bir mahkûm için strateji ve ödüller Tablo 1’de gösterildiği gibidir. Matrisin her bir hücresindeki ilk sayı, 1. mahkûmun ödülüdür (hapisteki yıllar hoş olmadığı için negatif olarak belirtilmiştir) ve her hücredeki ikinci matris mahkûm 2’ye verilen ödüdür. Her hücredeki ödüllerin toplamı büyük olandan -2 (-1 - 1) küçük olana -20 (-20 + 0) doğru değişmektedir. (-5, -5) bir denge noktasıdır, çünkü tutuklulardan biri stratejisini değiştirirse ödülü (-5’ten -20’ye) düşer. Her mahkûm (-1, -1) noktasında daha iyidir. Sonucun (-1, -1) olarak gerçekleşmeyebileceği durumu için, (-1, -1) bir denge noktası değildir, çünkü (-1, -1) durumunda, her iki mahkûm da stratejisini “itiraf etme”den “itiraf et”e değiştirerek ödülünü (-1’den 0’a) artırır (mahkûmlar birbirini yanıltabilir). Oyuncular işbirliği yapıyorsa (her mahkûm “itiraf etme”yi seçerse), o zaman her oyuncu rakibini yanıltarak kazanabilir (rakibinin stratejisinin değişmeden kaldığı varsayımında). Bununla birlikte, her iki oyuncu da birbirini yanıltırsa, her ikisi de işbirliği stratejisini seçmiş olmalarından daha kötü bir durumla karşı karşıya olacaktır (Winston, 2004, s. 828). Örnek olayda görebildiğimiz üzere; mahkûmların işbirliği yapma olasılıklarının olduğu matrisler, bir denge noktası oluşturmaktadır ve her iki mahkûm için avantajlı bir durumu temsil etmektedir.

Hukuk alanındaki bir olayın incelendiği yukarıdaki örnek, oyun teorisinin farklı disiplinlerde kullanılabilirliğini göstermektedir. Oyun teorisinin kütüphanecilik alanındaki değerlendirmelerine geçmeden önce, oyun ve oyunlaştırma kavramlarına da göz atıp oyun teorisinin bu kavramlarla olan (farklılık) ilişkisine bakabiliriz.

Oyun, Oyunlaştırma ve Oyun Teorisi Arasındaki Farklılıklar

Oyunlaştırma terimi ilk olarak 2008 yılında kullanılmış olup oyunlaştırma “oyun” teriminden türemiştir. Oyun ve oyunlaştırma arasında belirgin farklılıklar vardır. Bu farklılıkları Tablo 2 (Corchuelo Martinez-Azua, 2020, s. 96)’de görmek mümkündür.

Tablo 2

Oyun, oyunlaştırma ve oyun teorisi arasındaki farklılıklar

Oyun	Oyunlaştırma	Oyun teorisi ¹
Amaç yoktur, ücretsiz ve isteğe bağlıdır	Oyunun dinamik ve mekanikleri kullanılır	Çatışma ya da işbirliği ortamı vardır
Kaybetmek ya da kazanmak oyunun bir parçasıdır	Eylem yoluyla öğrenme istenir	Stratejik bir karar alma süreci söz konusudur
Bağlam örtüktür ve oyunun özelliklerine göre belirlenir	Amaç vardır ve bağlam açıktır	Birden fazla kişinin olduğu karar verme durumunda optimal karar belirlenmeye çalışılır

Not: (Corchuelo Martinez-Azua, 2020, s. 96)

Corchuelo Martinez-Azua (2020, s. 96)'ya göre oyun, ücretsizdir, isteğe bağlıdır ve belirli bir amaca yönelik değildir. Oyunlaştırma ise oyunun dinamik ve mekaniklerini belirli bir amaç için kullanmaktadır. Oyunda kaybetmek veya kazanmak oyunun bir parçasıdır. Oyunlaştırma ise eylem yoluyla öğrenmeyi amaçlamaktadır. Bir oyunda bağlam, özelliklerine göre belirlenirken; oyunlaştırmada öğrenmenin hedeflerine ulaşmak için bağlam oluşturulduğu varsayılmaktadır.

Oyunlaştırma bazen oyun teorisi ile karıştırılmaktadır; fakat oyunlaştırma, oyun teorisi değildir (Rodriguez ve Santiago, 2015, s. 12-13). Oyun teorisinde stratejik bir karar verme süreci vardır. Bir rekabet ya da işbirliği ortamında karar alıcılar en uygun kararı vermeye çalışmaktadır. Oyunlaştırmanın odağı öğrenme ve öğretme olurken, oyun teorisinin odağında mali kazanç/kayıp yer almaktadır.

Oyun teorisine, teorinin (farklılık açısından) ilişkili olduğu kavram ve literatürdeki uygulamalarına kısaca ışık tutmaya çalıştık. Bir sonraki bölüm oyun teorisinin, kütüphanecilik alanında yapılmış olan değerlendirmelerini içermektedir.

Oyun Teorisi Bağlamında Kütüphanelerarası İşbirliği ve Karar Verme

Kütüphaneler işleyişleri açısından birbirleri ile iletişim halinde olmak durumundadır. Kütüphaneler arasındaki işbirliğine en iyi örnek, kütüphanelerarası ödünç alma ve ödünç verme sistemi gösterilebilir. Bu uygulama kütüphane yönetimleri açısından önem arz etmektedir. Hayes (2003, s. 452)'e göre, kütüphanelerarası işbirliğinde asıl etken kaynak paylaşımı olmaktadır; kaynaklara erişim ve istenen materyallere ulaşmak için toplu kataloglar, süreli yayınların toplu listeleri şeklinde işbirliğini destekleyici araçlar oluşturulmuştur. Kütüphanelerin satın aldıkları ve abone oldukları veri tabanları, kütüphanelerin kullandığı otomasyon sistemlerinin geliştirilmesi, güncellenmesi, OCLC gibi uluslararası katalogların oluşturulması, işbirliğini örnekleyen uygulamalardır.

Kütüphanelerin E-kitap satın alımlarında da bir işbirliği söz konusudur. Örneğin; birkaç fakültenin aynı konuyu farklı ders seçenekleri altında sunduğu bir üniversitede “yönetim” konusu, Ziraat Yüksek Lisans Enstitüsü'nde MBA (İşletme Yüksek Lisans), Edebiyat Fakültesi ve Fen Fakültesi'nde seçmeli ders olarak verilmektedir. İlgili fakülte kütüphanelerinin hepsinin “yönetim” ile ilgili e-kitap satın alması yerine, tek bir kütüphanenin bunları alması ve diğerlerine erişim sağlaması daha uygun olacaktır. Her kütüphane, konu ve alanların seçilmesi yoluyla kaynakları satın alma konusunda anlaşılabilir. Uygun fayda

¹ Bkz. (Karabacak, 2016, s. 10).

değerleri kullanılarak ve Nash Dengesi kavramına göre işbirliği yapmanın en iyi yolu bulunabilir (Weersinghe, 2016, s. 112). Kütüphaneler, bağlı oldukları üniversitelerin fakülte ve bölümlerinde kullanıcıların ihtiyaç duydukları kaynakları, ilgili kaynakların konu ve alanlarını belirleyebilir, bu sayede koleksiyonu geliştirebilir ve en uygun kararı verme noktasında kaynakların satın alımları ile ilgili işbirliği yapabilir.

Maliyet konusu tüm işletmelerde olduğu gibi kütüphane yönetimleri açısından da önemlidir ve bir kütüphane yöneticisinin aslında iki amacı vardır: Materyallere erişim sağlamak için net maliyeti azaltmak ve bu erişimi sağlamada hizmetin etkinliğini arttırmak. Görünürde bu iki hedef birbiriyle çelişiyor gibidir; çünkü maliyetlerde düşüş olması hizmetlerde de düşüşe neden olacaktır. Örneğin; Fayda fonksiyonu alternatifleri değerlendirmek için bu iki hedefi tek bir kriter haline getirmektedir (Hayes, 2003, s. 442-443). Yönetimler açısından önem taşıyan maliyetlerin düşük tutulması konusu, kütüphane yönetimleri için de önemlidir. Maliyetleri azaltmak ve yanı sıra hizmet kalitesini arttırmak, yönetimlerin öncelikli amaçlarıdır. Fayda fonksiyonu, amaçları değerlendirme ve hedeflere ulaşmada kütüphane yönetimleri açısından bir seçenek olarak düşünülebilir.

Oyun teorisi, işbirliği ya da rekabet gibi stratejik karar verme durumlarında yönetimlere faydalanabilecekleri araçlar sunar. Weersinghe (2016, s. 113)'e göre, uygun fayda değerleriyle birlikte kullanılabilen iki kişilik sıfır toplamlı oyun, kütüphane yönetimlerinin yararlanabileceği araçlardandır; kütüphane yöneticisi, karma strateji kavramı sayesinde tek bir seçenek yerine çeşitli olasılıklara sahip farklı alternatifleri değerlendirebilir.

Kütüphanelerarası işbirliğini Tablo 3'te görmek mümkündür: Tabloda (Hayes, 2003, s. 455), A ve B olmak üzere iki kütüphane vardır ve tablo, işbirliği satın alımları için iki kütüphanenin dikkate aldığı dokuz konu alanını göstermektedir. Kütüphane A ilk beş alanda, Kütüphane B ise son dört alanda tanınmaktadır. Kütüphane A, ilk beş alandan birinin sorumluluğunu üstlendiği takdirde, bu yükümlülüğün yerine getirilmesinden doğan tahmini maliyetler olacaktır. Bu maliyetler, ortak ihtiyaçları karşılamak için artan düzeyde olabileceği gibi B kütüphanesinin okuyucularına materyal sağlamayı da içerecektir. Kütüphane B ise satın alma ve teknik süreç gibi önemli maliyetlerden tasarruf sağlayacaktır; ancak borçlanmasından dolayı Kütüphane A ile maliyetleri dengelemiş olacaktır. Tablodaki değerler, tahmini fayda ve maliyetlerdir.

Tablo 3

Kütüphanelerarası işbirliğinde satın alma

Seçim	A için maliyet	B için değer
Konu 1	-2	4
Konu 2	-2	2
Konu 3	-2	1
Konu 4	-2	2
Konu 5	-4	1
Seçim	A için değer	B için maliyet
Konu 6	10	-1
Konu 7	4	-1
Konu 8	6	-2
Konu 9	6	-4

Not: (Hayes, 2003, s. 456)

Bu ortak oyunun çözümünde Hayes (2003, s. 456)'e göre; Kütüphane A, konu alanları için 1'den 4'e kadar kendisi ve 6'dan 8'e kadar olan alanlar için Kütüphane B'nin sorumluluğunu kabul ettiği takdirde; sonuç net kazancın, her iki bireysel kütüphane için, işbirliği yapmanın herhangi bir anlaşma olmamasından daha büyük olacağı yönündedir. Bu örnek bize; kütüphanelerin kaynak seçiminde işbirliği yapmalarının, maliyetleri dengelemeleri/azaltmaları açısından önemli bir unsur olabileceğini göstermektedir.

Kütüphanelerin bir oyuncuyu temsil ettiği iki oyunculu bir oyunda, diğer bilgi sağlayıcılarının birleşimi başka bir oyuncuyu temsil etmektedir. Bu noktada ücretsiz içerikle bilgi sağlanması oyunu anlamak açısından önem arz etmektedir. Bu oyunda kütüphaneler açısından rekabet unsuru, internet kategorisi içerisinde "Wikipedia" gibi siteler olmaktadır. Bu kategori aynı zamanda yayıncıları da içermektedir. Farklılaşma düzeyi, içerik sağlama için "ödeme" gerekip gerekmediği noktasında olacaktır. Oyun, kütüphane dışında (çevrimiçi) içerik sağlamak için "üyelik" isteyen kütüphanelerle genişletilebilir. Benzer şekilde yayıncılar, tüketicilerin satın alması için içeriğe uzaktan erişim sağlayabilir, bazı web siteleri ayrıntılı içerik için abonelik isteyebilir (Zhong ve Hegde, 2008, s. 5). Rekabet açısından düşündüğümüzde; kütüphaneler birbirinin rakibi olabildikleri gibi yayıncılar da kütüphanelerin rakibi olabilmektedir. Bazı kütüphaneler üyelik isterken, bazıları istemeyebilir. Yayıncılar ise internet üzerinden sağladıkları kolaylıklarla (satın alma, abonelik gibi) tüketicileri (kütüphane kullanıcılarını) kendilerine çekebilir.

Oyun teorisi özel olarak, koleksiyonları açısından rekabet eden ya da işbirliği yapan kütüphaneler için de uygulanabilir. Bir kütüphanenin nihai amacı, gerek kullanıcı sayısı gerek kaynakları kullanan kişi sayısı olarak ölçülsün, kullanıcı sayısını maksimize etmektir. Diğer bir amaç, koleksiyonları maksimize etmek olabilir. Bu iki durum farklı stratejiler gerektirecektir. Kütüphane kullanıcılarının sayısı, koleksiyon genişletilerek ya da kütüphanelerarası ödünç verme yoluyla maksimize edilebilir. Kullanıcı sayısını maksimum seviyeye çıkarmak için, bir kütüphane, örneğin hangi serilerin devam edip etmeyeceğini belirleme noktasında oyun teorisini uygulayabilir. Bu durum, bir optimizasyon problemi olarak ele alınabilir. Optimizasyon, herhangi bir matematiksel koşulu sınırlayıcı şartlarda, maksimum veya minimumda değerlendirme sürecidir ve karar verme sürecinin bir parçası olarak oyun teorisinde de kullanılabilir. Minimum kullanıcı sayısını koruyarak, belirli bir bütçe ile optimal (minimum) süreli yayın sayısını bulmaya çalışan bir kütüphane optimizasyon için bir örnek olabilir (Zhong ve Hegde, 2008, s. 6). Bir stratejik karar verme uygulaması olarak oyun teorisi, kütüphanelerin gerek koleksiyonlarını geliştirmeleri gerek kullanıcı sayılarını arttırmaları açısından kullanabilecekleri bir araç durumundadır. Optimizasyon örneğinde olduğu gibi; bir kütüphane, kullanıcı sayısını minimumda tutarak, belirli bir bütçe ile en uygun koleksiyon sayısını bulmaya çalışabilir.

Oyun teorisi açısından baktığımızda kütüphaneleri birer oyuncu olarak düşünebiliriz. Kütüphaneler arasında işbirliği olduğu kadar rekabet de kaçınılmazdır. Özellikle işbirliği noktasında kütüphaneler arasında etkileşim olmaktadır. Birden fazla oyuncu arasındaki etkileşim ise oyun teorisinin inceleme konusudur.

Sonuç ve Değerlendirme

Temelde matematik disiplininin bir dalı olan ve matematiksel bir modele dayanan oyun teorisi, ekonomi disiplininde de kendine önemli bir yer bulmuştur. Ancak zamanla birçok disiplinde oyun teorisi ile ilgili çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, askeri bilimler, hukuk, bilgisayar bilimleri ve edebiyat gibi alanlarda oyun teorisi ile ilgili çalışmalara rastlamak mümkündür.

Kişiler ve kurumlar arasındaki çatışma ve rekabet, işbirliği ve etkileşim oyun teorisinin türlerini belirlemektedir. Kişinin bireysel olarak aldığı kararlar oyun teorisinin kapsamına girmemektedir. Oyun teorisinde, birden fazla karar alıcının olması ve karar alıcıların karardan etkilenmesi gerekmektedir.

Yönetimler, mali hedefleri doğrultusunda işbirliği içinde veya rekabet halinde olabilmektedir. Oyun teorisi, stratejik karar noktasında; taraflara ekonomik yarar sağlaması düşünülen bir araç olduğundan, oyun ve oyunlaştırma kavramlarından farklıdır.

Kütüphaneler satın alma, koleksiyon oluşturma ve geliştirme, ödünç alma ve ödünç verme süreçlerinde işbirliği içinde hareket edebilmekte ya da rekabet içinde olabilmektedir. Kütüphane yönetimleri, karar verme noktasında strateji belirlemek durumunda kalabilmektedir. Kurumlar, ekonomik fayda sağlamak ya da en doğru stratejiyi kullanabilmek açısından oyun teorisine (işbirliği türü) başvurabilirler.

Oyun teorisi üzerine yapılan araştırmalar, teorisinin birçok alanda araştırılan bir model olduğunu, kütüphanecilik alanında da bu konu ile ilgili çalışmalar yapıldığını, kütüphanelerin rekabet ve işbirliği içindeyken özellikle yönetsel karar stratejilerinin belirlenmesinde teoriden faydalanmanın mümkün olabileceğini göstermektedir.

Kaynakça

- Aba, A. (2018). Oyun teorisi, John Nash ve akıl oyunları. *İktisat ve Toplum*, 90, 65-71.
- Akın, Z. ve Urhan, Ü. B. (2015). Davranışsal oyun teorisi. *İktisat ve Toplum*, 58, 10-16.
- Corchuelo Martinez-Azua, B. (2020). Gamification assessment: A new experience in the degree of business administration and management. L. C. Carvalho, A. B. Noronha ve C. L. de Souza (Ed.). *Learning styles and strategies for management students* içinde (s. 94-110). Hershey, PA: IGI Global.
- Dimand, M. A. ve Dimand, R. W. (2002). *The history of game theory, volume 1: From the beginnings to 1945*. London: Routledge.
- Doğan, R., Yavuz, M., Küçükdemirci, İ. ve Eren, T. (2015). Öğrencilerde akıllı telefon kullanımının özellikleri bakımından oyun teorisi ile analiz edilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 67-76.
- Hayes, R. M. (2003). Cooperative game theoretic models for decision-making in contexts of library cooperation. *Library Trends*, 51(3), 441-461.
- Karabacak, H. (2016). *Herkes için oyun teorisi: Oyunlar-kavramlar-stratejiler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karabacak, H. (2018). *Yeni başlayanlar için oyun teorisi: Oyunlar-kavramlar-stratejiler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Rodriguez, F., ve Santiago, R. (2015). *Gamificacion: Como motivar a tu alumnado y mejorar el clima en el aula*. Barcelona, Spain: Grupo Oceano.

- Weersinghe, S. (2016). A review of the possibility in applying game theory to libraries. *Journal of the University Librarians' Association of Sri Lanka*, 19(2), 100-115.
- Winston, W. L. (2004). *Operations research: Applications and algorithms*. Belmont, New York: Brooks/Cole Thomson Learning.
- Yavuzaslan, K. (2019). İktisat bilimi laboratuvara mı taşınıyor? Deneysel iktisat ve oyun teorisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(21), 428-444.
- Zhong, Y. ve Hegde, A. (2008). Applying game theory in libraries: Review and preview. *Library Philosophy and Practice*, (August), 1-8.

Hint Topraklarında Türk Kütüphaneciliğinin İzlerini Aramak: Kütüphanelerin Gelişiminde Babürlü Hükümdarlarının Rollerini (1526-1707)

Searching for Traces of Turkish Librarianship in Indian Lands: Roles of Mughal Rulers in the Development of Libraries (1526-1707)

Emre Yürük*

Öz

Bu çalışmada, Türkler tarafından Hint Yarımadası'nda kurulan Babür İmparatorluğu'nda 1526-1707 yılları arasında hüküm süren padişahların kütüphanelere ve kütüphaneciliğe dair faaliyetleri incelenmiştir. Padişahların entelektüel yapılarına değinilerek kütüphanelerin oluşturulması ve geliştirilmesinde ne tür katkıları olduğu ele alınmıştır. Bu dönemde eski eserlerin tercüme edilmesiyle kütüphanelerin zenginleşmesi, nakkaşlıkla birlikte kitaplarda görselliğin artması, ciltçilik sayesinde kitapların uzun süre korunması gibi kütüphanecilikle ilintili faaliyetlerin ön planda tutulduğu görülmüştür. Ayrıca fethedilen yerlerdeki kütüphanelerin merkeze taşınmasıyla saray kütüphanesinin geliştirildiği dikkat çekmektedir. Babür Şah ve Hümayun ile temelleri atılan, Ekber Şah ile sistemleştirilen, Cihangir, Şah Cihan ve Evrengzib ile geliştirilen saray kütüphanesinin, döneminin eşsiz zenginliğe bir sahip kütüphanesi olduğu da ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kütüphane; kütüphanecilik; Babür İmparatorluğu; Hindistan.

Abstract

In this study, the activities of the sultans who reigned between the years 1526-1707 in the Mughal Empire founded by the Turks in the Indian Peninsula were examined. By mentioning the intellectual structures of the sultans, what kind of contributions they have made in the creation and development of libraries are discussed. It has been observed that activities related to librarianship such as enrichment of libraries with the translation of old works, the increasing visibility in books together with embroidery and long-term preservation of books thanks to bookbinding were prioritised. It is also worth noting that the palace library was developed by moving the libraries in the conquered places to the centre. It was also revealed that the palace library, whose foundations were laid with Babur Shah and Hümayun, systematized with Akbar Shah, developed with Jahangir, Shah Jahan and Aurangzeb, was a library with a unique richness.

Keywords: Library; librarianship; Mughal Empire; India.

* Doktora Öğrencisi. Jawaharlal Nehru Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Batı Asya Çalışmaları Merkezi.
E-posta: emryrk@gmail.com Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-6798-1048>
Phd Student. Jawaharlal Nehru University School of International Studies Center for East Asian Studies.

Giriş

İnsanoğlu Mezopotamya'dan İndus'a, Çin'den antik Mısır'a, Eski Yunan'dan Roma'ya nerede medeniyet kurma girişiminde bulunsa kütüphaneler inşa edip onları kitaplarla doldurma gayretinde olmuştur. Böylece elde edilen bilgi birikimi kütüphaneler aracılığıyla nesilde nesile aktarılarak gelecekte yapılacak olan ilmî çalışmalara kaynaklık etmesi sağlanmıştır. Türkler gibi coğrafi şartların yerleşik yaşama geçmeye müsaade etmediği toplumlarda ise kütüphanecilik faaliyetlerinin başlangıçta az olmasının sebebi göçebe olarak sürdürülen yaşam mücadelesi sonucunda güçlü bir askerî kültürün oluşumuna öncelik verilmesi, bu doğrultuda, kitapların saklanması, ilmî faaliyetlerin gerçekleştirileceği kütüphanelerin oluşturulmasının ikinci planda kalmasıdır. Ancak kültürel faaliyetleri önemsememenin Türklerin karakterinin bir parçası olmadığı aşikârdır. Nitekim değişen şartlar neticesinde dünyanın birçok bölgesine göç etmek zorunda kalan Türk boyları, İran'da, Orta Doğu'da, Afrika'da, Karadeniz'in kuzeyinde, Anadolu'da, Balkanlar'da, Çin'de ve Hint Yarımadası'nda devletler kurarak buralarda kültürel anlamda kalıcı ve derin izler bırakmışlardır.

Coğrafi açıdan bakıldığında Türklerin anavatanı Orta Asya'ya yakın olan, Türklere ait kültürel izlerin çok fazla bulunduğu yerlerden birisi Hint Yarımadası'dır. Bu noktada, Türklerin Hindistan'daki kültürel faaliyetlerinin meşakkatli bir sürecin sonunda ortaya çıktığını belirtmek gerekmektedir. Türklerin kendilerini Hint toplumuna kabul ettirememeleri bir yana özellikle Gazneli Mahmud'un Hindistan'a düzenlediği on yedi sefer ile birlikte Hint toplumunun gözünde Türkler, yağmacı, barbar ve tapınakları yok eden bir millet olarak görülmüştür (Chandra, 1990, s. 46-47).¹ Ancak zamanla Hint Yarımadası'nda yerleşik bir düzen kurarak göçebe kültürden uzak bir hayat yaşamaya başlayan Türkler, siyasî, idarî, eğitim, kültür ve sanat alanlarında önemli gelişmelere imza atmıştır. Türk, Hint ve İslam sentezinin bir arada hayat bulduğu Hint Yarımadası'nda yapılan bu faaliyetler ise Hint halkının gözünde Türklerin imajını olumlu yönde düzeltmiştir (Ayyubi ve Kaymaz, 1964, s. 278; Chandra, 2017, s. 145).

Türklerin kültürel anlamda Hindistan'a en fazla katkısı Babür İmparatorluğu'nun kurulması ile olmuştur. Babür Şah tarafından 1526 yılında kurulan Babür İmparatorluğu 1707 yılına kadar geçen sürede siyasî anlamda Hint Yarımadası'nın büyük bir bölümünü kontrol etmeyi başarmıştır. Bu başarının ardındaki önemli sebeplerden birisi dönemin hükümdarları Babür Şah, Hümayun, Ekber Şah, Cihangir, Şah Cihan ve Evrengzib'in askerî ve siyasî yönden başarılı bir yönetim sergilemeleridir. Bu hükümdarlar askerî ve siyasî yeteneklerinin yanı sıra kültürel ve entelektüel anlamda birikimli olup, eğitim, kitap, kütüphane ve bağlı alanlara özel ilgi duydukları da dönemin yazılı eserlerinden anlaşılmaktadır.

Babür İmparatorluğu'nun siyasî, askerî ve hatta mimarî tarihi üzerine sayısız eser bulunmasına rağmen imparatorluğun saray kütüphanesi başta olmak üzere ülkedeki kütüphaneler ve hükümdarların kütüphanecilik faaliyetleriyle ilgili yapılan çalışmalar yok

¹ Burada açıklık getirilmesi gereken durum Gazneli Mahmud'un Hint topraklarını kendisi ve tebaası için yaşam alanı görmemesiydi. Bundan dolayı Gazneli Mahmut, Hint topraklarına akınlar yaparak ganimetler elde ettikten sonra geri dönmüştür. Ancak bu durum Gazneli Mahmut'un bilime, eğitime, âlimlere ve kitaplara önem vermediği anlamına gelmemektedir. Hint tarihinin önemli kronik yazarlarından Feriştâ, Gazneli Mahmud'un sarayından bahsederken "dünyada hiç kimsenin sahip olamayacağı kadar eğitilmiş adama sahiptir" diyerek aslında Gazneli Mahmud'un eğitime verdiği öneme işaret etmektedir (Law, 1916, s. 11).

denecek kadar azdır. Hâlbuki insanlık tarihi kadar eskiye uzanan kütüphanelerin hangi coğrafyada hangi milletler tarafından kurulup geliştirildiği, içerisinde ne gibi kitapların bulunduğu, ilmî ve kültürel yönden toplumlara nasıl katkı sağladıkları araştırılmayı bekleyen konulardan biridir. Özellikle Türkler gibi dünyanın dört bir tarafına dağılıp medeniyetler kurmuş bir milletin eğitim ve kültür alanında yaptığı katkıları, yazılan eserler ve bunların korunduğu kütüphaneler vasıtasıyla öğrenmekteyiz. Bu sebeplerden ötürü Hint Yarımadası'na uzun yıllar egemen olmuş Türklerin, kütüphanelere ve kütüphanecilik faaliyetlerine dair araştırmaların yapılması Türk tarihi açısından farklı bir önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, bir Türk devleti olarak Hindistan'da kurulan Babür İmparatorluğu'nun 1526-1707 yılları arasında hüküm süren padişahları Babür Şah, Hümayun, Ekber Şah, Cihangir, Şah Cihan ve Evrengzib'in kütüphanelere olan ilgileri ele alınmaktadır. Çalışmada ağırlıklı olarak hükümdarların entelektüel kişilikleri, ilgi duydukları kitaplar ve kitaplarla ilgili sanatlar, kütüphanelerin gelişimine katkıları ele alınmaktadır. Çalışmanın kaynak eserler ve dönemin kronik yazarlarının verdiği bilgiler çerçevesinde incelenerek değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Babür Şah'ın Kütüphanecilik ve Kütüphanelerle İlgili Faaliyetleri

Anne tarafından Moğol hükümdarı Cengiz Han, baba tarafından Türk hükümdar Emir Timur'un soyundan gelen Babür Şah, babası Mirza Ömer Şeyh'in beklenmedik ölümü üzerine 1494 yılında daha on bir yaşındayken Fergana'da tahta çıkmıştır (Chandra, 2003, s. 16). Babür Şah, hayatının büyük bir bölümünü savaş meydanlarında veya sürgün olarak geçirmesine rağmen iyi bir eğitim almış ve kendini geliştirmiş bir kişiydi. Çocukluğunun geçtiği Andican bölgesinde yaşayan halk gibi kendisi de Çağatay Türkçesi'ni konuşmaktaydı. Kaleme aldığı ve yaşadıklarını detaylı bir şekilde anlatmaya çalıştığı *Babürname* adlı eserini Çağatay Türkçesi ile yazan Babür Şah dönemin ünlü şairi Ali Şir Nevâî'den sonra edebî anlamda Çağatay Türkçesi'ni en iyi kullanan kişi olarak bilinmektedir (Dale, 2018, s. 27). Hat sanatına ayrı bir önem veren Babür Şah'ın kendi icat ettiği *Hatt-ı Babürî* adlı bir yazı da bulunmaktadır (Abdul-Qadir Ibn-i-Muluk Shah, 1990, s. 450A). Hatta bu yazı ile yazdığı bir Kur'an-ı Kerim'i Mekke'ye yolladığı bilinmektedir (Alparslan, 1977, s. 207). Babür Şah, Hanefilik üzerine *Mubaiyyin* adını verdiği bir kitap da yazmıştır (Abdul-Qadir Ibn-i-Muluk Shah, 1990, s. 450A).

Babürname adlı eser incelendiğinde Babür Şah'ın kitaplara ve kütüphanesinin gelişmesine ciddi derecede önem verdiği görülmektedir. 1525 yılında mağlup ettiği Gazi Han'ın kişisel kütüphanesinde iyi kitaplar bulup onlara sahip olmayı beklese de, ummadığı bir kütüphaneye karşılaşmadığını şu sözlerle belirtmektedir:

“Gazi Han'ın kütüphanesine geldim. Birkaç nefis kitap çıktı. Bir kaçını Hümayun'a verdim ve bir kaçını da Kamran'a gönderdim. Mollayane kitaplar da pek çoktu; fakat o kadar gözü celbedecek nefis kitap yoktu.”
(*Babür*, 2000, s. 416).

Panipat Savaşı'yla birlikte Hindistan'ı yurt edinen Babür Şah, 1526 yılında burada Babür İmparatorluğu adına ilk kütüphaneyi kurmuştur. Atalarının özel koleksiyonlarından seçtiği nadir el yazmaları ile yine atalarına ait kütüphanelerde bulunan resimlerin birçoğunu Hindistan'a getirmiştir (Patel ve Kumar, 2001, s. 6). Kendi emekleriyle oluşturduğu saray kütüphanesi dışında hükümdarlığı sırasında *Şuhrat-ı Am* adı verilen bayındırlık hizmetleri

yapan birimin görevlerinden biri mektep ve medreseler açmaktı. Açılan her medresenin genellikle bir kütüphanesi bulunduğundan ülke genelinde küçük çaplı da olsa bir kütüphane ağı oluşturulmuştur (Datta, 1960, s. 61).

Eserinde Hindistan hakkında değerli bilgiler veren Babür Şah, Hindistan'ın ikliminden bahsederken çok rutubetli olduğunu bu yüzden nemli havanın kitaplara zarar verdiğiinden yakınmıştır (Babür, 2000, s. 468). Kütüphanesini sefer zamanlarında dahi yanında taşıyan Babür Şah, onların korunması konusunda sıkıntılar yaşamıştır. Hindistan'daki son savaşı olan Ghagra Savaşı'nı kazandığı günlerde Hint ikliminin meşhur muson yağmurlarına yakalanmış ve kendi tabiriyle "mevsim yağmuru bulutları boşanıp, bir anda öyle tufan oldu ve öyle müthiş bir fırtına koptu ki, yıkılmamış hemen hiç bir çadır kalmadı" sözleriyle durumun vehametini ifade etmiştir (Babür, 2000, s. 603). Yağmur esnasında çadırı içerisinde yazı yazmakta olan Babür Şah ne olduğunu anlamadan yıkılan çadırın altında kalmış, kitaplarını ve yazdıklarını koruma derdine düşerek zor da olsa hepsini toplamıştır. Babür Şah yağmur dindikten sonra bir çadır kurdurarak içerisinde mumlar yaktırıp sabaha kadar uyumadan kâğıtları, yazdıklarını ve kitaplarını kurtarmakla meşgul olmuştur (Babür, 2000, s. 603-604).

Babür Şah, sadece kütüphanesiyle değil aynı zamanda ilim insanlarıyla da seferlere katılmıştır. Örneğin, dönemin önde gelen âlimlerinden *Habibü's-Siyer* müellifi İranlı tarihçi Handmir'i maiyetine alıp Bengal seferine onunla çıkmıştır. Herat'ta doğan Handmir, Babür Şah'ın övgüyle bahsettiği Ali Şir Nevai'nin ve dedesi Mirhand'ın tedrisatından geçmiş bir âlimdi (Aka, 1997, s. 550-552; Elliot, 1872, s. 141-143).

Babür Şah, seferlerde olmadığı zamanlarda zamanının büyük kısmını kütüphanesinde geçirirdi. Öyle ki ömrünün son zamanlarında sürekli hastalanan, yüksek ateş ve halsizlikle boğuşan Babür Şah, cemaatle namaza katılmadığında namazını kütüphanesinde kılardı (Babür, 2000, s. 558).

Babür Şah, 1526 yılında Afgan hükümdar İbrahim Lodi'ye karşı Panipat'ta aldığı zaferle Türk ve Hint tarihinde derin izler bırakan Babür İmparatorluğu'nun temellerini atmıştır. Askerî açıdan hem ateşli silah teknolojisini Hindistan'a getirmesi hem de burada girdiği her savaşı kazanması onun başarılı bir komutan olarak anılmasını sağlamıştır. Yanı sıra, Hindistan'ı yurt olarak görüp mektepler, medreseler ve kütüphaneler inşa ettirmesi, ilim adamlarını Hindistan'a davet etmesi ve kişisel kütüphanesini geliştirmek için çaba sarf etmesi Babür Şah'ın eğitime verdiği önemi göstermektedir. Hindistan macerası dört yıl süren Babür Şah beklenmedik bir şekilde genç yaşta vefat etmiştir. Hayatının büyük bir bölümünü savaşlar, sürgünler içerisinde geçirmesine rağmen kitap ve kütüphane tutkusundan vazgeçmediği bilinen Babür Şah'ın yazdığı *Babürname* adlı eseriyle sadece dönemin askerî ve siyasî olaylarını değil aynı zamanda Hint coğrafyasında görülen mevsimleri, hayvanları, ağaçları, meyveleri, dini inanışları vb. günlük hayata ait olayları öğrenmemizi sağlamıştır.

Kütüphanede Gelen Ölüm: Hümayun Şah

Babür Şah'ın ölümüyle birlikte büyük oğlu olan Hümayun 1530 yılında tahta geçmiştir. Tıpkı babası gibi hayatının büyük bir bölümü savaş meydanlarında geçiren Hümayun özellikle Şir Şah Suri ve Gücerat hâkimi Bahadır Şah ile giriştiği mücadelelerde askerî açıdan çok

yıpranmıştır (Jouher, 1832, s. 3-11). Nihayetinde Şir Şah Suri tarafından 1539 Chausa (Çavsa) ve 1540 yılında Kannauj (Kannevc) Savaşları'nda aldığı ağır yenilgiler sonrası yaklaşık 15 yıllık bir sürgün hayatı yaşamıştır. Safevi hükümdarı Tahmasb'a sığınıp ondan aldığı askerî destek sayesinde Kabil ve Bedahşan'ı ele geçirmiştir. Asıl amacı Hindistan'ı geri almak olan Hümayun'un aradığı fırsatı Şir Şah'ın varislerinin taht kavgasıyla bulmuş ve İskender Şah Suri ile 1555 yılında yapılan Sirhind Savaşı'nı kazanarak Hindistan'da tekrar hâkimiyetini tesis etmiştir (Konukçu, 1998, s. 482). Hümayun, uzun bir süre siyasî anlamda istikrar sağlayamasa da eğitime, kitaplara ve kütüphanelere olan ilgisi hep canlı kalmıştır.

Döneme ait kaynaklardan edinilen bilgilere göre Hümayun Şah kitaplarına düşkün, sefer zamanında dahi onları yanında getirmeyi ihmal etmezdi. Hatta Şir Şah Suri'ye yenilip kaçarken bile kütüphanecisi ve kitaplarını peşinde götürmüştür. Kaçış esnasında Cambay'da kamp yaptığı sıralarda ormanda yaşayan *Koli* ve *Gavar* adında kabileler gece vakti ansızın bir baskın yaparak Hümayun Şah'ın kampını yağmalamış, yağma esnasında Molla Sultan Ali tarafından tercüme edilen, Üstad Bihzad tarafından resmedilen *Timur-nama* adlı nadide eser de çalınmış, ancak daha sonra bulunup geri alınmıştır (Abu'l Fazl Allami, 1907, s. 309-310).

Hümayun Şah kütüphane kurma konusunda ilgili ve istekliydi. 1541 yılında Şir Şah Suri tarafından Delhi'deki Purana Qila'da yapılan ve *Sher Mandal* adıyla bilinen eğlence evini kütüphaneye çevirmiştir (Law, 1916, s. 133). Bunun dışında Hümayun Şah'ın Agra'da yaptırdığı *Khana-i Tilism* (Sihir Evi) Türk ve Hint kütüphaneciliği açısından değerli bir yapıdır. Üç binanın merkezinde yer alan ve *Khana-i Sadat* olarak bilinen bölüm bir kütüphaneye sahiptir. Kütüphanede kitaplar, yaldızlı divitler, resimli kitaplar ve hat sanatına dair güzel örnekler bulunmaktaydı (Patel ve Kumar, 2001, s. 6). Diğer taraftan Hümayun Şah Delhi'de ve Agra'da olmak üzere iki tane medrese kurdurdu (Law, 1916, s. 133-134). Medreselerin yanlarında kütüphaneler olduğu dikkate alındığında kütüphanecilik faaliyetlerinin Hümayun Şah zamanında gelişmeye devam ettiğini söylemek mümkündür.

Hümayun Şah iyi bir eğitim almasının yanı sıra sanat ve ilimle de yakından ilgiliydi. Tarihçi Feriştâ Hümayun Şah'ın kendisini özellikle astronomi ve coğrafyaya adanmış olduğunu belirtmiştir (Mahomed Kasim Ferishta, 1909, s. 70-71). Ayrıca etrafında eğitilmiş insanlar buldurmaya özen göstererek onlarla yeri geldiğinde tartışmalara da katılırdı (Mahomed Kasim Ferishta, 1909, s. 178-179). Bu bağlamda Hümayun'un değer verdiği ünlü Türk denizcisi Seydi Ali Reis ile olan muhabbetine değinmek yerinde olacaktır. Seydi Ali Reis Basra'dan Osmanlı donanmasını alıp Süveys'e getirmeye niyetlendiği sırada yolda fırtınaya kapılıp Hint Yarımadası'na sürüklenmiştir. Seydi Ali Reis, Hint Yarımadası'na ayak bastıktan sonra kara yoluyla İstanbul'a dönmeyi amaçlasa da, uzun maceralardan sonra Hümayun Şah ile tanışmış ve okuduğu gazeller ile Hümayun'un ilgisini çekmiştir. Hindistan'da kalması için Hümayun tarafından tımar teklif edilen Seydi Ali Reis'in teklifi kabul etmemesi üzerine muson yağmurlarını bahanesiyle en azından bir yıl daha Hindistan'da vakit geçirmesi için ısrar edilmiştir (Seydi Ali Reis, 1975, s. 68).

Hümayun Şah bir akşamüstü temiz hava almak için *Sher Mandal*'daki kütüphanesinin terasına çıkmış, bir zaman sonra merdivenlerden inerken ezan okunmaya başlayınca ezana hürmeten merdivende oturup bitmesini beklemiş, ezan bittikten sonra tekrar ayağa kalkmak isteyince dengesini kaybedip kafa üstü yere düşmüştür. Vücudunun birçok yerinde kırık

meydana gelen Hümayun Şah, yapılan müdahalelere rağmen hayatını kaybedince 1556 yılında yerine oğlu Ekber Şah geçmiştir (Jouher, 1832, s. 120; Seydi Ali Reis, 1975, s. 79).

Kütüphanelerin Gelişimi: Ekber Şah'ın Çabaları

Ekber Şah genç olmanın verdiği enerjiyle Kuzey Hindistan'ın büyük bir bölümünü fethetmeyi başarmıştır. Askerî başarılar neticesinde bölgeye gelen barış ve istikrar, ekonomik anlamda insanları rahatlatırken kültürel hayatın da canlanması sağlanmış, resim, minyatür, edebiyat, çeviri faaliyetleri artarken yeni eğitim öğretim yerleri ve kütüphaneler kurulmaya başlanmıştır.

Ekber Şah, babası ve dedesinin aksine okuma yazma bilmeyen, ancak öğrenmeye hevesli, ve kendini geliştiren bir kişiydi. Oğlu Cihangir yazdığı eserinde babasını şu sözlerle tanımlamaktadır:

“Babam (Ekber), başta Panditler ve Hindistan'ın eğitilmiş kişileri olmak üzere her dinden ve inançtan bilgili insanlarla söylemler yapardı. Okuma yazma bilmemesine rağmen, eğitilmiş ve zeki insanlarla sürekli ilişki kurmuş ve onlarla yaptığı konuşmalarda hiç kimse onun eğitimsiz olduğunu anlayamazdı” (Jahangir, 1909, s. 33).

Ekber Şah döneminde her Cuma, Pazar ve kutsal kabul edilen günlerde Sofiler, Doktorlar, Vaizler, Hukukçular, Sünniler, Şiiler, Cainler, Budistler, Çarbaklar, Hristiyanlar, Yahudiler, Zoroastrianlar ve her inançtan belirli bir bilgi seviyesine sahip kişiler saraya davet edilerek fikir özgürlüğü çerçevesinde korkusuzca kendi argümanlarını savunur, bilimin temel noktaları, tarihten merak edilenler, doğa kanunları ve daha nice konu bu toplantılarda konuşulup tartışılırdı (Law, 1916, s. 145).

Ebu'l Fazl el-Âllamî'nin verdiği bilgilere göre her gün eğitilmiş ve tecrübeli kişiler saray kütüphanesindeki kitapları getirip baştan sona kadar Ekber Şah'a okumaktaydılar. Bir okuyucunun o gün hangi sayfada kaldığını Ekber Şah'ın bizzat kendisi işaretler ve okunan sayfaya göre okuyucuya para verirdi. Kitapları dinlemekten asla sıkılmayan Ekber Şah'a okunan önemli kitapların bazıları şunlardır: Ahlâk-ı Nasrî, Kimyâ-yı Saâdet, Kâbusnâme, Gülistan, Mesnevî, Şehnâme ve bir takım tarih kitaplarıdır (Abu'l Fazl Allami, 1873, s. 103-104).

Ekber Şah'ın kurduğu kütüphane o kadar büyük ve değerliydi ki şimdiye kadar onun kalibresinde bir kütüphanenin olmadığı kimi yazarlar tarafından belirtilmektedir. Kütüphanedeki bütün kitaplar elyazması olup o dönemde yavaş yavaş gelişmekte olan basılı eserlere yer verilmemiştir. Ekber Şah'ın 1605 yılında ölümünden sonra Agra Kalesi'nde bulunan hazinesinde yapılan envantere göre birçoğu antik döneme ait değerli yazarlar tarafından kaleme alınmış kitaplar sayılmış olup, söz konusu kitaplar kaliteli ciltleme ve pahalı resimlerle zenginleştirilmişti. Yaklaşık 24 bin kitabın bulunduğu kütüphanenin değeri o dönemin şatlarında 6 buçuk milyon rupi etmekteydi (Smith, 1917, s. 424).

Ekber Şah dönemi saray kütüphanesi hakkındaki bilgilerin birçoğunu Ekber Şah'ın baş veziri Ebu'l Fazl'ın kaleme aldığı *Ain-i Akbar* adlı eserinden elde etmekteyiz. Ebu'l Fazl saray kütüphanesinin birçok bölüme ayrıldığını bir kısmının haremde bir kısmının da harem dışında saklandığını belirtmektedir. Kitaplar öncelikle bilimsel alanlarına göre astroloji, astronomi,

tefsir, geometri, hukuk, tıp, müzik, filoloji, felsefe, şiir, sufizm, ilahiyat ve hadis olarak alt bölümlere ayrılırdı (Datta, 1960, s. 172). Ardından diline göre Hintçe, Farsça, Grekçe, Kaşmirce ve Arapça olarak ayrı ayrı gruplandırılırdı. (Abu'l Fazl Allami, 1873, s. 103).

Ekber Şah'a babasından güçlü ve zengin bir kütüphane miras kalsa da, çıktığı seferlerde sadece Babür İmparatorluğu'nun topraklarını genişletmekle kalmamış, aynı zamanda kendi kütüphanesini de zenginleştirmiştir. Fethettiği yerlerde yöneticilere ve üst sınıfa ait kişilerin kütüphanelerinde bulunan kitapları alarak saray kütüphanesine yerleştirmiştir. Kitaplar ağırlıklı olarak Gücerat, Keşmir, Jaunpur, Bihar, Bengal ve Dekken (Güney Hindistan) gibi bölgelerdeki kütüphanelerden temin edilmiştir. Ekber Şah'ın bu tutumuna en bilindik örnek ise Gücerat'ın fethinden sonra getirttiği İtimat Han Gujrati'ye ait olan kitapları kütüphanesine dahil etmesidir (Abdul-Qadir Ibn-i-Muluk Shah, 1990, s. 205B; Mukherjee, 2001, s. 164). Bunun dışında Faizi'ye ait 4600 eserin olduğu kütüphane, Faizi'nin ölümünden sonra Ekber Şah'ın kütüphanesine taşınmıştır (Taher and Davis, 1994, s. 50). Faizi'nin kütüphanesi üç ana bölüme ayrılmış olup, birinci bölümde şiir, müzik, tıp ve astroloji, ikinci bölümde felsefe, filoloji, sufizm, astronomi ve geometri, üçüncü bölümde ilahiyat, hukuk ve tefsir kitapları bulunmaktaydı (Datta, 1960, s. 173).

Padişah ve ailesine ait olan Saray kütüphanesinin dışında Ekber Şah döneminde ülkenin birçok yerinde kütüphaneler açılmış, kütüphanelerden Müslüman, Hindu ve diğer din ve inançlara sahip insanlar faydalanmıştır. Fatehpur Sikri'de kadınların eğitimi ve öğretimine yardımcı olması için bir kütüphane açılmıştır (Taher and Davis, 1994, s. 51). İslâmî eğitimin merkezleri olarak bilinen camiler ve medreselerde de kütüphanelerin varlığı bilinmektedir (Taher, 1992, s. 43-48).

Ekber Şah birçok eserin tercüme ettirilmesine de gayret göstererek saray kütüphanesinin zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Filologlar sürekli Hintçe, Grekçe, Arapça ve Farsça kitapları tercüme etmiştir. Özellikle Hindular için önemli olan *Mahabharata* bu dönemde Nakıp Han, Abdulkadir Badauni ve Şeyh Sultan Tanesar gibi dönemin önemli âlimleri tarafından Farsçaya çevrilmiştir (Abu'l Fazl Allami, 1873, s. 104; Abdul-Qadir Ibn-i-Muluk Shah, 1990, s. 330B). Yine antik Hindistan'ı anlatan *Ramayana* adlı eser Badauni tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir. Hacı İbrahim Sirhend Hindulara göre dört kutsal kitaptan biri olan *Atharban*'ı, Hint matematikçiler tarafından aritmetik üzerine yazılan *Lilawati* de Şeyh Abdul Faizi tarafından Farsça'ya çevrilmiştir. Bunların dışında *Kelile ve Dimne*, *Haribans*, *Nal-daman* gibi eserler de tercüme edilmiştir (Abu'l Fazl Allami, 1873, s. 105-106). Tercüme faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yapılmasından açıkça anlaşılacağı üzere tercüme kütüphanelerin zenginleşmesinin önde gelen nedenlerinden olmuş, düzenli çevirilerin yapılmasıyla birçok yeni kitap kütüphanelere eklenmiştir.

Özellikle sarayda bulunan kütüphanede işlerin yürütülmesini sağlayan görevliler bulunurdu. Ayrı bir binada bulunan kütüphanenin aydınlatmasına, hava sirkülasyonunun iyi şekilde ayarlanmasına özen gösterilmiş, rutubet kontrolü ve kitaplara zarar verebilecek kurtlara da dikkat edilmiştir. Saray Kütüphanesinde birçok görevli çalışmakta olup, kütüphanenin yönetiminde en yetkili kişi *Nazim* ya da *Mutamid* olarak adlandırılan kişiydi. *Mutamid* kendinden düşük rütbede çalışan kişileri işe alıp veya işten çıkarmakla görevliydi. Ayrıca kütüphanenin gelir ve giderleriyle de ilgilenirdi. *Mutamid*'in altında *Muhtamin* ya da *Darogha* adı verilen ve kütüphanenin iç yönetimine bakan görevli vardı. Yetenekli ve becerikli olması

beklenen bu görevli, kitapların seçimi, satın alınması ve sınıflandırılmasından sorumluydu. *Muhtamin*'in emrinde çalışan birçok görevli vardı. Bunlar kitapları seri numaralarına göre sınıflandırmanın yanı sıra kitapların temizliğiyle de ilgilenirdi. Ayrıca kütüphanelerde *Jild-saaj* adı verilen ciltleme işiyle uğrasan görevli, nadir yazma eserlerin kopya edilmesi için müstensihler ve eserlerin belirli sayfalarına minyatür ve resimler yapması için nakkaşlar bulunmaktaydı (Mukherjee, 2001, s. 165).

Ekber Şah'ı diğer Babür hükümdarlarından ayıran özellik ise kütüphanecilikle ilgili faaliyetlere kişisel ilgi dışında siyasî ve dinî bir amaçla yaklaşmasıydı. Babür İmparatorluğu'nun ikinci kurucusu olarak zikredilen Ekber Şah, siyasî olarak Kuzey Hindistan bölgesinde otoritesini sağladıktan sonra farklı dinlere ve inanışlara sahip olan tebaasını tek bir din altında birleştirmeyi ummuştu. Bu doğrultuda "Dîn-i İlâhî" adında yeni bir din kurmak istedi. Dîn-i İlâhî'nin altyapısını oluşturmak için farklı dinlere mensup din adamlarıyla sohbetler ederek bilgi sahibi olurken aynı zamanda tercüme faaliyetleriyle birlikte var olan eski metinleri ortaya çıkarıp onlardan faydalanmaya çalıştığı düşünülebilir.

Ekber Şah, Babür İmparatorluğu'nun hükümdarları arasında eğitim, kitap ve kütüphane açısından bakıldığında belki de en dikkat çekenidir. Okuma yazma bilmemesine rağmen âlimlerle tartışmalara katılacak kadar bilgiliydi. Onun zamanında Babür İmparatorluğu'nun saray kütüphanesi yapılan tercüme faaliyetleri ve başka bölgelerdeki kütüphanelerden getirilen kitaplarla birlikte eşine az rastlanır bir zenginliğe ulaşmıştır. Saray kütüphanesine belli bir tasnifleme sistemi getirilirken, çalışanların görevleri de belli bir düzene göre ayarlanmış, Ekber Şah ayrıca ülke genelinde kütüphanelerin kurulup geliştirilmesine de destek vermiştir.

Cihangir Dönemi Kütüphanelerin Durumu

Babası Ekber Şah'ın ölümünden sonra tahta geçen Cihangir iyi bir eğitim almış olup, *Tüzük-i Cihangir* adında kendi yazdığı bir otobiyografisi bulunmaktadır. *Tüzük-i Cihangir* dönemin kütüphanecilik faaliyetleri hakkında bilgi veren önemli eserlerindedir. Cihangir kendinden önceki Babür hükümdarları gibi eğitime ve öğretime destek vermiştir. Bu alandaki ilk icraatı, zengin bir kişi veya seyyah öldüğünde mirasını bırakacak kimseleri yoksa varlıklarının medreselerin, manastırların ve diğer binaların tamiri için devlete kalmasıdır. İkinci önemli icraatı ise çok uzun yıllar boyunca kullanılmamış ve akabinde köhneleşmiş medreseleri imar ettirerek tekrar öğrenci ve hocalara açmasıdır (Law, 1916, s. 174-175).

Hatıratından anlaşıldığı üzere Cihangir kendisine miras kalan saray kütüphanesini sadece kitaplarla zenginleştirmenin yanı sıra kütüphaneye bir de resim galerisi ekleyerek daha ihtişamlı görünmesini sağlamıştır. Onun zamanında Maktub Han hem kütüphanenin hem de galerinin yöneticisi olarak atanmıştır (Jahangir, 1909, s. 12). Cihangir, saray kütüphanesinin zenginleşmesi için fiyatı ne kadar yüksek olursa olsun el yazması eserler almaktan çekinmemiştir (Bhatt ve Majumdar, 2012, s. 246). Saray kütüphanesi dışında Cihangir'in kendisine ait özel bir kütüphanesi mevcut olup, ataları gibi kütüphanesini yanında taşımayı adet edinmiştir. Gücerat'a gittiğinde kendisini ziyarete gelen şeyhlere hilat giydirip toprak tahsis ederken, aynı zamanda kendisine ait özel kütüphanesinde bulunan *Tafsir-i Kashshaf*, *Tafsir-i Husaini* ve *Rauzatu-l Ahab* gibi kitapları hediye olarak vermiştir. Hediye ettiği kitapların

arkasına da Gücerat'a geliş tarihi ve kitapları veriş tarihini yazmıştır (Jahangir, 1909, s. 439-440).

Cihangir'in kitaplarda resimlerin kullanılmasına önem verdiği dikkat çekmektedir. Bu sebeple dönemin önemli nakkaşlarından Mukarrab Han'ı Goa'dan getirterek kendi yazdığı *Tüzük-i Cihangir* adlı eserine resimler yapması için görevlendirmiştir. Hat sanatına da ayrı bir önem veren Cihangir dönemin ünlü hattatlarını hediyelerle ödüllendirmiştir. Örneğin Şeyh Farid Bakhari'ye hilat giydirip mücevherlerle süslenmiş bir kılıç, kalem ve hokka takdim ederek Bakhari'ye "kalem ve kılıcın efendisi" anlamını yüklemiştir (Datta, 1960, s. 71). Cihangir'in önemsemediği bir başka grup kâtiplerdi. *Tüzük-i Cihangir*'in on iki yılı kapsayan bölümünü yazdıktan sonra özel kütüphanesinde çalışan kâtiplere eserin birçoğ kopyasının yapılmasını emretmiş ve böylece yapılan kopyaları özel hizmetçilerine, yöneticilere ve ülkedeki asilzadelere göndererek onlara yol gösterici olmasını istemiştir. Bu bağlamda tamamlanan kopyalardan ilkini arkasına tarih ve yer yazarak en büyük oğlu olan Şah Cihan'a vermiştir (Jahangir, 1914, s. 26-27).

Cihangir'in babasının kendisine miras bıraktığı kütüphaneyi geliştirmeye devam ettiği görölmektedir. Özellikle kütüphaneye resim galerisi eklenmesi, kitaplara minyatürlerin çizilmesi Cihangir'in getirdiği dikkat çeken yeniliklerin başında gelmektedir. Cihangir'in geliştirdiği saray kütüphanesine oğlu Şah Cihan da gereken önemi vermiş, tercüme faaliyetleri başta olmak üzere Avrupa'dan getirilen kitaplarla kütüphane zenginleştirilmiştir.

Şah Cihan Dönemi Kütüphanecilik Faaliyetleri

Genellikle mimarî yapılara verdiği önemle tanınan Şah Cihan dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilen Tac Mahal'i yaptırmış ve Babür İmparatorluğu'nun başkentini (Şahcihanabad) Agra'dan Delhi'ye taşıdığında Kırmızı Kale ve Cuma Mescid gibi güzide mimari yapıları Hint topraklarına kazandırmıştır. Bununla birlikte Şah Cihan'ı öne çıkararak özelliklerinden biri de şairlere, tarihçilere ve din adamlarına destek vermesidir. Sanskritçe bilen ilim adamlarını destekleyip *Upanişadlar* ve *Bhagvad Gita* gibi önemli Hindu metinlerin Farsça'ya tercüme edilmesini sağlamış (Bhatt, 1995, s. 35) Abdul Hamid Lahori, Aminai Qazwini, Muhammad Salih, Inayat Khan gibi tarihçileri himayesine alarak onlara çalışmalarında destek olmuştur. Böylece bahsedilen tarihçilerin kitapları başta saray kütüphanesi olmak üzere Hint altkıtasındaki kütüphanelerde yerlerini almıştır. Bu sayede hem saray kütüphanesi hem de ülkedeki kütüphaneler kayda değer bir zenginlik kazanmıştır. Öte yandan devletin başkenti Delhi'ye taşındıktan sonra burada büyük bir okul kurduran Şah Cihan, ayrıca *Dâr-ul-Bakâ* adlı eski bir okulun onarılıp hizmete sokulmasını sağlamış ve bu sayede okullara ait kütüphaneler geliştirilerek halkın hizmetine sunulmuştur (Datta, 1960, s. 72).

Şah Cihan ile ilgili ilginç anekdotlardan birisi akşamları uyumadan önce kendisine kitaplar okunmasıdır. Okuma yeteneği gelişmiş kişiler, Şah Cihan'ın yatak odasına bitişik ayrı bir bölmeden sesli bir şekilde kitap okurlardı. Şah Cihan genellikle seyahatname, din adamlarının ve peygamberlerin yaşantılarını ve önceki kralların hayat hikâyelerini dinlemekten hoşlanırdı. Özellikle ataları Timur ve Babür Şah'ın hayat hikâyelerini dinlemek Şah'ın ilgisini çekerdi (Sarkar, 1912, s. 174).

Şah Cihan döneminin dikkat çeken bilgilerinden biri Alman seyyah Mandelso-Harris tarafından verilmiştir. Harris, saray kütüphanesinde 24 bin civarı çok iyi ciltlenmiş kitap

olduğunu belirtmiştir. Aynı sayının Ekber Şah döneminde de verildiği düşünülünce Ekber Şah'ın ölümüyle birlikte kütüphanelere yeni kitapların eklenmediği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca sayım sisteminde bir farklılık olması, kütüphanede bulunan kitapların hediye veya bağış olarak başkalarına verilmesi ve son olarak Harris'in ciltlenmemiş olan kitaplar hakkında bilgi alamaması verilen rakamın eksik veya yanlış olmasının sebeplerinden birkaçıdır (Taher and Davis, 1994, s. 53).

Babürlüler dönemi Hindistan birçok misyoner ve Avrupalı Cizvit'in durağı olmuştur. Şah Cihan döneminde de devam eden bu ziyaretlerde Şah'a Avrupa'da basılmış kitaplar hediye edilmiş, böylece Avrupalıların getirdiği matbu kitaplar saray kütüphanesinde yavaş yavaş yer bulmaya başlamıştır (Taher and Davis, 1994, s. 53).

Evrenzib Döneminde Kütüphaneler

Babür İmparatorluğu'nun son güçlü padişahı olan Evrenzib Hint tarihinin en tartışmalı yöneticisi konumundadır. Evrenzib'in aşırı dindar olduğu ve bu yüzden Hindulara ait tapınakları yıktığı ve onlara pek görev vermediği birçok çevre tarafından kabul edilmiştir.² Ancak entelektüel anlamda bakıldığında Evrenzib'in Müslüman ilim adamları kadar Hindu ilim adamlarına da değer verip onları koruduğu görülmektedir. Birdad, Bhushan ve Brinda gibi Hindu şair ve âlimler Evrenzib tarafından desteklenmiştir. Aynı şekilde Farsça'ya hâkim olan Sujana Rai Khatrı, Wamat Khatrı, Rai Brindaban, Iswardas Nagar ve Bhimsen gibi Hindu âlimleri koruması altına alarak, onlara saray kütüphanesinin kapılarını sonuna kadar açmıştır (Taher and Davis, 1994, s. 54). Evrenzib, yönetimde kaldığı 49 yıl boyunca birçok sefer yapmış, Babür İmparatorluğu'nun hazinesinin büyük bir kısmının savaşlarda harcanmasına sebep olmuşsa da kendinden önceki hükümdarlar gibi kitaplara, ilim adamlarına ve kütüphanelere değer vermiş, kütüphanelerin gelişmesi için çaba sarf etmiştir.

Evrenzib iyi bir askerî ve yönetici olmasının yanı sıra dindar bir kişiydi. Her gün öğle namazından sonra ya Kur'an-ı Kerim ya da İslam'a dair kitaplar okurdu (Sarkar, 1912, s. 181). Her gün kurulan Divan'da gelen yazıları okur ve kendi el yazısıyla emirler yazarak ülkenin dört bir tarafına gönderirdi (Sarkar, 1912, s. 28). İslam hukuku ve ilahiyata meraklı olan Evrenzib tanınmış ve başarılı hukuk adamlarına Molla Nizam'ın önderliğinde *Fatawa-i Alamgiri* in³ derleyip toparlaması emrini vermiştir. Ayrıca tefsir, hadis ve fıkıh üzerine yazılmış kitapların toplanıp saray kütüphanesine katılmasına özen göstermiştir. (Bhatt, 1995, s. 35). Evrenzib ülkenin birçok yerinde okullar ve kütüphaneler açılmasını sağlamıştır. Özellikle camilerde yer

² Özellikle kolonyal dönemde ortaya atılan bu görüş İngilizlerin böl, parçala ve yönet politikasının bir parçası olup, Hindu ve Müslüman halkı birbirine düşman etme yollarından biriydi. Dindar yönü ön plana çıkarılan Evrenzib'in bir takım sebeplerden dolayı Hindulara ait birkaç tapınağı yıktırması ve cizye vergisini geri getirmesi İngiliz tarihçiler tarafından kullanılarak İngiliz yönetiminin daha iyi olduğu algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. (Truscke, 2018).

³ *Fatawa-i Alamgiri* diğer bir deyişle *Fatawa-i Hindiyeye* Sünni Hanefi mezhebi doğrultusunda Babür hükümdarı Evrenzib'in emriyle 1664-1672 yılları arasında yazılmış bir fetva kitabıdır. Evrenzib fıkıh kitaplarında dağınık halde bulunan görüşlerin tasnif edilerek düzenlenmesini emretmiş, kitap bu doğrultuda Burhanpurlu Şeyh Nizam başkanlığında onar kişilik birer heyetle yazılmıştır. Evrenzib'in bu çalışma için yaklaşık 200,000 rupilik bir harcama yaptığı belirtilmektedir. *Fatawa-i Alamgiri*, İngilizler Hint Yarımadası'nın kontrolünü ele geçirenceye kadar İslam hukukunun uygulanmasında en önemli kaynaklardan biri olmasının yanı sıra İngiliz mahkemelerince de gerektiğinde başvuru bir eser olmuştur. (Özel, 1989, s. 365-366).

alan kütüphaneler bu dönemde daha da artmış ve halkın kullanımına sunulmuştur (Patel ve Kumar, 2001, s. 6). Bunun dışında Dekken bölgesini fethettikten sonra Bidar'da bulunan ve Bahmani Sultanlığı'nın ünlü veziri Muhammed Gawan'ın kütüphanesini de saray kütüphanesine kattığı bilinmektedir (Datta, 1960, s. 74).

Sonuç

Türkler tarih boyunca askerî özellikleri ve başarılı teşkilatlanmaları ile bilinen bir millet olmuştur. Askerî yetenekleri sayesinde gittikleri coğrafyalara egemen olurken, iyi bir teşkilatlanmayla birlikte devletler kurup buraları yönetmişlerdir. Türklerin Orta Asya'dan göç edip, devlet kurduğu ve uzun yıllar hüküm sürdüğü yerlerden birisi de Hint Yarımadası'dır. Türkler, Hint coğrafyasına başlangıçta yurt gözüyle bakmasalar da Delhi Türk Sultanlığı ve Babür İmparatorluğu ile birlikte yüzyıllar boyunca Hindistan'da bir Türk yönetimi kurdular. Askerî ve siyasî anlamda Hint Yarımadası'nın büyük bir kısmına egemen olan Türkler, özellikle Babür İmparatorluğu döneminde kültürel açıdan önemli izler bıraktılar.

1526-1707 yılları arası hüküm süren Babür hükümdarlarının entelektüel yapıları ve kütüphanelere olan yaklaşımlarının ele alındığı bu çalışmada görülmüştür ki hükümdarlar, kendilerini geliştiren ve âlimlere değer veren kişilerdi. Babür Şah ve Cihangir otobiyografilerini yazarken, Hümayun, Ekber Şah, Şah Cihan ve Evrengzib, dönemin vakanüvislerini yaşanan gelişmeleri kayıt altına alması için desteklemişlerdir. Ekber Şah okuma yazma bilmemesine rağmen kendisine özel okuyucular tutarak onlardan kitaplarda yazılanları dinlemiştir. Hatta Ekber Şah'ın emriyle kütüphane tasnif edilirken koleksiyon, tercüme faaliyetleri ve kitap çeşidi açısından zenginleştirilmiştir.

Babür hükümdarlarının tarih kitapları başta olmak üzere dini kitapları okumayı tercih ettikleri görülmüştür. Bunların yanı sıra seyahatnameler, peygamberlerin yaşantıları, önceki padişahların hayat hikâyeleri ve astronomi ile ilgili kitaplar da ilgilerini çekmiştir. Saray kütüphanesine ait bölümde kitapların ciltlenmesi ve resimlerle zenginleştirilmesi için özel çalışma alanlarının yapıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca kaligrafi hükümdarlar tarafından önem verilen bir sanat olmuştur.

Hükümdarların hem saray kütüphanesi hem de ülke genelindeki kütüphanelerin gelişiminde aktif rol oynadıkları görülmüştür. Saray kütüphanesinde mütercim, müzehhib, mücellid ve hattat istihdam edilmiştir. Ülke genelinde ise açılan eğitim öğretim yerlerinin hepsine kütüphane eklenmesine özen gösterilmiştir. Özellikle Cihangir'in yıkılmaya yüz tutmuş eğitim yerlerini imar ettirmesi ve bunlara sahipsiz miraslardan fon sağlaması dikkat çeken icraatlardan biridir.

Babür hükümdarları ile ilgili dikkat çeken bir durum da başka kişilere ait kütüphaneleri saray kütüphanesine taşımaları olmuştur. Burada yağmacılıktan ziyade kitapların saray kütüphanesinde daha iyi muhafaza edileceği düşüncesiyle böyle bir girişimde buldukları değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Abdul-Qadir Ibn-i-Muluk Shah (Al-Badaoni) (1990). *A History of India muntakhabu-t-tawarikh*. (G. S. A. Ranking, Çev.). C. 1. Yeni Delhi: Atlantic Publishers.
- Abdul-Qadir Ibn-i-Muluk Shah (Al-Badaoni) (1990). *A History of India muntakhabu-t-tawarikh*. (G. S. A. Ranking, Çev.). C. 2. Yeni Delhi: Atlantic Publishers.
- Abu'l Fazl Allami (1873). *Ain-i akbari*. (H. Blochmann, Çev.). C. 1. Kalküta: The Baptist Mission Press.
- Abu'l Fazl Allami (1907). *The akbarnama*. (H. Beveridge, Çev.). C. 1. Kalküta: Royal Asiatic Society.
- Aka, İ. (1997). Hândmîr. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 15, İstanbul: TDV Yayınları, 550-552.
- Alparslan, A. (1977). Babur'un icad ettiği baburî yazı. *Journal of Turkology*, 19, 207-211.
- Ayyubi, N. ve Kaymaz, N. (1964). Hindistan Türklere neler borçludur?. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 277-283.
- Babür (2000). *Babürnâme "Babür'ün hatıratı"*. R. R. Arat (Yay. Haz.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bhatt, R. K. (1995). *History and development of libraries in India*. Yeni Delhi: Mittal Publications.
- Bhatt, R. K. ve Majumdar, S (2012). "Libraries through the ages in India: Sojourn from Palm Leaf to Palmtop". *Libraries in the early 21st century, An international perspective*. C. 2. Ravindra N. Sharma (Ed.). Göttingen: Hubert & Co.
- Chandra, S. (1990). *Medieval India A history textbook for class XI*. Yeni Delhi: The National Council of Educational Research and Training.
- Chandra, S. (2003). *Medieval India from Sultanat to the Mughals*. C. 2. Yeni Delhi: Har-Anand Publications.
- Chandra, S. (2017). *Medieval India from Sultanat to the Mughals: Delhi Sultanat (1206-1526)*. C. 1. Yeni Delhi: Har-Anand Publications.
- Dale, S. F. (2018). *Babur: Timurid prince and mughal emperor, 1483-1530*. Yeni Delhi: Cambridge University Press.
- Datta, B. K. (1960). *Libraries & librarianship of ancient and medieval India*. Delhi: Atma Ram.
- Elliot, H. M. (1872). *The history of India: as told by its own historians. The Muhammadan period*. C. 4. Londra: Trübner & Co.
- Jahangir (1909). *The Tuzuk-i-Jahangiri; or, memoirs of Jahangir*. C. 1. (A. Rogers, Çev.). H. Beveridge (Ed.). Londra: Royal Asiatic Society.
- Jahangir (1914). *The Tuzuk-i-Jahangiri; or, Memoirs of Jahangir*. C. 2. A. (Rogers, Çev.). H. Beveridge (Ed.). Londra: Royal Asiatic Society.
- Jouher (1832). *Tezkereh al vakiat, or private memoirs of the Moghul emperor Hümayun*. Major (C. Stewart, Çev.). Londra: ?.
- Konukçu, E. (1998). Hümayun. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 18, İstanbul: TDV Yayınları, 481-483.
- Law, N. N. (1916). *Promotion of learning in India during Muhammadan rule*. Londra: Longmans, Green and Co.
- Mahomed Kasim Ferishta (1909). *History of the rise of the Mahomedan power in India till the year A.D. 1612*. (J. Briggs, Çev.). C. 2. Kalküta: R. Cambay & Co.
- Mukherjee, S. (2001). *Royal Mughal ladies and their contributions*. Yeni Delhi: Gyan Publishing House.

- Özel, A. (1989). el-Âlemgîriyye. Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 2. İstanbul: TDV Yayınları, 365-366.
- Patel, J. ve Kumar, K. (2001). *Libraries and librarianship in India*. Westport: Greenwood Press.
- Sarkar, J. (1912). *Anecdotes Of Aurangzib And Historical Essays*. Kalküta: M. C. Sarkar & Sons.
- Seydi Ali Reis (1975). *Mir'at-ül memalik ülkelerin aynası*. N. Akyıldız (Yay. Haz.). İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Smith, V. A. (1917). *Akbar the great Mogul, 1542-1605*. Oxford: Clarendon Press.
- Taher, M. (1992). Mosque Libraries: A Bibliographical Essay. *Libraries & Culture*. 27(1), 43-48.
- Taher, M. ve Davis, D. G. (1994). *Librarianship and library science in India: An outline of historical perspectives*. Yeni Delhi: Concept Publishing Company.
- Trusccke, A. (2018). *Aurangzeb: The man and the myth*. Yeni Delhi: Penguin Books.

Yılmaz, B. (2019). *Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu*. Çalışma grubu: Tuğba Birkin...[ve başkl.]. İstanbul: Hiperlink. 143 s.; 24 cm. ISBN: 978-605-281-443-7

Mehlika Karagözoğlu Aslyüksek*

Book Review

Children's Library Services Guide

This paper introduces the book named "Children's Library Services Guide" written by Bulent Yılmaz in 2019. The book which tackles the functions of the children libraries in all its aspects, is a guide for children library staff, students of library science and researchers. The resources used in the book are current and reliable. The book fills an important literature gap in Turkey.

Geleceğin yetişkini olan her çocuk, mutlu bir çocukluk geçirmek ve kendini geleceğe en iyi şekilde hazırlayabilmek için yeni bilgilere, kitaplara ve donanımlı bir kütüphaneye ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacın karşılanması çocuğun hem hukukî hem insanî hem de evrensel hakkıdır. Çocuğun, okuma, öğrenme ve gelişme hakkını rahatlıkla kullanması ise nitelikli hizmet veren çocuk kütüphanelerine ve yeterlilik sahibi kütüphane personeline bağlıdır. Kütüphanelerin yeterlilik sahibi personel ile nitelikli hizmet vermesi için ise bir farkındalık içinde olunması gerekmektedir. Bülent Yılmaz'ın 2019 yılında Hiperlink Yayınları arasından çıkan *Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu* adlı kitabı, tam da bu farkındalığı oluşturmak ve güçlendirmek adına Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, belediyelere, kişilere ve kurumlara bağlı olarak hizmet veren çocuk kütüphanelerindeki çalışanlara rehberlik etmek ve yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır (s. 12).

Yılmaz, önsözde, ortak bir çaba ve sürecin ürünü olan kitabın çalışmalarının, üniversitedeki bir ders kapsamında Tuğba Birkin, İrem Demirel, Fatma Rumeysa Göllü, Elif Karaduman, Burcu Karamanlıoğlu ve Gülhan Şahin'den oluşan çalışma grubu ile başladığını belirtmektedir (s. 9-10). Burada elde edilen ham metin, Okuma Kültürü Derneği'nce 21 Aralık 2018'de düzenlenen *Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu Çalıştayı*'na katılan kırk

*Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul. E-posta: mehlikakaragozoglu@marmara.edu.tr
Assistant Prof., Marmara University Department of Information and Records Management, İstanbul. E-posta: mehlikakaragozoglu@marmara.edu.tr

dokuz katılımcının görüşlerine sunulmuş ve anlamlı geri bildirimler alınmıştır. Sonraki altı aylık sürede Bülent Yılmaz tarafından yeniden yazılan ve bir kere daha aynı katılımcıların değerlendirmesine sunulan metin, son eklemelerle nihai halini almıştır. Türkiye’de çocuk kütüphanelerinin geleceğinin şekillendirilmesinde bir rehber olacak bu kitabın, alana yıllarını vermiş Prof. Dr. Bülent Yılmaz önderliğinde; akademisyenlerin, araştırmacıların ve sahada çalışan meslektaşların görüşü alınarak ortak bir akıl ürünü olarak hazırlanması da takdire değer bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir.

Çocuğun temel yaşam becerilerini elde etmede önemli rol oynayan, yaşam boyu kütüphane kültürünü başlatan, doğru bilgiye erişimini, eğitimini, okuma kültürünü, kültürel gelişimini, olumlu kişilik özellikleri kazanma ve toplumsallaşma sürecini destekleyen güvenilir bir kuruluş olan çocuk kütüphanesi (s. 11), aslı fonksiyonlarını yeterli yapısal unsurlar ve doğru hizmet yaklaşımları ile yerine getirebilir. Bu konularda temel bir kaynak niteliği taşıyan *Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu*, çocuk kütüphanelerine ilişkin yasal dayanaklara, yapısal unsurlara, temel işlem ve hizmetlere, meslek etiği ilkelerine ve iyi uygulama örneklerine yer veren kapsamlı bir kaynaktır.

Kitabın içindekiler sayfasında, numaralandırılmış bir bölümlene yerine farklı renklerdeki puntolarla oluşturulan bir bölümlene tercih edilmiştir. Eser, yedi ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta, çocuk kütüphanesi kurma ve hizmete açma için yasal dayanaklardan söz edilerek, konu hakkındaki yasa ve yönetmelikler incelenmiş ve çocuk kütüphanesi kurmak isteyenlerin dikkate alması gereken noktalar ele alınmıştır.

Çocuk kütüphanesinin yapısal unsurlarına değinen ikinci başlık; bina, derme, kullanıcı, personel ve bütçeden oluşan beş temel unsurun nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır. Bina unsuru, dış mekân, iç mekân, otopark ve engelli kullanıcılar için bina özellikleri başlıklarıyla incelenmiş; iç mekân başlığı, aydınlatma, mobilyalar, ıslak hacimler, personel çalışma ve hizmet alanları, danışma bölümü, teknik hizmetler bölümü, giriş çıkışlar, toplantı, sergi ve gösterim alanları ile işaret ve levhalar alt başlıklarıyla detaylandırılmıştır.

Üçüncü başlık, “Çocuk Kütüphanesinde İşlemler ve Hizmetler” adını taşımakta olup teknik işlem ve hizmetler, kullanıcı hizmetleri ve yönetim hizmetleri alt başlıklarına sahiptir. Burada otomasyon programı seçiminden kataloglamaya, ödünç verme hizmetinden sosyal ağların kullanımına, kullanıcı etkinliklerinden yöneticinin sorumluluklarına kadar kütüphane hizmetlerine ilişkin bütün konular titizlikle ele alınmıştır. Özellikle bölüm mezunu olmayan kütüphane personelinin derme yönetiminde karşılaşılabileceği zorluklar göz önünde bulundurularak kaleme alınan bu bölüm, hem teknik iş ve işlemler hem de kullanıcı hizmetleri hakkında yalın bir dille yazılmış açıklamalar içermektedir. Dahası, farklı kullanıcı gruplarına özel hizmetler, kütüphanelerde gönüllülük, politika geliştirme, bütçe yönetimi, halkla ilişkiler ve tanıtım gibi birçok konu da detaylarıyla anlatılmış, üst başlıkla ilgili değinilmeyen bir konu bırakılmamıştır.

“Mesleki etik ilkeler” adını taşıyan dördüncü başlıkta, çocuk kütüphanesinde hizmet veren personelin uyması gereken temel etik ilkeler listelenmekte, ardından aynı ilkeler çerçevesinde madde madde kullanıcı hakları açıklanmaktadır. Beşinci başlık, çocuk kütüphaneleri için bina standartlarını içeren bir tablodan oluşmaktadır. Altıncı başlıkta ulusal ve uluslararası iyi uygulama örnekleri görseller eşliğinde paylaşılmıştır.

Yedinci başlıkta, çocuk kütüphanelerinde verilen hizmetlerin yeterliliğinin kontrolü için hazırlanan değerlendirme ve denetim tabloları bulunmaktadır: “Bina değerlendirme ve denetim listesi”, “Derme değerlendirme ve denetim listesi”, “Kullanıcı değerlendirme ve denetim listesi”, “Personel değerlendirme ve denetim listesi”, “Bütçe değerlendirme ve denetim listesi” ve “Kütüphane işlemleri ve hizmetleri değerlendirme ve denetim listesi” olarak sıralanan bu denetim listeleri oldukça planlı ve detaylı olarak tasarlanmıştır.

“Kütüphane işlemleri ve hizmetleri değerlendirme ve denetim listesi”, kendi içinde “Teknik işlem ve hizmetler”, “Kullanıcı hizmet ve işlemleri”, “Yönetim hizmetleri”, “Pazarlama ve tanıtım” başlıklarına ayrılmıştır. Çocuklara hizmet veren her kütüphanede standartlara uygun çalışılması için son derece gerekli olan bu tablolar, ulusal çocuk kütüphaneciliğimizin geliştirilmesi için bir fırsat niteliğindedir. Önerimiz, bu tabloların bilimsel bir ölçek haline getirilerek kütüphane değerlendirmelerinde kullanılmasıdır. Böylece hem çocuk kütüphanesi hizmetlerinin iyileştirilmesi hem de ölçeğin kullanılarak çıktılarının yayımlanması ile çocuk kütüphanelerine ilişkin bilimsel literatürün zenginleştirilmesi için önemli bir adım atılmış olacaktır.

Eser hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; kitabın adı, başlıklar ve içerik arasındaki uyumun iyi olduğu, içindekiler kısmının konuyu bütün yönleriyle ele aldığı söylenebilir. Kitabın içeriği kapsamlı ve anlamlı bir şekilde planlanmış, konular sistematik olarak ele alınmıştır. Konu ile ilgili kitaba dâhil edilmemiş bir alan görünmemektedir. Kitabın dil yapısı ve anlatımı açık, anlaşılır ve akıcıdır. Yazarın üslubu, eserden yararlanacak her kesimin konuyu anlamasına izin verecek ölçüde sadedir. Eserde, yabancı kökenli sözcükler yerine Türkçe sözcükler tercih edilmiştir.

Kitaptan halk ve çocuk kütüphanesi yöneticileri, kütüphaneciler, araştırmacılar, akademisyenler ve Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencileri faydalanabilir. Gerek Bakanlığa gerekse belediyelere bağlı halk kütüphanelerinin çocuk bölümlerinde çalışan kütüphane personeli için ise bu kitap bir başucu rehberi olarak değerlendirilmelidir. Çocuk kütüphaneciliğinde iyi hizmetlere yönelik yurtiçi ve yurtdışı örnekleri sunan kitap, bu yönüyle, kütüphane çalışanlarına yaratıcı hizmetler konusunda ufuk açacak ve yeni hizmetler için ilham verecek niteliktedir.

Eserin bir kılavuz niteliğinde olması, dipnotların okumayı güçleştireceği endişesini doğurmuş ve bu sebeple araştırmada kullanılan kaynaklar, kitabın sonunda bir liste halinde sunulmuştur. Bu durum metin akışını ve okunabilirlik hızını kuvvetlendirmiştir. Kaynakça, konunun ilgililerinin dikkatini çekecek bir zenginliğe sahiptir ve kitabın hedef kitlesini yeni yayınlara yönlendirme konusunda da yararlı olduğu söylenebilir.

Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu -1950’li yıllarda gözleme dayalı olarak yazılan ve bugün güncelliğini yitirmiş olan birkaç kaynak kenara bırakılırsa- ulusal literatürde çocuk kütüphanesi hizmetlerini detaylı olarak inceleyen ilk kitap olma özelliğini taşımaktadır. Yılmaz, bu dikkate değer yayınıyla çocuk kütüphanesi hizmetlerinin uygulanmasına ilişkin önemli bir literatür boşluğunu doldurmuştur.